

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELÇUKLU DÖNEMİ AV KÖŞKLERİNİN ARKEOLOJİK PEYZAJLAR
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: ALANYA ÖRNEĞİ

Dilara ÖZKALE

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA
2023

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SELÇUKLU DÖNEMİ AV KÖŞKLERİNİN ARKEOLOJİK PEYZAJLAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: ALANYA ÖRNEĞİ

Dilara ÖZKALE

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Tarihi süreç içinde insanlar varoluşlarına ve yaşadıkları çevrelere anlam kazandırmak amacı ile doğayı dönüştürerek kültürel çevreler oluşturmuşlardır. Çeşitli uygarlıkların sahip olduğu maddi değerler ile manevi değerlerin somutlaşarak kültürel birikime dönüştüğü yerleşmelerde arkeolojik peyzajlar; geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurulmasını sağlayan doğal, tarihi, arkeolojik ve kültürel varlıkları içinde barındıran dinamik alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik peyzajlar özgün, ilgi çekici ve öğretici özellikleri ile bulundukları yerleşmelerin kimlik kazanmasında da son derece etkilidirler. Bu alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile yasal ve yönetsel dayanağı güçlü, çeşitli koruma strateji ve yaklaşımlarının geliştirilmesi, kamunun ilgi ve bilincinin artırılması hem ulusal hem de uluslararası sorumluluk taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı; araştırma alanı olarak belirlenen Antalya İli'nin Alanya İlçesi'nde yer alan Selçuklu Dönemi av köşklerinin yapısal özellikleri, bahçeleri ve yakın çevreleri ile birlikte bütüncül bir şekilde ele alınarak sahip oldukları arkeolojik peyzaj değerlerinin ortaya çıkarılması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında öneminin vurgulanmasıdır.

Bu kapsamda; Çıplaklı, Güleşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sedre ve Sugözü olarak adlandırılan av köşkleri ve yakın çevresinde arazi-etüt ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiş; bu alanlar arkeolojik peyzajlar kapsamında ele alınmış ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi sonucunda koruma-kullanım dengesi çerçevesinde en uygun koruma yaklaşımları saptanarak koruma ve tasarıma yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Ocak 2023, 203 sayfa

Anahtar Kelimeler: Alanya, Selçuklu mimarisi, köşk, av köşkü, arkeolojik peyzajlar, kültürel çevre, koruma, peyzaj tasarımı

ABSTRACT

Master Thesis

THE EVALUATION OF SELJUKID PERIOD HUNTING LODGES IN THE FRAME OF ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES: ALANYA CASE

Dilara ÖZKALE

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

In the historical process, people have created cultural environments by transforming nature in order to give meaning to their existence and the environments which they live in. Archaeological landscapes in settlements where tangible and intangible values of various civilizations are transformed into cultural accumulation; it emerges as dynamic areas that contain natural, historical, archaeological and cultural assets that provide a connection between the past and the present. Archaeological landscapes that original, interesting and instructive features are extremely effective in gaining the identity of the settlements in which they are located. In order to preserve and ensure the sustainability of these areas, developing various conservation strategies and approaches that strong legal and executive basis and increasing public interest and awareness bear both a national and international responsibilities.

The objective of this research is to emphasize the importance of the Seljukid Period hunting lodges in Alanya District of Antalya, in the context of revealing the archaeological landscape values and transferring to future generations that they have been handled holistically the structural features, gardens and immediate environments.

In this scope; field surveys and analysis studies were carried out in and their immediate environments of the hunting lodges called Çıplaklı, Güleşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sedre and Sugözü. These areas were handled within the scope of archaeological landscapes and as a result of the evaluation of the findings, the most appropriate conservation approaches were determined within the framework of the protection-use balance and solution proposals were developed.

January 2023, 203 pages

Key words: Alanya, Seljukid architecture, lodge, hunting lodge, archaeological landscapes, cultural environment, conservation, landscape design

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tez çalışmam süresince kıymetli bilgi, birikim ve tecrübelerini hiçbir zaman esirgemeyen, yapıcı eleştirileri ile her daim yol gösteren, umutsuzluğa kapıldığım ve zorlandığım dönemlerde sabırlı, anlayışlı ve motive edici yaklaşımı ile tezimi tamamlamamda beni cesaretlendirip destekleyen çok değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN'a (Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı) sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Hayatımın en mutlu anlarında benimle birlikte sevinen, anlaşılması güç ve zorlu anlarında ise inanç, güven ve destekleri ile umut ve neşe vererek her daim yanımda olan biricik dostlarım Melike, Güzide, Dilan, Sare Nur, Pelin ve Aslı'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim-öğretim hayatım boyunca gösterdikleri sabır ve anlayış ile birlikte her koşulda verdikleri inanç, güven ve yardımlarından dolayı sevgi dolu aileme; evimize huzur, neşe ve mutluluk getiren, uykusuz gecelerimde benimle sabahlayan çalışma arkadaşım Kedi Bey'e; onsuz geçirdiğimiz son beş yılda dahi yüzümüzü güldürmeyi başaran ve varlığını her daim kalbimin en derinlerinde hissedebildiğim canım dedem Birgel ÇAĞLAR'a sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Dilara ÖZKALE
Alanya, Ocak 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL TEMELLER.....	4
2.1 Anadolu-Türk Kültüründe Köşkler.....	4
2.1.1 Ana yapı kompleksi içinde bağımsız bir yapı olarak köşk.....	7
2.1.2 Ana yapı içinde ya da ana yapıya dışarıdan eklenenebilen bir mekân olarak köşk.....	8
2.1.3 Ana yapı kompleksi dışında tamamen bağımsız bir yapı olarak köşk.....	14
2.2 Av Köşkleri.....	16
2.2.1 Tarihsel gelişim.....	22
2.2.1.1 Assur dönemi.....	26
2.2.1.2 Pers dönemi.....	31
2.2.1.3 Roma dönemi.....	39
2.2.1.4 Bizans dönemi.....	41
2.2.1.5 Selçuklu dönemi.....	46
2.2.1.6 Osmanlı dönemi.....	52
2.2.2 Av köşklerinin işlevleri.....	59
2.2.3 Av köşklerinin tasarım ilkeleri.....	61
2.3 Türk Kültüründe Av Köşkleri.....	62
2.4 Selçuklu Dönemi Av Geleneği.....	64
2.4.1 Selçuklu dönemi av alanları.....	66
2.5 Arkeolojik Peyzaj Kavramı.....	67

2.5.1 Arkeolojik peyzaj bileşenleri.....	80
2.5.2 Arkeolojik peyzaj ölçütleri.....	82
2.5.3 Arkeolojik peyzajı koruma sorunları ve koruma yaklaşımları.....	83
2.5.4 Arkeolojik peyzaj tasarımı.....	90
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	93
3.1 Materyal.....	93
3.2 Yöntem.....	100
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	112
4.1 Coğrafi Konum ve Ulaşım.....	112
4.2 Tarihsel Gelişim.....	116
4.3 Doğal Peyzaj Özellikleri.....	124
4.3.1 İklim.....	124
4.3.2 Topografik yapı.....	124
4.3.3 Hidrolojik yapı.....	125
4.3.4 Doğal bitki örtüsü.....	125
4.3.5 Yaban yaşamı.....	127
4.4 Kültürel Özellikler.....	127
4.4.1 Nüfus.....	127
4.4.2 Sosyokültürel yapı.....	130
4.4.3 Ekonomi ve turizm.....	131
4.4.4 Alan kullanımı.....	132
4.5 Selçuklu Dönemi Av Köşkleri.....	133
4.5.1 Çıplaklı av köşkü.....	133
4.5.2 Gülefsen av köşkü.....	137
4.5.3 Hacıibaba av köşkü.....	146
4.5.4 Hasbahçe av köşkü.....	152
4.5.5 Sugözü av köşkü.....	158
4.5.6 Sedre av köşkü.....	163
4.6 Selçuklu Dönemi Av Köşklerinin Arkeolojik Peyzajlar Kapsamında Değerlendirilmesi.....	167

5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	177
5.1 Çıplaklı Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	178
5.2 Güleşen Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	179
5.3 Hacıbaba Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	180
5.4 Hasbahçe Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	181
5.5 Sugözü Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	183
5.6 Sedre Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri.....	185
KAYNAKLAR.....	191
ÖZGEÇMİŞ.....	203

KISALTMALAR DİZİNİ

COE	Council of Europe (Avrupa Konseyi)
ICOMOS	International Council Of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
IFLA	International Federation of Landscape Architects (Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
USA NPS	United States of America National Park Service (Amerika Birleşik Devletleri Milli Park Servisi)
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Bağdat Köşkü ve Sofa Köşkü	7
Şekil 2.2 Çadır Köşkü, plan ve kesiti	8
Şekil 2.3 Alaeddin/Konya Köşkü, Adalet Kasrı ve Cihannüma Kasrı	9
Şekil 2.4 Galata Kulesi ve Beyazıt Kulesi	10
Şekil 2.5 Camlı Köşk'ün güney cephesi ve kış bahçesi	11
Şekil 2.6 İlan köşkleri	11
Şekil 2.7 Küçüksu Kasrı zemin kat planı restitüsyonu	13
Şekil 2.8 Hanıfî Tanbay Evi birinci kat planı ve köşk bölümü	14
Şekil 2.9 Yıldız-Şale Köşkü ve Abdülaziz Av Köşkü	16
Şekil 2.10 Vincennes Şatosu ve yakın çevresi	24
Şekil 2.11 Schönbrunn Sarayı av köşkü, La Granjilla de La Fresneda av alanı ve Versailles Sarayı av köşkü	25
Şekil 2.12 II. Sargon'un Kralî Av Parkı	30
Şekil 2.13 I. Sanherib'in Kralî Av Parkı	31
Şekil 2.14 Pasargad Sarayı paradeisosunun üç boyutlu tasviri	35
Şekil 2.15 Pasargad Sarayı paradeisosundaki A Köşkü, B Köşkü ve P Sarayı'nın kalıntıları	35
Şekil 2.16 Pasargad Sarayı paradeisosu A Köşkü	36
Şekil 2.17 Pasargad Sarayı paradeisosu B Köşkü	37
Şekil 2.18 Zisa Av Köşkü ve Cuba Av Köşkü	44
Şekil 2.19 Kubadabad Saray Külliyesi'nde bulunan av köşkü kalıntıları	49
Şekil 2.20 Hızırilyas Köşkü ve planı	50
Şekil 2.21 Selçuklu Av Köşkü ve planı	51
Şekil 2.22 Kaledran Av Köşkü ve Şikarhane Av Köşkü	52
Şekil 2.23 Tokat Kasrı ve Kaledran Kasrı	55
Şekil 2.24 Av Köşkü/Bülbül Köşkü yapısı ve çatı planı	56
Şekil 2.25 Validebağ Av Köşkü ve Ayazağa Av Köşkü	58
Şekil 2.26 Küçüksu Kasrı	59
Şekil 3.1 Selçuklu Dönemi av köşklerinin Alanya İlçesi'ndeki konumları	94
Şekil 3.2 Çıplaklı Av Köşkü ve Güleşen Koruma Alanı Sınırları	95
Şekil 3.3 Hacıbaba Av Köşkü ve Koruma Alanı Sınırları	96

Şekil 3.4 Hasbahçe Koruma Alanı-III. Derece Arkeolojik Sit Alanı Sınırları.....	97
Şekil 3.5 Sugözü Av Köşkü ve Koruma Alanları sınırları.....	98
Şekil 3.6 Sedre Av Köşkü ve Koruma Alanı Sınırları	99
Şekil 4.1 Antalya İli ve Antalya İli'nde Alanya İlçesi'nin konumu.....	112
Şekil 4.2 Selçuklu Dönemi av köşklerinin konumları	114
Şekil 4.3 Alanya Kalesi ve yakın çevresinin gelişim evreleri.....	120
Şekil 4.4 Piri Reis'in çizmiş olduğu Alaiye haritası	122
Şekil 4.5 Alanya'nın kentsel gelişimi	123
Şekil 4.6 Çıplaklı Av Köşkü	134
Şekil 4.7 Çıplaklı Av Köşkü zemin kat planı.....	135
Şekil 4.8 Çıplaklı Av Köşkü birinci kat planı	135
Şekil 4.9 Gülefsen Av Köşkü yerleşim planı	138
Şekil 4.10 Gülefsen Av Köşkü doğu ve güney cepheleri	138
Şekil 4.11 Gülefsen Av Köşkü zemin kat planı	139
Şekil 4.12 Gülefsen Av Köşkü birinci kat planı	140
Şekil 4.13 Gülefsen Av Köşkü'nün zemin katında bulunan mekânlar	141
Şekil 4.14 Gülefsen Av Köşkü'nün batı cephesi	142
Şekil 4.15 Gülefsen Av Köşkü'nün batı cephesinde bulunan dama motifli freskler	143
Şekil 4.16 Gülefsen Av Köşkü'nün batısında bulunan yapının kalıntıları.....	144
Şekil 4.17 Gülefsen Av Köşkü su kanalları	144
Şekil 4.18 Gülefsen Cami ve planı.....	145
Şekil 4.19 Hacıbaba Av Köşkü yerleşim planı	147
Şekil 4.20 Hacıbaba Av Köşkü	147
Şekil 4.21 Hacıbaba Av Köşkü zemin kat planı	148
Şekil 4.22 Hacıbaba Av Köşkü birinci kat planı.....	148
Şekil 4.23 Hacıbaba Av Köşkü'nün zemin katındaki odalar	149
Şekil 4.24 Hacıbaba Av Köşkü'nün zemin kat perspektifi ve freskler	150
Şekil 4.25 Hacıbaba Av Köşkü kuşatma duvarları	151
Şekil 4.26 Hacıbaba Av Köşkü'ndeki havuzlar	151
Şekil 4.27 Hacıbaba Av Köşkü'ndeki havuzlar	152
Şekil 4.28 Hasbahçe Köşkü ve Su Kemerli Koruma Alanı sınırları	153
Şekil 4.29 Hasbahçe Köşkü ve köşke ait kalıntıları gösteren vaziyet planı.....	154

Şekil 4.30 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan Roma ve Selçuklu Dönemi yapı kalıntılarına ait kısmi plan	154
Şekil 4.31 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan G Köşkü Planı ve Batı Cephesi görünüşü	155
Şekil 4.32 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan H Köşkü Planı ve Batı Cephesi görünüşü	155
Şekil 4.33 Hasbahçe Av Köşkü kuşatma duvarları.....	156
Şekil 4.34 Köşk Yolu'nun alt kotundaki çeşme ve Köşk Yolu'nun üst kotundaki çeşme	156
Şekil 4.35 Köşk Yolu'nun alt kotundaki su kanalları ve Köşk Yolu'nun üst kotundaki su kanalları	157
Şekil 4.36 Büyük havuz ve küçük havuz	158
Şekil 4.37 Sugözü Av Köşkü yerleşim planı	159
Şekil 4.38 Sugözü Av Köşkü	160
Şekil 4.39 Sugözü Av Köşkü planı	161
Şekil 4.40 Sugözü Av Köşkü zemin kat.....	162
Şekil 4.41 Sugözü Av Köşkü'nün güney cephesinde bulunan zig-zag motifli freskler	162
Şekil 4.42 Sugözü Av Köşkü kuşatma duvarları	163
Şekil 4.43 Sedre Av Köşkü yerleşim planı	164
Şekil 4.44 Sedre Av Köşkü'nün eski hali ve bugünkü hali	165
Şekil 4.45 Sedre Av Köşkü zemin kat planı	165
Şekil 4.46 Sedre Av Köşkü birinci kat planı.....	166

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Araştırmanın aşamaları.....	101
Çizelge 3.2 Araştırma alanlarının arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesi amacı ile oluşturulan sorular.....	106
Çizelge 4.1 Çıplaklı Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği.....	128
Çizelge 4.2 Cıkıllı Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği.....	128
Çizelge 4.3 Büyükhasbahçe Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği.....	129
Çizelge 4.4 Sugözü Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği.....	129
Çizelge 4.5 Demirtaş Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği.....	130
Çizelge 4.6 Çıplaklı Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	168
Çizelge 4.7 Gülefsen Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	169
Çizelge 4.8 Hacıbaba Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	170
Çizelge 4.9 Hasbahçe Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	171
Çizelge 4.10 Sugözü Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	172
Çizelge 4.11 Sedre Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	173
Çizelge 4.12 Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	174

1.GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar yeme, içme, barınma ve korunma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ilk olarak doğaya başvurmuş ve süreç içinde hem doğadan etkilenmiş hem de doğayı etkilemiştir. İnsanlığın zorlu koşullara karşı var olma ve hayatta kalma endişesi ile yaşadıkları çevrelere anlam kazandırma çabası, insan-doğa etkileşimine neden olmuş; bu etkileşimin sonucunda kültür ve bu doğrultuda kültürel çevreler ortaya çıkmıştır.

Çok katmanlı yerleşmelerde daha önceki uygarlıklarda bulunan insanların yaşamlarına ait izleri taşıyan tarihi ve kültürel çevreler içinde arkeolojik peyzajlar; süreç içinde gelişen toplumların doğal, arkeolojik, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi vererek geçmiş ile bugün arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır. Arkeolojik peyzajların bugüne anlam kazandırmasında, sahip oldukları geçmişe ait değerler ile birlikte peyzaj, estetik ve ekolojik nitelikleri de etkili olmaktadır. Aynı zamanda özgün, ilgi çekici ve öğretici özellikleri ile bulundukları yerleşmelerin kimlik kazanmasını sağlamaktadırlar.

Endüstrileşme ile birlikte gelişen kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasına bağlı olarak ortaya çıkan düzensiz ve kurlsız yapılaşma, arkeolojik peyzajların kentsel doku arasında sıkışmasına neden olmaktadır. Bakımsızlık, yanlış uygulamalar, duyarsız ve bilinçsiz yaklaşımlar sonucunda arkeolojik peyzaj alanları anlamlarını ve niteliklerini kaybederek yok olma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısı ile arkeolojik peyzaj alanlarının gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği sonucunda koruma düşüncesi gündeme gelmiş ve bu alanların kendilerine özgü koşullarına uygun koruma yaklaşımları geliştirilmiştir.

Arkeolojik peyzajların yakın çevreleri ile birlikte ele alınması gerekliliği bütüncül bir koruma anlayışının benimsenmesini sağlamıştır. Bu noktada kültürel çevrelerin korunması, canlandırılması, sürdürülebilir olmasının sağlanması ve kentlerin yaşam kalitesi yüksek, ilgi çekici, kimlikli alanlara dönüştürülmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda; arkeolojik peyzaj alanlarının geçmişi aydınlatan, canlı ve dinamik yapısının

korunması ve gelecek nesiller tarafından da deneyimlenebilmesini sağlamak büyük bir sorumluluk haline gelmiştir.

Araştırmanın ana materyalini Antalya İli'nin Alanya İlçesi'nde yer alan Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen Çıplaklı, Gülefşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sugözü ve Sedre av köşkleri ile yakın çevrelerinde yer alan kimi külliye niteliğinde inşa edilmiş yapı veya yapı grupları oluşturmaktadır. Selçuklu sultanları Orta Asya-İran coğrafyasına kadar uzanan Türk-İslam toplumunun geleneklerini daha önce Anadolu'da hakimiyet kurmuş olan Roma ve Bizans gibi uygarlıkların izleri üzerine inşa ederek Anadolu'da arkeolojik peyzaj açısından çok değerli eserler yaratmışlardır. Alanya doğal güzellikleri, iklimi, coğrafi ve stratejik konumu sebebi ile Selçuklu sultanlarının kışlık ikametgahı olmuş, ana yerleşim surların dışına kadar uzanmış ve bu bölgede gerçekleştirilen kapsamlı imar çalışmaları ile pek çok yeni yapı inşa edilmiştir.

Anadolu'da Oğuz Türkleri'nin avcılık geleneğini devam ettiren Selçuklular açısından avcılık, günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş; Selçuklu sultanlarının en önemli eğlence ve rekreasyonel etkinliği haline gelmiştir. Büyük Selçuklu saray geleneğini Anadolu'ya taşıyan Selçuklu sultanları birçok yazlık-kışlık saray ve av köşkü olarak adlandırılan yapılar inşa ettirmiştir. Selçuklu sultanları arasında ava ve avcılığa düşkünlüğü ile tarihi belgelerde yer alan I. Alaeddin Keykubad; başta Alanya olmak üzere Konya ve Kayseri'de av ve avcılık ile ilgili aktiviteleri gerçekleştirebileceği, manzara ve su kaynakları açısından zengin ve verimli arazilerde çok sayıda av köşkü yaptırmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Alanya'da bulunan Selçuklu Dönemi av köşklerinin yapı detayları, bahçeleri ve yakın çevreleri ile birlikte ele alınarak arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesidir. Arkeolojik peyzajların gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için en uygun koruma, kullanım ve tasarım yaklaşımlarının saptanması, sürekliliğin sağlanabilmesi için çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenen bu araştırma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın kapsamı, amaç ve hedefleri ile araştırma alanının seçilme nedenlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde; araştırmaya temel oluşturması açısından av köşkü ve arkeolojik peyzaj olarak belirlenen iki ana tema ile ilgili kuramsal/teorik bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda köşk kavramı etimolojik ve mimari açıdan incelenerek av köşkü tanımlanmaya çalışılmış, ardından av köşklerinin tarihsel gelişimi, işlevleri ve tasarım ilkeleri irdelenmiştir. İkinci ana tema olarak belirlenen arkeolojik peyzajlar kapsamında ise arkeolojik peyzaj kavramı tanımlanmış; arkeolojik peyzajın bileşenleri ve değerlendirme ölçütleri belirlenmiş, arkeolojik peyzajları koruma sorunları ve koruma yaklaşımları ile arkeolojik peyzajların tasarımı ele alınarak koruma ve tasarıma yönelik ilkeler irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde; araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacak materyal ve araştırmada izlenecek yöntemlere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde; gerçekleştirilen arazi-etüd ve literatür çalışmaları sonucunda Alanya İlçesi ve araştırma kapsamında irdelenen köşkler ile yakın çevrelerine ilişkin bulgulara, analiz ve değerlendirme çalışmalarına yer verilmiştir.

Beşinci ve son bölümde ise araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek Alanya'da bulunan Selçuklu Dönemi av köşklerinin sahip olduğu arkeolojik peyzaj nitelikleri ortaya konmuş; bu alanların sürekliliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması doğrultusunda koruma ve tasarıma yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde araştırmaya temel oluşturması açısından belirlenen iki ana tema ile ilgili teorik bulgulara yer verilmiştir. Ana temalardan ilki, av köşkleri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda köşk kavramı etimolojik ve mimari açıdan incelenerek av köşkü tanımı yapılmış daha sonra av köşklerinin tarihsel gelişimi, işlevleri, plan ve tasarım ilkeleri irdelenmiştir. İkinci ana tema, arkeolojik peyzaj olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda arkeolojik peyzaj kavramı tanımlanarak arkeolojik peyzaj bileşenleri ve değerlendirme ölçütleri belirlenmiş, arkeolojik peyzajları koruma sorunları ve koruma yaklaşımları ile arkeolojik peyzajların tasarımı ele alınarak koruma ve tasarıma yönelik ilkeler irdelenmiştir.

2.1 Anadolu-Türk Kültüründe Köşkler

Türkçenin en eski sözlüklerinden biri olarak kabul edilen Dîvânu Lugâti't-Türk (1074)'te köşk; **“hakan sarayı”** olarak tanımlanarak konut başlığı altında yer alan “karşı” kelimesi ile ifade edilmektedir (Ekiz 2012).

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı sözlükte (2022)'de ise **köşk**; bahçe içinde yapılmış olan süslü ev ve kasır anlamını taşımaktadır.

Türk diline ait etimolojik sözlüklerde **“konak, saray, villa”** anlamına gelen Farsça kökenli **“kūşk/kōşk”** sözcüğünden türetildiği belirtilen köşk kavramı; çardak şeklinde yüksek bina veya bahçe içindeki gösterişli ev, kasır şeklinde tanımlanmaktadır (Eyüboğlu 1998, Eren 1999). Türkçeden Farsçaya ve daha sonra Avrupa dillerine aktarılan köşk kelimesi; Almanca **“kiosk”**, Fransızca **“kiosque”**, İspanyolca da ise **“kiosco”** kelimeleri ile karşılık bulmaktadır (Eyüboğlu 1998).

Bugün köşk ve kasır kavramları, etimolojik sözlüklerde eş anlamlı iki kelime olarak kabul edilmektedir. Ancak bu iki kavram arasında hitap ettiği kullanıcılar, yapıların işlevi, boyutu ve sahip olduğu süslemeler açısından birçok ayrım söz konusu olmaktadır. Kasır

kavramı; saray ve köşk arasında bir yapı olmak üzere, saraydan daha küçük ancak köşkten daha büyük yapıları ifade etmektedir (Yiğit 2006). Nitekim Osmanlı yazarı Şemsettin Sami (1850-1904), Kamûs-ı Türkî adlı eserinde kasır kavramını; “köşkün tezhiplisi olan yapı” şeklinde tanımlamaktadır (Yavaş 2000).

Köşkler; hükümdar, saray halkı ve seçkin insanların yer aldığı soylu sınıfın kısa süreli kullanımına yönelik olarak eğlenmek, dinlenmek ve avlanmak gibi amaçlar için inşa edilen ufak, mütevazı ve görece sade yapıları ifade ederken kasırlar; yalnızca padişah ve yakın çevresinin kısa süreli kullanımına yönelik olarak inşa edilen, dolayısı ile köşkten daha önemli, büyük ve gösterişli yapıları ifade etmektedir (Denkinalbant 2002). Özellikle Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti’nin yükselme dönemlerinde kasırlar; barınma, güvenlik ve askeri amaçlar ile kent dışındaki kırsal alanlarda inşa edilen kale biçimindeki savunmaya elverişli yapılar. Osmanlı Devleti’nin duraklama ve gerileme dönemlerinde sert ve askeri niteliklerini kaybederek eğlenmek, dinlenmek ve avlanmak gibi amaçlar için kullanılan yapılara dönüşmüştür (Arapoğlu 2005). Anadolu’daki kasır kavramının batı uygarlıklarındaki karşılığını ise özellikle Orta Çağ Avrupa Beylikleri Dönemi’nde kent merkezinde ya da yakın çevresindeki yüksek tepelerde veya kayalar üzerinde inşa edilen ve ilk önce “castel (kale)” ardından da “château (şato)” olarak adlandırılan yapılar oluşturmaktadır (Arslangazi 2000).

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü’nde köşk kavramı; açıklık yerde, bahçe içine yapılan ve çoğu zaman yaz aylarında kullanılan süslü ev, villa olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın yanı sıra Doğu Karadeniz’de doğuya bakan ve yaz aylarında serin olan ocaksız odaya “köşk odası”; evlerde sofanın kafesli bir şahnişin şeklinde dışarıya taşan kısmına “cihannüma” veya “köşk”; bir park içinde yer alan güzel görünümlü köşk veya şaleye ise “bahçe köşkü” adı verilmektedir (Hasol 1979).

Geleneksel konut mimarisine ilişkin Kavramlar Sözlüğü’nde ise köşk; genellikle köy evlerinde köşelerde yükseltilmiş olarak yer alan evin en kıymetli odasını veya baş odayı ifade etmektedir (Akyüz 1995).

Türk bahçe sanatı ve mimarisinde köşkler; başta dairesel ve kare formlar olmak üzere oval, dikdörtgen veya sekizgen gibi çokgen formlarda, ana kütlelerin büyümesine paralel olarak çıkmaların eklenebildiği, içinde yıldızlı duvar süslemeleri ve bezemeler ile birlikte çeşme ve sebillerin de yer alabildiği zengin mekânsal düzenlemeleri içeren, üst örtüleri kubbeli, çadır formlu, amorf ya da geleneksel formlarda, çatı kaplamaları ise kiremit, kurşun ya da ahşap malzemeler kullanılarak inşa edilen ve belirli aktivitelerin sürdürülmesi amacı ile açık alanlarda yarı açık ya da kapalı mekânlar şeklinde tasarlanan yapıları ifade etmektedir (Erdoğan 2013).

Etimolojik ve mimari çalışmalara bakıldığında köşk kavramının kapsamı ile ilgili farklı görüşlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum; köşk kavramının uluslararası ve yerel ölçekte olduğu kadar aynı yöre içinde de farklı anlam ve kullanım biçimlerine sahip olması, dolayısı ile diğer mimari unsurlar ile olan ilişkisinin de değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Köşkler, ana yapı kompleksi içinde bağımsız bir yapı olarak, ana yapı içinde ya da ana yapıya dışarıdan eklenilebilen bir mekân olarak veya ana yapı kompleksinin dışında tamamen bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkabilmektedir. Boyut, form ve biçim özelliklerinin yanı sıra yarı açık ya da kapalı mekanlar şeklinde konumlandıkları yer ve kullanım amaçları da dikkate alındığında birçok köşk çeşidinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu köşk çeşitleri Sanat Ansiklopedisi'nde; tepe köşkü, yangın köşkü, camlı köşk, ilan köşkü ve mızıka köşkü şeklinde sıralanmaktadır (Arseven 1947, Pakalın 1993). Ancak bugün bu sıralamaya; bahçe köşkü, yazlık köşk, şale köşkü ve av köşkünün de dahil edilmesi gerekmektedir.

Köşk kavramı ile ilgili yapılan etimolojik ve mimari çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türk mimarisinde köşk kavramı ile ilgili tanımları sınıflandırmak mümkündür.

2.1.1 Ana yapı kompleksi içinde bağımsız bir yapı olarak köşk

Padişah, ailesi ya da seçkin insanlara ait saray ve konak gibi büyük konutların avlu, park ve bahçelerinde genellikle seyir ve dinlenme amacı ile inşa edilen, yapının büyüklüğüne göre içine zaman zaman su kullanımının da dahil edildiği yarı açık ya da kapalı şekilde tasarlanan yapılardır. Bu tür köşklere Osmanlı Dönemi (1299-1922)’nde inşa edilmiş olan sarayların avlularında sıklıkla rastlanmaktadır. Topkapı Sarayı’nda bulunan Bağdat Köşkü, Revan Köşkü ve Sofa Köşkü bu anlamda inşa edilen köşklere örnek olarak verilebilmektedir (Pakalın 1993) (Şekil 2.1).

Şekil 2.1’de Topkapı Sarayı’nın Dördüncü Avlu olarak adlandırılan bölümünde, Lala bahçesinin çevresinde, Haliç manzarasına doğru genişletilen mermer bir teras üzerinde inşa edilmiş olan Bağdat Köşkü ve Sofa Köşkü’ne ait fotoğraflar yer almaktadır.

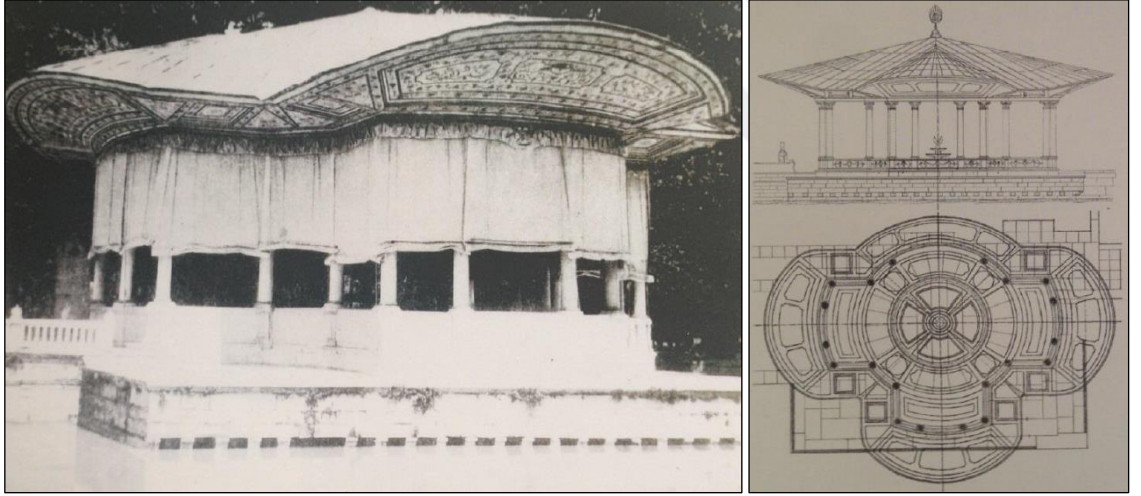

Şekil 2.1 Bağdat Köşkü (solda) (Cangül 2008a) ve Sofa Köşkü (sağda) (Koroğlu 2021)

İran ve Türk bahçelerinin ana peyzaj yapılarından biri olarak nitelendirilen ve çardak ya da gölgelik şeklinde adlandırılan yapılar ile benzerlik gösteren “**bahçe köşkleri**”; bir park veya bahçenin havadar kısmında, havuz ya da deniz gibi bir su yüzeyinin tam ortasında veya üzerine doğru çıkma yapacak biçimde, büyüklüğüne göre ortasında bir havuz bulunan, mermer ve/veya ahşap malzemelerden inşa edilen, tek odalı, üst örtüsü kolonlar ile taşınan, yan tarafları açık ancak istenildiğinde mahremiyeti sağlamak amacı ile perdeler ile sınırlandırılarak korunaklı hale getirilebilen güzel görünümlü ve zarif şekilde tasarlanmış olan yapılardır (Erdoğan 2013). Özellikle Sadabad, Topkapı ve Silivri

Sarayları gibi Osmanlı Dönemi saraylarının bahçelerinde, bahçe köşkü olarak adlandırılan yapılara sıklıkla yer verilmiştir (Atasoy 2002, Erdoğan 2013) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2’de Sadabad Sarayı’nda, Kağıthane Deresi’nin kenarında, II. Mahmud Dönemi (1808-1839)’nde Kasr-ı Neşat adı verilen yapı üzerine inşa edilen Kağıthane Çadır Köşkü’nün yıkılmadan önceki haline ait fotoğraf ile birlikte Sedat Hakkı Eldem tarafından yapılmış olan plan ve kesiti yer almaktadır (Eldem 1977, Vural 2016). Bugün yalnızca temel kalıntıları ve duvar parçalarına ulaşılabilen yapının plan ve kesitine bakıldığında; ilk yapılan köşkün haç biçimindeki planından farklı olarak daire formlu, kurşun kaplamalı üst örtüsü kolonlar ile taşınan, üç çıkmalı, içinde bir havuz ve sedirler ile birlikte mahremiyeti sağlamak amacı ile perdelerin yer aldığı, su yüzeyinde mermer bir set üzerine yarı açık bir mekân şeklinde inşa edildiği anlaşılmaktadır (Eyice 1993, Vural 2016).

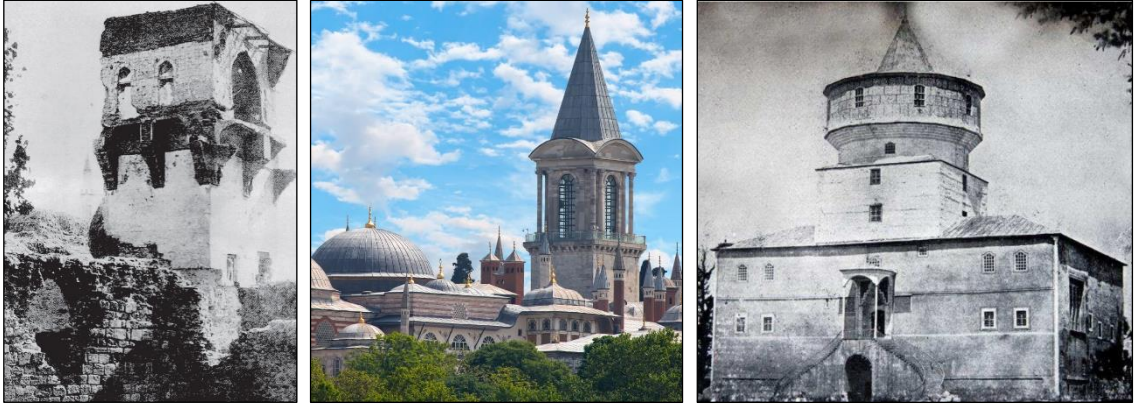
Şekil 2.2 Çadır Köşkü (solda) (İrmak 2014), plan ve kesiti (sağda) (Vural 2016)

2.1.2 Ana yapı içinde ya da ana yapıya dışarıdan eklemenebilen bir mekân olarak köşk

Geleneksel konut mimarisinde köşk kavramı; yapıya eklenerek farklı bir işlev kazandırılmış ve yükseltilmiş bir mekânı tanımlamak amacı ile de kullanılabilmektedir. Bu mekânlar yaz aylarında serinlemek, yalnız kalıp dinlenmek ve çevreyi seyretmek amacı ile yapılan dolayısı ile yapının en üst katında veya bir odanın manzaraya hâkim

olan bölümünde çıkmalı ya da yapıya dıştan eklenmiş olarak bulunabilen, üç yanı cam ile çevrili yarı açık mekanlardır. Bu mekanlar; “**tepe köşkü**”, “**seyir köşkü**” ya da “**cihannüma köşkü**” olarak adlandırılmaktadır (Pakalın 1993). Bu anlamda Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan Dönemi (1092-1107)’nde inşa edilen ve bugün Alaeddin/Konya Köşkü olarak anılan yapı, tepe köşklerine bir örnektir (Redford 2008). Aynı zamanda özellikle Osmanlı konut mimarisinde önemli yapılanmalardan biri olarak kabul edilen cihannümaların bu anlamda kullanımına Topkapı ve Edirne Sarayı’nda da rastlanmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3’te Selçuklu Dönemi (1077-1308)’nde Konya’da inşa edilen Alaeddin/Konya Köşkü’nün kalıntılarına ait bir fotoğraf; Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) tarafından Topkapı Sarayı’nda yaptırılan ve adaletin sağlandığı yer olarak kabul edilen Adalet Kasrı’nın güncel bir fotoğrafı ile birlikte Edirne Sarayı’nda yaptırılan ve Has Oda Köşkü olarak da anılan Cihannüma Kasrı’nın yıkılmadan önceki haline ait Edirne Saray Kazısı Arşivi’nde bulunan bir fotoğrafına yer verilmektedir (Özer 2014, Arık 2017).

Şekil 2.3 Alaeddin/Konya Köşkü (solda) (Arık 2017), Adalet Kasrı (ortada) (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı 2022a) ve Cihannüma Kasrı (sağda) (Özer 2014)

Yangın kulesi olarak adlandırılan yapıların en üst katında, kentin yakın çevresi ile uzak bölgelerini kontrol etmek ve yangın çıktığında halkı en kısa sürede uyarmak amacı ile görevlendirilen bir gözcünün yer aldığı etrafı camlar ile çevrili olan mekâna; “**yangın köşkü**” adı verilmektedir (Arseven 1947, Pakalın 1993). Bu anlamda Galata ve Beyazıt Kuleleri, yangın köşkü olarak kullanılmış yapılardır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4'te Galata Kulesi ve Beyazıt Kulesi'ne ait fotoğraflar yer almaktadır. İlk olarak Cenevizliler tarafından inşa edilen Galata Kulesi süreç içinde birçok kez onarılmış ve 18. Yüzyıl'da yangın kulesi olarak kullanılmıştır. II. Mahmud Dönemi'nde Senekerim Balyan'a yaptırılan Beyazıt Kulesi ise en baştan yangın kulesi olarak tasarlanmış ve kagir olarak inşa edilmiştir (İstanbul İtfaiyesi 2016).

Şekil 2.4 Galata Kulesi (solda) ve Beyazıt Kulesi (sağda) (İstanbul İtfaiyesi 2016)

Çevreyi seyretmek amacı ile inşa edilen ve her tarafı camlar ile çevrili bir teras ya da kış bahçesi şeklinde düzenlenen mekanları da içeren köşklere ise “**camlı köşk**” adı verilmektedir (Arseven 1947, Pakalın 1993). Bu anlamda örnek bir yapılanma; Dolmabahçe Sarayı'nın Resmi Daire Bölümü'ne doğu-batı doğrultusunda bağlanan uzun bir koridorun devamında yer alan Camlı Köşk'tür (Batur 2011) (Şekil 2.5).

Şekil 2.5'te Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Camlı Köşk'ün güney cephesi ile birlikte ortasında sekizgen planlı bir havuzun bulunduğu kış bahçesi olarak adlandırılan camlar ile çevrili bölümünü gösteren fotoğraflara yer verilmektedir.

Şekil 2.5 Camlı Köşk’ün güney cephesi (solda) ve kış bahçesi (sağda) (Batur 2011)

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal bir yapının bitişiğinde veya yakın çevresinde, meydan, cadde ya da sokaklarda dışına ilanların asıldığı içinde ise tuvalet ve abdesthane gibi bir birimin yer aldığı ya da gazete ve dergi gibi ürünlerin satıldığı silindirik şeklindeki zarif yapılara “**ilan köşkü**” adı verilmektedir (Arseven 1947, Durmaz 2015) (Şekil 2.6).

Şekil 2.6’da İstanbul’da Ayasofya Meydanı’nda inşa edilen ve Ömer Durmaz Koleksiyonu’nda yer alan ilan köşkü ile Şişli’de Harbiye bölgesinde inşa edilen ve Sait Beydeş Koleksiyonu’nda yer alan ilan köşkünün fotoğrafına yer verilmektedir. Fotoğraflar incelendiğinde; ilan köşklerinin silindirik formlu, yalnızca ilan asmak amacı ile kullanılan bir sütun şeklinde ya da daha büyük ölçekte dışına ilanların asıldığı bir büfe şeklinde de tasarlanabildiği anlaşılmaktadır.

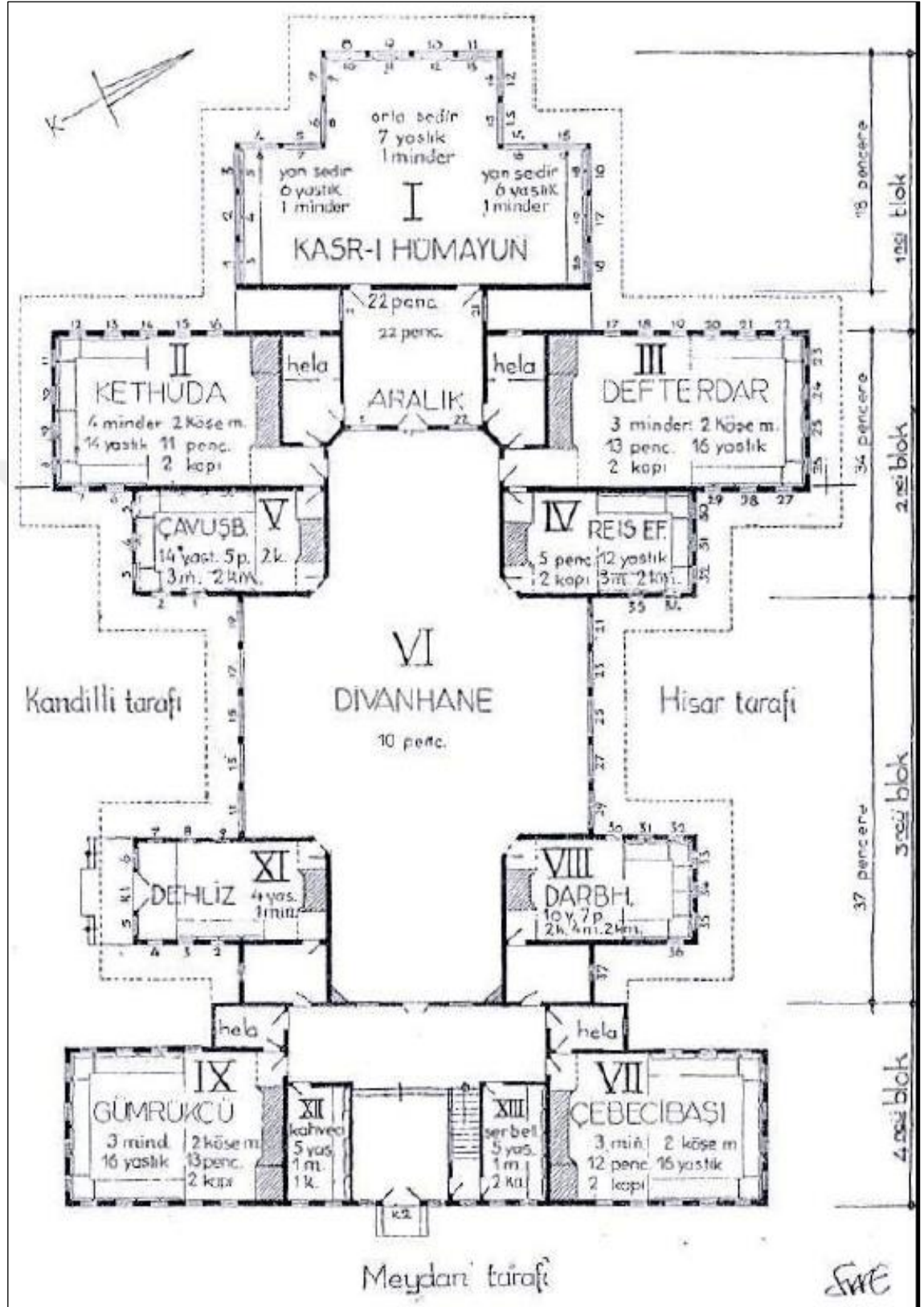

Şekil 2.6 İlan köşkleri (Durmaz 2015)

Geleneksel konut mimarisi içinde genellikle baş odası olmayan köy evlerinde konukların ağırlandığı ve zeminden yükseltilmiş olan odalara köşk adı verilmektedir. Ayrıca saray ve konak gibi büyük konutlarda da köşkün bu anlamda kullanımına rastlanmaktadır. Bu kapsamda Eldem (1954), Edirne’de Kaleiçi’nde bulunan ve 17. Yüzyıl’a tarihlenen Vezir Konağı’ndan söz ederken sofa üzerinde, uzunluğu boyunca çıkma yapan odayı “köşk odası” olarak değerlendirmektedir (Bahçalı 2020).

Osmanlı Dönemi saray mimarisinde; padişahların hükümdarlık süreleri boyunca gerçekleştirilen inşaat ve onarım çalışmalarına bağlı olarak bazı dönemlerde bir odayı tanımlamak amacı ile köşk olarak tanımlanan mekanlar oluşturulmuştur. Küçükusu Kasrı’nda bulunan Kasr-ı Hümayun, bu tür bir mekânsal kurgulanmaya örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7’de Osmanlı padişahları tarafından zaman zaman biniş kasrı ya da av köşkü olarak kullanılan Küçükusu Kasrı’nın onarım keşiflerine dayanarak Eldem (1974) tarafından yapılan zemin kat planının restitüsyonu yer almaktadır. Haçvari sofanın karşısında öne doğru uzatılan ters T planına sahip I numara ile belirtilen odanın Kasr-ı Hümayun olduğu ve dönemin anlayışına göre asıl kasrın bu oda olduğu tahmin edilmektedir (Taşer 2008, Şenyurt 2017).

Şekil 2.7 Küçük Kaseri zemin kat planı restitüsyonu (Eldem 1974, Taşer 2008)

Köşk, bazı yörelerin geleneksel konut mimarisinde oda sayısının artmasına bağlı olarak gelişen birimlerden biridir ve bu nedenle eyvan veya sofa/hayat terimlerinin karşılığı olarak, yapının mekânsal örgütlenmesi içinde başka bir birimi de tanımlayabilmektedir (Yariş 2022). Bu anlamda Kütahya’da bulunan Defterdar Konağı’ndaki köşk olarak adlandırılan bölümün bir eyvan özelliği gösterdiği; Antalya’da bulunan Ormana Köyü’ndeki Safınaz Özbal Evi’nin üst kat planında odalara geçişi sağlayan ve manzaraya bakan yönü açık olan, genellikle cam ile çevrili, köşk olarak adlandırılan bölümün ise sofa/hayat özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır (Günay 2017, Bahçalı 2020). Ayrıca sofa/hayatin bir ucunun duvar ile ayrılarak “köşk” denilen yarı açık bir mekânı oluşturduğu; bu mekânın ayrı bir çatı örtüsüne sahip olduğu ve sokağa bakan yönünün cepheye doğru çıkma yaptığı bilinmektedir (Durgun 2006, Aytaç 2015, Bahçalı 2020). Bu anlamda Malatya’nın Yeşilyurt İlçesi’nde bulunan Hanifi Tanbay Evi’ndeki dış sofa ve bu sofa ile bağlantılı olan köşk bölümü örnek olarak verilebilmektedir (Yariş 2022) (Şekil 2.8).

Şekil 2.8’de Hanifi Tanbay Evi’nin birinci katına ait Mimar Özge Özata tarafından yapılan kat planı ile birlikte köşk bölümünün bir fotoğrafına yer verilmektedir.

Şekil 2.8 Hanifi Tanbay Evi birinci kat planı (solda) ve köşk bölümü (sağda) (Yariş 2022)

2.1.3 Ana yapı kompleksi dışında tamamen bağımsız bir yapı olarak köşk

Bu grupta yer alan köşkler; hükümdar, ailesi, saray halkı ve seçkin insanların ya da kamunun kullanımına yönelik olarak ana yapının yakın çevresinde ya da kenti çevreleyen

surların dışında inşa edilen yapılardır. Bir park ya da bahçe içinde halka müzik dinletmek amacı ile inşa edilen, müzisyenin çevresi açık, üstü örtülü, yükseltilmiş bir platform üzerinde yer aldığı süslü ve zarif yapılara “**mızıka köşkü**” adı verilmektedir (Arseven 1947, Pakalın 1993).

Bir saray ya da konak kompleksinin yakın çevresinde ya da kent surlarının dışındaki dağ, kır, orman, bağ veya bahçelerin içinde, genellikle su kaynağına yakın ve manzaraya hâkim bir noktada; dinlenme ve eğlenme amacı ile hükümdar, saray halkı ve seçkin insanlar tarafından kısa ya da uzun sürelerde ikamet edilmek üzere inşa edilen köşklere “**yazlık köşk**” veya “**sayfiye köşkü**” adı verilirken bu köşkler dağlık kesimlerde inşa edilmiş ise “**chalet/şale köşkü**” olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda bu tür köşkler dinlenme ve eğlence gibi amaçların yanı sıra avlanma amacını da içeriyor ise “**av köşkü**” olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda yazlık veya sayfiye köşkü olarak nitelendirilen yapılara organik düzende gelişim gösteren kentlerde, özellikle yerleşimin sur dışına taşıdığı Yunan ve Roma uygarlıklarında; şale köşklarine genellikle Almanya, Fransa ve İsviçre gibi Avrupa kentlerinin dağlık kesimlerinde; neredeyse her dönemde inşa edilen av köşklarine ise özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sıklıkla rastlanmaktadır (Şekil 2.9).

Şekil 2.9’da İstanbul’un Beşiktaş İlçesi’nde Yıldız Tepesi’nde bulunan Yıldız Sarayı kompleksi içinde, II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)’nde inşa edilen 19. Yüzyıl yapılarından biri olan Şale Köşkü ile birlikte Üsküdar İlçesi’nde Validebağ Korusu içinde Sultan Abdülaziz Dönemi (1861-1876)’nde inşa edilen Abdülaziz Av Köşkü’ne ait fotoğraflar yer almaktadır.

Şekil 2.9 Yıldız-Şale Köşkü (solda) (T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı 2022b) ve Abdülaziz Av Köşkü (sağda) (Cangül 2008b)

En genel anlamı ile köşk kavramı; hükümdar ve ailesi ile birlikte saray halkı veya seçkin insanlar için inşa edilen saray, konak, villa gibi büyük konutların avlu, park ve bahçelerinin içinde, yakın çevresinde ya da kenti çevreleyen surların dışındaki büyük yeşil alanlar ve su kaynakları çevresinde; cami gibi kamusal alanların yakınında ya da sokak, meydan, park ve bahçe gibi kamuya açık alanlarda genellikle yaz aylarında kısa süreli ikamet etmek amacı ile kullanılan, konumlarına ve kullanım biçimlerine göre çeşitli tiplerde ortaya çıkabilen yarı açık veya kapalı mekanlar şeklinde tasarlanan küçük, zarif ve süslü yapıları kapsamaktadır. Aynı zamanda geleneksel konut mimarisinde köşk, bir yapının üst katında veya manzaraya hâkim bir odasında etrafı cam ile çevrili bir mekânı, baş odası olmayan yapılarda bir odayı ya da yapının içinde eyvan ve sofa/hayat gibi mekânsal bir birimi de ifade edebilmektedir.

2.2 Av Köşkleri

Avcılık, insanlık tarihinin bilinen en eski geleneklerinden biridir. Mağaralarda rastlanan ve tarihin farklı dönemlerine ait av sahnelerini canlandıran duvar resimleri ile taş ve kemik gibi malzemeler ile yapılmış av hayvanı figürlerinden oluşan ilk heykeller, insanlık tarihinde avcılığın ne derece büyük bir önem taşıdığının göstergeleridir (Erdem 1991).

Tarihi süreç içinde insanlık ile paralel bir gelişim gösteren avcılık, insan-doğa etkileşimi sonucunda farklı işlev ve anlamlar kazanmıştır. İlk dönemlerde mağara, kovuk gibi doğada hazır bulunan ortamlarda yaşayan insanlar; kendilerini korumak ve varlıklarını

sürdürmek amacı ile mızrak ve balta gibi ilkel araçlar kullanarak yabani hayvanları avlamış, deri ve kürklerinden kıyafet yapmışlardır. Doğayı sınırlı kullanabilen ilk insanlar; tohum, meyve ve bitki kökleri ile beslenen avcı-toplayıcılar olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde sergilenen avcılık daha çok toplamaya yönelik türde bir avcılık şeklinde olmuştur.

Süreç içinde insanlar, değişen iklim koşulları ve yeni kaynaklara ihtiyaç duyulması sonucunda coğrafi anlamda yer değiştirmek ve göç etmek durumunda kalmıştır. Su kenarlarına yakın bölgelerde dal, ağaç kabuğu gibi bitkisel malzemeler ve avladıkları hayvanların postlarını çamur ile sıvayarak tehdit edici herhangi bir durumda kolayca terk edilebilecek barınaklar inşa etmişlerdir. Ateşin bulunması ile birlikte hızlanan süreçte avladıkları hayvanların etini pişirmeyi öğrenmiş, yeni silahlar yaparak avcılığı geliştirmiş, deri ve kürklerinden yaptıkları kıyafetleri satarak geçimlerini sağlamışlardır.

İlk Çağ'ın ardından Orta Çağ'ın bir dönemine kadar avcılık daha çok toplumsal bir nitelik taşımıştır. Bu dönemlerde insanlar hayatta kalmak ve geçim kaygısı gibi nedenler ile genellikle birlikte hareket ederek avlanmışlardır. Yerleşik-yarı yerleşik düzene geçilmesinin ardından toplayıcılık yerini tarım ve hayvancılığa bırakmış, avcılık ise toplumsal bir uğraşın dışına çıkmıştır. Orta Çağ'da mızrak, ok ve yay gibi silahların yanı sıra toplumların birbirleri ile olan etkileşimleri sonucunda çita, köpek ve tazı gibi hayvanlar ile şahin, doğan ve atmaca gibi yırtıcı kuşların eğitilerek av amacı ile kullanılabilirdiği keşfedilmiştir (Tokuş 2021). Bu sayede avcılığa farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Tarihi süreç içinde tüm medeniyetler avcılık ile uğraşmış olsa da av ve avcılık ile ilgili aktiviteler genellikle padişah ve saraya özgü bir nitelik taşımış; ilerleyen dönemlerde halkın avcılık yapmasını sınırlandıracak yasalar çıkarılmıştır. Avcılık, halk tarafından daha çok geçim kaygısı nedeni ile ekonomik ve ticari amaçlar ile yapılırken padişah, saray halkı ve çevresi tarafından savaşa hazırlıklı olmak ve gençlere askeri eğitim vermek gibi amaçların yanı sıra boş zamanı değerlendirmek, dinlenmek, eğlenmek ve spor yapmak gibi hobi amaçları ile de yapılmaya başlanmıştır. Süreç içinde; avlanan vahşi hayvanlar iktidarın gücünün bir simgesi olmuş, av ve avcılık ile ilgili aktiviteler ise uygarlıkları

yöneten üst sınıfın fiziki ve siyasi güçlerini hem halklarına hem de çevre bölgelerde yaşayan dost ve düşmanlarına kanıtlama isteklerinin bir aracı haline gelmiştir (Öz 2016).

Ticari ilişkiler, savaşlar ve göçler sırasında toplumlar arasında yaşanan etkileşimler sonucunda sosyal, toplumsal ve kültürel değerler farklı coğrafyalara aktarılmış ve bu değerler, aktarıldıkları coğrafyalardaki mevcut koşullar ve değer yargılarına uygun olacak biçimde sentezlenerek yerleşmelerin mekânsal biçimlenmelerinde etkili olmuştur. Özellikle avcılığı günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olarak gören ve askeri karakterleri ile ön plana çıkan yerleşik-yarı yerleşik toplumların oluşturduğu çok katmanlı yerleşmelerde; doğal kaynaklar açısından verimli olan bölgelere yazlık-kışlık sarayların yapılması sonucunda çok sayıda av korulukları ve av alanları oluşturulmuş; bu alanlar içinde park ve bahçeler ile birlikte “**av köşkleri**” ortaya çıkmıştır.

Literatürde av alanları ile park ve bahçeler içinde yer alan av köşklarinin ilk olarak hangi tarihte veya hangi medeniyette ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi yer almamaktadır. Ancak yerleşik hayata geçiş ile birlikte ilk bahçe fikirlerinin ortaya çıkmasının ardından; tapınak ve bulvar düzenlemelerinin yapıldığı, meyvelik ve sebzeliklerin yanı sıra av parkları ve koruluklarının oluşturulduğu bilinmektedir (Yerli ve Kaya 2015). Ayrıca bağ ve bahçe sahibi olmanın bir gurur kaynağı ve ayrıcalık göstergesi sayıldığı Eski Çağ’dan itibaren hem Doğu’da hem de Batı’da yer alan uygarlıklarda yaşayan hükümdarlar, soylular ve üst sınıfa mensup kişilerin içinde çeşitli köşk yapılarının da yer aldığı bağ, bahçe ve koruluklar oluşturdukları tarihi belgeler, duvar resimleri ve kabartmalar aracılığı ile bugüne ulaşmıştır (Sevin 2000). Av köşklarinin insanların bahçenin varlığı ve kullanımına yüklediği farklı anlam ve amaçlar doğrultusunda av hayvanları açısından zengin, su kaynaklarına yakın ve verimli arazilerde tasarlanan bahçeler içinde inşa edildiği görülmektedir.

Bahçe fikrinin ortaya çıkışı ve gelişimi, av köşklarinin ortaya çıkması açısından bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilmektedir. İnsan-doğa etkileşiminin bir ürünü olarak ortaya çıkan bahçe kavramı; tarihi süreç içinde yerleşim alanlarında başta iklim ve topografya olmak üzere bitki örtüsü, hidroloji ve toprak özellikleri ile birlikte dönemin sahip olduğu tarihi, sosyal, toplumsal, ekonomik, felsefi ve kültürel özellikleri ile

biçimlenerek bahçe sanat tarihi içinde de çeşitliliklere neden olmuştur (Eray 2021). Khabbazi ve Erdoğan (2012)'a göre bu çeşitlilik; bahçe sanatı ve mimarisine anlam, kullanım ve biçimsel açıdan birçok farklılık kazandırmıştır. Böylelikle bir bahçenin düzenine bakıldığında o bahçenin hangi bölgede yer aldığı, kullanım amacı ya da hangi inanca ve döneme göre düzenlendiği öğrenilebilmektedir (Akyüz 2015). Bu noktada insanların günlük yaşantısında önemli bir parçayı oluşturan bahçelerin kullanım amaçlarındaki çeşitlilik; içinde av köşkleri ve bu köşklere paralel olarak gelişen külliye biçiminde, yapının çevresine eklenen yeni yapı veya yapı gruplarının da yer aldığı park ve bahçelerin oluşumunda etkili olmuştur. Bu nedenle av bahçeleri içinde gelişen av köşkleri; dönemin koşulları, toplumun sahip olduğu soyut ve somut değerler ile birlikte hem bahçe sanatı ve mimarisine hem de doğal, kültürel ve arkeolojik peyzaj değerlerine ışık tutarak geçmiş uygarlıklar ile bugün arasında bağ kurulmasının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Av köşklarinin bulunduğu park ve bahçeleri tanımlarken yalnızca av ile ilgili aktivitelerin gerçekleştirildiği açık alanlar olarak sınırlandırmak doğru değildir. Redford (2008)'a göre; özellikle toprağı işlemeye ilgi duyan feodal toplumlarda, kuşatma duvarları ile çevrili bahçelerin içinde av köşkleri dışında; peyzaj ve topografya ile ilgili koşullara bağlı olarak kentlerin art bölgelerinin çevresinde, manzara açısından zengin bölgelerde, şehirlerarası güvenlik görevi üstlenen geçiş noktalarında ve avlanma yeri olarak belirlenen alanlarda girişler ile bağlantılı olacak şekilde meyvelik ve sebzelikler de oluşturulmuştur.

Av etkinliklerinin gerçekleştirildiği park ve bahçeler açısından avcılık ve bahçecilik, birbiri ile ilişkili hatta birbirlerini tamamlayan eylemlerdir. Ekonomik açıdan büyük katkı sağlayan ve tarımsal üretimin gerçekleştirildiği meyve ve sebzeliklerin yanı sıra doğal olarak yetişen endemik bitkiler ile birlikte çevre uygarlıklardan getirilen ya da hediye edilen egzotik bitkiler ve hayvanların sergilendiği aynı zamanda avcılık ile ilgili aktivitelerin yürütüldüğü, içinde yer alan köşk yapıları ile birlikte fayda ve estetiğin birleştirildiği bu park ve bahçeler (Redford 2008); doğal, tarihi, sosyoekonomik, kültürel ve arkeolojik değerler ile doğal, kültürel ve arkeolojik peyzajlar açısından zengin alanlar oluşturmaktadır.

Av köşklerini en genel anlamı ile tek bir yapı ölçeğinde ele almak bu alanlar ile ilgili eksik bir kanının oluşmasına neden olmaktadır. Bu tür yapıların yakın çevresinde, en azından ikamet edilen süre içinde av ile ilgili etkinliklere yardımcı olan hayvanların dinlendirilmesi, avlanan vahşi hayvanların saklanması ya da sergilenmesi amacı ile ek yapılar inşa edilmesi veya başka bahçelerin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bugün bu tür köşk yapıları ve yakın çevrelerinde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda; dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenen başka yapı ya da yapı gruplarının tasarlanmış olduğu tarihi belgeler, arkeolojik kazı sonuç raporları, duvar resimleri, mühür ve kabartmalar ile de kanıtlanmaktadır. Bahçeleri çevreleyen kuşatma duvarları içinde yer alacak biçimde, ihtiyaç halinde ek olarak; mutfak, tuvalet, banyo, müstemilat, sarnıç, çeşme, havuz, su kanalları, hamam, ahır, hayvanat bahçesi gibi yeni mekanlar köşk yapılarının çevresinde külliye şeklinde yapılar grubu olarak inşa edilmiştir.

Verimli arazilerde, flora ve fauna açısından zengin göl, ırmak, nehir gibi su kaynaklarının yakın çevresinde oluşturulan büyük bahçeler içinde meyve ve sebzelikler ile birlikte yer alan av köşkleri ile yakın çevresinde külliye şeklinde inşa edilen yapılar grubu; bahçe sanatı ve mimarisi içindeki çeşitlilikten kaynaklanan farklı form, tasarım ve gelenekler ile biçimlenerek bir kimlik kazanmıştır. Ancak neredeyse bütün dönemlerde ortaya çıkan av köşklarinin bulunduğu bu bahçelerdeki ortak unsur; gıda temini, ekonomik katkı ve ticari sürekliliğin sağlanması amacı ile üretim ve yerli halkın iş gücünün desteklendiği meyvelik ve sebzeliklerin yer almasıdır (Bulut 2022). Aynı zamanda bugüne ulaşmayı başarmış olan bazı köşk yapıları ve çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları incelendiğinde; iklimsel ve coğrafi koşullar ya da tamamen estetik kaygılar nedeni ile su kaynağından uzak bir noktada inşa edilen köşk yapılarında su kaynağından suyun taşınması, dağıtımı ve kullanımına yönelik alternatif yöntemlerin geliştirildiği anlaşılmaktadır. Köşk yapıları ile birlikte bahçelere, yeraltından veya yer üstünden kanallar, kemerler ve künkler aracılığı ile su temin edildiği, su teminin sağlanamadığı durumlarda ise sarnıçlar, kuyular, yapay göller veya barajlar inşa edilerek su ihtiyacının karşılanmaya çalışıldığı bilinmektedir (Yavaş 2000, Mandacı 2020).

Bütün bu veriler doğrultusunda av köşkleri (Yavaş 2000, Redford 2008, Hacıgökmen 2018):

- Zengin av potansiyeli taşıyan kır ve ormanlar içindeki verimli arazilerde; göl, nehir ve memba gibi su kaynaklarının yanında veya yakın çevresinde,
- Dağların yamaçlarında, yüksek bir tepede veya yapay olarak oluşturulmuş bir tepenin ortasında ya da bir ada, höyük veya tümülüsün üzerinde,
- Güvenlik ve savunma amacı ile oluşturulan kuşatma duvarlarının çevrelediği bir bahçenin en havadar ve manzaraya hâkim kesiminde,
- Genellikle bir ya da iki katlı ve her katta biri büyük diğeri küçük iki adet oda olmak üzere ocak, kiler ve tuvalet gibi mekanları da içerebilen, duvarlarında süsleme ve bezemelerin yer aldığı, basit, sade, zarif ve küçük ölçeklerde ancak daha gösterişli ve büyük ölçeklerde de inşa edilebilen,
- Yakın çevresinde dönemin getirdiği ihtiyaçları karşılamak ve gerçekleştirilecek aktivitelere hizmet etmek üzere su kanalları, kuyu, sarnıç, çeşme, havuz, hamam, depo, müştemilat, ahır gibi ek yapılar ile birlikte hayvanat bahçelerinin inşa edilebildiği yanı sıra av alanlarının girişleri ile bağlantılı sebzelik ve meyveliklerin yer aldığı,
- Savaş öncesinde binicilik, atıcılık ve avcılık ile ilgili aktivitelerin ve av partilerinin düzenlendiği, spor ve tatbikat niteliği taşıyan stratejik etkinliklerin yapıldığı; savaş sonrasında sefer dönüşü hükümdarın sarayı hazırlanana kadar ordusu ile konakladığı, çeşitli tören ve kutlamaların gerçekleştirildiği, elçi ve misafirlerin kabul edildiği, yönetim ve idare ile ilgili önemli kararların alındığı, halkın şikayetlerinin dinlendiği birçok sosyal, toplumsal, idari ve askeri işleve hizmet etmek üzere ya da uzun yolculuklar sırasında hem dinlenmek hem de iki mevki arasındaki güvenliğini sağlamak amacı ile mola istasyonu, kontrol noktası veya karakol işlevine yönelik olarak tasarlanan yapılardır.

2.2.1 Tarihsel gelişim

Bahçe kavramının gelişimine paralel olarak ortaya çıkan ve ilk bahçe örneklerinden biri olarak nitelendirilen av parkları ve korulukları içinde gelişen köşk yapıları; genellikle dinlenme ve eğlenme amacına yönelik olarak inşa edilmiş ve tarihi süreç içinde gelişim gösterdikleri uygarlıklarda yazlık saray, küçük saray, biniş kasrı ya da av köşkü gibi farklı şekillerde adlandırılmıştır. Tarihi kaynaklarda av korulukları ya da av bahçeleri içinde ortaya çıkan ve av köşkü olarak adlandırılan yapılara ilişkin ilk veriler; Eski Çağ Mezopotamya uygarlıklarından biri olan Assur Uygarlığı'na aittir. Daha sonra Antik İran uygarlıklarından biri olan Persler; savaşlar sırasında etkileşime girdikleri Assur ve Babil uygarlıklarının av parkları ve botanik bahçelerine hayran kalarak hakimiyet kurdukları kent yerleşmelerindeki kraliyet bahçelerine uyarlamışlardır (Akdoğan 1972). Böylece Eski Çağ uygarlıklarında av parkları ve av köşklerinin yer aldığı görkemli kraliyet bahçeleri, dönemin hükümdarının mutlak güç ve otoritesinin önemli bir simgesi haline gelmiştir. Persler, imparatorluklarının kurulup geliştiği topraklardaki köklü gelenekleri Pers kültürü ile sentezleyerek yaşatmayı sürdürmüşlerdir (Bulut 2022).

Pers kültürünün devamı olan Sasaniler'in ardından Antik İran kültürü, İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte İran coğrafyasının da dışına yayılarak İspanya ve Hindistan gibi ülkelerde inşa edilen saraylar ve bahçelerine ilham kaynağı olmuştur (Akdoğan 1972). İslam geleneklerinin etkili olduğu coğrafyalarda, doğal kaynaklar ve av hayvanları açısından zengin bölgelerde oluşturulan bahçelerin manzaraya hâkim en yüksek noktasında hem doğal arazi eğiminden hem de su varlığından yararlanılarak küçük ölçeklerde köşkler inşa edilmiş ancak bu köşkler daha çok "bahçe köşkü" niteliğinde ön plana çıkmıştır (Çınar ve Erdoğan 2019).

Helenistik Dönem incelendiğinde Antik Yunan Uygarlığı'nın Perslerin görkemli kraliyet bahçelerine hayran kaldığı ve uygarlığın önemli merkezlerinde inşa edilen saray komplekslerinde bu bahçelerin aynısını yaratmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ancak Antik Yunan bahçeleri içinde yer alan av köşklerinin varlığına ilişkin veriler oldukça sınırlı ve yetersizdir. Antik Yunan'da av köşkleri ile ilgili verilere; Mısır'da hakimiyet kurdukları Ptoleme Krallığı Dönemi (M.Ö 305-30)'nde rastlanmaktadır. Antik Yunan

bahçe sanatı ve yapı gelenekleri, etkileşimde bulundukları uygarlıkların gelenekleri ile sentezlenmiş ve Mısır'daki verimli arazilerde yaşatılmaya çalışılmıştır. Literatürde bu dönemde Kahire'nin Fayyum olarak adlandırılan, su kaynakları ve av hayvanları açısından zengin olan çöl bölgesinde ve Nil Nehri'nin kenarındaki verimli havzalarda; tapınak, piramit, saray ve av köşkleri inşa ettikleri bilgisi yer almaktadır. (Korkmaz Ekici 2013). Ancak av köşklarine ait kalıntıların bugüne ulaşmayı başaramamış olması nedeni ile bu yapıların detayları, plan ve tasarım ilkelerine ilişkin bir yargıda bulunmak mümkün olmamaktadır.

Roma Dönemi'nde hükümdarlar ve aristokratların imparatorluk sınırlarının genişlemesine bağlı olarak hem kentin gürültüsünden hem de günlük hayatlarından uzaklaşmak amacı ile Akdeniz kıyılarındaki yüksek tepelere yazlık saraylar, villalar ve sayfiye köşkleri inşa ettirdikleri ve bu yapıların bahçelerinde av köşklarine yer verdikleri bilinmektedir (Akdoğan 1972). Bu tepelerde inşa edilmiş olan yapıların büyük bir çoğunluğu bugüne ulaşamamış olsa da Roma hakimiyetindeki İtalya'da av köşklarinin, Anadolu'da ise av alanlarının varlığına ilişkin verilere ulaşılmaktadır.

Orta ağ'da artan savaşlar ile birlikte Avrupa'da kentlerin dışa kapalı hale gelmesi sonucunda manastır ve şato mimarisi önem kazanmış; Roma'nın estetik bahçelerinin aksine faydanın ön plana çıktığı bahçeler ortaya çıkmıştır (Yiğit 2006). Bu dönemde manastır ve şatoları çevreleyen duvarların dışında yapay tepelerin gelişmesi ile birlikte koruluk ve ormanlarda köşk yapılarının inşa edildiğinden söz edilmektedir. Paris yakınında bulunan Vincennes Korusu içinde VII. Louis Dönemi (1137-1180)'nde av köşkü olarak inşa edilen Vincennes Şatosu'nun çevre duvarlarının dışında yapay tepeler, meyvelikler ve av parkları oluşturulmuş; bu av parkları ise av ile ilgili aktivitelerin gerçekleştirilmesi amacı ile taş döşeli yollar ile bölümlere ayrılmıştır (Akdoğan 1972, Yiğit 2006) (Şekil 2.10).

Şekil 2.10'da Paris'te bulunan Vincennes Korusu içinde 12. Yüzyıl'da av köşkü olarak inşa edilen Vincennes Şatosu süreç içinde birçok imar faaliyeti ile kademeli olarak genişleyerek bugünkü halini almıştır. Yazılı kaynaklarda korunun içinde, şatonun yakın çevresinde kraliyet ailesine yakın olmak amacı ile saray halkının pek çok malikane ve av

köşkü inşa ettirdiğinden söz edilmektedir (Anonymous 2015a). Aşağıda Vincennes Şatosu ve yakın çevresinin 1656 yılındaki halini gösteren bir gravüre yer verilmektedir.

Şekil 2.10 Vincennes Şatosu ve yakın çevresi (Anonymous 2017)

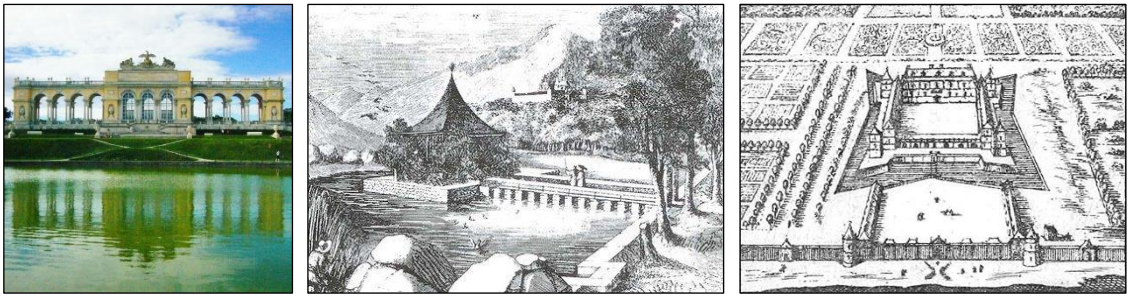
Orta Çağ uygarlıklarından biri olan Bizanslılar, İstanbul'da su kaynakları açısından zengin yeşil alanlarda büyük av parkları oluşturmuş ve av köşkü olarak nitelendirilen çok sayıda yazlık saray inşa ettirmiştir. Ancak bu yapıların büyük bir çoğunluğunun bugüne ulaşmayı başaramamış olması, bu yapılar ile ilgili detaylı verilere ulaşılmasını engellemektedir. Bu dönemde av alanları ve av köşkleri ile ilgili verilere genellikle yazılı kaynaklar aracılığı ile ulaşılmaktadır.

Orta Çağ'da inşa edilen av köşkleri ile ilgili en detaylı verilere ilk olarak Selçuklu Dönemi'nde ulaşılmaktadır. Selçuklular, İran Türk-İslam ve Orta Asya geleneklerinin bir sentezini oluşturan kültürlerini Anadolu'ya taşımış ve hakimiyet kurdukları

yerleşmelerdeki Bizans yerleşmelerini de kullanarak yazlık-kışlık birçok saray ve kuşatma duvarları ile çevrili, fayda ve estetiğin birleştirildiği bahçelerde sultanlar, saray halkı, emir-i şikarlar ve seçkin insanların kullanımına yönelik olarak av köşkleri inşa ettirmişlerdir (Redford 2008, Özcan 2010).

Orta Çağ'ın sona ermesi ve Rönesans'ın İtalya'da doğuşu ile birlikte Avrupa ülkelerinde krallara ait sarayların bahçeleri içinde av köşkleri inşa edilmiştir. Örneğin; Avusturya'da Schönbrunn Sarayı'nın bahçesinde bir av parkı olduğu ve II. Maximilian Dönemi (1564-1576)'nde burada bir av köşkü inşa edildiği; İspanya'da II. Philip Dönemi (1556-1598)'nde inşa edilen La Granjilla de La Fresneda'nın kraliyete ait bir park olduğu ve içinde bir av köşkünün yer aldığı; Fransa'da Versailles Sarayı'nın bahçesinde XIII. Louis Dönemi (1610-1643)'nde taş, tuğla ve kiremit kullanılarak bir av köşkü inşa edildiği bilinmektedir (Akdoğan 1972, Şeyban 2014) (Şekil 2.11).

Şekil 2.11'de Avusturya'da bulunan Schönbrunn Sarayı'ndaki av köşküne ait bir fotoğraf, İspanya'da 16. Yüzyıl'da Juan Bautista de Toledo tarafından tasarlanan La Granjilla de La Fresneda olarak adlandırılan kraliyet parkı ve av alanlarının 1862 yılında Antonio Rotondo tarafından yapılan bir çizimi (Anonymous 2023a) ile Fransa'da 17. Yüzyıl'ın başlarında Philibert Le Roy tarafından tasarlanan av köşkünün Haritacı Jacques Gomboust tarafından 1652 yılında yapılan Paris haritasındaki çizimine yer verilmektedir (Anonymous 2023b).

Şekil 2.11 Schönbrunn Sarayı av köşkü (solda) (Anonymous 2015b), La Granjilla de La Fresneda av alanı (ortada) (Rotondo 1862) ve Versailles Sarayı av köşkü (sağda) (Gomboust 1652)

Osmanlı Dönemi'nde Anadolu topraklarındaki Bizans ve Selçuklu mirası üzerine hem Osmanlı yapı mimarisini hem de Rönesans ile birlikte gelişen ve döneme hâkim olan tasarım akımlarının sentezini oluşturan çok sayıda saray ve kasır inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde avcılık, Selçuklu Dönemi'nde gelişmeye başlayan teşkilatlanma sürecini tamamlayarak zirveye ulaşmıştır (Şükrü 1987, Güven ve Hergüner 1999). Özellikle günlük hayatlarında avcılığa önem veren Osmanlı padişahları, hükümdarlık süreleri boyunca hem var olan sarayların mekânsal düzenlemeleri ve işlevlerinde hem de sarayların çevresinde yaptırdıkları yeni yapı düzenlerinde birçok onarım ve inşaat faaliyeti gerçekleştirmiş; su kaynakları ve geniş yeşil alanlar içinde av köşkü niteliği taşıyan çok sayıda küçük saray ve biniş kasrı inşa ettirmişlerdir.

Süreç içinde av köşklerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde Assur, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarının bu anlamda ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısı ile belirtilen uygarlıklar; tarihi kayıtlar, gezginlere ait notlar, hükümdarların saraylarında bulunan duvar resimleri ve kabartmaları ile bu sarayların bahçelerinde inşa edilmiş ve bugüne ulaşmayı başaramamış olan yapılara ait kalıntılar ve bu yapıların çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda oluşturulan kazı notları ele alınarak Assur, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarındaki av köşkleri ile ilgili veriler derlenmiştir.

2.2.1.1 Assur dönemi

Antik Çağ Mezopotamya uygarlıklarından biri olan Assur Uygarlığı (M.Ö 2025-612), Mezopotamya'nın kuzeyinde bugün Musul Bölgesi'nde, Dicle Nehri'nin yakınlarında kurulmuştur. Eski Assur İmparatorluğu (M.Ö 2025-1522) ile başlayan süreç, Orta Assur İmparatorluğu (M.Ö 1397-1056) ile daha gelişmiş bir siyasi devlet yapısına ulaşmış ve Yeni Assur İmparatorluğu'nun (M.Ö 911-619) kuruluşu ile birlikte sınırlarını Babil, Mısır, Kıbrıs ve Anadolu'da Urartu topraklarına kadar genişletmiştir (Coşkun ve Demirtaş 2020).

Av parkları içinde inşa edilen av köşklerine ilişkin ilk verilere Yeni Assur İmparatorluğu'nun Sargonidler Dönemi (M.Ö 722-626)'nde rastlanmaktadır. Yeni Assur

Dönemi'nde imparatorluğun sınırlarının genişlemesine paralel olarak bir eyalet sistemi geliştirilmiş ve Assur kentleri yeniden planlanmıştır. Bu planlar doğrultusunda eyalet merkezi olarak belirlenen kentler, bir ırmak ya da kanal boyunca dikdörtgen formda, duvarlar ile çevrili bir alan içinde kurulmuş; bu duvarların her yüzünde birer adet kapı ve bu kapılar ile bağlantılı olarak kentin ortasındaki kült bir merkeze veya anıtsal bir yapıya çıkan yollar ve köprüler ile birlikte kraliyet sarayları, mabetler, köşkler, kayalar içine oyulmuş su kanalları, su kemerleri ve barajlar inşa edilmiş, koruluklar içinde büyük bahçeler ve av parkları kurulmuştur (Luckenbill 1975, Van de Mieroop 1999, Mandacı 2020).

Assur krallarına ait yıllıklar ve tarihi kayıtlarda; genellikle krallar, saraylı kadınlar, soylular ve kimi zaman da tanrı ve tanrıçalar adına düzenlenmiş olan geniş park, bahçe ve koruluklar ile bu yeşil alanlar içinde yer alan köşklere söz edilmektedir (Sevin 2000). Erarslan (2013)'a göre saray mimarisinde yaygın olarak kullanılan ve Anadolu-Kuzey Suriye kökenli olan bit-hilani yapı geleneği ile birlikte Urartu ve Batı uygarlıklarından Assur'a taşındığı öne sürülen ilk dönem bahçe anlayışı; daha çok meyvelik ve sebzelikler şeklinde üretime yönelik olurken kökeni Sargonidler Dönemi'ne dayanan gösteri ve keyfe yönelik küçük bahçe anlayışı; Yeni Assur krallarında kraliyet av alanlarının yer aldığı büyük bahçeler oluşturma fikrinin gelişmesini sağlamıştır (Sevin 2000, Mandacı 2020).

Assur Uygarlığı'nda bahçelerin ilk türünü; genellikle başkentlerin dışında inşa edilen büyük av parkları ve botanik bahçeleri (kirû, ambassu) oluşturmaktadır. Oppenheim'a (1965) göre; büyük av parkları ile botanik bahçelerinin kombinasyonu, belli bir kült ya da av töreni ile ilişkilendirilmektedir (Mandacı 2020). Bahçelerin diğer türünü ise saraya bitişik olan ve yüksek bir zemin üzerine inşa edilen, içinde sunak gibi kutsal alanların bulunabildiği küçük bir köşk, mabet ya da yazlık gibi yapıların yer aldığı keyif bahçeleri ve meyvelikler (kirimāhu) oluşturmaktadır (Sevin 2000). Bu park ve bahçeler; dini, sosyal, ekonomik ve toplumsal etkinliklerin yanı sıra kraliyet ile ilişkili avcılık gibi birçok etkinliğin de gerçekleştirildiği alanlar olarak önem kazanmıştır.

Eski Mezopotamya inancına göre; tanrı ve tanrıçalar toplumu yönetmesi amacı ile krallar atamaktadır. Bu kralların görevleri ise tanrı ve tanrıçaların emri doğrultusunda avlanmak, halkı zenginleştirmek ve huzur içinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlayarak tanrı ve tanrıçaları memnun etmektir (Baysal 2021). Bu nedenle Assur kralları dünyevi faaliyetlere ve şeffaflığa önem vermiş; elçileri güç ve otoritelerinin simgesi olan av parkları ve bahçeleri içindeki av köşklerinde kabul etmiş, halkın katıldığı dini etkinlikler, ritüeller, bayram şenlikleri, siyasi törenler ve anlaşmaları bu açık mekanlarda gerçekleştirmişlerdir (Akdoğan 1972). Ayrıca bu tür etkinliklerde ve gösteri amaçlı düzenledikleri av aktivitelerinde; av sırasında yakaladıkları ve kraliyet hayvanat bahçelerinde yetiştirip büyüttükleri aslan ve boğa gibi tehlikeli hayvanlara yer vermişlerdir (Öz 2016).

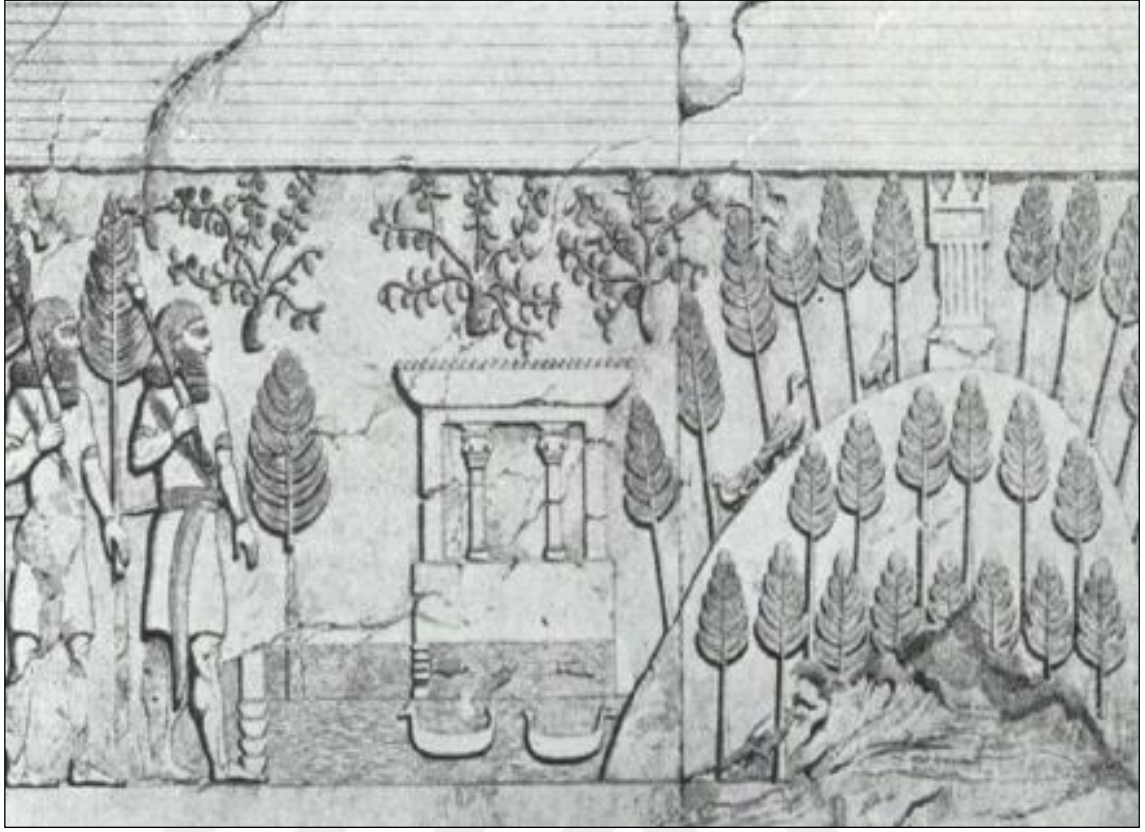
Mezopotamya’da avcılık, daha çok saraya has bir kültür olmuştur. Orman, dağ ya da saray bahçelerinde özel olarak yaptırılan av parklarında gerçekleştirilen kraliyet avcılığı yalnızca bir merak unsuru, tanrı ve tanrıçaları memnun etme, spor ya da hobi anlamı taşımamış aynı zamanda kralların cesaretlerini sınamalarının, güç ve otoritelerini sergilemelerinin en etkili yolu olmuştur (Öz 2016). Bu nedenle Assur kralları, saraylarındaki taht odalarında ya da konuk, elçi ve saray halkının karşılandığı diğer odaların duvarlarında güç ve otoritelerinin bir göstergesi olarak av parklarında ya da ormanlarda gerçekleştirdikleri av sahnelerini canlandıran kabartmalara yer vermişlerdir (Coşkun ve Demirtaş 2020).

Mezopotamya’da yapıların inşasında genellikle Zagros Dağları’ndan getirilen kesme taşlar kullanılmıştır ancak taş ve maden yataklarının sınırlı olmasından dolayı birçok yapı ve bahçe konstrüksiyonunda taş yerine tuğla ve kerpiç kullanılmış, bu nedenle de bu tür yapılara ait örneklerin çoğu bugüne ulaşamamıştır (Akdoğan 1972, Altungök 2014). Bu noktada Assur Uygarlığı’nda kraliyet bahçeleri ve av parklarında gerçekleştirilen av ve avcılık ile ilgili aktiviteler ile birlikte bu alanlar içinde yer alan mabet ve köşklere ilişkin verilere kraliyet saraylarındaki duvar kabartmaları aracılığı ile ulaşılabilmektedir. Bu kabartmalarda keyif ve botanik bahçeleri, meyvelikler ve av parkları içinde betimlenen köşk yapıları, av ile ilgili aktivitelerin merkezinde yer almaları sebebi ile av köşkü olarak yorumlanmaktadır.

II. Sargon Dönemi (M.Ö 722-705)'nden itibaren Assurlu kralların saraylarında yer alan duvar kabartmalarında; kraliyete ait geniş av arazileri, orman veya parklarının içinde gerçekleştirilen av sahneleri sıklıkla betimlenmektedir (Sevin 2000). Aynı zamanda bu kabartmalarda Assurlu halkın dağ ya da tepelerden av etkinliklerini izlediği, Assurlu krallar ve yakın çevresinin ise yapay olduğu tahmin edilen tepeler üzerinde inşa edilen köşk yapılarının içinde bu tür etkinlikleri takip ettiği öne sürülmektedir (Barnett 1976).

8. Yüzyıl'ın sonlarında II. Sargon, mimarı Tab-şar-Aşşur'dan kentin dışında bir park inşa etmesini istemiştir (Sevin 2000). Dalley (1993)'e göre II. Sargon; "Kralî Av Parkı" olarak adlandırılan bu parkta, şahini ile gösteri amaçlı birçok av etkinliği gerçekleştirmiştir (Öz 2016). II. Sargon'un hükümdarlık döneminde başkent olan Dur-Şarrukin'de yaptırılmış olan Kralî Av Parkı'nı betimleyen bir duvar kabartmasında; mabet ve av köşkü olarak yorumlanan yapılar dikkat çekmektedir (Şekil 2.12). Bu kabartmada; geniş bir su yüzeyinin çevrelediği ve güvercinlerin bulunduğu yapay tepenin zirvesinde mabet olduğu tahmin edilen bir yapı ile birlikte hem balık avcılığı hem de gezinti yapmak amacı ile teknelerin kullanıldığı geniş su yüzeyinin kıyısında bulunan yüksek platformun üzerinde farklı bir yapının daha yer aldığı anlaşılmaktadır (Barnett 1976). Düz çatılı, Bit-Hilani tarzında inşa edilen ve sütun başlıklarında ion düzenine sahip olan bu yapının, bir av köşkü olduğu tahmin edilmektedir. Thompson (1950), Kralî Av Parkı'ndaki yapay tepenin çevresinde yoğun olarak *Ficus carica* L. (İncir) kullanıldığını belirtirken; yüksek bir platform üzerinde yer alan av köşkünün arkasında ve sol tarafında betimlenen bitki türlerinin ise *Cedrus libani* (Lübnan Sediri) ile *Phoenix dactylifera* L. (Hurma) olduğu tahmin edilmektedir (Mandacı 2020).

Şekil 2.12'de bugün Irak'ın Horsabad Bölgesi'nde, II. Sargon'un başkent yaptığı Dur-Şarrukin'de inşa ettirdiği kraliyet sarayının duvarlarında bulunan Kralî Av Parkı'nı betimleyen bir kabartmaya yer verilmektedir.

Şekil 2.12 II. Sargon'un Kralî Av Parkı (Thompson 1950, Mandacı 2020)

II. Sargon'un ölümünün ardından tahta geçen oğlu I. Sanherib (M.Ö 705-681), bugün Irak'ta bulunan Ninova kentini başkent haline getirdikten sonra bir kraliyet sarayı ve bu sarayın çevresinde bulunan koruluklarda bir park inşa ettirmiş; farklı coğrafyalardan getirdiği egzotik bitkiler ile birlikte av hayvanlarını yerleştirdiği bahçelerin içinde özel etkinliklerin ve törenlerin gerçekleştirilmesi amacı ile kireç taşından inşa edilen yapılara yer vermiştir (Akdoğan 1972, Mandacı 2020).

Ninova'da inşa edilen kraliyet sarayının iç avlu dairesinde bulunan ve Kralî Av Parkı'nı betimleyen bir kabartmada; ağaçlar ile çevrelenen bir tepe ve bu tepenin çevresinde inşa edilen mabet, su kemeri, su kanalları ve av köşkü olduğu tahmin edilen yapılara yer verilmektedir (Sevin 2014, Mandacı 2020) (Şekil 2.13). Kabartma incelendiğinde; bir su kemeri aracılığı ile tepeye ulaştırılan suyun, su kanalları aracılığı ile parka dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Tepenin zirvesinde düz çatılı, Bit-hilani tarzında inşa edilen, sütun başlıklarında korint düzenine sahip olan ve av köşkü olarak yorumlanan yapı ile bu köşke erişimin sağlandığı yol üzerinde yer alan ve mabet olduğu tahmin edilen yapının II.

Sargon Dönemi'nde yaptırılmış olan Kralî Av Parkı'nı betimleyen duvar kabartmasındaki yapılar ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 2.13'te bugün Irak'ın Musul Bölgesi'nde I. Sanherib'in başkent yaptığı Ninova'da inşa ettirdiği kraliyet sarayının iç avlu dairesinin duvarında bulunan ve Kralî Av Parkı'nı betimleyen bir kabartmaya yer verilmektedir.

Şekil 2.13 I. Sanherib'in Kralî Av Parkı (Bulut 2022)

2.2.1.2 Pers dönemi

Eski Çağ'da ilk kez bir “dünya imparatorluğu” kuran Persler, iki yüz yıllık egemenlikleri boyunca ilk olarak Assur, Babil, Elam ve Med krallıklarına ait toprakları fethetmiş (Bakır 2003); ardından imparatorluğun sınırlarını batıda Anadolu ve Yunanistan'a; Hindistan'da İndus Vadisi'nden Ege'ye; diğer yandan Orta Asya'dan Nil Nehri'ne kadar genişleterek geniş bir coğrafya içinde çok çeşitli etnik köken ve kültüre sahip toplulukları bir arada

tutmak zorunda kalmış dolayısı ile bu halkları yönetebilmek amacı ile bir eyalet (satraplık) sistemi geliştirmişlerdir (Kılıç 2015, Bulut 2022).

Literatürde Persler ile ilgili detaylı verilere başta Ksenofon (M.Ö 431-354) olmak üzere, Herodot (M.Ö 484-425) ve Strabon (M.Ö 64- M.S 24) gibi birçok Yunanlı düşünür, filozof ve tarihçinin eserleri aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bu eserlerde; gençlere ağaç dikimi, ata binme ve silah kullanımı gibi savaşa yönelik eğitimlerin verilmesi ya da kral ile birlikte saray halkı ve askerlerin fiziksel ve askeri becerilerinin sergilenmesi amacı ile düzenlenen sürek avları, av partileri ve av gezilerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak doğa, akarsu ve ziraata verilen önemin göstergesi kabul edilen verimli alanlarda inşa edilen; içinde bahçe ve av köşkü olarak adlandırılan yapılar ile birlikte birçok yapı grubunun da yer aldığı, Persçe “pairidaēza” olarak tanımlanan ancak Antik Yunan Dönemi yazarların eserlerinde “παράδεισος/paradeisos” şeklinde belirtilen ünlü kraliyet av parkları ve botanik bahçelerinden söz edilmektedir (Kılıç 2015, Bulut 2022).

Assur’da olduğu gibi Pers Uygarlığı’nda da avcılık saraya has bir nitelik taşımıştır. Pers bahçeleriy, Assur’daki gibi sarayların tamamlayıcı ögesi olmaktan çok kraliyet konutu işlevi görmüş; bu bahçelere dinlenmek, avlanmak ve idari işleri gerçekleştirmek gibi birçok farklı işlev yüklenmiştir (UNESCO WHC 2011). Dolayısı ile avlanmak hem mekânsal hem de ideolojik olarak Pers paradeisosları ile yakından ilişkilendirilmektedir (Allsen 2006, Özkan 2022). Bu noktada, Pers Uygarlığı’nın park ve bahçeleri içinde yer alan av köşklerine ışık tutulması açısından paradeisoslar büyük önem taşımaktadır.

Literatürde paradeisoslar ile ilgili birçok tanım yer almaktadır. Bakır (2003)’a göre paradeisos; bir kral ya da devlet büyüğü tarafından kendisi için yaptırılan, korumak ve bakımını üstlenmek ile yükümlü olduğu etrafı çevrili parklardır. Aynı zamanda güç ve otoritenin bir simgesi olarak, kralın koruyucu ve sınırlandırıcı kimliğini göz önüne sermek amacı ile bu alanlarda imparatorluk topraklarının dört bir yanından getirilen bitki ve hayvanların sergilendiği botanik bahçeleri ve hayvanat bahçelerine de yer verilmektedir (Novak 2001, Özkan 2022).

Ksenofon'un Hellenica ve Oeconomicus adlı eserlerinde paradeisoslar; saray ve köylerin etrafında doğal kaynaklar ve av hayvanları açısından zengin olan açık kırlarda kurulan, içinde sürülmüş ve muntazam işlenmiş verimli tarım arazileri ile düzgün sıralar halinde dikilmiş her türden ağacın yer aldığı; üretim, bakım, onarım ve sulama gibi işler ile ilgilenen geniş bir hizmet kadrosunun görev aldığı, çitler ya da duvarlar ile çevrili kısmen açık parklar ve ünlü av alanlarıdır (Sarıkaya 2015). Ayrıca bu alanlar sadece kral, ailesi ve saray halkının avlanmak, keyif almak ve dinlenmek gibi amaçlarına hizmet eden tesisler olarak değil; meyve, tahıl ve kereste gibi ürünlerin üretiminin gerçekleştirildiği, krallığa ait depolar ve tahıl ambarları ile birlikte hayvanat bahçelerinin de bulunduğu farklı yapı gruplarını içeren alanlar olarak ele alınmalıdır (Bulut 2017, 2022). Dolayısı ile paradeisoslar hem estetiğin hem de faydanın birleştirildiği alanlar olarak dikkat çekmektedir.

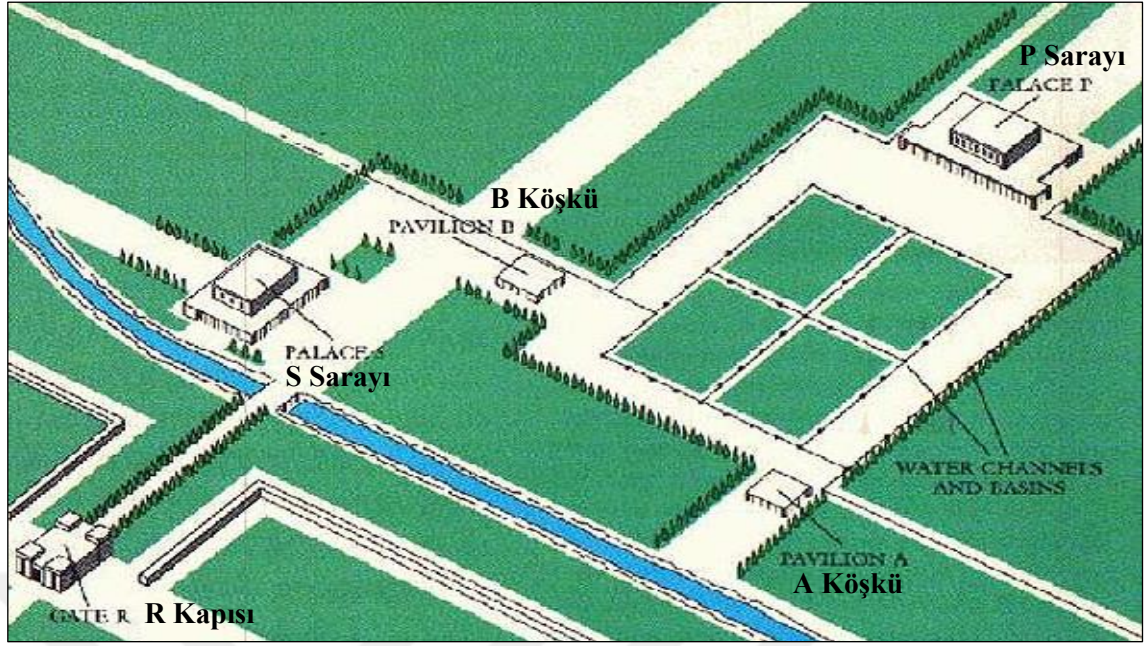
İmparatorluğu yöneten Büyük Kral'ın emri doğrultusunda, onun görkemli yaşantısını yaşatmayı ve taklit etmeyi zorunlu kılan "imitatio regis" olarak adlandırılan geleneğe bağlı olarak paradeisoslar, Pers Uygarlığı'nın eyalet merkezi olarak belirlenen tüm yerleşmelerinde yapılmıştır ancak bu paradeisosların doğal kaynakların verimli olduğu bölgelerde kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda en güzel ve görkemli örneklerine; Pasargad, Persepolis, Susa, Ekbatana gibi önemli eyalet merkezlerinde, Babil'de ve Anadolu'nun batısındaki stratejik açıdan büyük önem taşıyan Sardes, Daskyleion ve Kelainai eyaletlerinde rastlanmaktadır (Narçin 2019, Bulut 2022).

Bahçe içinde bahçe fikrinden yola çıkılarak geliştirilen ve ilk kez Pers kralı Büyük Kyros (M.Ö 600-530)'un kraliyet sarayı olan Pasargad Sarayı'nın bahçelerinde uygulanan "cihar-bağ" bahçe planı ile sarayların ana bakış eksenlerinin karşısında, farklı uzunluktaki iki eksenin kesişmesi sonucu dört parçaya bölünen, dikdörtgen formu bahçeler oluşturulmuş; bu bahçeler içinde ise mabetler, köşkler, taş havuzlar, çeşmeler, su kanalları ve köprüler ile birlikte gölge sağlamak amacı ile herdemyeşil ağaçların dikildiği, *Malus domestica* (Elma), *Prunus armeniaca* L. (Kayısı) ve *Prunus persica* L. (Şeftali) gibi meyve ağaçlarının yetiştirildiği meyvelikler ile tıbbi aromatik bitkiler ve çiçeklerin aynı düzey ve eşit aralıklar ile sıralandığı etkileyici bitki parterlerinin yer aldığı, mahremiyeti ve güvenliği sağlamak amacı ile kerpiç duvarlar ile çevrili bir paradeisosun

yaratıldığı tarihi kaynaklar ve arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmıştır (Çınar ve Erdoğan 2019, Bulut 2022).

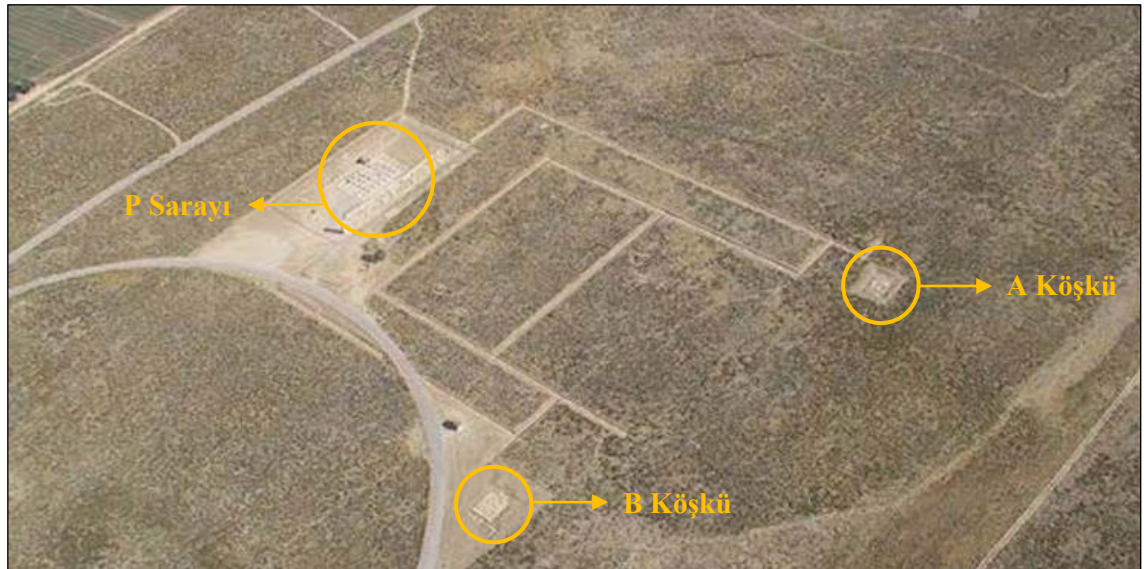
Bugün İran'ın Fars Bölgesi'nde yer alan ve Pers İmparatorluğu'nun ilk başkenti Pasargad'da inşa edilen Pasargad Sarayı ve çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda; Büyük Kyros'un anıt mezarı, R kapısı, P ve S Sarayları olmak üzere dört ana yapının bulunduğu keşfedilmiş; bu yapıların dışında saray olduğu tahmin edilen ve inşası yarım kalmış bir yapı, ateş kültü için kullanılan ve "Ateşgah" olarak adlandırılan kutsal bir alan, su ihtiyacının Pulvar Nehri'ne bağlanan su kanalları aracılığı ile karşılandığı bir paradeisos, iki sütunun yer aldığı küçük bir yapı, A ve B köşkleri olarak adlandırılan iki küçük yapı ile birlikte Orta Çağ'a ait olduğu tahmin edilen kervansaray gibi önemli yapıların kalıntıları ortaya çıkarılmıştır (Karaketir 2017, Mieroop 2018, Narçin 2019) (Şekil 2.14) (Şekil 2.15).

Şekil 2.14'te Pasargad Saray kompleksi içinde yer alan ve paradeisos olarak adlandırılan kraliyet bahçesindeki saray ve köşk yapılarına ait üç boyutlu tasvirlerle yer verilmektedir. Tasvirde; sol alt köşede saray kompleksinin girişi olan R Kapısı, hemen yanından geçen Pulvar Nehri ve saray kompleksine gelen ziyaretçilerin kabul edildiği tahmin edilen S Sarayı yer almaktadır. Su kanalları aracılığı ile sulanan ve çevresi *Cupressus sempervirens* (Mezarlık Servisi) ile çevrelenen cihar-bağ bahçe planının uygulandığı bahçelerin üç ana girişi bulunmaktadır. Bu girişlerden ilki; S Sarayı'nın yakın çevresinde bulunan ve saraydan daha küçük ölçekli bir yapı olan B Köşkü'nün olduğu bölgede, bir diğeri; Pulvar Nehri'nin yakınında konumlanan aynı zamanda B Köşkü ile benzer yapı özellikleri gösteren A Köşkü'nün olduğu bölgede, sonuncusu ise bahçelere hâkim olacak biçimde, bu bahçelerin ana ekseninin tam karşısında bulunan ve kraliyete ait olduğu tahmin edilen P Sarayı'nın olduğu bölgede yer almaktadır.

Şekil 2.14 Pasargad Sarayı paradeisosunun üç boyutlu tasviri (Eduljee 2005)

Şekil 2.15'te UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Dünya Mirası Komitesi'nin yayımlamış olduğu belgelerde bulunan ve Dünya Miras Alanı olarak kabul edilen Pasargad Sarayı'nın kraliyet bahçelerinde bulunan A Köşkü, B Köşkü ve P Sarayı olarak adlandırılan yapıların kalıntılarını gösteren bir hava fotoğrafına yer verilmektedir.

Şekil 2.15 Pasargad Sarayı paradeisosundaki A Köşkü, B Köşkü ve P Sarayı'nın kalıntıları (UNESCO WHC 2011)

Massoudi (2009)'ye göre kraliyet bahçeleri; mahremiyeti sağlamak ve bu bahçelerde yaratılan cenneti dışarıdaki kurak ve ekilmemiş arazilerden sınırlayarak korumak amacı ile kerpiç duvarlar ile çevrelenmiştir (Fallahi vd. 2020). Yapılar insan ölçeğinde, kübik formlarda, düz çatılı, ahşap, kerpiç, tuğla ve taş malzemeler kullanılarak inşa edilmiş; bu nedenle bugüne yalnızca yapıların taş zeminleri, sütunlar ve tapınakların giriş cepheleri ulaşabilmiştir (Akdoğan 1972, Çınar ve Erdoğan 2019). Pasargad Sarayı'nın kraliyet bahçelerinin kurulduğu alanın her iki yanında bulunan yollardan biri, A Köşkü denilen sütunlu küçük bir yapı kalıntısına, diğeri ise A Köşkü ile benzer özelliklere sahip B Köşkü kalıntısına ulaşmaktadır (Şekil 2.16) (Şekil 2.17).

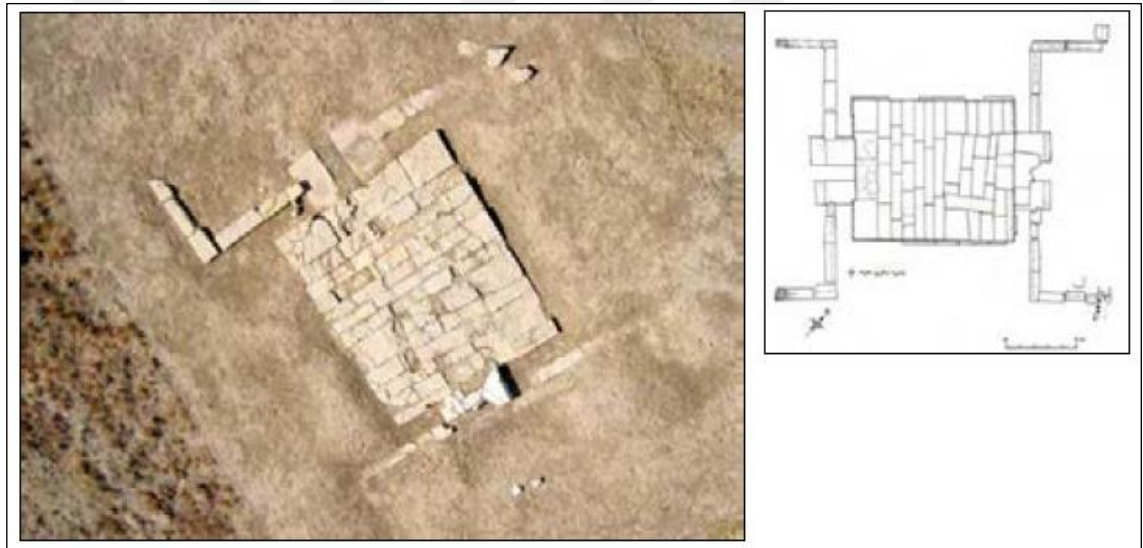
Şekil 2.16'da Pasargad Araştırma Vakfı'nın arşivinde bulunan ve bahçe köşkü ya da av köşkü olduğu tahmin edilen A Köşkü'nün kalıntılarına ait bir fotoğraf yer almaktadır. Pasargad Sarayı'nın sadeleştirilmiş bir tasarımına sahip ve kraliyet bahçelerinin üç ana girişinden birinde yer alan A Köşkü'nün bugüne ulaşabilen kalıntıları incelendiğinde sadece yapının zemini hakkında bir veriye ulaşılabilmektedir. Köşkün taş ile döşenmiş olan merkez odasının zemin ölçüsünün 10,45x7,90 m olduğu, köşkün kendisinin ise 21x19,75 m'lik bir alanı kapladığı belirtilmektedir (UNESCO WHC 2011).

Şekil 2.16 Pasargad Sarayı paradeisosu A Köşkü (UNESCO WHC 2011)

Şekil 2.17'de Pasargad Araştırma Vakfı'nın arşivinde bulunan ve bahçe köşkü ya da av köşkü olduğu tahmin edilen B Köşkü'nün kalıntılarına ait olan bir fotoğraf yer

almaktadır. Pasargad Sarayı'nın sadeleştirilmiş bir tasarımına sahip ve kraliyet bahçesinin ana girişlerinden bir diğerini oluşturan B Köşkü; A Köşkü'nden daha iyi korunmuştur ve S Sarayı'nın 120 m kuzeyinde bulunmaktadır. 24x21 m'lik bir alanı kaplayan B Köşkü'nün, S ve P Sarayları arasında geçişi sağlaması sebebi ile A Köşkü'nden bir derece daha önemli bir yapı olduğu tahmin edilmektedir. Köşkün kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde karşılıklı konumlanan revaklarının temel kalıntıları bugüne ulaşmayı başarmıştır. Dikdörtgen formlu ve kesme taşlardan yapılmış olan odanın zemin ölçüsü 11,60x10,10 m'dir ve kısa duvarlarda 2,60 m genişliğinde kapılar bulunmaktadır. Kerpiç duvarların kalınlıkları ise 1,55-1,70 m arasında değişmektedir. Orijinal genişliği 17,75 m olan iki ana revakta da 3,55 m aralıklar ile yerleştirilmiş dört adet sütunun yer aldığı tahmin edilmektedir (UNESCO WHC 2011).

Şekil 2.17 Pasargad Sarayı paradeisosu B Köşkü (UNESCO WHC 2011)

Pers Uygarlığı'nda paradeisoslar içinde inşa edilen köşk yapıları, kraliyet bahçelerine birçok işlevin yüklenmesi sebebi ile hem bahçe köşkü hem de av köşkü olarak nitelendirilmektedir. Ancak av köşkleri yalnızca paradeisos olarak adlandırılan kraliyet bahçelerinin içinde ortaya çıkmamıştır. Susa, Persepolis, Pasargad, Hegmataneh, Sardes, Babil gibi eyaletlerin başkentlerini veya önemli eyalet merkezlerini birbirine bağlayan Kral Yolu güzergahları üzerinde inşa edilen; savaşlar ve siyasi hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen yolculuklar sırasında konaklama gibi hizmetlerin karşılandığı, atların dinlendirilmesi gibi imkanların sağlandığı, elçilerin kabul edildiği ve yolcuların

güvenliğinin sağlanması amacı ile askeri gücün yer aldığı pek çok mola istasyonu ve köşk benzeri küçük kraliyet konutlarının varlığından söz edilmektedir (Duran 2015, Afshari ve Akarsu 2021). Bu bağlamda kralın gücü ve otoritesinin önemli bir göstergesi olan av ve avcılık ile ilgili aktivitelerin, bu tür istasyonlar ve yakın çevrelerinde de gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Nitekim Atarashi ve Horiuchi (1963)'ye göre; İran'ın Fars Eyaleti'nin Mamasani İlçesi'nde bulunan Fahlian kırsal bölgesi yakınlarındaki Servan Köyü ve Nurabad Kenti'ne yaklaşık olarak 12 km uzaklıkta bulunan Cin Can Bölgesi'nde Persepolis-Susa Kral Yolu güzergahı üzerinde ortaya çıkarılan Akhaimenid mimari eserlerine ait kalıntılar arasında; sütun kaidelerinde lotus çiçeği şeklinde süslemelerin bulunduğu köşk benzeri bir yapı yer almış; bu yapıya ait olan sütunların, I. Darius Dönemi (M.Ö 522-486)'nde Pers Uygarlığı'nın başkenti olan Persepolis'de inşa edilen kraliyet sarayının yüz sütunlu taht odasında bulunan sütunların tabanları ile benzerlik gösterdiği belirtilmiştir (Afshari ve Akarsu 2021). Bu köşk benzeri yapının kırsal bir bölgede ve Fahlian Nehri'nin yakın çevresinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, Persepolis-Susa Kral Yolu güzergahında bir mola istasyonu olduğu ya da av aktivitelerinin gerçekleştirildiği bir av köşkü olduğu tahmin edilmektedir.

Pers Uygarlığı'nın Anadolu'daki önemli eyaletlerinden olan Daskyleion ve Kelainai Eyaletlerinde de paradeisoslar oluşturulduğu bilinmektedir. Antik Yunan filozofu Ksenofon'un Hellenica adlı eserinde; bugün Balıkesir'in Bandırma İlçesi'nde bulunan Manyas Gölü ve çevresinde kurulan Daskyleion'da II. Pharnabazos Dönemi (M.Ö 413-387)'nde kraliyet sarayına ait bir paradeisos oluşturulduğu ve köylerin etrafını saran bu paradeisosun içinde balık türleri açısından zengin bir ırmak ve yaban kuş türleri açısından zengin bir gölün bulunduğu ünlü av alanları ve av parklarından söz edilmektedir (Bakır 2003).

Afyonkarahisar'ın Dinar İlçesi'nde kurulan bir Frig kenti olan Kelainai'de, Genç Kyros'un geniş, refah bir saray yaptırdığı ve Marsyas Nehri'nin yakın çevresinde vahşi av hayvanları ile dolu olan bahçelerin yer aldığı bir paradeisos oluşturulduğu ayrıca Pers krallarından biri olan I. Kserkses (M.Ö 485-465)'in yolculukları sırasında bu bölgede dinlendiği antik kaynaklar ile doğrulanmaktadır (Duran 2015). Arkeolojik kazı çalışmalarında bu paradeisoslar içinde inşa edilen av köşkları ve diğer yapılara ilişkin veri

bulunmamaktadır. Ancak bu paradeisosların av hayvanları açısından zengin bölgelerde kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda, av ve avcılık ile ilgili aktivitelerin gerçekleştirildiği mola istasyonlarının ya da av köşklerinin inşa edilmiş olma olasılığı oldukça yüksektir.

Amasya-Çorum Karayolu'nun 3 km güneyinde, Yeşilırmak'ın önemli kollarından biri olan Çekerek Irmağı ve Geldingen Ovası'nın yakın çevresinde verimli bir alanda kurulmuş olan Oluz Höyük'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında; Pers Uygarlığı'nın kültür karakterini yansıtan 2. Mimari Tabaka (M.Ö 425-200)'da; höyüğün kuzeybatısında bulunan yüksek bir kesimde anıtsal nitelikte taş döşemeli bir yol ve su kanalları ile birlikte saray ya da köşk olduğu tahmin edilen kompleks bir yapıya ulaşılmıştır. Oluz Höyük'ün Kızılırmak kavsi içinde yer alması, dolayısı ile zengin bir ekosisteme sahip olması nedeni ile bu bölgede bir paradeisosun yer almış olma olasılığının yüksek olduğu; keşfedilen saray ya da köşk yapısının ise av veya avcılık ile ilgili faaliyetler ile ilişkili olduğu tahmin edilmektedir (Dönmez 2012).

2.2.1.3 Roma dönemi

İtalya Yarımadası üzerinde kurulmuş olan Roma Uygarlığı (M.Ö 27- M.S 395), süreç içinde askeri ve siyasi organizasyonlarında sağladıkları başarılar sayesinde Avrupa ve Akdeniz'i hakimiyet altına almış; uygarlığın sınırlarını Fransa, İspanya, Almanya, Kuzey Afrika ve Anadolu'ya kadar genişleterek büyük bir imparatorluk haline gelmiş; bu bölgeler arasında kapsamlı karayolu ağı oluşturarak tüm yol ağlarının merkez olan Roma'ya ulaşmasını sağlamışlardır (Erdoğan 2013).

Yunan kentleri üzerine kurdukları yerleşmelerinin mekânsal organizasyonlarında; kentsel yapılanma, yapı türleri ve tasarım ilkeleri açısından Yunan kültürünün etkisinde kalmış olan Romalılar, anıtsal ve simetrik bir nitelik kazandırdıkları daha büyük ölçekli ve mekanik planlı kentler kurmuş; bu kentlerde yapı malzemesi olarak beton, harç ve tuğla kullanımı ile kemer ve tonoz gibi yapılanmalar gelişme göstermiş ve insan-kent-çevre ilişkisinde bir otoritenin yansımalarının izlendiği, yapı cephelerinin plastik obje gibi

değerlendirildiği, doğanın yapı bünyesine dahil edilmesi ile hem yapısal hem de doğal öğelerin bir arada olduğu kentsel çevreler yaratılmıştır (Erdoğan 2006, 2013).

Roma İmparatorluğu'nun üretim, ticaret ve sömürgeleri ile zenginleşmesi sonucunda geniş imar faaliyetleri başlatılmış, kentler forum çevresinde gelişme göstermiş ve çeşme, havuz, hamam, bazilika, tiyatro, gymnasium, stadyum, hipodrom, su kanalları, su kemerleri, yollar ve köprüler ile birlikte dönemin imparatorunun güç ve otoritesinin simgesi olarak inşa edilen zafer takları gibi sivil mimari eserleri ön plana çıkmıştır. Ayrıca imparatorlar, aristokratlar ve yüksek rütbeli askerlerin kullanımına yönelik olarak genellikle Akdeniz kıyılarındaki yüksek tepelerde, dağların yamaçlarında, deniz, göl ve akarsuların kenarlarında kır malikanesi, sayfiye köşkü, av köşkü ve villa olarak adlandırılan yapılar inşa edilmiştir. Bu dönemde, Yunan kültüründen devralınan villa mimarisi, mekânsal örgütlenmeler açısından gelişme göstererek manzaraya hâkim bir noktada, daha büyük ölçeklerde inşa edilmiş ve bu yapıların çevresinde düzenlenen park ve bahçeler içinde geniş merdivenler, parsel ve teraslar oluşturularak heykel, çeşme, havuz, hamam, kameriye, bitki sardırılmış pergola ve sütunlar, vazolar içinde bitkiler, köşkler, kütüphane ve tiyatro gibi yapılara yer verilmiştir (Yiğit 2006). Ayrıca kır malikanesi, sayfiye köşkü veya villa olarak adlandırılan bu yapılar, zaman zaman av hayvanları açısından verimli bölgelerde inşa edilmiş ve “**av köşkü**” ya da “**av evi**” olarak nitelendirilmiştir.

Roma Dönemi'nde avcılık, saraya ve seçkin insanlara has bir kültür olmuştur. Avcılık; imparatorluk sınırları içinde yer alan kentlerde, av hayvanlarının yakalanarak Roma'ya getirilmesi ve stadyumlarda dönemin imparatorunun onuru için düzenlenen festivallerde gerçekleştirilmesi planlanan oyunlarda kullanılması amacı ile yapılmıştır. Aynı zamanda avcılık, av hayvanlarının yakalanması sırasında Roma askeri birliklerinin savaş yeteneklerinin geliştirilmesi ve fiziksel olarak savaşa hazırlıklı olmalarının sağlanması açısından da etkili olmuş ve askeri bir tatbikat niteliği taşımıştır (Eraslan 2014).

Akdeniz kıyılarında bulunan yüksek tepelerde imparatorlar ve seçkin insanların kullanımına yönelik olarak inşa edilen ve **av köşkü** ya da **av evi** olarak nitelendirilen villa yapılarının büyük bir çoğunluğu bugüne ulaşmayı başaramamıştır. Ancak tarihi

kaynaklarda bir devlet büyüğü adına inşa edilmiş olan ve av köşkü olarak nitelendirilen bir yapıdan söz edilmektedir. İtalya’da Sicilya’nın Piazza Armerina Bölgesi’nin yakınında, Mangone Dağı’nda bulunan ve bugün yaklaşık olarak 3,500 m²’lik bir alanı kaplayan Villa Romana del Casale’nin, 330-360 yılları arasında Roma İmparatoru Maximian (250-310) için ilk başta av evi olarak nitelendirilen rustik bir villa şeklinde inşa edildiği ancak süreç içinde bir dönem terk edilerek bakımsız kaldığı ve bölgenin tarımsal bir yerleşmeye dönüşmesi ile birlikte geçirdiği onarım ve inşa faaliyetleri sonucunda mekânsal organizasyonunun değişikliğe uğraması sonucunda özgün formunu kaybederek bugünkü halini aldığı tahmin edilmektedir (Cosentino vd. 2006).

Anadolu’da ise en önemli Roma Dönemi yerleşmeleri Efes, Side, Perge ve Aspendos’ta kurulmuştur (Erdoğan 2013). Kaynaklarda Anadolu’da inşa edilen ve Roma İmparatorluğu’na ait av köşklerine ilişkin verilere ulaşılmamış olsa da av alanı olarak nitelendirilen bölgelerin varlığından söz edilmektedir. Balıkesir’in İlçesi olan ve Roma Dönemi’nde Hadrianeia olarak adlandırılan Antik Dursunbey; bugün olduğu gibi sık ormanlar ile kaplanmış olan bir yayla üzerinde kurulmuş ve süreç içinde Roma İmparatorluğu’nun av sahası olarak değerlendirilmiştir (Ergün ve Çavdar 2010).

2.2.1.4 Bizans dönemi

Roma İmparatorluğu’nun coğrafi sınırlarının genişlemesine paralel olarak yönetim konusunda yaşanan zorluklar imparatorluğun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasına neden olmuş ve Doğu Roma Uygarlığı olarak bilinen Bizans Uygarlığı (M.S. 330-1453) ortaya çıkmıştır. I. Constantinus Dönemi (M.S 306-312)’nde İstanbul başkent yapılmış, Bizanslılar yaklaşık olarak bin yıllık hakimiyetleri boyunca uygarlığın sınırlarını İtalya, Yunanistan, Balkanlar, Suriye, Lübnan ve Kuzey Afrika’ya kadar genişletmiştir (Cartwright 2018). Anadolu’da ise Bizans kültürü; İstanbul, Bergama, Sard, Efes, İzmir, Perge, Side, Aphrodisias, Antalya, Antakya, Ankara, Konya, Kayseri, Kapadokya, Mardin ve Trabzon yörelerine kadar yayılmıştır (Erdoğan 2009).

Bizans kültürü; Klasik Yunan, Roma ve Orta Asya geleneklerinin etkisinde kalmıştır. Özellikle Bizanslıların yazlık saray ya da kır sarayı olarak adlandırılan yapılarının geniş

av parkları içinde kurulması, Orta Asya-İran geleneklerini yansıtmaktadır (Şenoğlu 2015). Bizans Uygarlığı mevcut Roma kentleri üzerine kurulmuş; forum, tiyatro gibi yapılar işlevlerini kaybederek yerini meydan, bahçe, hamam ve hipodrom yapılarının bünyesindeki açık mekanlara bırakmış; yerleşimlerin biçimlenmesinde ise dini, anıtsal ve sosyal yapılanmalar büyük önem kazanmış ve bu amaçlara ilişkin olarak birçok manastır, kilise, bazilika ile birlikte bu yapılar çevresinde gelişim gösteren yazlık saray ve av köşkü olarak nitelendirilen yapılar inşa edilmiş, kentler güvenlik ve savunma için surlar ile çevrilmiş, çok sayıda kapı, sarnıç ve su kemerleri inşa edilmiştir (Akdoğan 1972, Erdoğan 2013).

4. Yüzyıl'dan itibaren Bizans hükümdarları, elçileri kabul ettikleri ve birçok törenin gerçekleştirildiği kraliyet saraylarından farklı olarak; kent içinde ya da kent surlarının dışında Boğaziçi, Asya kıyıları ve Marmara Denizi boyunca manzaraya hâkim bölgelerde, önemli manastır ya da kiliselerin yakın çevresinde, su kaynakları ve av hayvanları açısından zengin alanlarda dinlenmek, eğlenmek ve avlanmak amacı ile ikamet ettikleri, devletin gücünü ve egemenliğini vurgulayan yazlık saraylar, sayfiye sarayı ya da av köşkü olarak nitelendirilen yapılar inşa ettirmişlerdir (Köroğlu 2006).

Assur ve Pers uygarlıklarında av alanları, av köşkleri ve diğer yapıları içeren büyük kompleksler; kuşatma duvarları ile çevrelenmiş ve iyi sulanan bahçe mevkilerinin yanında ya da yakın çevresinde bulunan açık yeşil alanlarda oluşturulurken Bizans Uygarlığı'nda bu kompleksler içinde bulunan av alanları kuşatma duvarları ile çevrelenmiştir ve bu farklılık, av alanlarının saraya olan yakınlıklarından kaynaklanmaktadır (Redford 2008).

Bizans krallarının oluşturduğu kraliyet bahçeleri ve av köşklerinin çoğu bugüne kadar ayakta kalamamış ve bu alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda da yeterli veriye ulaşılamamıştır. Ancak bu bölgeleri ziyaret eden tarih yazarlarının eserleri, papaz ve gezginlerin gözlemleri sonucunda oluşturulan seyahat notları aracılığı ile Bizans yerleşimleri, yazlık saraylar ve sayfiye sarayı ya da av köşkü olarak nitelendirilen yapılar ile ilgili verilere ulaşılmaktadır. Bizans yapıları ve bu yapıların mimarisi, süsleme ve bezeme sanatı hakkındaki esas verilere ise Bizans Uygarlığı'nın

yakın ilişki kurduğu Avrupa ve İslam topraklarındaki saraylar sayesinde ulaşılmaktadır. Ostrogot Kavmi'nin kralı Theodorik (M.S 454-526)'in İtalya'nın Ravenna kentinde yaptırdığı Palazzo di Teodorico ve İtalya'nın Sicilya Bölgesi'ndeki Palermo kentinde bulunan Palazzo dei Normanni, Bizans saraylarının süsleme sanatı hakkında veri sağlarken İstanbul'da Tekfur Sarayı, Trabzon'da Komnenos Sarayı, İzmir Kemalpaşa'daki Laskaris Sarayı ve Yunanistan'daki Mistra Sarayı Bizans saray mimarisi hakkında veri sağlamaktadır (Köroğlu 2006).

Özellikle Normandiya Dükü I. William Dönemi (1066-1087)'nde İtalya'nın Palermo kentinde surların iç tarafında bulunan kraliyet konutlarının yanı sıra kenti çevreleyen surların dışındaki su kaynakları ve av hayvanları açısından zengin olan tepeler ve yeşil alanların yer aldığı art bölgede yüksek duvarlar ile çevrili kraliyet ormanları, av parkları ve bahçeleri oluşturulduğu bilinmektedir. Norman kralları bu alanlarda av partileri düzenlemek amacı ile genellikle yaz aylarında ikamet edilen ve av köşkü olarak nitelendirilen yapılar ile birlikte sığ havuzlar, kuyular, su kanalları, su depoları ve su değirmenleri gibi birçok su dağıtım sistemi inşa ettirmişlerdir (Calo Mariani 1992, Redford 2008). Bu yapılar hem mimari hem de süsleme ve bezemeleri açısından Bizans Uygarlığı'nda inşa edilen saraylar ile benzerlik göstermektedir. Dolayısı ile bu bölgede yer alan av köşklerinin sahip olduğu plan ve tasarım özelliklerinin Bizans Uygarlığı'nda inşa edilmiş olan av köşkleri ile de bir benzerlik gösterdiği tahmin edilmektedir.

Palermo kentini çevreleyen surların dışında yer alan ve Palazzo dei Normanni'nin 1 km batısında, Genoarda olarak adlandırılan av bölgesinde Norman kralları tarafından birçok av köşkü inşa ettirilmiştir. Bu anlamda, bugüne ulaşmayı başarmış olan Zisa Sarayı ve Cuba Sarayı olarak adlandırılan yapılar; Norman krallarının bu bölgede avlanmak amacı ile inşa ettirdikleri ve av köşkü olarak nitelendirdikleri yapılara örnek olarak verilebilmektedir. II. William Dönemi (1166-1189)'nde kraliyete ait parklar içinde; yapay göller, çeşmeler, sebiller, büyük havuzlar ve ağaçların sıralandığı gezinti yolları ile birlikte Arap mimarlar tarafından tasarlanan küp şeklinde, dikdörtgen formda, çok cepheli ve cephelerinde revaklar, kemerler ve mukarnas bezemelerin yer aldığı kireçtaşı tuğladan inşa edilen av köşkleri yer almaktadır (Seindal 2003, Redford 2008). Zisa ve Cuba olarak adlandırılan ve av köşkü olarak nitelendirilen bu yapıların sahip olduğu yapısal özellikler

ve süslemeler Anadolu’da hâkim olan Bizans kültürü ile benzerlik göstermektedir (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 Zisa Av Köşkü (solda) (Anonymous 2004) ve Cuba Av Köşkü (sağda) (Fischer 2005)

Tarihi kaynaklarda Anadolu’da Bizans hükümdarlarına ait av köşklerinin varlığına ilişkin verilere İstanbul’da sıklıkla rastlanmaktadır. Bugün İstanbul’un Sancaktepe İlçesi’nin Samandıra Mahallesi’nde II. Tiberius Dönemi (578-582) ya da Mauricios Dönemi (582-602)’nde yabani hayvan çeşitliliği nedeni ile avlanmak amacı ile tercih edilen Damatrys adı verilen bölgede, sayfiye sarayı ve av köşkü olarak nitelendirilen bir saray inşa ettirilmiştir (Köroğlu 2006). Damatrys Sarayı olarak adlandırılan bu saray, hükümdar ve ailesi tarafından genellikle yaz aylarında dinlenmek amacı ile kullanılmıştır. Sarayın çevresinde yer alan ormanlık alanda av partilerinin, av ile ilgili etkinliklerin ve kutlamaların düzenlendiği bilinmektedir. Aynı zamanda Bizans Ordusu’nun Doğu’ya yaptığı seferler sırasında toplanma ve konaklama yeri olarak; sefer dönüşlerinde ise hükümdarın sarayı hazırlanana kadar dinlenme yeri olarak kullanılmıştır (Öngen vd. 2013). Damatrys Sarayı ve yakın çevresinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda oluşturulan kazı notlarında; sarayın büyük bir taht salonu etrafında gruplaşan mekanlardan oluştuğu, duvarların taş ve tuğladan almaşık duvar örgüsü ile inşa edildiği; sarayın çevresinde ise manastır, sarnıç, hamam, mutfak, depo, kiler, ahır, hizmetkar odaları ve kışla gibi çok sayıda yapının yer aldığı dolayısı ile büyük bir saray kompleksi oluşturulduğu ve bu kompleksin çevresinin bir duvar ile çevrelendiğinden söz edilmektedir (Akyürek 2013).

Bizans Uygarlığı'na ait kraliyet bahçeleri ve av alanları içinde bilinen en iyi örnek Philopation Av Parkı'dır. Bu park, Haliç'in güneyinde inşa edilen Blachernae Sarayı'nın yakın çevresinde, kent surlarının dışında ancak bu surları gören yeşil bir düzlükte yer almaktadır (Köroğlu 2006). Kral VII. Louis'nin papazı olan Odo de Diogilo'nun Philopation Av Parkı ile ilgili aldığı notlarda; av hayvanlarının geniş duvarlar ile kuşatıldığı, bu kuşatma duvarlarının ardında ise av hayvanları için sığınak şeklinde yapay oyuk, mağara ve göllerin oluşturulduğundan; yeşil alanların çevresinde kral, saray halkı, patrik ve başpiskopos gibi seçkin insanlar adına inşa edilen, genellikle bahar ve yaz aylarında ikamet etmek, eğlenmek, avlanmak gibi amaçlar ile kullanılan yazlık saray ve av köşklerinden söz edilmektedir (Köroğlu 2006, Redford 2008).

Philopation Av Parkı'na ait kalıntılar bugüne ulaşmayı başaramamış olsa da tarihi kayıtlarda ve haritalarda av parkının III. Mihail Dönemi (842-867) ya da I. Basileios Dönemi (867-886)'nde kentin kuzeyinde bulunan kara surlarından yaklaşık 2 km uzaklıkta, Lycus Vadisi'nin iki yanında konumlandığı anlaşılmaktadır (Maguire 2000). Bugün ise İstanbul'un Eyüp İlçesi yakınlarında ya da Topçular-Rami mahalleleri civarında yer aldığı tahmin edilmektedir (Köroğlu 2006).

Tarihi kayıtlarda Philopation Av Parkı ile benzer nitelikler taşıyan ve içinde yazlık saray ya da av köşkü olarak adlandırılan yapıları da içeren Aretai Av Parkı'ndan da söz edilmektedir (Redford 2008). Aretai Av Parkı tarihi kayıtlara göre, bir tarafı Haliç'e bir tarafı ise Bizans yerleşimine bakan bir tepe üzerinde kurulmuştur. Bu av parkına ait kalıntılar da bugüne ulaşmayı başaramamış dolayısı ile av parkının konumu ile ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Tarihçi Janin (1964)'e göre, Antik Hebdomon (Bakırköy)'un yaklaşık 3 km kuzeyinde yer alan Aretai Av Parkı; Bizanslı şair ve asker Geometres (M.S 935-1000)'e göre, Theodosius olarak adlandırılan kara surlarının iç hattının güneyindeki gözetleme kulelerinin yakın çevresinde, Haliç tarafındaki surlar ile birleşen kısımda yer almaktadır. Aretai Av Parkı'nın Philopation Av Parkı'nın tam tersi yönde, güneyde yer aldığı tahmin edilmektedir (Maguire 2000).

Tarihi kaynaklarda süreç içinde Bizans Dönemi'nde inşa edilen av köşklerine ilişkin birçok veri yer almaktadır. 766 yılında V. Konstantinos Dönemi (741-775)'nde yaşanan

büyük kuraklık sonrasında Valens Su Kemerî'nin onarılarak Hydralis (Alibey) Deresi'ne bağlanması sonucunda bir su kaynağının oluşturulduğu ve bu su kaynağının çevresinde yaz aylarında serinlemek, dinlenmek, eğlenmek ve avlanmak amacı ile bir kule veya küçük bir köşk yaptırıldığından; I. Andronikos Dönemi (1183-1185)'nde Barbyzes (Kağıthane) Deresi çevresinde av sırasında kullanılmak üzere bir av köşkü inşa ettirildiğinden; Bizans hükümdarlarının Küçükçekmece Gölü'nün çevresinde birçok av köşküne sahip olduğu hatta av sırasında yaralanan I. Basileios (811-886)'un Rhegion Sarayı'nın yakınında bulunan Apamea'daki av köşkünde öldüğünden söz edilmektedir (Köroğlu 2006).

Bizans Uygarlığı'nın hakimiyeti boyunca kent surlarının dışında yazlık ve mesire alanı olarak nitelendirilen alanlardaki su kaynaklarının yakın çevresinde gelişim gösteren ve tarihi kaynaklarda adı geçen, içinde av köşklarinin de yer aldığı birçok av parkı ve av bahçesi oluşturulmuştur. Ancak av köşkü olarak nitelendirilen yazlık saray ya da köşk yapılarının bugüne ulaşmayı başaramamış olması ve bu yapılar hakkında yazılı kaynaklar dışında herhangi bir bulgunun bulunmaması Bizans Dönemi av köşkları ile ilgili kesin bir yargıya varılmasını engellemektedir.

2.2.1.5 Selçuklu dönemi

Orta Çağ'da Karahanlılar ve Gazneliler ile aynı dönemde yer alan ve Oğuzların devamı olan Selçuklular, 11. Yüzyıl'ın ilk yarısında Türk-İslam yerleşimi olan İndus'a kadar yayılmış; Selçuk Bey'in ölümünün ardından ailenin ikiye bölünmesi ile birlikte Alparslan yönetimindeki grup Anadolu'ya ilerlemiş ve 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nın kazanılması sonucunda İznik'e kadar ulaşmıştır (Erdoğan 2013). Selçuklu Uygarlığı (1071-1308) Anadolu'da, batıda Uç olarak adlandırılan Fethiye Körfezi ve Dalaman Çayı-Denizli-Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara-Kastamonu-Sinop hattı; güneyde Kilikya Ermeni Krallığı sınırlarına dek uzanan Antalya-Alanya-Silifke hattı; kuzeyde Amasya-Tokat boyunca uzanan Yeşilırmak ve Kelkit Vadileri ile Trabzon Rum İmparatorluğu sınırlarına dek uzanan Sinop-Ordu-Giresun hattı ile Karadeniz'in kuzey sahilindeki Kıpçak Sahrası; doğuda ise Arap-İslam kültür ve medeniyetinin hakim olduğu alanlar

dışında kalan Elbistan-Malatya-Erzincan-Erzen-i Rum hattından Çoruh Vadisi'ne dek uzanan bölgelerde egemenlik kurmuştur (Özcan 2006).

Selçuklu kentleri, tarihsel kökenleri Orta Asya ve İran coğrafyasına dek uzanan Türk-İslam toplumunun mekânsal ihtiyaçlarına göre, Anadolu'da devralınan Hristiyan-Bizans yerleşim kültür mirası üzerine uyarlanmış ya da geleneksel yaşam biçimine göre yeniden yapılandırılarak oluşturulan bir mekânsal örgütlenme düzenine sahiptir (Özcan 2010). Orta Asya ve İran Türk-İslam kentlerindeki ordu-kent geleneğini Anadolu'ya taşıyan Selçuklular, askeri karakterlerini yansıttıkları ve organik düzende gelişim gösteren kale yapıları, yoğun yeşil dokusu, özenli yapılanma ve bezeme öğeleri ile bir kimliğe sahip, insan odaklı, erişimi kolay, alternatif kentsel kullanımlar sunan, donanımlı, özgün ve yaşayan kentler inşa etmişlerdir (Erdoğan 2006). Bu dönemde kentin ortasında veya kente hâkim bir noktada inşa edilen **“İçkale/Sitadel Sarayı”** ile birlikte kentin hakimiyetini elinde tutan sultanın sahip olduğu güç ve otoritenin vazgeçilmez göstergelerinden biri olarak kabul edilen ve kenti çevreleyen surların dışında inşa edilen köşkler ve çadırların yer aldığı geniş bahçeler ile verimli arazileri içeren **“Bahçe Sarayı”** olmak üzere iki tür saray bulunmaktadır (Kançal Ferrari 2009).

Selçuklu Dönemi'nde hakimiyet altına alınan kentlerde genellikle kent savunma yapıları, saray, köşk ve bahçelerin aynı anda inşa edildiği kapsamlı imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu yapıların inşasında aynı mimar, usta, boyacı ve emirlerin görev alması; kullanılan teknik, süsleme ve bezeme sanatı açısından birbirine benzer yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Redford (2008); Selçuklu hakimiyeti altındaki yerleşmelerde inşa edilen saray ve köşkleri birbirinden ayıran ana noktanın yapıların planı, kullanılan malzeme ve tekniklerden ziyade kuşatma duvarları ile sınırlanan alanların büyüklüğü ve bu alanların içinde yer alan yapıların çeşitliliği olduğunu belirtmektedir.

Orta Asya'nın geleneksel tuğla mimarisi, Anadolu'da hâkim olan taş kültürü ile sentezlenerek doğal yapı malzemeleri taş ve tuğladan oluşan, kent silüetinde belirleyici olan anıtsal yapılar dışında Selçuklu kentlerinde bağ, bahçe ve ormanlar içinde, göl, akarsu, deniz gibi su kaynaklarının yakın çevresinde, manzaraya hâkim bir tepenin,

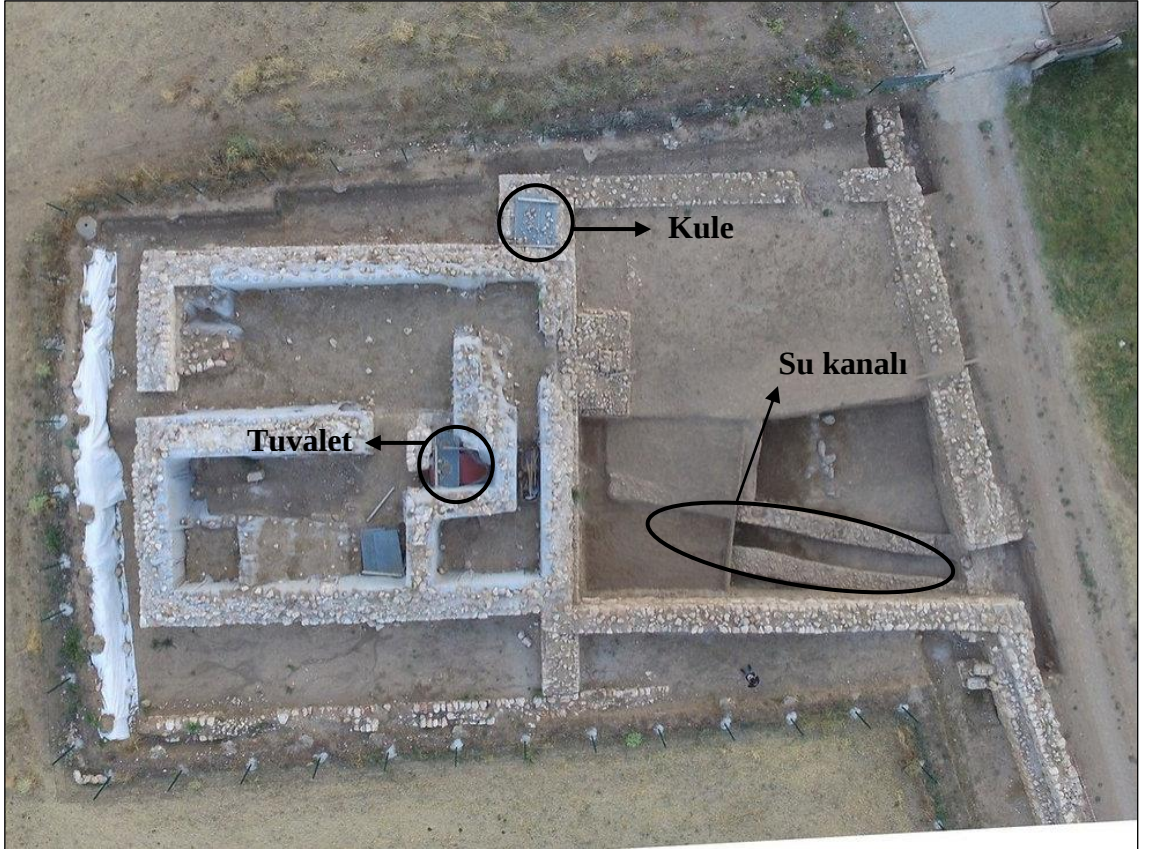
höyüğün ya da adanın üzerinde, kuşatma duvarları ile çevrili bir alanın içinde, dikdörtgen formu, bir ya da iki katlı, üst katta manzaraya açılan bir eyvan ve balkonun yanı sıra serinlemek amacı ile havuzların yer alabildiği köşkler inşa edilmiştir (Erdoğan 2006, Arık 2017). Bu köşkların birçoğu manzaraya hâkim bir konumda, su kaynakları ve zengin av potansiyeline sahip bölgelerde inşa edilmeleri nedeni ile av köşkü olarak nitelendirilmektedir. Kuşatma duvarları ile çevrelenmiş bir alan içinde köşkların dışında sarnıç, kuyu, çeşme, havuz, hamam, müştemilat gibi yapılar ve bu yapılara su kaynaklarından temiz su taşıyan su kanalları, su kemerleri ve künkler av köşkü olarak nitelendirilen bu yapıların çevresine külliye şeklinde yapılar grubu olarak inşa edilmiştir (Arık 2017).

Tasarım, plan şeması, kullanılan malzeme ve süslemeler açısından benzer şekilde inşa edilen bu köşk ve bahçe kompleksleri; özellikle günlük hayatında avcılığa büyük önem veren I. Kılıç Arslan (1079-1107) ve I. Alâeddin Keykubad (1192-1237) gibi Selçuklu Sultanları tarafından dinlenme, eğlenme ve avlanma gibi amaçlar için kullanılmış aynı zamanda sultanların yolculukları sırasında konaklama ve dinlenme yeri ya da güvenlik amacı ile haberleşme ve denetleme karakolları görevini üstlenmiştir (Arık 2017).

Bugüne ulaşmayı başarmış olan av köşklarının büyük bir çoğunluğunun I. Alaeddin Keykubad Dönemi'nde inşa edilmiş olduğu tarihi kaynaklar ile desteklenmektedir. Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen av köşkları; yazlık sayfiye saraylarının yer aldığı Konya ve Kayseri gibi kentler ile özellikle kışlık saray olarak nitelendirilen Antalya, Alanya ve Gazipaşa gibi sahil kentlerinde, av hayvanları açısından zengin ve doğal kaynaklar açısından verimli bölgelerde yer almaktadır.

Konya'da Beyşehir Gölü'nün güneybatısında, deniz seviyesinden yaklaşık 1133 m yükseklikte inşa edilen Kubadabad Saray Külliyesi'nin Gölyaka Köyü'ne doğru uzanan surları ve sarayın güney bölümünü oluşturan dördüncü avlunun duvarları ile kuşatılan geniş arazide Otto-Dorn (1966)'a göre bir av alanı oluşturulmuş ve bu alan içinde Gürlevi adı verilen yapay gölün çevresinde bir köşk yapısının varlığına ilişkin bulgular keşfedilmiştir (Arık 2017) (Şekil 2.19).

Şekil 2.19’da Kubadabad Saray Külliyesi’nde bulunan ve Av Köşkü (Şıkarhane) olduğu tahmin edilen bir yapıya ait kalıntılara yer verilmektedir. Kubadabad Saray Külliyesi’nin güneybatısında “Toprak Tol” olarak adlandırılan Eski Çağ höyüğünün kuzeybatı eteğinde yer alan 15 numaralı yapıda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında; ana yapı, kule, avlu, tuvalet ve su kanallarına ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Yapının av alanı olarak belirlenen arazi içinde su kenarında konumlanması, kuşatma duvarları ile çevrelenmiş olması, vestibüle açılan birbirine paralel dikdörtgen formlu iki mekândan oluşması, zemin kattaki duvarların kalınlıkları ile giriş kısmında bulunan merdiven kalıntılarının üst katın varlığını desteklemesi gibi çeşitli bulgulara ulaşılmasının yanı sıra yapının 13. Yüzyıl’da inşa edilen diğer Selçuklu Dönemi av köşkleri ile benzer nitelikler taşıması, bu yapının bir av köşkü niteliği taşıdığını ortaya çıkarmaktadır (Kubadabad Saray Külliyesi Kazısı Başkanlığı 2019).

Şekil 2.19 Kubadabad Saray Külliyesi’nde bulunan av köşkü kalıntıları (Kubadabad Saray Külliyesi Kazısı Başkanlığı 2019)

Kayseri İli'nin Kocasinan İlçesi'ne bağlı Erkilet Mahallesi'nde yer alan Hızırilyas (Hıdırellez) Köşkü; Kayseri Ovası'na hâkim bir konumda olması ve inşa edildiği dönemde çevresinin ormanlar ile kaplı olması sebebi ile seyir köşkü veya av köşkü olarak nitelendirilmektedir (Çayırdağ 2004) (Şekil 2.20).

Şekil 2.20'de II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi (1237-1246)'nde Roma Dönemi'ne tarihlenen bir tümölüs üzerinde inşa edilen Hızırilyas (Hıdırellez) Köşkü'nün bir fotoğrafı ile birlikte köşkün planına yer verilmektedir. 16x18 m ölçülerinde, dikdörtgen formlu, tek katlı, tonoz üst örtülü ve kesme taşlar ile inşa edilmiş olan yapının giriş cephesinin köşelerinde 2 adet yuvarlak formlu, diğer cephelerinde ise 3'ü cephelerin ortasında, 2'si ise köşelerde olmak üzere 5 adet sekizgen formlu kule yer almaktadır (Yavaş 2000). Girişi güney cephede bulunan yapının içinde giriş kısmının sağ tarafında küçük bir mescit, sol tarafında eyvan şeklinde düzenlenmiş bir sofa ve bu sofanın devamında ise iki adet oda ile karşılıklı bir mutfak ve bu mutfaktan düz çatıya çıkılmasını sağlayan merdivenler yer almaktadır (Yavaş 2000, Çayırdağ 2004).

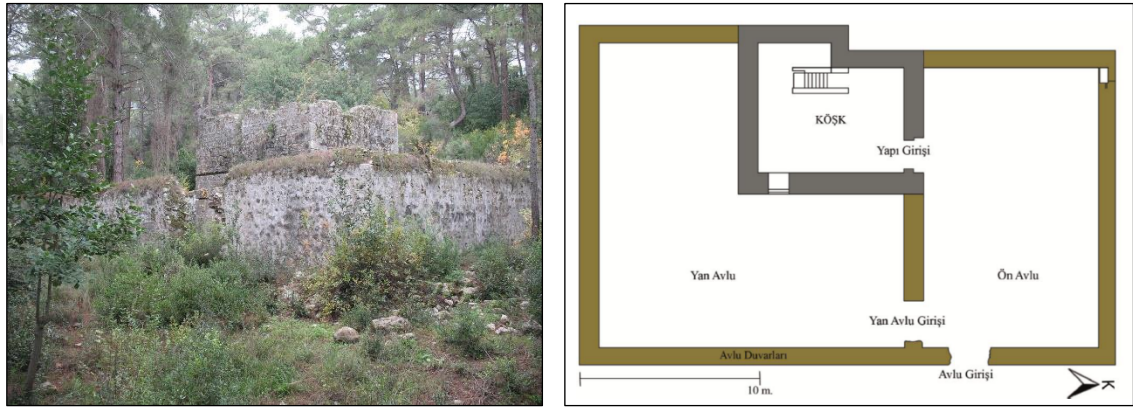

Şekil 2.20 Hızırilyas Köşkü (solda) (Yavaş 2007) ve planı (sağda) (Akok 1968, Arık 2017)

Antalya İli'nde Kumluca karayolu güzergahında bulunan Kemer İlçesi'nde, 1230-1248 yılları arasında I. Alaeddin Keykubad Dönemi'nde inşa edilen bir Selçuklu Dönemi av köşkü bulunmaktadır. Dedeler Mevkii'nde dağın eteğinde inşa edilen tek katlı, dörtgen formlu Selçuklu Av Köşkü, kuşatma duvarlarının çevrelediği 475 m²'lik bir alanın güneybatısında ve batı duvarına bitişik haldedir (Şenoğlu 2015). Yapının girişi ön avlunun güney cephesinden sağlanırken bu cephede iki adet, doğu cephesinde bir adet,

batı cephesinde ise merdiven sahanlığını aydınlatan bir adet pencere bulunmaktadır. Yapının içinden on beş basamaklı, üst örtüsü mukarnas bezemeli bir merdiven ile teras olarak kullanılan düz çatıya çıkılmaktadır (Tükel Yavuz 2000, Şenoğlu 2015) (Şekil 2.21).

Şekil 2.21’de Antalya’nın Kemer İlçesi’nde bulunan Selçuklu Av Köşkü’nün bir fotoğrafı ile birlikte av köşkünün planına yer verilmektedir.

Şekil 2.21 Selçuklu Av Köşkü (solda) (Hübner 2010) ve planı (sağda) (Tükel Yavuz 2000, Şenoğlu 2015)

Ayrıca Antalya’nın Alanya ve Gazipaşa İlçeleri’nde de birçok av köşkü bulunmaktadır. Sayılarının oldukça fazla olduğu tahmin edilen av köşklerinin büyük bir bölümü bugüne ulaşamamış olsa da tarihi kaynaklarda Selçuklu Dönemi’ne tarihlenen pek çok köşk yapısının inşa edildiğinden söz edilmektedir. Özellikle I. Alaeddin Keykubad’ın bu anlamda oldukça ön plana çıktığı tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Alanya İlçesi’nde bulunan ve Selçuklu Dönemi’ne tarihlenen Çıplaklı, Gülefşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sugözü ve Sedre av köşkleri kuşatma duvarları ile çevrili geniş bir alan içinde manzaraya hakim konumda, dikdörtgen formlu, iki katlı, her katta yan yana iki mekandan oluşan ve benzer boyutlarda inşa edilen yapılardır (Yavaş 2000). Bu av köşkleri araştırmanın dördüncü bölümünde detaylı olarak ele alınmaktadır.

Antalya’nın Gazipaşa İlçesi’nde ise Kaledran ve Şikarhane av köşkleri bulunmaktadır. Yakacık Mahallesi’nde yer alan Kaledran Av Köşkü; kuşatma duvarları ile çevrelenmiş bir alanın içinde yer alan, 10,75x1,75 m ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan

dikdörtgen formlu, iki katlı, zemin katta sofanın kenarına sıralanan iki mekanı, üst katta ise balkon veya eyvan şeklinde düzenlenen farklı mekanları içeren bir yapıdır. Antik Selinus kalıntılarının bulunduğu tepenin eteğinde yer alan Şikarhane Av Köşkü ise 14,7x22,5 m boyutlarında, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan, tek katlı, birbirine içten bir kapı ile bağlanan dikdörtgen formlu ve üst örtüsü tonozlu yan yana iki mekandan oluşan bir yapıdır. Bu iki köşkün de düz çatılarından manzaranın rahatlıkla seyredilebildiği köşede yığma duvarlı, fresk veya çini süslemeli, seyir köşkü niteliği taşıyan ve eski yapının köşke dönüştürülmesi sırasında eklenen ilavelerin yer alması, bu yapıların Türk Dönemi öncesine uzanan bir geçmişleri olmasından kaynaklanmaktadır (Yavaş 2007) (Şekil 2.22).

Şekil 2.22’de Antalya’nın Gazipaşa İlçesi’nde bulunan Kaledran ve Şikarhane av köşklerine ait fotoğraflara yer verilmektedir.

Şekil 2.22 Kaledran Av Köşkü (solda) ve Şikarhane Av Köşkü (sağda) (Yavaş 2007)

2.2.1.6 Osmanlı dönemi

Anadolu’da etkinlik gösteren diğer beylikler gibi Oğuz Boylarından biri olan Osmanlılar, 1299 yılında Söğüt çevresine yerleşerek yeni bir devlet kurmuş; ilk önce Bursa ardından Edirne’yi merkez yapmış, 14. Yüzyıl’ın sonunda ise merkezi İstanbul’a taşıyarak büyük bir imparatorluk haline gelmişlerdir (Aslanapa 1989, Erdoğan 2013). Osmanlılar, dönemsel olarak kendilerinden önceki uygarlıklara ait yerleşimleri kullanmış; bu yerleşimlerde mevcut olan dokuyu koruyarak cami, külliye, medrese, han ve hamam gibi yeni yapıları arazi yapısı, kültürel varlıklar ve doğal değerleri dikkate alarak inşa ettirmiş

ve bağ, bahçe, av koruluğu ve mesire yeri gibi büyük ölçekli yeşil alanları kentin arka planına zaman zaman da ön planına dahil ederek doğa-yapı-insan ilişkisinin belirgin, düzenli ve sürekli olduğu kentsel çevreler oluşturmuşlardır (Erdoğan 2006).

Doğu ve Batı kültürünün birleştirildiği saray külliyelerinde padişahlar tarafından farklı dönemlerde, mevcut yapılar ile ilgili onarımlar gerçekleştirilmiş ya da yeni yapılar inşa ettirilmiştir (Yıldız 2015). Tarihi kaynaklarda 16. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'ın sonlarına kadar Osmanlı Uygarlığı'nın Edirne, İzmit ve İstanbul gibi önemli merkezlerinde sarayların dışında, su kaynaklarının yakın çevresinde bahçeler ve av alanları oluşturulduğundan ve bu alanlar içinde padişahlar, aileleri ve saray halkının kullanımı için sahil sarayları, köşkler ve kasırlar inşa edildiğinden sıklıkla söz edilmektedir. Dönemin toplum yapısını, yönetim biçimini, sanatsal ve kültürel değerlerini yansıtan bu yapılar; Osmanlı saray mimarisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Taşer 2008).

Osmanlı kültüründe köşk ve kasırların yer aldığı bahçe kompleksleri; padişahların doğa ile iç içe hissetmeleri amacı ile geniş yeşil alanlarda veya su kenarlarında, arazi formuna ve iklime göre şekillenerek genellikle aynı karakterde, gösterişten uzak ve sakin yerler olarak tasarlanmıştır (Yiğit 2006). Bu bahçe kompleksleri içinde çeşme, selsebil, havuz, çiçek tarhları, gülistan, lalezar, bahçe köşkü, gezinti yolları, set ve duvar gibi yapılar ile birlikte sarayın ihtiyacını karşılamak amacı ile meyvelik ve sebzelikler oluşturulmuş; bu bahçelerin su ihtiyacı tepelerden aşağı doğru döşenen su kanalları aracılığı ile karşılanmıştır (Artan 1994, Yiğit 2006, Aydın 2021).

Köşk ve kasırların yer aldığı bahçe kompleksleri; padişahların binicilik, atıcılık ve avcılık gibi sporları ve eğlence amaçlı günlük gezileri sırasında kullandıkları günübirlik dinlenme mekanları olmalarının yanı sıra fetih müjdelerinin verildiği, tören ve şöenlerin düzenlendiği, etkinliklerin seyredildiği, elçilerin kabul edildiği ve ağırlandığı, devlet işlerinin görüşüldüğü ve ceza kararlarının verildiği, sefere gidiş ve dönüşlerde ordunun konakladığı, padişahların ya da şehzadelerin hastalık dönemlerinde konakladığı, tarımsal üretimin de gerçekleştirildiği yerlerdir (Yıldız 2015).

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu ilk yıllardan itibaren padişahlar ve padişahın av maiyeti ile birlikte devlet erkânı, yeniçeri ve bostancıların katıldığı dinlenme ve eğlence amaçlı av partileri düzenlenmiş; bu partiler ayrıca padişahların savaşırlara hazırlı olması, devlet erkânının denetlenmesi ve halk ile iletişim kurulması açısından bir araç olmuştur (Yarcı 2009). Avcılık, bu dönemde de saraya has bir kültür olmuş ancak diğer dönemlerden farklı olarak bir teşkilat haline gelmiş ve birçok yasa ile denetlenmiştir.

Osmanlı Uygarlığı'nın hakimiyeti boyunca padişahlar, şehzadeler ve devlet büyüklerinin av merakı ile ilişkili olarak büyük bir çoğunluğu bugüne ulaşamamış olsa da birçok av köşkü inşa edilmiş; bu yapılar Osmanlı mimarisinde **“küçük saray”** ya da **“biniş kasrı”** olarak da nitelendirilmiştir. Kent merkezinden uzakta oluşturulan koru, mesire alanı ve bahçeler içinde akarsu, nehir veya deniz kenarlarında inşa edilen bu yapılar; saraydan daha küçük ölçeklerde, her ihtiyacın karşılanamadığı genellikle günöbirlik ya da birkaç saat için kullanılan mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Arslangazi 2000). Bu tür yapılar kimi zaman tahtta olan padişahın gözde mekânı haline gelmiş kimi zaman da pek tercih edilmeyen mekanlara dönüşmüştür. Örneğin; Beykoz Kasrı, Sultan Abdölmecid Dönemi (1839-1861)'nde inşa edilmesine rağmen Sultan Abdölaziz Dönemi (1861-1876)'nde sık biniş kasrı olarak kullanılmıştır (Yiğit 2006).

Fatih Sultan Mehmet Dönemi (1444-1446, 1451-1481)'nde Tokat'ın fethedilmesini müjdelemek amacı ile Tokatköy'de set ile kapatılan Tokat Bahçesi'ne kemerli bir köprüden geçilerek ulaşılmış; bu bahçenin içinde hamam, şadırvan, havuz ve bir köşk inşa edilerek Tokat Kasrı olarak adlandırılmış ve birçok av hayvanı yerleştirilmiştir (Erdoğan 1958, Çalışkan 2019). III. Ahmed Dönemi (1703-1730)'nde Yeniköy ve Tarabya arasında oluşturulan Kalender Bahçesi'nin içinde farklı dönemlerde çeşme, hamam, namazgah ve köşkler inşa edilmiş ancak Kaledran Kasrı Abdölaziz Dönemi'nde inşa edildiği biçimi ile birçok onarım geçirerek bugüne ulaşmayı başarmıştır (Aydın 2021) (Şekil 2.23). Bu köşkler hem av köşkü hem de biniş kasırları olarak nitelendirilmiştir.

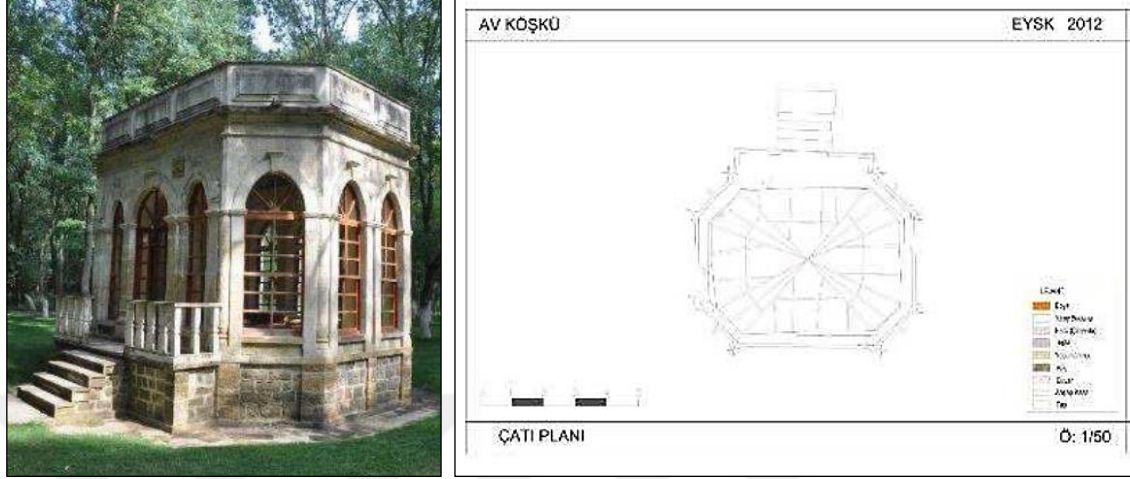

Şekil 2.23 Tokat Kasrı (solda) (Anonymous 2007) ve Kaledran Kasrı (sağda) (Akşit 2014, Aydın 2021)

Padişahların şehzadelik zamanlarında ve savaş dışında boş zamanlarında Edirne Sarayı’ndan Trakya ve Balkanlar’daki Suakacağı, Göl Baba, Enez, Akpınar, Lalapaşa-Çömlekköy, Kırklareli-Vize, Istranca Dağları, Yanbolu, Dimetoka, Ferecik yörelerinde Tunca ve Meriç Nehirleri boyunca oluşturulan av sahalarında av seferleri ve av partileri düzenledikleri bilinmektedir (Ağırgan 2009). Edirne Sarayı’nın çevresinde Evliya Çelebi’ye göre Bizans hükümdarlarının av arazisi üzerinde, Tunca Nehri’nin iki kolu arasında kalan ve adeta bir ada görünümünde bugün Tavuk Ormanı’nda olarak bilinen bölgede “Hadika-i Hassa” adı verilen geniş bir av bahçesi oluşturulmuş; bölge süreç içinde padişahlar tarafından ağaçlandırılarak av hayvanları ile doldurulmuş ve av köşkleri inşa edilmiştir (Ağırgan 2009, Özer 2014). Özellikle “Avcı” lakaplı IV. Mehmed Dönemi (1648-1687)’nde birçok av köşkü inşa edildiği bilinmektedir. Ancak bu köşklere yalnızca Av Köşkü ya da Bülbül Köşkü olarak adlandırılan yapı bugüne ulaşmayı başaramıştır (Şekil 2.24).

Şekil 2.24’te Edirne Sarayı’nda, Hadika-i Hassa’da IV. Mehmed tarafından inşa ettirilen Av Köşkü ya da Bülbül Köşkü olarak adlandırılan yapının EYSK Arşivi’nde bulunan bir fotoğrafı ve bu yapının çatısına ait 1/50 ölçeğinde yapılmış olan bir plan yer almaktadır. Köşkün restorasyon yapılmadan önceki haline ait bir çizimine göre; kare planlı bir kaidenin üzerinde, iki yönden yükselen merdivenler ile ulaşılan, kırma çatısı ahşap direklerle taşınan, düzgün kesme taşlarla sekizgen plana sahip bir yapı şeklinde inşa

edilmiştir (Özer 2014). Bugün ahşap kısımları bulunmayan av köşkünün mevcut hali inşa edildiği dönemin mimari özelliklerini kaybetmiştir.

Şekil 2.24 Av Köşkü/Bülbül Köşkü yapısı ve çatı planı (EYSK Arşivi 2012, Özer 2014)

Kocaeli'nin İzmit İlçesi'nde Kemal Paşa Mahallesi'nde Marmara Denizi'ne hâkim bir tepede yer alan Kasr-ı Hümayun, İstanbul dışında inşa edilen ve Abdülaziz Dönemi'nde av köşkü olarak kullanılan tek küçük saraydır. Yapının dış cephesine Barok ve Ampir üslupları hâkim olurken iç süslemelerinde Eklektik üslup taşımaktadır (Kaya 2009, Kesikbaş ve Erdoğan 2020). Mermer kaplı girişe çift yönlü basamaklar ile ulaşılmaktadır, iç mekân kurgusunda zemin katta salonun iki yanında odalar yer almakta arka tarafında ise servis birimleri, üst katta divanhane ve biri dinlenme biri yatak odası olmak üzere iki oda, Yapının bodrumu ile birlikte üç katlı olduğu. Saray bahçesinin ana kapısına giden yol geçmişte Arnavut kaldırım taşı, geniş yürüyüş yolları ise beton zemin olarak döşenmiştir. Sık ve yüksek boylu ağaçlar ile kaplıdır. *Tilia tomentosa* (İhlamur), *Fraxinus angustifolia* (Sivri Meyveli Dişbudak), *Acer negundo* L. (Dişbudak Yapraklı Akçaağaç), *Platanus orientalis* L. (Doğu Çınarı), *Washingtonia filifera* (Çöl Palmiyesi) ve *Pinus pinea* (Fıstık Çamı) kullanılmıştır (Kesikbaş ve Erdoğan 2020).

Osmanlı Dönemi'nde köşk ve kasırların en görkemli örneklerine İstanbul'da rastlanmaktadır. Bizans Dönemi'nde de gözde mesire yerleri olan Marmara Denizi'nde, Haliç ve Boğaziçi kıyılarında, Üsküdar, Sarıyer ve Beşiktaş'ta birçok köşk ve kasır inşa edilmiştir. Şehsuvaroğlu (1955)'na göre; Davutpaşa, Nüzhetiye, Küçük Çiftlik, Yıldız,

Arnavutköy, Bebek, Nispetiye, Baltalimanı, Emirgan, Tarabya, Maslak, Ayazağa, Şemsipaşa, Küplüce, Beykoz, Göksu, Kağıthane, Aynalıkavak, Validebağ, Küçük Çamlıca, Haydarpaşa, Kurbağlıdere bölgelerinde köşk ve kasırlar inşa edilmiştir (Arslangazi 2000).

Köşk ve kasır yapımı; Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden IV. Murad Dönemi'ne kadar dayanıklı ve kagirdir ancak IV. Mehmed Dönemi'nde dolma ve çalma tekniği ile ahşap ve hafif yapılar inşa edilmiş; bu yapılar olumsuz iklim koşulları ve İstanbul'da yaygınlaşan yangınlar sonucunda oldukça zarar görmüş, bu nedenle yapıların onarılması ya da yeniden inşa edilmesi gerekmiştir (Yiğit 2006). Lale Devri (1718-1730) olarak adlandırılan süreçte Batı etkisinin Osmanlı'nın geleneksel mimari ve bahçe anlayışında ön plana çıkması ile birlikte özellikle Abdülmecid ve Abdülaziz Dönemlerinden itibaren ahşap köşk ve kasırlar kagir olarak inşa edilmiş ve bu yapıların tümünde cephelerde; yivli plastrlar, kompozit başlıklı sütunlar, dilimli kemerler, kavisli pencere üstleri gibi biçimler ile Barok, Ampir ve Neo-Klasik üsluplar bir arada kullanılırken iç mekanda; Barok ve Rokoko üsluplarının biraz daha sadeleşerek süsleme ve bezemelerde etkili olduğu anlaşılmaktadır (Arslangazi 2000, Taşer 2008).

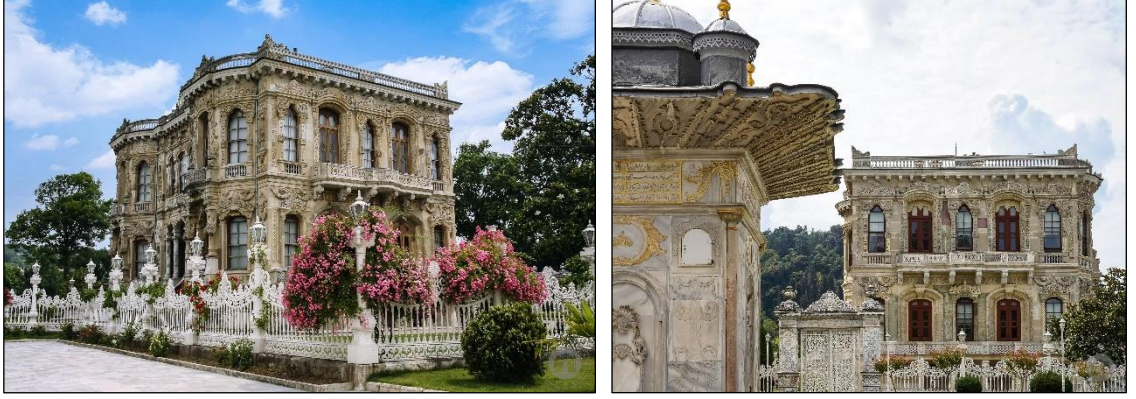
Validebağ Av Köşkü aynı zamanda Abdülaziz Av Köşkü olarak da adlandırılan yapı 1856 yılında Sarkis Balyan tarafından Koşuyolu'nda Adile Sultan Kasrı'nın bahçesinde Sultan Abdülaziz için inşa edilmiştir; tek katlı ahşap bir yapı şeklinde 7x7 m büyüklüğünde, dört cephesinde ahşap kolonlar ile desteklenen saçakların örttüğü revaklar ile çevrili, küçük bir giriş bölümü ile bir salon ve salonun içinde çini kaplı bir ocak ve çeşme bulunan, cephelerinde sekiz köşeli yıldız ve asma yaprağı motifleri ile rüstik bir havada, süslemelerinde Barok ve Ampir üslupların yer aldığı, salonun açıldığı bahçede ise küçük, fiskiyeli bir havuz ve Rokoko oymalı küçük bir çeşme bulunmaktadır (Arslangazi 2000). Benzer bir diğer örnek ise Ayazağa Av Köşkü'dür. Maslak'ta Haznedar Çiftliği içinde Ayazağa Kasrı ile aynı koruluk içinde yer alan ve geçmişi II. Mahmud Dönemi'ne kadar uzanan ve 1866 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan av köşkü; tek katlı ahşap bir yapı şeklinde, köşkün dört cephesi ahşap kolonlar ile desteklenen geniş saçakların örttüğü revaklar ile çevrili, 16x10 m ölçülerinde; içinde bir salon ve bu salonun ortasında mermer yuvarlak bir havuz, mukarnaslar ile işlenmiş bir çeşme, içi çini ile kaplı bir ocak

ile kahve ocağı ve Enderun oğlanlarının soyunma yeri olarak kullanılan iki odanın yer aldığı, altın yaldızlı bitki, hayvan ve insan figürleri, palmet, natüralist çiçekler, yıldız motifli oryantalist etkide bezemeler ile geometrik desenli Avrupa seramikleri yapının önünde büyük bir havuz yer almaktadır (Arslangazi 2000) (Şekil 2.25).

Şekil 2.25 Validebağ Av Köşkü (Cangül 2008b) ve Ayazağa Av Köşkü (Şaşmaz 2019)

II. Mahmud'un Ramazan aylarında cuma günleri selamlık resminden sonra kendisine dinlenme mekânı olarak seçtiği Göksu'ya sık sık geldiği, avlandığı, atış talimleri yaptığı, türlü oyunlar seyrederek eğlendiği bilinmektedir (Taşer 2008). Boğaziçi'nin Anadolu Yakası'nda Üsküdar-Beykoz sahil yolu üzerinde, Göksu ve Küçük Göksu Dereleri arasındaki çayırılık alanda, Kandilli ile Anadoluhisarı arasındaki iskelenin yanında deniz kıyısında I. Mahmud Dönemi'nde iki katlı bir saray olarak inşa edilen Küçüksu Kasrı; II. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde onarımlar gerçekleştirilmiş ve Abdülmecid Dönemi'nde ahşap yapı yıktırılarak bugünkü kagir yapı inşa edilmiştir (Karal 1984, Taşer 2008). Göksu'nun üzerinde kayık ile dolaşmakta ve etkinlikler seyredilmekte, padişahların dinlenme ve avlanma amacı ile kullandığı, kiler, mutfak ve hizmetkarlara ayrılmış bodrumu ile birlikte üç katlı bir biniş kasrı olan yapı 15x27 m'lik bir alan üzerinde yığma tekniği ile kagir olarak yapılmış, cephelerinde süslü kabartmalar yer almış, bahçesi alçak duvarlar ile çevrelenmiş; içinde havuzlar, çeşme gül bahçeleri ve serviler, köşkler, ahşap bir köprü ve buğday değirmenleri yer almıştır (Taşer 2008) (Şekil 2.26).

Şekil 2.26 Küçüksu Kasrı (T. C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar Başkanlığı 2022b)

Yıldız Sarayı’nda dış bahçede bir av köşkü inşa edildiğinden ancak bugüne ulaşamadığı belirtilmektedir. Abdülhamid şehzadelik döneminde Tarabya üzerinde Maslak ve Kağıthane’de kendisine ait köşkler ve kasırlar inşa ettirmiş ve buralarda binicilik, atıcılık ve avcılık ile uğraşmıştır (Kocaişık 2019). II. Mahmud Dönemi’nde ve 19. Yüzyıl’ın ikinci yarısında Maslak Kasırları av köşkü olarak kullanılmış, yüzyılın sonlarında III. Selim İhlamur Kasrı, İzzetabad ve Bebek Nispetiye’deki kasırları biniş olarak kullanmış, Aynalıkavak Kasrı ve Maslak Kasırları I. Abdülaziz tarafından av köşkü olarak kullanılmıştır (Taşer 2008).

2.2.2 Av köşklerinin işlevleri

Tarihi süreç içinde uygarlıklar savaşlar, göçler, ticari ve siyasi ilişkiler gibi nedenler ile etkileşime girmiş; bu etkileşimlerin sonucunda birbirlerinden etkilenecek kraliyete özgü av alanları ve şehirler arası dinlenme noktalarında hükümdarlar, saray halkı ve seçkin insanlar için dönemin koşulları ve gereksinimlerine uygun olacak biçimde mevcut malzeme türü, dönemin yapı teknikleri, mimari ve tasarım ilkeleri doğrultusunda av köşkü olarak adlandırılan yapılar inşa ettirmişlerdir. Bu köşkler sahip oldukları sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik, dini, idari ve siyasi nitelikler ile soylu sınıf ve yerel halk için ayrı önem taşıdığı ancak benzer işlevlere yönelik olarak inşa edildiği saptanmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar ve süreç içinde av köşklerinin ortaya çıktığı uygarlıklardaki gelişimleri ele alındığında av köşkleri ve av köşklerinin yer aldığı komplekslerin işlevleri:

- Hükümdar ve ailesinin, saray halkı ve seçkin kişilerin boş zamanlarını değerlendirmek, dinlenmek, güzel vakit geçirip eğlenmek gibi rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanlardır.
- İnsanların doğa ile bağ kurmasını sağlayarak insan-doğa ilişkisini canlı tutmaktadırlar.
- Gençlerin binicilik, atıcılık gibi manevralarının geliştirilmesi, silah yapımı ve olumsuz şartlarda hayatta kalma becerilerinin kazanılmasına yönelik askeri eğitimlerin yanı sıra ağaç dikimi, ağaç kesme ve bitki yetiştirme gibi toprak ile ilgili eğitimler ve bitki köklerinin toplanması gibi sıhhi alanda eğitimlerin verilmesine olanak sağlamaktadırlar (Briant 2002, Duran 2016).
- İmparatorlukların hakimiyet kurduğu coğrafyalardan getirilen egzotik bitkiler ile vahşi hayvanların sergilenmesi ile hükümdarların güç ve otoritelerinin bir simgesi ve propaganda araçlarını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle yabancılar ve elçiler genellikle bu mekanlarda kabul edilmiştir.
- İmparatorluğun ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile meyve, sebze ve tıbbi aromatik bitkilerin yetiştirildiği aynı zamanda coğrafyanın sağladığı imkanlara uygun olarak birçok üretimin gerçekleştirilmesine bağlı olarak ekonomik katkı sağlamaktadırlar.
- Hükümdarlar, saray halkı ya da seçkin kişilerin eyaletler arası yolculukları sırasında konaklama ihtiyaçlarının karşılanması ve atlarının dinlendirilmesi amacı ile bir mola noktası yanı sıra yolcularının güvenliğinin sağlanması amacı ile askeri bir gücün yer aldığı devriye noktası ve karakol özelliği de göstermektedirler.

- Seferlerin öncesinde hem ordunun moral toplamasını sağlamak için eğlencelerin düzenlendiği hem toplanma ve konaklama olarak, seferler sonrasında ise kutlama yapıp, eğlenmek ve sarayın hazırlanmasını beklemek amacı ile kullanılmışlardır.
- Hükümdar ve ordusunun spor yapmak, zinde kalmak ve savaşlara hazırlıklı olmak gibi amaçlar ile cesaretlerinin, fiziksel ve askeri becerilerinin sergilendiği askeri tatbikatlar gerçekleştirmek amacı ile süreklilik avları, av partileri ve av gezilerinin düzenlendiği mekanlardır.
- Av partileri, av gezileri ya da savaşlar sonrasında kutlama amacı ile halkın katılımının sağlandığı şöenler, törenler, bayram şenlikleri, dini etkinlikler ve ritüellerin düzenlenmesi aynı zamanda bu tür etkinlikler sırasında halkın şikayetlerinin dinlenmesi, idari ve siyasi kararların alınması şeklinde özetlenebilmektedir.

2.2.3 Av köşklerinin tasarım ilkeleri

Av köşkleri ile ilgili çalışmalar ve av köşklerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, köşk yapılarının yer seçimleri, plan ve tasarımları ile ilgili belirli ilkelerin ön plana çıktığı saptanmıştır. Ön plana çıkan bu ilkeler; doğal özellikler, manzaraya hâkim konum, su ve av kaynaklarına yakınlık, yaşamsal ve ekonomik gereklilikler, kuşatma duvarı ile sınırlandırma, esneklik şeklinde sıralanabilmektedir.

- **Manzaraya hâkim konumlandırma:** Köşklerin tasarımında en önemli ilke, manzara kaygısıdır. Av köşklerinin yer seçiminde topografyanın durumu göz önüne alınarak bir tepe, dağ, höyük veya tümölüsün üzerinde yüksek bir konumda, deniz ya da göl manzarasının rahatça seyredilmesine olanak sağlayacak biçimde manzaraya en hâkim noktada yer alması gerekmektedir. Manzara kaygısı yapının konumunu belirlemek için olduğu kadar yapının mekânsal öğelerinin düzenlenmesinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Köşk yapılarının üst katında manzarayı gören bölümleri, en özenle tasarlanan yerlerdir ve genellikle dışa açık olacak biçimde eyvan ya da balkon olarak düzenlenmişlerdir (Yavaş 2000).

- **Su ve av kaynaklarına yakınlık:** Av köşklerinin büyük bir çoğunluğunun su kaynağına yakın bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Bu yapılar ve yapı kompleksi için su varlığının hem estetik hem de fayda açısından bir değeri bulunmaktadır. Bu bahçelerde sebze ve meyvelikler, tarım alanlarına da yer verilmesi, bahçelerin nasıl sulanacağı sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle köşk yapıları göl, nehir, ırmak gibi su kaynakları yakınında inşa edilmiş, künkler, su kanalları ve su kemerleri aracılığı ile bahçelere suyun akışı sağlanmıştır (Yavaş 2000). Ayrıca av köşkleri genellikle vahşi av hayvanlarını barındıran dağ ve ormanlar ile kuş türleri açısından zengin göllerin yakınında oluşturulan büyük av alanları, park ve bahçeleri içinde inşa edilmiştir.
- **Çevre duvarı ile sınırlama:** Av köşklerinin duvarlar ile çevrelenmesinin nedenleri; mahremiyeti sağlamak, duvarlar içinde oluşturulan cenneti dışarıdaki olumsuz koşullardan korumak, savunma ve güvenliği sağlamak şeklinde sıralanabilmektedir. Çevre duvarları hem mülkiyet sınırlaması hem de soylular arasındaki güç ve otoritenin simgesi olarak hiyerarşiyi göstermek gibi nedenler ile saraydan uzak bir konumda yer almalarından ve uzun süreli kullanılmamalarından dolayı çevre duvarları içinde yer alan köşkler ile diğer ek yapıların güvenliğini sağlamak için savunma amacı ile inşa edilmiştir (Yavaş 2000).
- **Esnek planlama/esnek tasarım:** Çevre duvarları ile mülkiyeti sınırlandırılan köşk yapılarının bulunduğu bahçelerde tasarımın ayrıca esnek olması gerekmektedir. Dönemin ihtiyacına yönelik olarak getirilecek bahçelerin sulanması için su kanalları, su kemerleri, kuyu, sarnıç ve havuzlar, müştemilat, tuvalet, banyo, atların dinlenmesi ve av hayvanlarının saklanması amacı ile ek yapılara izin verecek esnek tasarımlar yapılması gerekmektedir.

2.3 Türk Kültüründe Av Köşkleri

Türk kültürünün kökenleri; Orta Asya’da yaşayan ve yerleşik – yarı yerleşik bir hayat sürdüren, gök tanrı inancına sahip ve savaşçı toplumların kültürlerine kadar dayanmaktadır. Özellikle Eski Türklerde avcılık, sultanların ve saray halkının günlük

hayatının ayrılmaz bir parçası sayılmıştır. Nisan ve mayıs aylarında ilk gök gürültüsü ile başlayan bahar bayramlarında; müzikli ve danslı eğlenceler, at yarışları gibi çeşitli müsabakalar, av partileri ve törenleri düzenlenmiştir (Kaya 2013). Bu etkinlikler genellikle av alanları ve av köşkleri ile ilişkilendirilmektedir.

Türk kültüründe av köşklerinin gelişmesi Selçuklu Devleti'nin Anadolu coğrafyasında hakimiyet kurması ile birlikte olmuştur. Selçuklular, kökenleri Orta Asya-İran coğrafyasına kadar uzanan Türk-İslam toplumuna dayanan gelenekleri ile mekânsal ihtiyaçları ve yaşam biçimlerine göre şekillenen ya da yeniden yapılandırılan mekânsal örgütlenme düzenlerini, Anadolu'daki Hristiyan-Bizans yerleşim ve kültür mirası üzerine inşa ettikleri yerleşmelerine de yansıtmışlardır (Özcan 2005, Özcan 2010).

Türklerin Anadolu'da hakimiyet kurması ile birlikte Orta Asya ve İran Türk-İslam gelenekleri de Anadolu'ya taşınmıştır. Bu kentlerde “hükümdar sarayı” veya “şehir dışı sarayı” şeklinde bir ayırım olduğu; kent içinde konumlandırılan saltanat sarayları dışında hem Anadolu öncesi göçebe-yarı yerleşik yaşam geleneğine dayanan, yazlık-kışlık olmak üzere mevsimlik yer değiştirme tercihlerine hem de geleneksel av faaliyetleri ile şölen, ziyafet gibi dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sarayların yakın çevresinde ya da kentin dışında inşa edilen ve av köşkü olarak nitelendirilen yapılardan söz edilmektedir (Özcan 2010).

Selçuklu Dönemi'nde meliklik merkezi işlevini üstlenen Konya, Kayseri, Sivas, Aksaray, Tokat, Amasya, Malatya, Niğde, Ereğli, Niksar, Elbistan, Uluborlu, Erzen-i Rum, Erzincan ve Ankara kentlerinde, her bir melikin kendisine ait, yönetim organizasyon ve faaliyetlerini gerçekleştirmek amacı ile saltanat sarayı niteliğinde farklı işlevlere hizmet eden yapı gruplarından oluşan saraylar ile kışlık saray işlevindeki Beyşehir Gölü kıyısında bulunan Kubadabad Sarayı ile Akdeniz sahillerindeki Antalya ve Alaiyye (Alanya)'da kentin içinde veya dışında çeşitli saray ve köşklerin inşa edildiği bilinmektedir (Özcan 2005, Özcan 2011).

Anadolu coğrafyasında yazlık-kışık olarak adlandırılan saraylar ile birlikte yakın çevresinde gelişen av köşkleri özellikle Selçuklu Dönemi'nde I. Alaeddin Keykubad'ın egemenlik döneminde zirveye ulaşmıştır.

2.4 Selçuklu Dönemi'nde Av Geleneği

Oğuz Türkleri ve Selçuklular, Anadolu'ya hâkim olmalarının ardından sahip oldukları kültürlerinde bazı değişiklikler gerçekleştirmiş ancak temel örf, adet ve geleneklerini terk etmemişlerdir (Güven ve Hergüner 1999). Avın özellikle gençken yapılması gerektiği, avın beyler ve uluların işi olduğu dolayısı ile genellikle saray halkı tarafından uygulanması gereken bir gelenek olduğu belirtilmektedir (Koç 2019). Niğdeli Kadı Ahmed (2014)'e göre sultanlar ayrıca avladıkları her bir av için sadaka vermek ile yükümlendirilmiştir (Merçil 2018).

Selçuklular avcılık geleneklerini, Türk kültürünü ve geleneklerini yansıtan Oğuz Türklerinden alınmış dolayısı ile av geleneğini Oğuzların geleneklerine uygun şekilde gerçekleştirmiş ve avcılığı geliştirerek ilk kez Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey Dönemi'nde Avcılık Teşkilatı adı altında avcılık ile ilgili bir kurum kurarak resmileştirmişlerdir (Karasu 2017). Selçuklu avcılık geleneğinde; avcılığın askerlik, din, eğitim ve spor gibi büyük önem taşıyan boyutları bulunmaktadır.

İslamiyet öncesinde Türk inancında avın verimli geçmesi amacı ile örf ve adetlere göre şekillenen kuralların bulunması, avcılığın Türk kültüründe ilk olarak dini bir boyuta sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Güven ve Hergüner 1999).

Türk avcı inancı İslamiyet'ten önce Altay Türk avcı ruhuna uygun olarak şekillenirken İslamiyet'ten sonra bu inancın yerini evliyalar tutmaya başlamıştır. Avın verimli geçmesi ve başarılı olması için av faaliyetini gerçekleştirecek kişinin evliya mezarlarından ya da avlak/avluk olarak da adlandırılan av alanlarında bulunan ağaçlardan şeytana karşı uğur dilemesi ve Ateş Kültü'nden kalan bir inanç ile av silahlarını kötü ruhlardan arındırmak amacı ile av sırasında avcının yanında bulunacak köpeğin, köpek yoksa da avcının silahın

üzerinden atlaması gerekmektedir (Güven ve Hergüner 1999). Ayrıca avcılık Şamanizm içinde de önemli bir yere sahiptir. Avcılık Eski Türklerde aynı zamanda hem spor hem de savaşa hazırlık konusunda bir eğitim aracı olarak yer almaktadır. Selçuklu Sultanları da bu geleneği benimsemişler ve günlük hayatlarına uyarlamışlardır. Büyük Selçuklu Sultanları ile başlayan bu avcılık geleneği, Anadolu Selçuklu Sultanları tarafından da devam ettirilmiştir.

Çevgan, çöğen olarak bilinen ve bugün polo olarak adlandırılan savaş oyunu ya da savaş eğitimi; Orta Asya'da ortaya çıkarak dünyanın farklı bölgelerine yayılan ve at üzerinde top ile oynanan bir spor türüdür ve Orta Asya Türklerinin gün içinde sürekli hareket edebilecek dayanıklı atlara ihtiyaç duymaları aynı zamanda ağırlıklı olarak vur-kaç taktiğini uygulayan Türklerin düşmana hücum edip tekrar hızla geri kaçabilmeleri için savaşta hızlı ve dayanıklı atlara ihtiyaç duymaları yanı sıra sultan ve askerlerin zinde olmaları, ata hakimiyetleri, at üzerinde denge sağlamaları ve ellerindeki silahları etkin kullanmak amacı ile çeşitli yeteneklerini geliştirdikleri bir oyun olarak önem taşımaktadır (Özen 2012).

Selçuklu Sultanları savaşa hazır olmak amacı ile süreklilik avları ve kuş avları gerçekleştirmişlerdir. Sürekli avları; kuş avlarına göre oldukça uzun süren, askerlerin hem ruhsal hem de fiziksel olarak hareket yeteneklerinin geliştirilmesini sağlayan, belirli bir bölgede mevcut olan yabancı av hayvanlarının bir süre kovalandıktan sonra etrafı daire biçiminde sarıldıktan sonra yavaş yavaş merkeze doğru daraltılarak gerçekleştirilen, ardından büyük toyların yapıldığı av türüdür (Hacıgökmen 2018). Kuş avları ise kısa süreli, az personel ile avcılarının bir halka oluşturarak kuşların kaçma yollarını kapatması ve çıkartılan bir gürültü sonucunda uçmaları sağlanarak yırtıcı kuşlar ve köpek, tazi gibi av hayvanları ile birlikte gerçekleştirilen ve sonunda tören yapılmayan av türüdür (Türkmen 2009, Hacıgökmen 2018). Selçuklu saray teşkilatı içinde av için kullanılan yırtıcı kuşlar, köpek, tazi gibi av hayvanlarının bakımını üstlenen görevliler Emir-i Şikar/Emir-i Sayd/Bazdar olarak adlandırılmıştır (Merçil 2018). Sürekli avları ve kuş avları özellikle Sultanların ve ordunun savaşa hazır olmaları açısından tatbikat işlevini üstlenmesi nedeni ile oldukça önem kazanmıştır.

Göçebe-yarı yerleşik bir yaşam geleneğine sahip olmaları Türklerin savaşçı yönlerinin gelişmesini sağlamış dolayısı ile avcılıkta da öne çıkan bir millet olmuşlardır. Selçuklularda av geleneği aynı zamanda bir eğlence türü olarak değerlendirilmiştir. Düzenlenen av törenlerde sultanlar ve halk bir arada ancak farklı amaçlar ile yer almışlardır. Av törenleri saray halkı için eğlence amacı taşıırken yerel halk için daha çok ekonomik amaçlara sahip olmuştur (Koç 2019).

Selçuklularda eğlence hayatı çok önem taşımaktadır. Sultanlar tarafından yılda iki kez geniş katılımın sağlandığı av partileri ve eğlenceler düzenlenmiştir (Kaya 2013). Özellikle sultanların tahta çıkışı, elçilerin kabul edilmesi, fetih ve zafer kutlamaları, düğünler ve av törenleri; eğlence ve müzikli kutlamalar, partiler, büyük toylar şeklinde gerçekleştirilmiştir (Kara 2014, Koç 2019). Bu toy ve partiler, av sırasında avlanan hayvanların etlerinin pişirilmesi ve müzik eşliğinde tüketilmesi ile sona ermektedir (Kaya 2013).

2.4.1 Selçuklu Dönemi Av Alanları

Selçuklu Dönemi Sultanlarının hakimiyet altına aldıkları tüm yerleşmelerde av alanları oluşturmuş olabilecekleri tahmin edilmektedir. Anadolu'da masrafları devlet hazinesinden karşılanmak üzere vakıf kurumu kapsamında köprü ve kervansaraylar ile desteklenen Konya merkezli bir kervan yolunun bulunduğu bir ulaşım ağının düzenlendiği arkeolojik mimari kalıntılar aracılığı ile tahmin edilmektedir (Özcan 2011). Bu ulaşım ağları üzerinde avlanmak ve dinlenmek amacı ile Konya'da Beyşehir Gölü'nün kenarındaki Kubadabad Sarayı, Kayseri'de Keykubadiye Sarayı ile birlikte Alanya'da inşa edilen Alaiye/Keykubad Sarayı'nda yazlık ve kışlık saray olarak adlandırılan Büyük Selçuklu saray geleneği devam ettirilmiş ve bu sarayların çevresinde av alanları ve av köşkları oluşturulmuştur.

Konya, Beyşehir Gölü'nün güneybatı kıyısında, Anamas Dağı'nın eteğinde yer alan ovada, kayalık bir tepe ile Bronz Çağı'na ait bir höyüğün çevresinde bulunan ve 1235 yılında Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad Dönemi'nde inşa edilen Kubadabad Sarayı, göl üzerinde yer alan adalar da dahil olmak üzere birçok yapıyı barındıran büyük

bir saraydır (Arık 2000, Yavaş 2012). Sarayın av alanı, yan yana sıralanmış üç mekânı olan bir yapı ile köşklü bir hamam çevresindeki birimlerin karşısında, Gökyaka Köyü'ne doğru uzanan Gürlevi Gölü'nün bulunduğu mevkide ayrıca Dedegöl Dağları mevkinde yer almaktadır (Yavaş 2012, Arık 2017).

Aksaray'da Ekecek Dağı, Kayseri'de Erciyes Dağı, Akşehir'de Sultan Dağı Selçuklu Dönemi'nde av alanı olarak kullanılma olasılığı yüksek olan bölgeler olarak belirtilmektedir (Yavaş 2000, Redford 2008). Alanya'da ise Toros Dağları'nın etekleri ve Gedevet Yaylası'nın Selçuklu sultanlarının av alanı olarak değerlendirilmiştir.

2.5 Arkeolojik Peyzaj Kavramı

Arkeolojik peyzajlar, kültürel peyzaj türlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle arkeolojik peyzaj kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak kültürel peyzaj kavramının tanımlanması gerekmektedir.

Kültür kökeni Latince olan “**cultura**”; “inşa etmek, işlemek, süslemek” ve “**cultivate**”; “ekmek, biçmek” gibi anlamlar taşıyan kelimelerden türetilen ve ilgili bilim dalına göre farklı biçimlerde tanımlanabilen bir olgudur. Kültür, tarihi süreç içinde nesilden nesle değer ve saygı ile aktarılan, örf ve gelenek, yaşam tarzı, düşünce, davranış, ekonomik ve sosyal yaşantı biçimleri şeklinde ifade edilmektedir (Bekdemir 2010, Geyik 2019).

Türk Dil Kurumu'na ait sözlüklerde ise kültür; “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresinde egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK 2022).

Tarihi süreç içinde insanlar varoluşlarına ve yaşadıkları çevrelere anlam kazandırmak amacı ile doğayı dönüştürerek **kültürel çevreleri** oluşturmuşlardır. Binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, din, kültür ve güzel sanatlar ile ilgili yer üstünde, yer altında ve su altında bulunabilen, özgün değer taşıyan,

ait oldukları dönemin sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan kültür varlıkları, kültürel miras/kültürel çevre olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan 2011).

Yazgan ve Erdoğan (1992)'a göre yerleşik hayata geçiş ile ortaya çıkan kültürel çevreler; insan müdahale ve katkısı ile oluşturulmuş, bir yörenin ya da bölgenin sosyal, ekonomik, kültürel, yöresel ve mimari özelliklerini yansıtan, belirli amaçlar doğrultusunda tasarlanmış, birçok işlevin gerçekleştirildiği, açık, yarı açık ve kapalı mekân oluşumlarının ve yapılanmanın birbiri ile hiyerarşik bir düzende bütünleştiği; sahip oldukları tarihsel, belgesel, simgesel, sanatsal, özgünlük ve nadirlik gibi değerler ile korunarak gelecek nesillere ulaştırılması gereken çevrelerdir (Karaca 2008).

Tek yapı ölçeği ile başlayan koruma anlayışının, süreç içinde alan ölçeğinde korumaya, daha sonrasında ise yeni kavramlar üzerinden içeriğini genişleterek somut olmayan kültürel miras ve peyzajı da koruma yönünde gelişme göstermesi, “doğal” ve “kültürel” değerlerin yanı sıra “doğa-kültür” ilişkisini kapsayan **“kültürel peyzaj”** kavramının ortaya çıkmasına ve koruma literatürüne dahil edilmesine neden olmuştur (Eryazıcıoğlu 2012, Güler 2018). Doğal ve insan yapımı fiziksel öğeler ile kültürel yaşamın parçası olan sosyal beceri ve etkinlikler, kültürel peyzajın korunmaya değer kabul edilen niteliğini oluşturmaktadır. Böylelikle kültürel peyzajın kapsamı, kültürel mirasın iki ayrı türü olarak tanımlanan somut ve somut olmayan mirasları bir araya getirmektedir (Özsüle 2005).

2014 yılında ICOMOS tarafından hazırlanan “İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj” temalı Floransa Bildirgesi’nde peyzajlar, geçmiş nesillerin yaşayan hafızaları olmaları ve gelecek nesillere somut ve somut olmayan bağlantılar sağlayabilmeleri sebebi ile kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bildirgede; kültürel miras ve peyzaj, toplumların kimliklerinin vazgeçilmez unsurları olarak vurgulanmıştır (ICOMOS 2014).

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde **peyzaj**; “kır resmi” ve “bir yerin doğal görünüşü” olmak üzere iki farklı biçimde açıklanmış; peyzaj kelimesi Fransızca **“paysage”**, İngilizce **“landscape”** ve Almancada ise **“landschaft”** kelimeleri ile ifade edilerek “kırsal bölge, manzara ve görünüm” şeklinde tanımlanmıştır (Geyik 2019).

Peyzaj en genel anlamı ile insan ve çevre arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Crumley 1994, Knapp ve Ashmore 1999). Avrupa Konseyi üyesi 19 ülke tarafından imzalanan ve Türkiye’de 2003 yılında 25181 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000)’nde ise peyzaj; “insanlar tarafından algılandığı şekli ile; özellikleri insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemi sonucunda oluşan alan” şeklinde tanımlanmaktadır.

Erdoğan (2011)’a göre peyzaj, biyotik ve abiyotik ögeler içeren; bir anlamda doğal ve yapay birçok bileşene sahip olan ve bu biçimlenmede doğrudan kültür ile toplumsal etkileşimlerin etkili olduğu oluşumdur. Doğal biçimden kültürel biçime dönüştürülmesi sürecinde peyzajın görünümünü ve yapısını değiştiren kültürel unsurlar aynı zamanda peyzaja yeni değerler kazandırmakta ve insanların varlığını da peyzaja yansıtmaktadır (Küçüköğlu 2022). Dolayısı ile doğa ve insan etkileşimi ile oluşturulan tüm ögeler aynı zamanda **kültürel peyzajları** da içinde barındırmaktadır.

Kültürel peyzaj kavramı Wu (2010)’ya göre ilk kez 1890’larda Alman Coğrafyacı Friedrich Ratzer tarafından “insan faaliyetleri ile değiştirilmiş peyzaj” olarak tanımlanırken kültürel peyzaj kavramının literatürde ön plana çıkması Carl Ortwin Sauer’in 1925 yılında yayınladığı The Morphology of Landscape (Peyzajın Morfolojisi) adlı denemesi ile olmuştur (Geyik 2019, Tekin Bellibaş 2022). Sauer, coğrafyanın asıl çalışma konusunun peyzaj olduğunu ve peyzajın “doğal peyzaj” ve “kültürel peyzaj” olmak üzere iki unsurdan oluştuğunu belirterek kültürel peyzajı; “doğal peyzajın bir kültürel grup tarafından biçimlendirilmesi” şeklinde tanımlamış, bu durumda kültürün asıl etken, doğal peyzajın araç, kültürel peyzajın ise sonuç olduğunu vurgulamıştır (Leighly 1965, Arı 2005).

Literatürde yer alan kültürel peyzaj kavramı ile ilgili tanımlar ve sınıflandırmalar genellikle ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından yapılmıştır. Bugün kültürel peyzaj kavramı ile ilgili çalışmalar yürüten ulusal ve uluslararası kurumlar başta USA NPS (Amerikan Milli Park Servisi) ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu) olmak üzere; Parks Canada, ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), COE (Avrupa Konseyi), IUCN (Uluslararası Dünya Doğayı Koruma Birliği),

IFLA (Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Federasyonu), The Cultural Landscape Foundation (Kültürel Peyzaj Vakfı), ASLA (Amerikan Peyzaj Mimarları Birliği), Mediterranean Cultural Landscape Study Centre (Akdeniz Kültürel Peyzaj Çalışmaları Merkezi), Kültürel Peyzaj Komitesi, Kültürel Peyzaj Çalışmaları Enstitüsü ve Harvard Üniversitesi Arnold Arboretumu'na bağlı olarak çalışan Kültürel Peyzaj Çalışmaları Merkezi'dir (Özsüle 2005, Güler 2018).

UNESCO Dünya Kültürel Mirası Komitesi'ne göre kültürel peyzaj kavramı; “doğa ve insanların ortak çalışmasının yansıtılması” şeklinde ifade edilerek “insanlık ve onun doğal çevresi arasındaki etkileşimlerin şekillendirdiği çeşitlilik” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre kültürel peyzajlar, fiziksel çevreye zaman içinde şekil veren ve bugünün peyzajlarını oluşturan kültür ve doğanın karşılıklı etkileşimleri sonucunda oluşmuştur (Fowler 2003, Özsüle 2005).

UNESCO kültürel peyzajları 3 ana kategoride sınıflandırmaktadır:

- **Açıkça tanımlanabilen kültürel peyzaj alanları;** insanlar tarafından tasarlanmış veya bilinçli olarak yaratılmış alanlardır. Bu alanlar çoğu zaman dini bir yapı ya da diğer anıtsal yapı/yapı toplulukları ile ilişkili olarak, estetik nedenler ile yapılmış bahçe veya park gibi peyzaj alanlarını içermektedir (Güler 2018). Bu anlamda Çek Cumhuriyeti'ndeki Lednice ve Valtice şatolarının bulunduğu alan, Fransa Versailles Sarayı, Almanya'daki Potsdam ve Berlin saray ve bahçeleri; Türkiye'de ise Beylerbeyi Sarayı bahçeleri, Ihlamur Kasrı bahçe ve koruları, Süleymaniye Külliyesi ve yakın çevresinde gerçekleştirilmiş olan peyzaj tasarımı örnek olarak verilebilmektedir (Erdoğan 2011, Güler 2018).
- **Organik olarak gelişmiş kültürel peyzaj alanları;** öncelikle sosyal, ekonomik, yönetsel ve/veya dini zorunluluklardan kaynaklanan ve bugünkü mevcut hali, doğal çevresi ile kurduğu ilişki ve ona verdiği tepki ile oluşan alanlardır. Bu tür peyzaj alanları evrim sürecini şekil ve diğer bileşen özelliklerinde yansıtmakta ve kendi içinde iki kategoride incelenmektedir (Güler 2018):

- **Gelişimini tamamlamış/kalıntı/fosil peyzajlar;** geçmiş bir zaman dilimi içinde evrim süreci sonlanmış olan peyzaj alanlarını ifade etmektedir. Sürecin sona ermesi aniden veya belirli bir zaman aralığına yayılmış şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu alt kategorinin ayırıcı özelliği somut olarak hala gözlemlenebilir olmasıdır (Altan Erol 2021). Bu anlamda Antik çağlarda kullanılmış ve terk edilmiş maden ocakları gibi alanlar endüstriyel peyzaj elemanı olarak aynı zamanda bir tekniğin kalıntılarını içermeleri açısından kalıntı peyzajlara örnek olarak verilebilmektedir (Güler 2018). Aynı zamanda arkeolojik peyzajlar da bu kategoride değerlendirilmektedir.
- **Sürekliliği devam eden peyzajlar;** geleneksel yaşam biçimleri ile bugünkü toplumunun iç içe geçmesinde etkin bir sosyal görev üstlenmektedir. Evrimsel süreci devam ederken aynı zamanda belirli bir zamana yayılmış olan önemli somut evrim kanıtlarını barındıran peyzajlardır (Altan Erol 2021). Bu anlamda Filipinler’de Cordilleras Bölgesi’ndeki pirinç tarlaları ve Fransa’nın Saint-Emilion Bölgesi’ndeki tarihi üzüm bağları sürekliliği devam eden organik kültürel peyzaj alanlarına örnek olarak verilebilmektedir (Güler 2018).
- **Yardımcı kültürel peyzaj alanları;** bu kategoride bulunan kültürel peyzaj öğeleri somut kültürel oluşumlardan çok; güçlü dini, sanatsal veya kültürel unsurların doğal öğeler ile ilişkisi ile ortaya çıkmaktadır. Daha önceki kategorilerde belirtilmiş olan somut kültürel kalıntılar, bu kategoride önemsiz veya mevcut değildir (Altan Erol 2021). Bu kategoride değerlendirilen alanlar doğal elemanlar içermeleri sebebi ile Dünya Miras Listesi’ne alınan alanlardır. Bu anlamda Avustralya’daki Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı ya da Çin’deki Huangshan Dağı; Türkiye’de ise sahip olduğu coğrafi niteliği ve efsanevi değerleri ile Ağrı Dağı ya da manevi ve mitolojik değerleri ile Kaz Dağı örnek olarak verilebilmektedir (Erdoğan 2011, Güler 2018).

USA NPS’nin Tarihi Peyzaj Girişimi Komisyonu’na göre kültürel peyzaj; “kültürel ve doğal kaynakları içeren -yaban hayatı ve evcil hayvanlar da dahil olmak üzere- ve tarihi

bir olay, aktivite, kişi veya diğer kültürel ve estetik değerlere sahip coğrafı alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Birnbaum 1996, zsle 2005).

USA NPS kültürel peyzajları 4 ana kategoride sınıflandırmaktadır:

- **Tarihi tasarlanmış peyzajlar (Historic designed landscapes);** bir peyzaj mimarı, mimar, mühendis, uzman bahçıvan veya hortikltrist tarafından bilinçli bir şekilde tasarım ilkeleri, sanat akımları, bahçe sanatı stili ve geleneğine dayandırılarak tasarlanmış ve bir sanatsal yaratıcılık sonucunda oluşmuş alanlardır (zsle 2005). Özelde değerlendirildiğinde ise içinde bulunduğu dönemin tasarım ve kültürel özelliklerini ya da belli bir ekolü yansıtacak şekilde bir tasarımcı tarafından belli bir işlev ve amaca hizmet etmek için tasarlanan peyzajlar da bu grupta değerlendirilmektedir (Erdoğan 2011). Bu anlamda Frederick Law Olmsted’in Blue Ridge Parkway ve National Historic Park projeleri, Washington D.C.’deki Meridian Hill Park içinde yer alan Fransız ve İtalyan Rönesans bahçelerinde kullanılan yapılar ile birlikte Keller ve Genevieve (1999)’e göre; parklar, kampüsler ve konut alanları da tarihi tasarlanmış peyzajlara örnek olarak verilebilmektedir (zsle 2005).
- **Tarihi yöresel peyzajlar (Historic vernacular landscapes);** insan aktivitelerinin, yerel üretim ve yaşam biçiminin ya da uğraşlarının içinde bulundukları çevreyi ve peyzajı biçimlendirmesi ile süreç içinde kendiliğinden gelişim gösteren, bir tasarımcısı bulunmayan ancak yerel kimlik taşıyan peyzajlardır. Bir kişi, aile ya da topluluğun sosyal veya kültürel etkinlikleri kapsamında peyzaj; bu insanların günlük yaşamında ya da yerel geleneklerinde, yörenin kültürel, fiziksel ve biyolojik karakterinin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Yöresel peyzajlarda işlev önemli bir role sahiptir (Erdoğan 2011). Bu anlamda geniş kırsalların yanı sıra küçük banliyö ve kentsel alanlar, tarımsal peyzajlar, balıkçı köyleri, madencilik alanları, endüstriyel yapılanmanın izlendiği alanlar ve çiftlikler tarihi yöresel peyzajlara örnek olarak verilebilmektedir (Güler 2018).

- **Tarihi alanlar (Historic sites);** tarihi bir olay, etkinlik veya bir kişi ile ilgili önemli bir olayın gerçekleştiğı, toplumsal anlamda önemli olan ya da insanlar arasındaki ilişkiler sonucunda biçimlenen alanlardır (Erdoğan 2011). Ait oldukları dönem içinde peyzajın fiziksel görünüşüne katkı sağlayabilecek karaktere sahip devlet başkanlarının evleri, bahçeleri, kent parkları, manzaralı karayolları, kamu kurumlarına ait bahçeler, tarihi antlaşmaların yapıldığı mekanlar, mezarlıklar, hayvanat bahçeleri ve muharebe alanları gibi mekanlar dışında vejetasyon ve topografik özelliklerin yanı sıra gölet, nehir, çeşme gibi su elemanları; yol, patika, basamak, duvar gibi çevreleme ve dolaşım elemanları; bina, bank, aydınlatma ve heykel gibi donatı elemanlarını da kapsamaktadır (Özsüle 2005).
- **Etnografik peyzajlar (Etnographic landscapes);** farklı insan topluluklarının gelecekteki nesillere miras bıraktığı doğal ve kültürel kaynakları içeren aynı zamanda geçmişteki insan topluluklarının geleneksel değerlerine göre biçimlenen peyzajlardır (Özsüle 2005). Bu anlamda arkeolojik yerleşimler, dini amaçlar ile kullanılan kutsal alanlar ve jeolojik oluşumların yanı sıra küçük bitki toplulukları, hayvanlar, yaşam ve tören alanları etnografik peyzajlara örnek olarak verilebilmektedir (Erdoğan 2011). Arkeolojik peyzajlar da bu kategoride değerlendirilmektedir.

Yeryüzünün farklı bölgelerini temsil eden ve oldukça geniş bir çeşitliliğe sahip olan kültürel peyzajlar; kültür ve doğal çevre arasındaki etkileşim ile süreç içinde değer kazanan, doğal, kültürel, görsel, anlamsal nitelikleri ile ifade edilebilen ve coğrafi olarak sınırlanabilen bir alan olarak tanımlanmaktadır. Kültürel peyzaj alanları, insanların sosyal gelişiminin, yaratıcılığının ve ruhsal zenginliğinin yansıması olarak ortak kimliğin de parçalarını oluşturmaktadır (Özsüle 2005).

Bir kültürel peyzaj alanının kimliğinde; coğrafi konum, alanın sahip olduğu doğal değerler, tarihi olaylar, insan eli ile oluşturulmuş yapılanma biçimi, estetik değerler, alanın taşıdığı simgesel değerler ve sosyoekonomik yapı belirleyici olmaktadır. Genellikle yöresel ve tasarlanmış olan bütün peyzajlar doğal kaynaklar ile doğrudan ilişkilidir ve birbirleri ile bağlantılı bu sistemlerde toprak, su, hava, bitki ve yaban

yaşamının niteliği sonucunda oluşan farklılıklar, tarihi ve arkeolojik yapılar gibi bir kültürel peyzajı diğerinden ayıran farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bir alanın ya da çevrenin kültürel peyzaj niteliği kazanabilmesi için mevcut doğal çevreye mutlaka bir katkının olması, insan eli ile oluşturulmuş; kültürünün yansımaları olarak nitelendirilebilecek öğelerin bulunması gerekmektedir (Erdoğan 2011).

Kültürel peyzaj bileşenlerinin birbirleri ile etkileşimi sonucunda kültürel peyzajın karakteristik özellikleri de şekillenmektedir. Kültürel peyzajın başlıca karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Selman 2006, Cengiz Gökçe ve Açıksöz 2015):

- Geçmiş uygarlıkların ve sosyokültürel değerlerin izlerini taşımaktadır,
- Yerleşim alanı ve yöre kültürünün özelliklerini yansıtmaktadır,
- Yerel halkın tarımsal üretim modeli, ürün deseni ve sulama tekniklerini içermektedir,
- Aktif ve pasif rekreasyonel faaliyetler için olanaklar sunmaktadır,
- Görsel peyzaj kalitesini artırmaktadır,
- Yerel halk geleneksel ekolojik kuralları (peyzaj restorasyonu ve yönetime ilişkin) uygulamaya devam etmektedir,
- Kültürel değerler açısından önemli alanları içermektedir.

UNESCO ve USA NPS sınıflandırmaları, kültürel peyzajların değerlendirilmesinde önemli bir role sahip olsalar da bu sınıflandırmalar daha çok yerel özellikler göz önüne alınarak yönetimler ve halk tarafından geliştirilen bakış açılarını ve koruma biçimlerini yansıtacak şekilde yapılmışlardır. Bu bağlamda evrensel bir bakış açısı ile ortak bir dilin oluşturulması; alanların değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasında önemli olmaktadır (Karaca 2008).

Bir alanın bu özelliklerden yalnızca birini veya birkaçını bir arada bulundurması ya da alana özgü tamamen farklı bir özelliğin tanımlanması söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle elde edilen verilerden yola çıkılarak kültürel peyzaj özelliklerini gösteren alanlar mevcut kullanımları da göz önünde bulundurularak sınıflandırılmış, böylelikle koruma

ve kullanımlarına ilişkin değerlendirmelerde kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Bu sınıflandırma Karaca (2008)'ya şu şekilde açıklanmıştır:

- **Arkeolojik ve tarihi özellikteki kentsel kültürel peyzaj alanları;** arkeolojik ve tarihi özelliklerin gözlemlenebildiği ayrıca kentsel yerleşim alanı olarak kullanılan alanları oluşturmaktadır. Bu kentler bünyelerinde barındırdıkları farklı tarihsel dönemlere ve uygarlıklara ilişkin yapılanmaları ve çevresel özellikleri ile süreç içinde gelişim göstermiş ve biçimlenmiş arkeolojik ve tarihi niteliklere sahip kültürel peyzaj alanlarıdır (Erdoğan 2011). Tarihi kentler, arkeolojik kentler ve yöresel özelliklerin gözlemlediği yerleşim alanları gibi süreç içinde kültürel değişimler ile şekillenmiş ve nitelik kazanmışlardır (Karaca 2008).
- **Arkeolojik ve tarihi özellikteki kırsal kültürel peyzaj alanları;** nemli arkeolojik ve tarihi özellikler gösteren ve süreç içinde kültürel gelişmelerden etkilenen kırsal alanlardır. Bu alanlarda; bitkisel üretim yapan ya da doğa ile yakın ilişki kuran köyler, tarım alanları, arkeolojik alanlar, tarihi alanlar vb. gibi kültürel peyzaj elemanları yer almaktadır (Karaca 2008).
- **Tarihsel ekolojik alanlar;** tarihi ekoloji, insan davranışları ve doğa arasında devam eden ilişkilerin peyzaj üzerindeki etkilerini incelerken peyzaj, bu etkileşimler kapsamında alana yapılan uygulamaların değiştirildiği ya da sürdürüldüğü, kararların verildiği ve fikirlerin şekillendiği düşünsel aktivitelerin fiziksel kanıtını oluşturmaktadır (Anonymous 1994, Karaca 2008). Herhangi bir yerleşim söz konusu olmasa da bu alanlar antropolojik etkilerden dolaylı olarak zarar görmüştür. Bu anlamda tarihi parklar, arkeolojik parklar, doğal anıtlar, doğal sitler, milli parklar, endemik bitki toplulukları gibi alanlar tarihsel ekolojik alanlara örnek olarak verilebilmektedir (Karaca 2008).
- **Kesişen zelliklerin bir arada olduğu kültürel peyzaj alanları;** kültürel peyzaj özelliklerini gösteren ancak mevcut durumu ile kentsel, kırsal ve tarihsel ekolojik alanlardan ikisi ya da üçünün özelliklerini bir arada bulunduran alanlardır (Karaca 2008). Bu tür peyzajlar içerdiği çeşitlilik açısından hem biyoloji hem de yapısal

açından daha zengin peyzaj oluşumlarına sahip alanlardır. Bu nedenle bu tür alanlarda gerçekleştirilecek planlama, tasarım, bakım, onarım ve düzenleme çalışmalarında daha özenli ve dikkatli olunması, farklı girdilerin ve çevre bileşenlerinin değerlendirilmesi, çevreye karşı daha duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir (Erdoğan 2011).

Kentsel ya da kırsal alanlarda yer alan arkeolojik kalıntılar, o alanlara ait kültürel peyzajları oluşturan kültür varlıklarıdır. Arkeolojik varlıklar, insanlığın ortak geçmişini ve kültürel gelişimini anlamının en önemli araçlarından biridir (Tekin Bellibaş 2022). Arkeoloji bilimi, kültürel peyzaj ile iç içe olan önemli bilim dallarından biridir. Arkeolojinin ortaya koyduğu geçmiş dönemin sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerinin yorumlanması ve kaydedilerek bugüne kadar ulaştırılması ise kültürel peyzajın sağladığı olanaklardan biridir (Beşikçi 2019).

Kültürel peyzajı oluşturan insan aktivitesinin zamansal derinliği ve mekânsal olarak sınırlanabilirliği ile ilgili görüşler kültürel peyzajın arkeoloji bilimine dahil olma sürecinde çeşitlenmiştir. Ingold (1993) peyzajı, fikirsel veya fiziksel olarak yerleşilen, her elemanın birbiri ile ilişkisini bünyesinde barındıran bir kavram şeklinde ve yaşantıya göre yeniden biçimlenen aynı zamanda değişimi de bünyesinde barındıran bir olgu olarak tanımlamaktadır. Peyzajın sahne olduğu yaşamlardan ve zamansal derinliğinden kaynaklanan çeşitli anlamları vardır ve barındırdığı bu anlamlar, ipuçlarının değerlendirilmesi ile ortaya çıkarılması noktasında arkeoloji disiplini uygun bir araç olarak önerilmektedir (Tekin Bellibaş 2022).

Fairclough (2002), bir arkeolog gözü ile Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin yeniliklerini değerlendirdiği makalesinde; arkeoloji biliminin genişleyen ilgi alanlarının ve arkeolojik mirasın yönetiminin peyzaj ölçeğinde düşünmeye yatkın olduğunu belirterek bu alanların henüz tespit edilememiş birikimleri de içerdiğini ifade etmektedir. Bu noktada arkeoloji biliminin araştırdığı ve korunması gereken öğelerin arasına mevcut alanlardan elde edilebilecek yeni verilerin yanı sıra insanlığın tespit edilmemiş birikimlerini de dahil etmek gerekmektedir (Tekin Bellibaş 2022).

Arkeoloji en genel anlamı ile eskinin bilimi ve kazı bilimidir. Yunanca kökenli “**archaios**” ve “**logos**” kelimelerinden türetilen ve “eskinin bilimi” anlamı taşıyan arkeoloji; insanlık tarihine ait her türlü uygarlık ve kültür izini, arkeolojinin bilimsel ilkeleri ve yöntemleri ile araştıran, analiz eden, yorumlayan ve sonucunda bilimsel bir veri haline getirmesinin yanı sıra kültürel mirasın yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında toplumun kültür bilincinin oluşmasında son derece etkili olan bir bilim dalıdır (Can ve Işıklı 2013). Arkeoloji; insanların varoluşlarından itibaren oluşturduğu kültür varlıklarına ait kalıntıları inceleyerek yazılı kaynaklarda eksik kalan boşlukların doldurulmasını ve tarihi bir temel üzerine oturarak insanlığın varoluşundan itibaren oluşturduğu geçmişin aydınlatılmasını ve bugünün anlam kazanmasını sağlamaktadır (Sevin 1999).

Knapp ve Ashmore (1999) arkeoloji ve peyzaj arasındaki kültürel bağı anlamaya ve yorumlaya çalışırken; “...arkeoloji geleneksel olarak özellikle yerleşim arkeolojisi; alana, mekâna ve peyzaja dikkat çekmeyi içermektedir. Aradaki fark, bir zamanlar pasif olarak veya kültürün zorlayıcı bir belirleyicisi olarak görülen teorik alanın, insan yaşamı ile ilgili olarak aktif ve çok daha karmaşık bir varlık olarak görülmesidir” ifadelerine yer vermektedirler (Beşikçi 2019).

Peyzajın toplumlar için önemini ve toplum ile olan etkileşimini inceleyen ve kültürel peyzajın dinamiklerinden/türlerinden biri olan arkeolojik peyzajlar, kültürel peyzajın tanımlarından farklı düşünülmemektedir. Wilkinson (2003)’a göre; uygarlıklar üzerine yapılan çalışmaların birçoğu peyzaj çalışmalarının üzerine kuruludur. Peyzaj yeryüzünde meydana gelen kültürel özelliklerin gelişimini anlamak ve yorumlayabilmek amacı ile bir destek niteliğindedir. Bu destek; yerleşimlerin ekonomik altyapısını, toplum ve çevre arasındaki ilişkinin ve değişimin süreç içindeki durumunu kayıt altına alması ile oluşmaktadır (Beşikçi 2019).

Arkeolojinin bakış açısı ile ele alındığında peyzaj; insan davranışının belirli bir yer ve zaman ile ilişkilendirilmesidir. Arkeolojik peyzajlar, toplumların fiziksel çevreyi anlamlı mekanlara dönüştürme sürecinin bir sonucudur (Anschuetz vd. 2001, Topaloğlu 2017). Arkeolojik peyzaj, belirli bir kültürel sistemin mekânsal sürekliliğinin belirli bir zamansal

sistem içinde kesişmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Farklı kültürel dönemlerden kalan izler örüntülü bir dağılım ile **arkeolojik peyzajı** oluşturmaktadır (Topaloğlu 2017).

Arkeolojik peyzaj kavramı üzerine gerçekleştirilen entelektüel yaklaşımlar 1920’li yıllara kadar uzanıyor olsa da arkeolojik peyzajın popüler bir çalışma alanı haline gelmesi son otuz yıllık süreç içinde olmuştur. Ancak bu alanda pek çok çalışmanın bulunması, arkeolojik peyzajın disiplinler arası bir genetiğe sahip olması ve araştırmalarda farklı yöntemler kullanılmış olmasına rağmen ulusal veya uluslararası ölçekte kabul görmüş bir arkeolojik peyzaj tanımı bulunmamaktadır (Anschuetz-Richard vd. 2001, Beşikçi 2019).

Aston ve Rowley (1974), arkeolojik peyzajları; “Her neslin kendi izlerini oluşturduğu ve daha önceki nesillerin izlerini ise değiştirdiği ya da tamamen ortadan kaldırdığı “yazıldıkça silinen bir palimpsest” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan arkeolojik peyzajların, farklı dönemlerde yaşamış olan insanların süreç içinde değişen eylemleri sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Wandsnider 1998).

Darvill vd. (1993)’ne göre arkeolojik peyzajlar; katmanlaşıp, zaman ve mekân ile ilişkili olarak tekrarlanan doku ve düzenler ile birlikte farklı mekânsal bağlantılar ve kültürel etkileşim alanlarını içeren örüntülerdir (Tekin Bellibaş ve Tanyeli 2021).

İngiltere’nin arkeolojik mirasından yola çıkarak peyzaj alanlarının ve bağlantılarının tanımlanması üzerine yazdıkları makalelerinde Darvill vd. (1993), arkeolojik peyzaj alanlarından UNESCO’nun kültürel peyzaj kategorilerinde yer alan “nesli tükenmiş peyzajlar” şeklinde bahsetmekte, bu alanları önceki devirlerde sahip oldukları mekânsal düzenleme ve dokuları koruyan “tek tek anıtlardan veya anıt gruplarından daha geniş ölçekte olup sosyokültürel modellemelerin incelenmesine izin verecek miktarda arkeolojik kanıt bırakan alanlar” şeklinde tanımlamaktadırlar (Tekin Bellibaş 2022).

Harmanşah (2015)’a göre arkeolojik peyzaj; mekân analizinden kent ve kırsalın günlük yaşantısına, sosyal yaşamdan iktidar ve onun getirdiklerine (ekonomi, kültür, inanç gibi) kadar oldukça geniş bir objektif içinde belli bir zamana odaklanmaktadır (Beşikçi 2019).

Arkeolojik peyzajlar; geçmiş kùltùrlere ait önemli bilgileri içeren ve değişen yaşam koşulları ile atmosferik koşulların etkileri sonucunda gelişerek süreç içinde dönüşüme uğrayan aynı zamanda daha önceki dönemlerin peyzaj özellikleri ile bugün içinde yer aldığı peyzajın özelliklerinin de süreklilik içinde olduğu dinamik alanlardır (Tandoğan ve Erdoğan 2020).

Arkeolojik peyzajlar aynı zamanda insan-doğa etkileşiminin bir ürünü olarak ortaya çıkan kùltürel peyzaj alanlarıdır. Bu bağlamda Erdoğan vd. (2013)'ne göre, sosyal ve fiziksel değerler ile biçimlenerek oluşan ve belirli bir işleve yönelik ya da belirli bir sürecin sonunda organik olarak gelişim gösteren alanları dolayısı ile doğal, kùltürel, somut ve soyut değerlerin bir arada bulunabildiği çevreleri de kapsamaktadır (Erdoğan ve Temizel 2022).

Erdoğan ve Temizel (2022)'e göre arkeolojik peyzaj alanları; insanlığın varoluşundan bugüne gelişim gösteren bütün uygarlıkların sosyal, kùltürel ve ekonomik özellikleri ile birlikte birçok dönem ve yerleşim katmanını dolayısı ile bugüne kadar yarattıkları izleri taşıyan, konum ve niteliklerine bağlı olarak bir yapı grubu, yerleşim parçası ya da bütünü olabilen, hem bugünün ekolojik ve görsel niteliğe sahip alanlarını oluşturan hem de sahip oldukları özgün ve estetik değerleri ile bulundukları bölge için kùltürel miras niteliği taşıyan alanları oluşturmaktadır.

Tanımlara bakıldığında arkeolojik peyzajlar; tarihi süreç içinde gelişim göstermiş olan uygarlıkların sahip olduğu soyut ve somut değerlerin, doğal ve kùltürel birikime dönüştüğü yerleşmelerde, bulundukları geçmişe ait doğal, arkeolojik, tarihi, kùltürel, sosyal ve ekonomik değerler ile birlikte ekolojik ve yerel peyzaj özelliklerini de taşıyarak bugünün anlam kazanmasında etkili olan tarihi ve kùltürel çevreler, arkeolojik sit alanları ve kùltürel peyzaj alanlarının oluşturduğu kùltürel miras alanlarıdır.

Arkeolojik peyzaj alanları, estetik açıdan ilgi çekici ve özgün özellikleri ile bulundukları yerleşmelerin kimlik kazanmasında son derece etkilidirler. Aynı zamanda insanlar tarafından deneyimlenebilen bu alanlar; tarihi, felsefi, psikolojik, sosyolojik ve antropolojik açıdan sahip oldukları eğitici nitelikleri ile geçmişe ışık tutan alanlar olarak

büyük önem taşımaktadırlar. Bu nedenle bu alanların gelecek nesillere ulaşabilmesini sağlamak amacı ile arkeolojik peyzajların korunmasının, yönetiminin ve sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması hem yerel hem de evrensel bir sorumluluk taşımaktadır.

2.5.1. Arkeolojik peyzaj bileşenleri

Arkeolojik peyzaj bileşenleri; bir arkeolojik alanın fiziksel ve kültürel çevresinde yer alan bütün unsurları içermektedir. Bu bileşenler; arkeolojik miras olarak tanımlanan ve somut kültürel kalıntılar; insan etkinliğini yansıtan yerleşme kalıntıları, yapı grupları, yapıları içeren hassas ve yenilenemeyen kültür kaynakları ile bunların içinde yer aldığı çevreyi kapsamaktadır.

Bu bağlamda ICOMOS'un 1990 yılında yayınladığı Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'ne göre arkeolojik miraslar; "Temel verileri arkeolojik yöntemler ile elde edilen, insan varlığının her tür izini kapsayan ve her tür etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı ve bu kalıntılar ile ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içeren miras" şeklinde tanımlanmaktadır (ICOMOS 1990).

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 05.11.1999 tarihinde hazırlanan Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı'nda arkeolojik sit; "İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşme ve alanlar" olarak tanımlanmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1999).

I. derece arkeolojik sit alanlarında kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynı şekilde korunacak sit alanı olarak belirlenmesine ve bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazının gerçekleştirilmemesine karar verilmiştir. Bu alanlarda; zorunlu durumlarda alt yapı uygulamalarının koruma kurulu tarafından

değerlendirildikten sonra yapılabileceği, yeni tarımsal alanların açılmayacağı yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin ve koruma kurulu tarafından uygun görülmesi halinde seracılığın devam edilebileceği, höyük ve tümülüslerde toprağın sürülmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin yasaklanacağı, yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınması dışında ağaçlandırma yapılamayacağı, taş, toprak, kum vb. materyallerin alınamayacağı ve hiçbir maden vb. ocakların açılmayacağı, toprak, cüruf, çöp ve sanayi atığı gibi malzemelerin dökülemeyeceği, ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan, otopark, tuvalet, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceği, halka açık mezarlıklarda sadece defin işlemlerinin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1999).

II. derece arkeolojik sit alanları, korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşullarının koruma kurulları tarafından belirlenen, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynı şekilde korunması gereken sit alanlarıdır. Bu alanlarda; yeniden yapılaşmaya izin verilmemesine, kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının mevzuatta yer alan ilke kararları doğrultusunda yapılmasına ve I. Derece arkeolojik sit alanlarındaki kararların bu alanlarda da geçerli olmasına karar verilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1999).

III. derece arkeolojik sit alanlarında koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilen arkeolojik sit alanlarıdır. Bu alanlarda; geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine, arkeolojik değerlerin korunması gözetilerek koruma imar planlarının yapılmasına, inşaat izni verilmeden önce ilgili müdürlükler tarafından sondaj kazıları gerçekleştirilmesine ve sondaj sonrasında kararların koruma kurulları bildirilmesi sonucunda uygulamaya geçilmesine, koruma kurullarının izni ile birleştirme, ayırma ve rüzgar enerji santrallerinin yapılabileceğine, taş, toprak, kum vb. materyallerin alınamayacağı, hiçbir maden vb. ocakların açılmayacağı, toprak, cüruf, çöp ve sanayi atığı gibi malzemelerin dökülemeyeceğine karar verilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1999).

2.5.2 Arkeolojik peyzaj ölçütleri

Arkeolojik peyzaj alanlarının karakteristiklerinin kavranması, içinde yer aldıkları doğal çevre ile ilişkilerin analiz edilmesi ve bu alanların çevresel, yaşamsal, zamansal ve mekânsal niteliklerinin korunarak gerekli koruma ve kullanıma yönelik çözüm önerilerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak arkeolojik peyzajların değerlendirilmesi önem kazanmaktadır (Erdoğan ve Temizel 2022).

Kültürel peyzajın türlerinden biri olan arkeolojik peyzaj alanlarının karakter özelliklerinin belirlenmesi açısından kültürel peyzajları değerlendirmek amacı ile oluşturulan ölçütler Fowler (2003)'a göre;

- Alanın estetik niteliğinin olması,
- Alanda yapı ya da yapı gruplarının bulunması,
- Alan kullanımlarının devam etmesi,
- Tarım/çiftçilik faaliyetlerinin ana unsur olması,
- Tasarlanmış bahçe/parkların olması veya ana unsur olarak içermesi,
- Endüstri alanı olması,
- Peyzajın bir ulus ya da yerel bir topluluk için önem taşıması veya önem taşıyan unsurları içermesi,
- Dağ, göl, deniz gibi doğal unsurları içermesi,
- Peyzajın milli park veya koruma alanı içermesi,
- Alanda yerel nüfusun yaşaması,
- Peyzajın dini, kutsal, ruhani unsurlar içermesi,
- Alanda antik tarım sistemleri ve arkeolojik kalıntıların yer alması,
- Tanımlanan peyzaj alanı içinde kent ya da köylerin bulunması,
- Manzaralar içermesi şeklindedir (Güler 2018, Karsan Ayanoglu 2019).

Farklı kurum ve kuruluşların kültürel peyzaj çalışmalarını bir arada değerlendiren Madran ve Uysal (2009)' göre arkeolojik peyzaj alanlarının özelliklerinin ortaya çıkarılmasında ön planda yer alan ölçütler;

- Alanın taşınır ya da taşınmaz kültür varlığı içermesi,
- Alanın fosil yatağı içermesi,
- Alanın özel jeolojik oluşumlar içermesi,
- Alanın özel üretim biçimi ve tarım ürünleri içermesi,
- Alanda özel bitki türlerinin yer alması,
- Alanın biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli, fauna vb. gibi özel biyolojik değerlere sahip olması,
- Alanın ender olma özelliği taşıyor olması,
- Alanın estetik değer taşıyor olması,
- Alanda kaybolma tehlikesi olan değerlerin bulunması,
- Alanın doğa tarihinde simge olması,
- Alanın dini, mitolojik, adet ve gelenekler ile ilgili ya da tarihi bir olay ve etkinlik ile ilgili referanslar içermesidir (Güler 2018).

İki değerlendirme ölçütü de dikkate alındığında benzer ifadeler yer verilmiş olsa da Fowler (2003)'ün değerlendirmesinde kültürel miras ön plana çıkarken Madran ve Uysal (2009)'ün değerlendirmesinde somut olmayan mirasların da ön plana çıktığı görülmektedir.

Arkeolojik peyzaj alanları dönem özelliklerine göre farklı niteliklerde olmaktadır. Örneğin; höyük, tümülüs gibi oluşumları içeren alanlar farklı pitoresk özellikler sergilerken tarih öncesi dönemlere ait arkeolojik alanlar daha iki boyutlu, antik döneme ait arkeolojik alanda daha üç boyutlu mekânsal özelliklere sahiptir. Bu nedenle her alanın kendi özelinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Erdoğan ve Temizel 2022).

2.5.3 Arkeolojik peyzajlarda koruma sorunları ve koruma yaklaşımları

Arkeolojik alanlar, insanlık tarihinin izlerini taşıyan, bu nedenle insanlığın ortak mirası ve hafıza mekanları olarak kabul edilen, bulundukları bölge ve yakın çevresi ile birlikte bütüncül olarak ele alınarak koruma-kullanım dengesi içinde gelecek nesillere aktarılması gereken alanlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Arkeolojik varlıklar genellikle yazılı kaynaklar ile çözümlenemeyen uzak bir geçmişin en önemli kanıtlarıdır. Bu kanıtlar aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde eş zamanlı yaşanan farkı geçmişleri anlamlandırmanın araçlarını oluşturmaktadır. Dolayısı ile arkeolojik malzemenin kayıpları, insanlık tarihinin ve tarih yazımının parçalarının kayıpları anlamına gelmektedir (Tekin Bellibaş 2022).

Arkeolojik peyzajlar genellikle çok katmanlı kültürel miras alanları olup özellikle Türkiye’de farklı dönem be uygarlıklara ilişkin çok sayıda alan bulunmaktadır. Arkeolojik, tarihi, doğal ve kültürel değerlere sahip arkeolojik peyzajların koruma-kullanım dengesi içinde gelecek nesillere aktarılması evrensel bir sorumluluktur (Erdoğan ve Temizel 2022).

İnsan ve oluşturmuş olduğu topluluklar sürekli bir değişim halindedir. Kentler ise; gelişen teknoloji ile birlikte bu değişimin en yoğun şekilde görüldüğü yerler; içinde yaşayan toplumların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen, doğal ve yapay çevrelerden oluşan dinamik yapılardır. Bugün hızla değişen güncel koşullar doğrultusunda arkeolojik peyzajlar, duyarsız ve bilinçsiz yaklaşımlar sonucunda geri dönüşü olmayan kayıplar yaşamakta ve kimliklerini kaybetme tehlikesi içine girmektedirler.

Arkeolojik peyzajlar doğal ve insan etkisi ile oluşan bozulmalardan etkilenmektedir. Doğal bozulmalar; arkeolojik peyzajın bulunduğu bölgenin nem, rüzgâr, yağış ve sıcaklığına bağlı olarak, uzun bir süreç içinde gelişerek tarihi dokunun eskimesi, yıpranması, tahrip olması ile sonuçlanan bozulmalar ve deprem, sel, yangın vb. doğal afetler nedeni ile ani gerçekleşen bozulmalar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. İnsan etkisi ile oluşan bozulmalar ise; yerel ve merkezi yönetimlerin yetersizliği, ekonomik politikaların eksikliği, maddi desteğin sağlanamaması, rantı dayalı, yanlış ya da eksik uygulanan planlama çalışmaları, vandalizm, yoğun trafik ve kirlilik gibi sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Gelecek kuşaklara aktarılması noktasında arkeolojik peyzajları koruma-kullanım dengesi çerçevesinde korumak gerekmektedir.

Her arkeolojik varlık ait olduğu dönemin kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu öğelerin bütünlük ve özgünlüklerinin korunması da aynı dönemlerde varlığını sürdürmüş diğer

ögelerin anlamlandırılması için gerekli olmaktadır. Arkeolojik mirasın içerdği bilimsel ve tarihsel değerlerin korunması, sadece bir sitin ya da anıtın korunması ile değil, bu ögelerin bağlamını oluşturan kültür coğrafyasındaki benzer diğer ögelerin ve onları birbirine bağlayan ilişkilerin de korunması ile sağlanabilmektedir (Tekin Bellibaş 2022).

Hızlı nüfus artışı ve göçler ile artan barınma ve konut ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanmış olan imar çalışmaları, bugün doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin gözden çıkarılmasına neden olmaktadır (Kocaoğlu 2016). Doğal, tarihi ve arkeolojik açıdan korunması gerekli olan alanlarda ortaya çıkan ticari ve ekonomik amaçlı yatırımlar ile birlikte sadece maddi kazançlar gözetilerek rantın ön plana alınması sonucunda kentler sıradanlaşarak birbirinin aynı niteliksiz çevrelere dönüşmektedirler.

Bir diğer önemli sorun ise arkeolojik peyzaj alanları ve yakın çevresinin bütüncül bir şekilde ele alınmamasıdır. Bu alanlar çevresinde gelişimini sürdüren kentsel dokunun, yapı ve tasarım özelliklerinin arkeolojik peyzajlar ile uyumlu olmaması sonucunda sahip oldukları özgün ve estetik özelliklerini yitirmektedirler. Bu alanlar sahip oldukları değerleri, bütüncül olarak ele alındıkları ölçüde koruyabilmekte ve gelecek nesillere aktararak kimliklerini yansıtabilmektedir.

Tarihi, kültürel çevreler ve arkeolojik sit alanları ile bunların oluşturduğu arkeolojik peyzajlar, binlerce yıllık uygarlık tarihinin kanıtları olarak hem kültürel hem de mekânsal anlamda somut ve soyut kültürel ve doğal değerlerin bir arada bulunduğu çevreleri oluşturmaktadır. Kültür varlıklarının korunması, kullanımı ve yaşatılmasını hedefleyen koruma olgusu başlangıçta sadece anıtsal yapıların bakım, onarım ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlarken bugün artık tarihi, kültürel, arkeolojik değerlerin ve yerel kimliğin sürdürülebilirliği ve bu değerlerin içinde konumlandığı doğal ve kültürel çevre ile birlikte, peyzaj bütünlüğü içinde korunması hedeflenmektedir. Bu tür alanların korunması ise bozulma, hasar görme ya da yok olmaya karşı muhafaza amacı ile yasal yönetsel çerçeve kapsamında gerekli önlemlerin alınması ve aktif müdahalenin sağlanmasıdır (Erdoğan ve Temizel 2022).

Tüm bu sorunlar ele alındığında yerleşme için önemli çekim noktaları olan arkeolojik peyzajların korunması için sürdürülebilir yeni çözümler geliştirilmeli, yerleşmenin tüm değerlerini içine alan bütüncül koruma anlayışı ön plana çıkmalı, koruma ile ilgili yasal süreçler dikkate alınmalı ve eksiksiz uygulanmalı, maddi kazançları destekleyen rant amaçlı planlardan kaçınılmalıdır. Bu bağlamda arkeolojik peyzajların sürdürülebilirliğini sağlayarak gelecek nesillere aktarılması için en uygun planlama, tasarım ve korumaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

İlk koruma yaklaşımları İlk ve Orta Çağ'da gelenekler, dini etkiler, kral ve imparatorların simgesi olan otorite ve siyasal gücün etkisini artırmak amacı kilise, manastır ve yönetim binalarında; Rönesans Dönemi'nde, Roma'da daha önceki dönemlere ait kültürel varlıkların korunmasına yönelik bilincin gelişmesi ve papaların Roma Dönemi eserlerini korumaya yönelik emirler vermesi; 17. Yüzyıl'da İsveç ve Danimarka gibi ülkelerdeki kralların taşınır kültürel varlıkların korunmasına yönelik çalışmalar başlatması ve 18. Yüzyıl'da Fransız Devrimi ile başlayan süreç ile birlikte Fransa, İtalya ve İngiltere gibi ülkelerde arkeolojik kazı çalışmalarının başlaması ile ortaya çıkmış ve arkeolojik alanların korunması gerekliliğini gündeme getirmiştir (Kuter 2007, Kaçmaz 2010).

Uluslararası düzeyde ilk kez 1931 yılında “Uluslararası Müzeler Örgütü” tarafından düzenlenen “I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı” ya da diğer bir adı ile “Atina Konferansı”nda kabul edilen ilkeler daha sonra İtalya'da “Atina Tüzüğü/Carte del Restauro” adı altında yasal statü kazanmıştır (Ahunbay 2019). Bu belgede arkeolojik kazı çalışmaları sırasında ya da sonrasında gerçekleştirilecek restorasyon çalışmaları, sanat ve tarihi açıdan değer taşıyan her ögenin korunması gerekliliğinin yanı sıra bu öge ve yapıların yakın çevrelerindeki doku ile birlikte korunması vurgulanarak mevcut tasarımlarına saygı gösterilmesine yönelik kararlar alınmıştır.

Atina Konferansı'nın ardından 1933 yılında “Uluslararası Çağdaş Mimarlık Kongresi (CIAM)” düzenlenmiş ve bu kongrede geçmişe ait varlıkların korunması gerekliliği hükme bağlanarak alınan kararların “Atina Sözleşmesi” adı ile yayımlanması sonucunda

Avrupa’da koruma olgusu ve yasal düzenlemeler hız kazanmıştır (Alkan 1994, Kaçmaz 2010).

Korunması gereken alanlar, dönemin şartlarına ve ortaya çıkan sorunlara bağlı olarak dönüşüm içinde olan dinamik alanlardır. Dolayısı ile koruma, bakım ve onarım çalışmalarını en uygun şekilde gerçekleştirmek amacı ile hem ulusal hem de uluslararası ölçekte desteklenen yeni ve güncelliğini koruyan yasal düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda arkeolojik alanların korunması kapsamında UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası ölçekte önem arz eden organizasyonlar tarafından geliştirilen tavsiye kararı, ilke, tüzük ve sözleşmeler gibi birçok yasal düzenleme bulunmaktadır.

1956 yılında Yeni Delhi’de gerçekleştirilen genel konferansta UNESCO tarafından hazırlanan “Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı”nda; insanlık tarihine ait bilgiler içeren arkeolojik mirasların tümünün çalışılması ve ulusal otoritelerin deneyim ile test edilmiş olan uygulamaları ile korunarak güvence altına alınmaları gerektiği belirtilmiştir.

1964 yılında “II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi” sonucunda “Venedik Tüzüğü” imzalanmıştır. Tüzükte tarihi anıt kavramı tanımlanmış; koruma, onarım ve kazı çalışmalarının amacının tarihi anıtların tarihi belge değeri taşımaları nedeni ile korunması gerektiği belirtilmiştir.

Venedik Tüzüğü’nde “tarihi anıtın tanıklık ettiği ve içinde bulunduğu çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerekliliğini” belirten 7. Madde ile koruma konusunda önemli bir vurgu yapılmış; “tarihi anıtın estetik ve tarihi değerini koruyacak biçimde gerçekleştirilmesi dolayısı ile rastgele onarım çalışmalarından uzak durulması gerekliliği ve yapılmasına ihtiyaç duyulan yeni ek yapıların tarihi anıt ile farkının anlaşılabilirlik şeklinde malzeme seçimlerinin yapılması gerekliliğini” belirten 9. Madde ile “tarihi anıt çok katmanlı yerleşmelerde yer alıyor ise alt katmanlarda yer alan değerleri ortaya çıkarmak amacı ile diğer katmanlara zarar verilmesinin önlenmesi gerekliliğini” belirten

11. Madde ile onarımda dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmıştır (Venedik Tüzüğü 1964).

Venedik Tüzüğü, koruma ve arkeoloji kavramlarının gelişmesinde bir dönüm noktası olmuş ve çok katmanlı arkeolojik sit alanları ile birçok uygarlığa ait izleri taşıyan arkeolojik peyzajların doğru tanımlanarak korunması açısından destekleyici bir katkı sağlamıştır (Erdoğan ve Temizel 2022).

ICOMOS tarafından hazırlanan ve 1990 yılında Lozan’da kabul edilen “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”nde, Venedik Tüzüğü’nde alınan kararlar geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Tüzükte arkeolojik miras tanımına, bütünleşik koruma kavramı üzerinde durularak arkeolojik mirasın korunmasının toplumsal bir sorumluluk taşıdığı dolayısı ile halkı bilinçlendirerek etkin katılımının sağlanması ve arkeolojik araştırmalar sonucunda envanter ve belgeme çalışmaları gerçekleştirerek uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde planlama politikaları geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. İlgili tüzükte arkeolojik mirasın bakım ve korunmasının, UNESCO’nun 1956 yılında hazırlanan “Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı”nda yer alan ilkelere uygun olarak gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Arkeolojik mirasın halka sunulması; “Çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntem ve arkeolojik mirasın korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araç” olarak tanımlanmakta ve bir sunuş tekniği olarak yeniden yapım çalışmalarının mevcut arkeolojik verilerin özgün özelliklerine zarar vermeyecek şekilde yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır (ICOMOS 1990).

1969 yılında ilk olarak Londra’da ardından 16 Ocak 1992 tarihinde güncellenmiş hali Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa Kültür Sözleşmesi’ne taraf olan devletler tarafından Valetta’da imzalanan “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”nin amacı; “Avrupa’nın ortak anı kaynağı olduğu kadar, bilimsel ve tarihi araştırma aracı olarak da arkeolojik mirası korumak” şeklinde belirtilmiştir. Sözleşmede; arkeolojik

mirası korumak amacı ile gerçekleştirilecek araştırma ve kazı çalışmalarının bilimsel yöntemler ile güvence altına alınması, arkeolojik mirasın tercihen bulunduğu yerde korunması ve bakımının yapılması, bulunduğu yerden kaldırılan arkeolojik buluntular için ise uygun depoların yapılması gerektiği belirtilmiştir (Resmî Gazete 1999).

Arkeolojik mirasın korunmasına yönelik olarak “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ulusal mevzuatta yer almaktadır. Kanunda; tabiat ve kültür varlıkları, sit, koruma ve korunma, korunma alanı, değerlendirme, ören yeri gibi kavramların yanı sıra koruma aynı zamanda bir planlama problemi olarak ele alınmış ve koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı ve planı gibi kavramların tanımları da mevzuatta yer almıştır.

1999 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından “Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” başlıklı ilke kararlarında; arkeolojik sit tanımlanmış, arkeolojik sitler sınıflandırılarak taşıdıkları önem ve özelliklerinin yanı sıra uygulanacak koruma ve kullanma koşullarına göre I. Derece, II. Derece ve III. Derece Arkeolojik Sit alanları şeklinde derecelendirilmiştir.

27.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren “Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge” Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ve Kültür ve Tabiat Varlıkları ile İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik’e ait hükümler doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu yönergenin amacı; Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izinleri ile yapılan arkeolojik kazılarda açığa çıkartılan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve alanın ziyaretçiler tarafından kolayca anlaşılacak bir anlatıma kavuşturulması, doğanın ve insanların tahribine karşı önlemler alınması, yapılacak restorasyon ve çevre düzenleme projeleri ile bilgilendirme levhalarının hazırlanması amacı ile yürütülecek çalışmaların sürdürülmesine yönelik usul ve esasları belirlemektir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 2005).

2.5.4 Arkeolojik peyzaj tasarımı

Arkeolojik peyzaj alanlarında kullanım ve sunuma yönelik olarak gerçekleştirilen peyzaj tasarımı çalışmaları alanın niteliğine, koruma statüsüne, dönemine ve tek-çok katmanlı olma durumuna göre farklı yaklaşımlar ve müdahaleler gerektirmektedir. Arkeolojik peyzaj alanlarına evrensel duyarlılık ve bilinç ile yaklaşılmalı, taşıdıkları bilgi ve belgesel değerleri gözetilerek tarih, kültür, arkeoloji ve doğanın süreç içinde etkileşimi sonucu uyumlu ve dingin bir bütünlük içinde yer aldığı coğrafyanın yerel özellikleri doğrultusunda planlama ve tasarım önerileri geliştirilmelidir (Erdoğan ve Temizel 2022).

Arkeolojik peyzaj alanlarında koruma, kullanım ve sunum kapsamında uygulanan tasarım yaklaşımları açık hava müzeleri ve arkeolojik parklardır/arkeoparklardır. Hem koruma hem de sergileme ve sunum işlevi olan bu yaklaşımlar tüm arkeolojik alanlar için geçerli olup alana daha bütüncül yaklaşan ve deneysel arkeolojiye de olanak tanıyan uygulamalardır (Erdoğan ve Temizel 2022).

Arkeolojik peyzajların tasarımında dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri Keskin ve Tanaç Zeren (2022)'e göre;

- Tasarım kararlarının başında arkeolojik peyzaj üzerindeki kültür varlıklarının tahribatını önlemek amacı ile uygun koruma ve güvenlik önlemleri alınarak alana kontrolsüz girişler ve vandalizm engellenmelidir.
- Arkeolojik peyzaj alanlarına erişim noktasında alanın sınırlarının tanımlanması ve algılanması amacı ile giriş ve çıkış birimleri tasarlanarak giriş ve çıkışlar tanımlanmalıdır.
- Arkeolojik alanlar üzerinde kültür varlıklarının sergilenmesi ve algılanması için mimari uygulamalardan biri de gezi güzergâhlarıdır. Gezi güzergâhları ziyaretçileri kalıntıların çevresinde dolaştırarak düzenli ve sıralı bir sirkülasyon ağı oluşturmaktadır.

- Arkeolojik alanlarda ziyaretçileri bilgilendirmek ve yönlendirmek amacı ile tasarlanan ve konumlandırılan çeşitli donatılar bulunmalı ve bu donatı elemanları Müze ve Ören Yerleri Giriş Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge'ye uygun şekilde hazırlanmalıdır. Donatı elemanlarının tasarımları, arkeolojik kalıntıların önüne geçmeyecek biçimde sade olmalı ve arkeolojik alanda bulunan diğer donatı elemanları ile uyum içinde olmalıdır.
- Arkeolojik alanlarda yapılan her türlü tasarım ve düzenleme engelli ziyaretçiler gözetilerek hazırlanmalıdır.
- Arkeolojik miras alanlarında kazı sonucu bulunan kalıntıların konservasyon işlemi sonrasında açık alanda korunamayacağının öngörülmesi durumunda, bu alanlara koruma çatıları yapılarak alanların ziyarete açılması gerekmektedir.
- Arkeolojik alanlarda gerekli durumlarda ziyaretçi merkezi inşa edilmelidir. Bu tür yapıların konumu, yapı tasarımları, yapının strüktür sistemi, içinde bulunması gereken mekânların işlevleri hassas bir analiz çalışması sonucunda belirlenmelidir. Arkeolojik alanlarda ek yapı niteliği taşıyan bu yapılar, gabari ve boyut bakımından arkeolojik alanların silüetini bozmayacak şekilde tasarlanmalıdır. Arkeolojik alanlarda bazı temel ihtiyaçlara yönelik mekânlar gerekmektedir. Bunlar çalışanlar için kazı evi, laboratuvar, kültür varlıklarının saklanabilmesi için depolar ya da ziyaretçilerin alanı gezerken konfor koşullarının sağlanması için ıslak hacim, sergi mekânı, tuvalet ya da dinlenme alanı gibi yapılar olabilmektedir. Bu yapıların tasarımları olabildiğince sade olmalı ve kültür varlıklarını geri planda bırakmamalıdır.
- Bugün somut ve somut olmayan kültürel mirasın algılanmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında en yaygın kullanılan yöntemlerden bir tanesi de deneysel arkeoloji yöntemidir. Bir nesnenin nasıl yapıldığını, nasıl kullanıldığını anlamak için o nesneyi yaratmayı ya da kullanmayı denemek; bir yapının ya da yapı topluluğunun nasıl inşa edildiğini anlamak için döneminin yöntemleri ve

teknolojisi ile inşa etmeyi denemek, deneysel arkeolojinin kapsamı içine girmektedir.

- Arkeolojik alanlarda sunum ve sergileme amacı ile teknolojiye dayalı yöntemlerin kullanımı ile sağlanan gösterim veya sergileme teknikleri durağan sergiler olmayıp, ziyaretçileri etkin kılarak alana dinamizm katmaktadır. Teknolojiye dayalı yöntemler özellikle gençlerin ve çocukların ilgisini çekmekte, bu sayede arkeoloji bilimi ve kültür varlıklarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle sanal gerçeklik teknolojisi, kullanıcı ile iletişim kurma gücü yüksek, gerçeklik hissi veren teknolojik bir sunum yöntemi olarak oldukça dikkat çekmektedir.
- Ziyaretçileri etkin kılan bir sunum yöntemi olarak simülasyon teknolojisi ziyaretçilere deneyim kazandırmayı amaçlamaktadır. Simülasyon teknolojisi görme duyusu dışındaki duyulara da hitap etmekte, bu sayede ziyaretçiler arkeolojik alanı ve buluntuları birçok duyularını bir arada kullanarak daha iyi algılayabilmektedir.
- Arkeolojik alan yönetiminin ve arkeolojik alanlarda yapılacak tasarımların planlanması toplumların yararı gözetilerek sürdürülmeli, toplumun tüm kesimleri “katılımcılık” ilkesi uygulanarak alan yönetimine dahil edilmelidir (Smith, 1995).

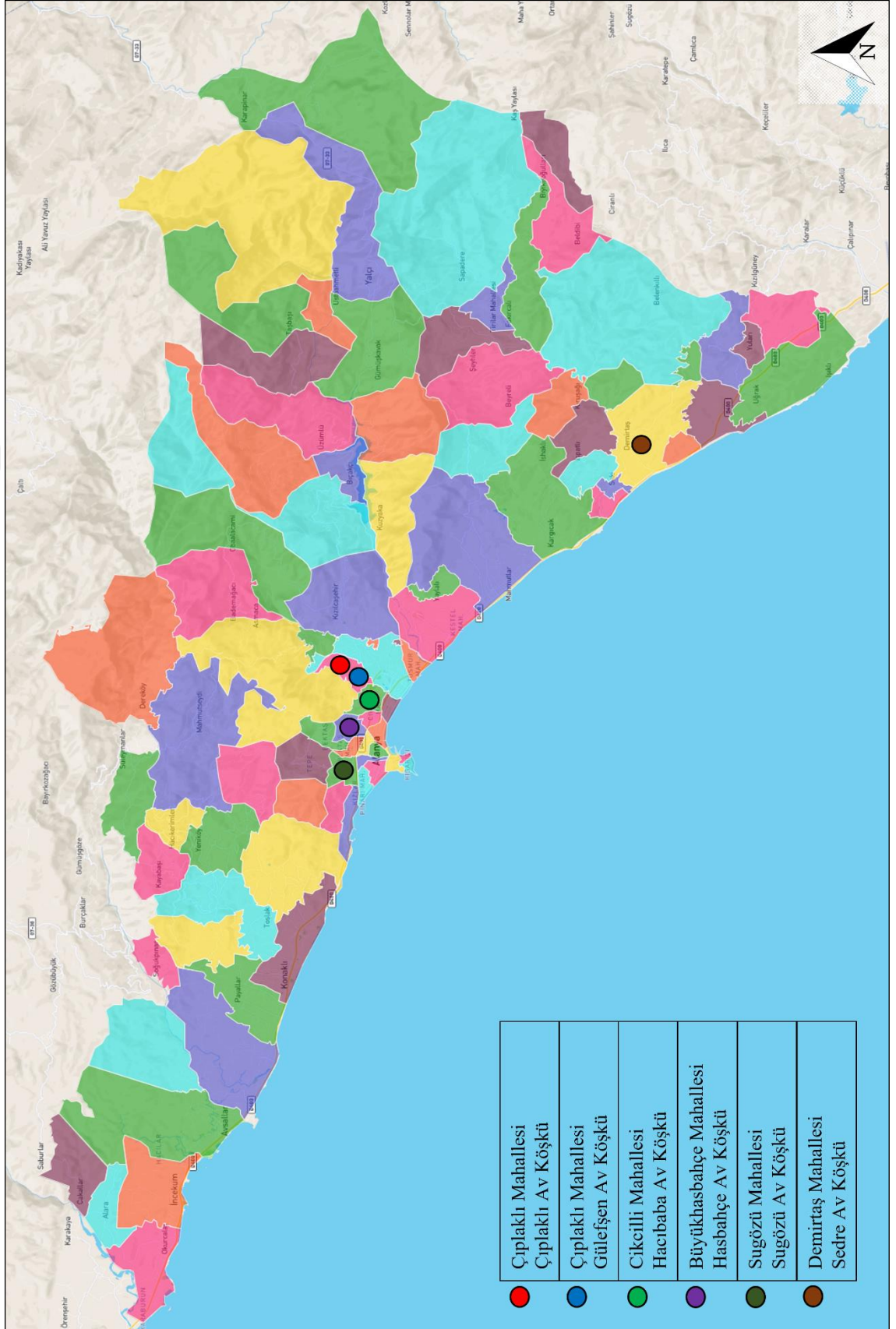
3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın ana materyali ve araştırmanın gerçekleştirilmesinde izlenen yönteme yer verilmiştir.

3.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini Antalya İli, Alanya İlçesi idari sınırları içinde bulunan Selçuklu Dönemi av köşkleri ve yakın çevreleri oluşturmaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş olan av köşkleri Kale Yarımadası'nın dışında, Toros Dağları'nın etekleri ile Akdeniz arasında kalan bölgede yer almaktadır. Bu av köşklerinin 5 tanesi Alanya kent merkezi çevresinde yer alırken 1 tanesi Alanya-Gazipaşa Karayolu güzergahı üzerinde yer almaktadır (Şekil 3.1).

Alanya kent merkezi çevresinde; Çıplaklı Mahallesi'nde "Çıplaklı Av Köşkü" ve Tarihi Güleşen Cami'nin yaklaşık 100 m kuzeyinde "Güleşen Av Köşkü" (Şekil 3.2), Cıkıllı Mahallesi'nde Hacıbaba Mezarlığı'nın yaklaşık 300 m kuzeyinde "Hacıbaba Av Köşkü" (Şekil 3.3), Büyükhasbahçe Mahallesi'nde Büyükhasbahçe Cami Mevkii'nde Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 14.12.2018 tarih ve 8611 sayılı karar ile koruma sınırları genişletilerek son şeklini alan ve 2019 yılında III. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilen "Hasbahçe Av Köşkü" (Şekil 3.4), Sugözü Mahallesi'nde Alanya-Antalya Çevreyolu güzergahında "Sugözü Av Köşkü" (Şekil 3.5) yer alırken Alanya-Gazipaşa Karayolu güzergahında Demirtaş Mahallesi'nde "Sedre Av Köşkü" (Şekil 3.6) yer almaktadır.

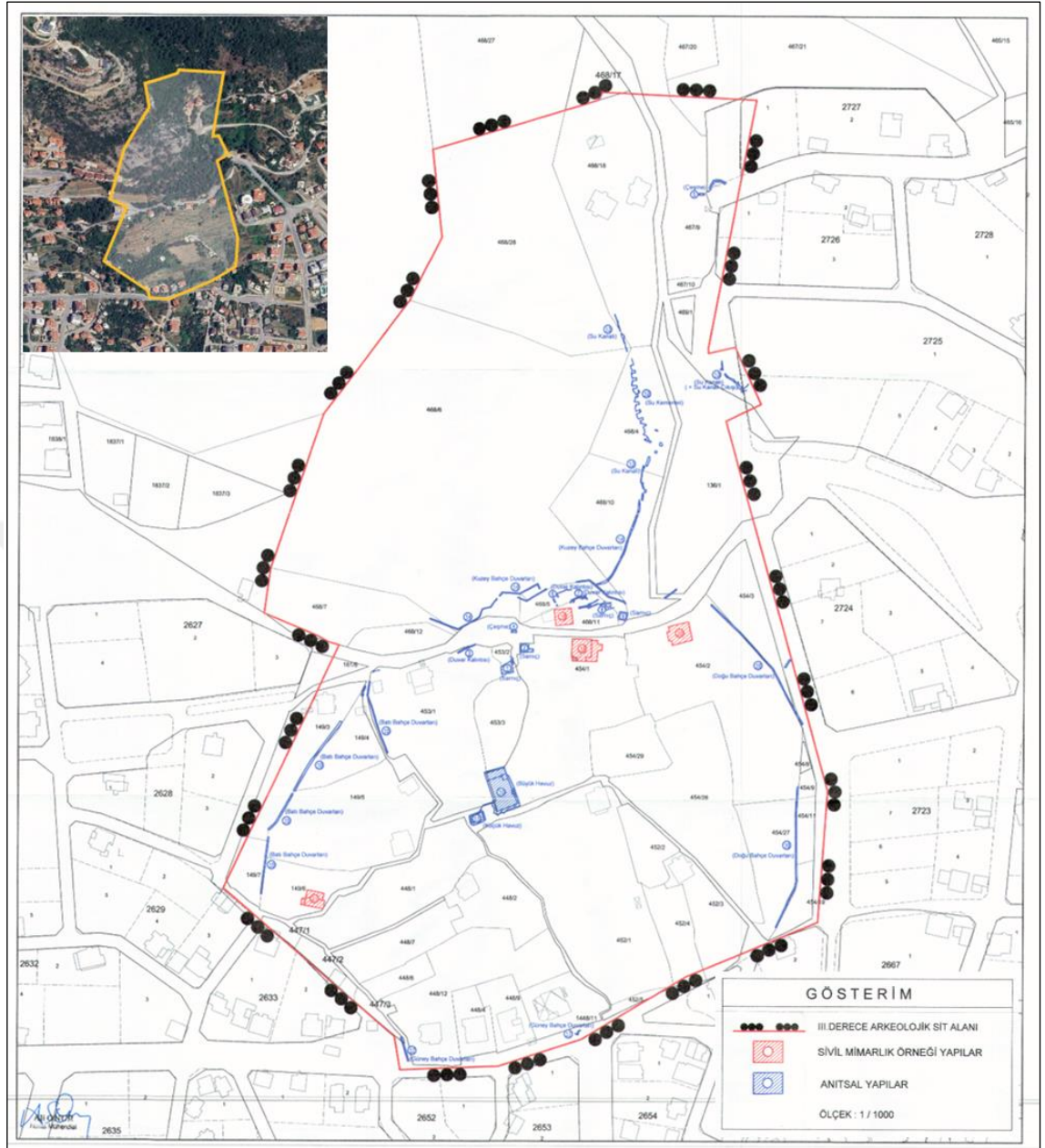

Şekil 3.1 Selçuklu Dönemi av köşklarının Alanya İlçesi'ndeki konumları (Anonim 2023)

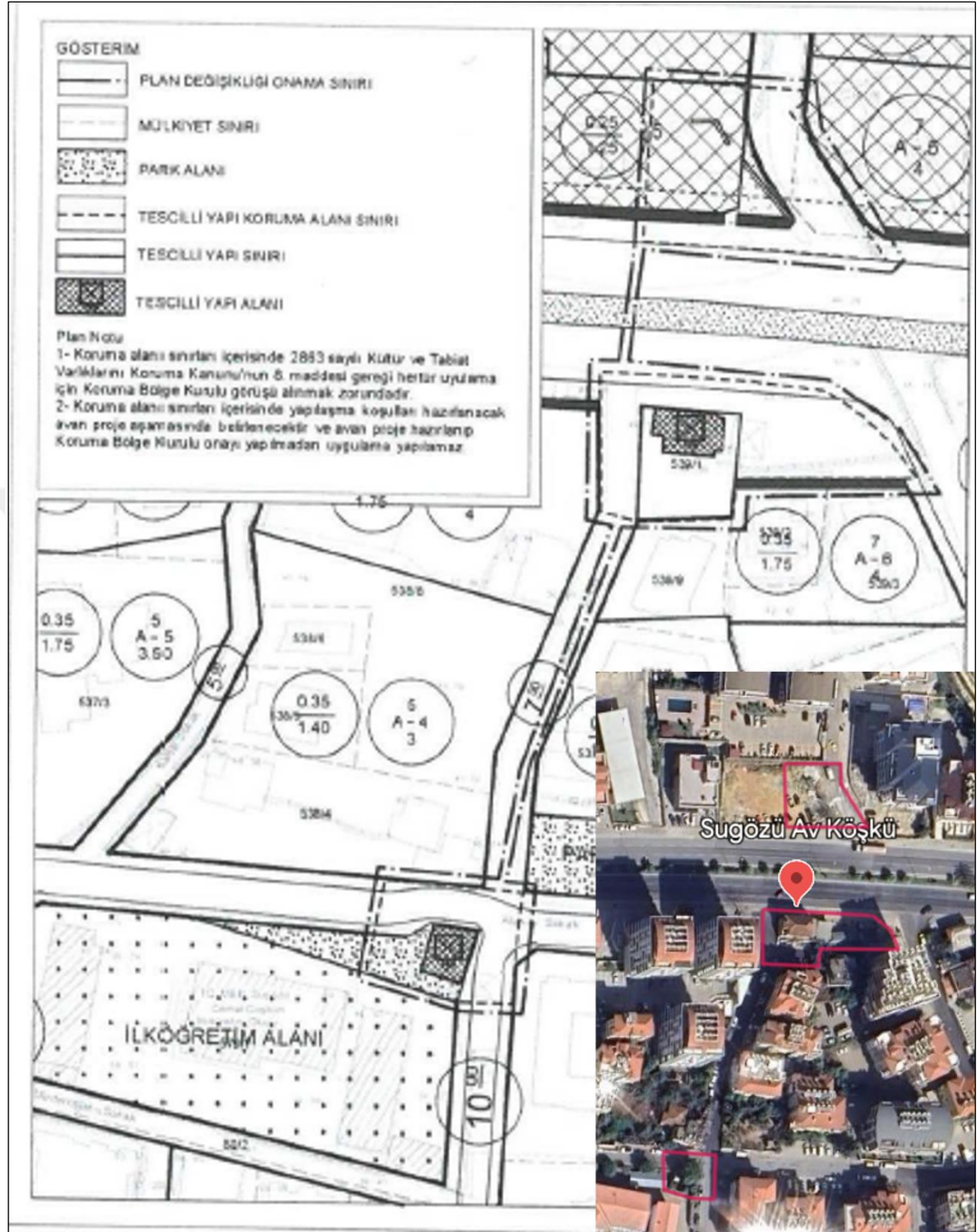

Şekil 3.3 Hacibaba Av Köşkü ve Koruma Alanı Sınırları (Google Earth 2022)

Şekil 3.4 Hasbahçe Koruma Alanı-III. Derece Arkeolojik Sit Alanı Sınırları (Alanya Belediyesi 2019)

Şekil 3.5 Sugözü Av Köşkü ve Koruma Alanları sınırları (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2020)

Şekil 3.6 Sedre Av Köşkü ve Koruma Alanı Sınırları (Google Earth 2022)

Alanya İlçesi'nde bulunan Selçuklu Dönemi av köşkleri ve yakın çevrelerinin sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj özellikleri araştırmanın amacı doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmanın bütün aşamalarında yararlanılan her türlü yazılı, sayısal, sözel ve görsel veriler, bu araştırmanın diğer ana materyallerini oluşturmaktadır. Bunlar;

- Alanya Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden temin edilen 1/1000 ve 1/500 ölçekli imar planları,
- Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar Plan Uygulaması'ndan temin edilen 1/100000 ölçekli Antalya Çevre Düzeni Planı ve 1/25000 ölçekli Alanya Nazım İmar Planı,
- Alanya Belediyesi'nden temin edilen koruma alanı sınırları ve taşınmaz kültür varlıklarına ait tescil fişleri,
- Araştırma alanı olarak seçilen av köşklerinin tarihi süreç içinde gelişimini gösteren çizim, plan, harita, fotoğraf ve raporlar,

- Av köşklerinin ve yakın çevresinde yer alan kültür varlıklarının yerinin saptanması aşamasında Hüseyin Azakoğlu Kent Müzesi ve Kent Belleği Merkezi görevlileri ve araştırma alanları çevresinde yaşayan halk ile yapılan sözlü görüşmeler,
- Araştırma alanlarına ilişkin Google Earth uydu görüntüleri,
- Araştırma alanlarında gerçekleştirilen arazi-etüd çalışmaları sırasında çekilen fotoğraflar,
- Alanya Emine Hacıkura Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane'den temin edilen kuramsal temellere ilişkin daha önce yapılmış olan yayınlar ve kitaplar,
- Araştırma alanları, kuramsal temeller ve araştırma bulgularına ilişkin daha önce yapılmış olan ulusal ve uluslararası tez, araştırma projesi, makale, bildiri, kitap, arkeolojik araştırmalar, kazı notları ve raporlar,
- Araştırma alanları ve konusuna ilişkin internet taramaları sonucunda elde edilen veriler,
- Araştırma alanları ve yakın çevrelerinde gerçekleştirilen arazi-etüd çalışmaları sonucunda elde edilen verilerden oluşmaktadır.

3.2 Yöntem

Antalya İli, Alanya İlçesi'nde yer alan ve Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışma 4 aşamadan oluşmaktadır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 Araştırmanın aşamaları

ARAŞTIRMANIN AŞAMALARI	
I. AŞAMA	Araştırma Alanlarının ve Araştırma Amacının Belirlenmesi
II. AŞAMA	Literatür Taraması ve Verilerin Toplanması Kuramsal temellere ilişkin verilerin toplanması Araştırma alanları ve yakın çevrelerine ilişkin verilerin toplanması
III. AŞAMA	Araştırma Alanları Analiz Çalışmaları Arkeolojik peyzaj kapsamında alanların analiz çalışmalarının yapılması
IV. AŞAMA	Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler Araştırma alanları ve yakın çevrelerine ilişkin koruma ve tasarım önerilerinin geliştirilmesi

I. AŞAMA: Araştırma Alanlarının ve Araştırma Amacının Belirlenmesi

Doğal değerler, tarihi, arkeolojik, kültürel ve sosyoekonomik açıdan oldukça zengin bir yerleşim olan Alanya'nın, Üst Paleolitik Çağ'a kadar uzanan tarihindeki yerleşim katmanları incelendiğinde sahip olduğu coğrafi ve stratejik konumu sebebi ile pek çok uygarlığın hakimiyeti altında yer aldığı saptanmıştır. Bu süreçte Alanya'nın mekânsal biçimlenmesinde Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarının sosyal, toplumsal ve kültürel özellikleri ile mimari gelenekleri etkili olmuştur. Özellikle Selçuklu Dönemi'nde Alanya'nın ana yerleşim yerini oluşturan Kale Yarımadası'nın surları dışına taşan ve yarımadaının yakın çevresinde gelişim gösteren Selçuklu saray ve köşkleri, Alanya'nın kent kimliğine kazandırılması gereken önemli değerlerdir. Bu nedenle araştırma konusu; bugün Alanya'nın ana karakterini oluşturan Selçuklu Dönemi ile sınırlandırılmıştır.

Alanya İlçesi'nde bulunan ve 13. Yüzyıl Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen ancak bugün hızla değişen şartlar ile birlikte kentin gelişmesi ve genişlemesine paralel olarak arkeolojik peyzaj niteliklerini kaybederek yok olma tehlikesi altında olan Çıplaklı, Gülefşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sugözü ve Sedre av köşkleri ile yakın çevreleri araştırma alanı olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmanın amacı; Alanya kent merkezi ve yakın çevresinde yer alan Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesidir. Bu kapsamda literatür taramaları, arazi-etüd ve analiz çalışmalarından yola çıkılarak araştırma alanları olarak seçilen av köşkleri ve yakın çevrelerinin mevcut durumları belirlenmiş, av köşkleri ve yakın çevrelerinde yer alan kültür varlıklarının yapısal özellikleri ve peyzaj özellikleri incelenmiş, av köşklerinin arkeolojik peyzaj niteliği taşıyıp taşımadığı ve karakteristik özellikleri değerlendirilerek gelecek nesillere aktarılması noktasında koruma-kullanma dengesi çerçevesinde koruma ve tasarıma yönelik  nerler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

II. AşAMA: Literatür Taraması ve Verilerin Toplanması

Bu aşamada araştırma alanları ve araştırma konusuna yönelik olarak ulusal ve uluslararası tez, araştırma, makale, bildiri, kitap, rapor, arkeolojik araştırma ve kazı çalışmaları, harita, plan ve fotoğraf gibi her türlü yazılı, sayısal, sözel ve görsel materyal kuramsal temeller ve yöntem açısından veri sağlamak amacı ile incelenerek arazi-etüd ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzaj kapsamında değerlendirilebilmesi, koruma ve tasarıma yönelik önerilerin gerçekleştirilebilmesi amacı ile araştırma alanlarının mevcut durumu ve arkeolojik peyzajlara yönelik her türlü veri toplanmıştır.

III. AşAMA: Araştırma Alanları Analiz  alışmaları

Bu aşamada araştırma alanları arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırma alanlarına ve bu alanların sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj özelliklerine ilişkin literatür taraması, veri toplanması, arazi-etüd çalışmaları ve arkeolojik peyzaj elemanlarının ve niteliklerinin incelenmesi ile elde edilen tüm veriler irdelenerek araştırma alanları ve yakın çevrelerine ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesi amacı ile Buckle (2005)'da söz edilen Melnick (1984)'in kültürel peyzaj karakterinin belirlenmesi için önerdiği kültürel peyzaj kaynakları şeması ve Fowler (2003) ile Madran ve Uysal (2009)'ın kültürel peyzajları değerlendirmek için önerdiği ölçütlerden yararlanılarak arkeolojik peyzajları değerlendirmeye yönelik ölçütler belirlenmiştir. Buna göre;

- Buckle (2005) “Managing Cultural Landscapes: A Case Study Of Stirling, Alberta” adlı çalışmasında Amerikan Milli Parklar Servisi (USA NPS)'nde kültürel peyzajlar ile ilgili çalışmalar yürüten Melnick (1984) tarafından kırsal alanlar için geliştirilen şemadan yararlanarak kültürel peyzajların değeri ve niteliğinin belirlenmesi; bu değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması noktasında gerçekleştirilecek araştırmalar kapsamında kültürel peyzaj kaynaklarını iki başlık altında toplamaktadır. Bunlar;

- **Tarihi Kaynaklar:** Tarihi raporlar, arşiv araştırmaları, yerel kayıtlar, yerel kaynaklar ve yöre halkı, hava fotoğrafları, tarihi fotoğraflar ve haritalar,
- **Saha Kaynakları:** Arazi-etüd çalışmaları, mevcut hava fotoğrafları, haritalar ve alanda yapılan sözlü görüşmeler şeklinde sınıflandırılmıştır (Buckle 2005).

- Fowler (2003) “World Heritage Cultural Landscape 1992-2002” adlı çalışmasında; UNESCO tarafından 2002 yılında İtalya’da gerçekleştirilen toplantıda yapılan kültürel peyzaj alanları ile ilgili değerlendirmelere yer vermiştir. Bu toplantıda 1992-2002 yılları arasında Dünya Mirası Listesi’ne seçilen ilk 30 kültürel peyzaj örneği Dünya Miras Listesi’ne seçilme kriterleri ve UNESCO’nun kültürel peyzaj sınıflandırması/kategorisi üzerinden karşılaştırılarak analiz edilmiş; bu analizin sonucunda (kültürel peyzajları değerlendirmeye yönelik ölçütler oluşturulmuştur. Bu ölçütlerin aynı zamanda kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu özellikleri ortaya çıkardığı vurgulanmıştır) kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu özelliklerin alanın karakterini tanımladığı ve bu alanlarda bazı ortak özellik ve değerlerin olduğu ortaya

çıkıştır. Bu doğrultuda kültürel peyzaj alanlarının değerlendirilmesine yönelik ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler;

- Alanın estetik niteliğinin olması,
- Alanda yapı ya da yapı gruplarının bulunması,
- Alan kullanımlarının devam etmesi,
- Tarım/çiftçilik faaliyetlerinin ana unsur olması,
- Tasarlanmış bahçe/parkların olması veya ana unsur olarak içermesi,
- Endüstri alanı olması,
- Peyzajın bir ulus ya da yerel bir topluluk için önem taşıması veya önem taşıyan unsurları içermesi,
- Dağ, göl, deniz gibi doğal unsurları içermesi,
- Peyzajın milli park veya koruma alanı içermesi,
- Alanda yerel nüfusun yaşaması,
- Peyzajın dini, kutsal, ruhani unsurlar içermesi,
- Alanda antik tarım sistemleri ve arkeolojik kalıntıların yer alması,
- Tanımlanan peyzaj alanı içinde kent ya da köylerin bulunması,
- Manzaralar içermesi şeklindedir.

• Madran ve Uysal (2009), TMMOB Mimarlar Odası Kültürel Mirasın Korunması Komitesi'nin "Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar-Kültürel Peyzaj" adlı kitabında farklı kurumların çalışmalarını bir araya getirmiş ve kültürel peyzaj özelliklerinin ortaya çıkarılması amacı ile ölçütler belirlenmiştir. Güler (2018)'in "Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi ve Korunmasına Yönelik İlkeler" adlı doktora tezinden yararlanılarak bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Alanın taşınır ya da taşınmaz kültür varlığı içermesi,
- Alanın fosil yatağı içermesi,
- Alanın özel jeolojik oluşumlar içermesi,
- Alanın özel üretim biçimi ve tarım ürünleri içermesi,
- Alanda özel bitki türlerinin yer alması,

- Alanın biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli, fauna vb. gibi özel biyolojik değerlere sahip olması,
- Alanın ender olma özelliği taşıyor olması,
- Alanın estetik değer taşıyor olması,
- Alanda kaybolma tehlikesi olan değerlerin bulunması,
- Alanın doğa tarihinde simge olması,
- Alanın dini, mitolojik, adet ve gelenekler ile ilgili ya da tarihi bir olay ve etkinlik ile ilgili referanslar içermesidir.

Kültürel peyzajların değerlendirilmesine yönelik ele alınan Fowler (2003) ile Madran ve Uysal (2009)'ın hazırladığı ölçütler dikkate alındığında benzer ifadeler yer verildiği ancak Fowler (2003)'ın değerlendirmesinde somut kültürel miras değerleri ön plana çıkmış, Madran ve Uysal (2009)'da ise somut kültürel miras değerlerinin yanı sıra soyut kültürel miras değerlerinin de değerlendirmede kriter olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesi amacı ile belirlenen ölçütler; Fowler (2003) ile Madran ve Uysal (2009)'ın belirlediği ölçütlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Buna göre, her bir av köşkü alanı için uygulanmak üzere geliştirilen arkeolojik peyzaj ölçütleri belirlenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda sorular cevaplandırılmış; sorunun cevabı “evet” ise “√” sembolü, “hayır” ise “X” sembolü kullanılmıştır (Çizelge 3.2). Arkeolojik peyzajın niteliğinin derecelendirilmesi amacı ile her “evet/√” cevabı “1” puan olarak kabul edilmiştir. Hazırlanan değerlendirme kriterlerine göre, bir arkeolojik peyzaj alanı en fazla 15 puan alabilmektedir. Buna göre 0-5 puan arasında değerlendirilen arkeolojik peyzaj alanları “düşük nitelikli”, 6-10 puan arasında değerlendirilen arkeolojik peyzaj alanları “orta nitelikli”, 11-15 puan arasında değerlendirilen arkeolojik peyzaj alanları “yüksek nitelikli” niteliğe sahip alanlar olarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 3.2 Araştırma alanlarının arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilmesi amacı ile oluşturulan sorular

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	
Alan kullanımları devam ediyor mu?	
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	
Alan manzara değerine sahip mi?	
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	

IV. AŞAMA: Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın temelini oluşturan literatür araştırmaları ve arazi-etüd çalışmaları ile elde edilen veriler, yapılan analizler ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu kapsamda arkeolojik peyzajı değerlendirmek amacı ile oluşturulan ölçütler şu şekildedir:

- **Alanın taşınmaz kültür varlığı içermesi:** Taşınmaz kültür varlıkları; “Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlar ile ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınmaz varlıklar” şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete 1983). Bir arkeolojik peyzaj alanında taşınmaz kültür varlığı ya da kültür varlıklarının yer alması, alanın arkeolojik, tarihi ve kültürel açıdan öneminin göstergesi olup

turizm açısından büyük potansiyel taşımaktadır. Bu nedenle bu alanlarda bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili envanter çalışmalarının yürütülmesi, tescil işlemlerinin gerçekleştirilmesi ve en uygun koruma tedbirlerinin alınmasını sağlamak önem taşımaktadır. Taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu arkeolojik peyzaj alanlarında gerçekleştirilecek peyzaj tasarımlarında öncelik kültür varlıklarının korunmasını sağlamaktır. Planlama ve tasarıma yönelik kararlar alınmadan önce bölgenin veya alanın tarihi ile ilgili detaylı araştırmalar yürütülmeli; koruma-kullanım dengesi çerçevesinde bölge veya alandaki mevcut doku ile uyumlu olan en uygun işlev belirlenmeli ve doğal, tarihi ve kültürel değerleri yansıtıcı nitelikte tasarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

- **Koruma alanı statüsü taşıması:** Bir arkeolojik peyzaj alanının koruma alanı statüsünde olması, o alanda bulunan doğal ve kültürel peyzaj öğelerinin yasal olarak koruma altına alınacağı ve bu değerlerin gelecek nesillere ulaştırılması kapsamında sürdürülebilirliklerinin sağlanması amacı ile korumaya yönelik imar planlarının gerçekleştirileceğinin göstergesidir. Bu anlamda koruma alanı statüsü taşıyan alanlarda tespit, tescil, planlama, tasarım, koruma-kullanım, yönetim ve izleme çalışmaları yürütülmeli; bu çalışmalarda tehdit altında olan ekosistem ve habitatlar onarılmalı, birbiri ile ilişkili koruma alanları arasında ekolojik koridorlar oluşturulmalı, bölgesel ve yerel özellikler ile ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimler göz önünde bulundurularak tasarım çalışmaları yapılmalı, toplum ve yerel halkın duyarlılık, bilinç ve bilgi düzeyini arttıracak etkinlikler gerçekleştirilmelidir (Resmî Gazete 2012).
- **Alan kullanımlarının devam etmesi:** Arkeolojik peyzaj alanında günlük yaşam koşulları ile mevcut kullanımların birbiri ile iç içe geçtiğinin bir göstergesidir. Bu tür alanlarda yönetim, tasarım ve korumaya yönelik faaliyetler alan kullanımları da göz önünde bulundurularak birlikte yürütülmelidir.
- **Alanda antik tarım sistemlerinin yer alması:** Antik tarım sistemleri arkeolojik peyzaj alanlarında önceki dönemlerde uygulanan tarım yöntemleri, toprak kullanımı, üretimde ürün seçimi, sulama teknikleri vb. gibi konularda veri sağlamaktadır. Bu tür arkeolojik peyzaj alanlarında doğal ve kültürel değerlerin

korunması için alanda gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin dönemin mevcut koşulları ile uyum içinde sürdürülmesine dikkat edilmeli, yerel halk ile görüşmeler gerçekleştirilerek bölge veya alana dair önemli değerleri yansıtan bu tarımsal faaliyetlerin yerinde deneyimlenmesi sağlanmalı; bu kapsamda eğitim, turizm ve ekonomik açıdan hem yöreye katkıda bulunmak hem de bu değerleri gelecek nesillere aktarmak amacı ile yerel yönetimler tarafından desteklenen politikalar izlenmelidir.

- **Alanın jeolojik oluşumlar içermesi:** Arkeolojik peyzajlar içinde yer alan bu oluşumlar alanın coğrafi ve jeolojik tarihinin bir göstergesidir. Doğal kaynaklar ile çevrenin oluşumunda etkili olan bu tür alanlar, önceki dönemlere ait izleri de barındırabilmektedirler. Bu nedenle sahip oldukları turizm potansiyeli ortaya çıkarılmalı ve bölge ekonomisine katkı sağlayacak nitelikteki kararlar ile desteklenmelidir. Peyzaj tasarımı, bu oluşumlar ile alanda bulunan doğal, kültürel ve arkeolojik değerleri birbirine bağlayarak ziyaretçilerde heyecan ve merak uyandıran yürüyüş parkurları oluşturularak alan bütüncül olarak değerlendirilmeli, ziyaretçilerin güvenliğini sağlamak amacı ile uygun aydınlatma ve sınırlayıcı donatı elemanlarına yer verilmeli ve bu donatı elemanlarının renk, doku, biçim açısından jeolojik oluşumlar ile uyumlu olması gerekmektedir.
- **Alan içinde kent ya da kasabaların bulunması:** Arkeolojik peyzaj alanı içinde kent ya da kasabaların yer alması alanın tarihi, arkeolojik, kültürel ve sosyal dokusunun bütüncül olarak yansıtılması açısından büyük önem taşımaktadır. Geçmiş uygarlıklara ait kültürel değerleri yansıtan bu alanlar, geçmiş ile bugün arasında bağ kurulmasını sağlamaktadırlar. Bu nedenle bu tür alanlarda mevcut olan sivil mimarlık örneği olan yapılar tespit edilmeli, mülk sahipleri ile gerekli görüşmeler yapılarak onarım, bakım ve koruma çalışmaları gerçekleştirilmeli, bu yapılara bölgenin veya alanın tarihini yansıtacak ve yakın çevresinde yer alan kültür varlıklarını destekleyecek nitelikte işlevler kazandırılmalıdır.
- **Alanda kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olması:** Arkeolojik peyzaj alanları, yerel toplulukların tarihi, kültürel ve sosyal kimliğinin bir parçasıdır. Dolayısı ile toplumun kolektif hafızasında önemli bir

yere sahip olmaktadırlar. Toplum ve bireylerin gerek yerel ölçekte gerek ulusal ölçekte arkeolojik peyzaj alanlarına bağlılık ve aidiyet duygusu hissetmesi, bu tür alanlarda duyarlı ve bilinçli yaklaşımlar açısından farkındalık oluşturarak arkeolojik peyzajların gelecek nesillere aktarılmasında ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında son derece önem taşımaktadır. Planlama ve tasarım çalışmalarında bu tür alanlara duyulan bağlılık ve aidiyet duygularını destekleyici kararlar alınmalı, yerel toplulukların da planlama ve tasarım sürecine dahil edilmesi sağlanmalı, koruma-kullanım dengesi içinde turizm potansiyelini arttıracak ve ekonomiye katkı sağlayacak nitelikte çalışmalar yürütülmelidir.

- **Alanın park, bahçe ya da yeşil alan içermesi:** Arkeolojik peyzaj alanlarında yer alan park ve bahçe gibi yeşil alanlar doğal, tarihi, arkeolojik, kültürel ve sosyal değerleri ile hem bölgenin kimliğinin bir parçası hem de yaşam kalitesini etkileyen en önemli unsurlardan biridir.
- **Alanda endemik bitki türlerinin yer alması:** Arkeolojik peyzaj alanlarında yer alan endemik bitki türleri alanın biyoçeşitliliği açısından önem taşımaktadır. Endemik bitkiler belirli bir bölgenin ekosisteminde yer almaktadırlar ve o alanda yaşayan toplulukların doğal ve kültürel mirasları ile bağlantılıdır. Bu tür alanlar bölgenin ekosisteminin işleyişinde ekolojik dengenin korunmasını sağlayarak katkıda bulunmaktadır. Dolayısı ile endemik bitki türlerinin korunmasını sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bu alanlarda gerçekleştirilecek tasarımlarda ilk olarak endemik bitki türleri ile yerel bitki türlerine; daha sonra bölgenin koşullarına uygun bitki türlerine yer verilmesi gerekmektedir.
- **Alanda anıt ağaç yer alması:** Anıt ağaç; “Yaş, çap ve boy itibari ile kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan ve/veya yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan ve/veya geçmiş ile bugün, bugün ile gelecek arasında köprü kurabilecek doğal ve uzun ömre sahip olan ağaçlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete 2012). Anıt ağaçlar arkeolojik peyzaj alanında süreç içindeki değişimlere rağmen ekolojik bir sürekliliğin olduğunun göstergesidir. Ayrıca anıt ağaçlar o alanda yaşayan topluluklar için önemli bir kültürel semboldür ve mutlaka tescillenerek korunması gereken doğal ve kültürel

miras değerlerinden birini oluşturmaktadır. Toplum açısından tarihi süreç içinde yaşamış olan toplulukların ekonomik ve kültürel yaşamlarını etkileyen, İlk Çağ uygarlıkları tarafından zenginlik, güç ve büyüklüğün göstergesi olarak görülen, mitoloji ve destanlara konu olan, bazı uygarlıkların bayraklarında yer alan, anlaşmalara simge olan, bulundukları bölgelere turizm açısından katkı sağlayan özellikleri ile anıt niteliği taşıyan ağaçların tespit ve tescil işlemleri gerçekleştirilerek koruma altına alınması önem taşımaktadır (Asan 1987, Akbulut vd. 2004, Anonim 2023).

- **Alanın özel biyolojik değerler içermesi:** Arkeolojik peyzaj alanında ekolojik dengenin sürdürülmesinde ve doğal çevrenin korunmasında doğrudan etkili olan bitki ve hayvan türlerinin yer almasıdır. Bu tür alanlarda özellikle koruma altına alınması gereken doğal yaşam alanları, nadir veya tehdit altında olan türler bulunabilmektedir.
- **Alanda doğal unsurların yer alması:** Arkeolojik peyzaj alanında hem çevre hem de sosyoekonomik açıdan önem taşıyan doğal peyzaj özellikleri, jeolojik oluşumlar, su kaynakları, yerel bitki ve hayvan türlerinin yer alması alanın veya bölgenin biyoçeşitliliğinin korunmasında ekolojik dengeye katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu tür alanlarda doğal unsurların yer alması, alanı estetik açıdan zenginleştirerek turizm potansiyelinin artmasına da katkı sağlamaktadır.
- **Alanın manzara değerine sahip olması:** Arkeolojik peyzaj alanlarının manzaralar içermesi o alanda doğal ve kültürel değerlerin bir araya gelerek estetik görüntüler oluşturduğunun göstergesidir. Manzara değerleri oluşturulacak fotoğraf noktaları, seyir terasları ve dinlenme alanları ile ön plana çıkarılmalı ve bu tür alanlar ile doğal, tarihi, arkeolojik ve kültürel öğelerin uyum içinde birbiri ile bağlantısını destekleyici nitelikte yürüyüş ya da bisiklet rotaları oluşturulmalıdır.
- **Alanın kaybolma tehlikesine sahip değerler içermesi:** Bu tür alanlarda somut ya da soyut hangi değerlerin, hangi nedenler ile kaybolma riski taşıdığının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür alanların sahip olduğu kimliğin

korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından sürdürülebilirliklerinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda yerel toplulukların bilinçlendirilerek farkındalıklarının arttırılması, planlama ve tasarım sürecine dahil edilmesi ve yerel yönetimlerin desteklenmesi önem taşımaktadır.

- **Alanın dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içermesi:** Arkeolojik peyzaj alanlarında önceki dönemlerin tarihi ve kültürel değerlerine ilişkin kanıtların yer aldığına göstergesidir. Bu tür değerler geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurulmasını sağlayarak bugünün anlam kazanmasında son derece etkili olmaktadır. Bu alanlarda gerçekleştirilecek tasarım yaklaşımlarında öncelik bu referansları destekleyici ve canlandırıcı nitelikte olmalı, daha sonra arkeolojik kalıntıların bakım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilerek koruma-kullanım dengesi çerçevesinde bu referanslar ile ilişkili işlevler kazandırılmalıdır.

Belirlenen ölçütler ile gerçekleştirilen değerlendirme sonucunda her bir av köşkü ve yakın çevresinin taşıdığı arkeolojik peyzaj niteliği belirlenmiş; bu alanların gelecek nesillere ulaştırılması noktasında koruma ve tasarıma yönelik öneriler geliştirilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Coğrafi Konum ve Ulaşım

Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde, Antalya il sınırları içinde şehir merkezine 135 km uzaklıkta yer alan Alanya İlçesi; 36° 30' 07" ve 36° 36' 31" kuzey enlemleri ile 31° 38' 40" ve 32° 32' 02" doğu boylamları arasında 175.658 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Alanya Kent Konseyi 2015). Alanya İlçesi'nin doğusunda Gazipaşa İlçesi ve Karaman İli, batısında Manavgat İlçesi, kuzeyinde Gündoğmuş İlçesi, batısında ise Akdeniz yer almaktadır (Şekil 4.1).

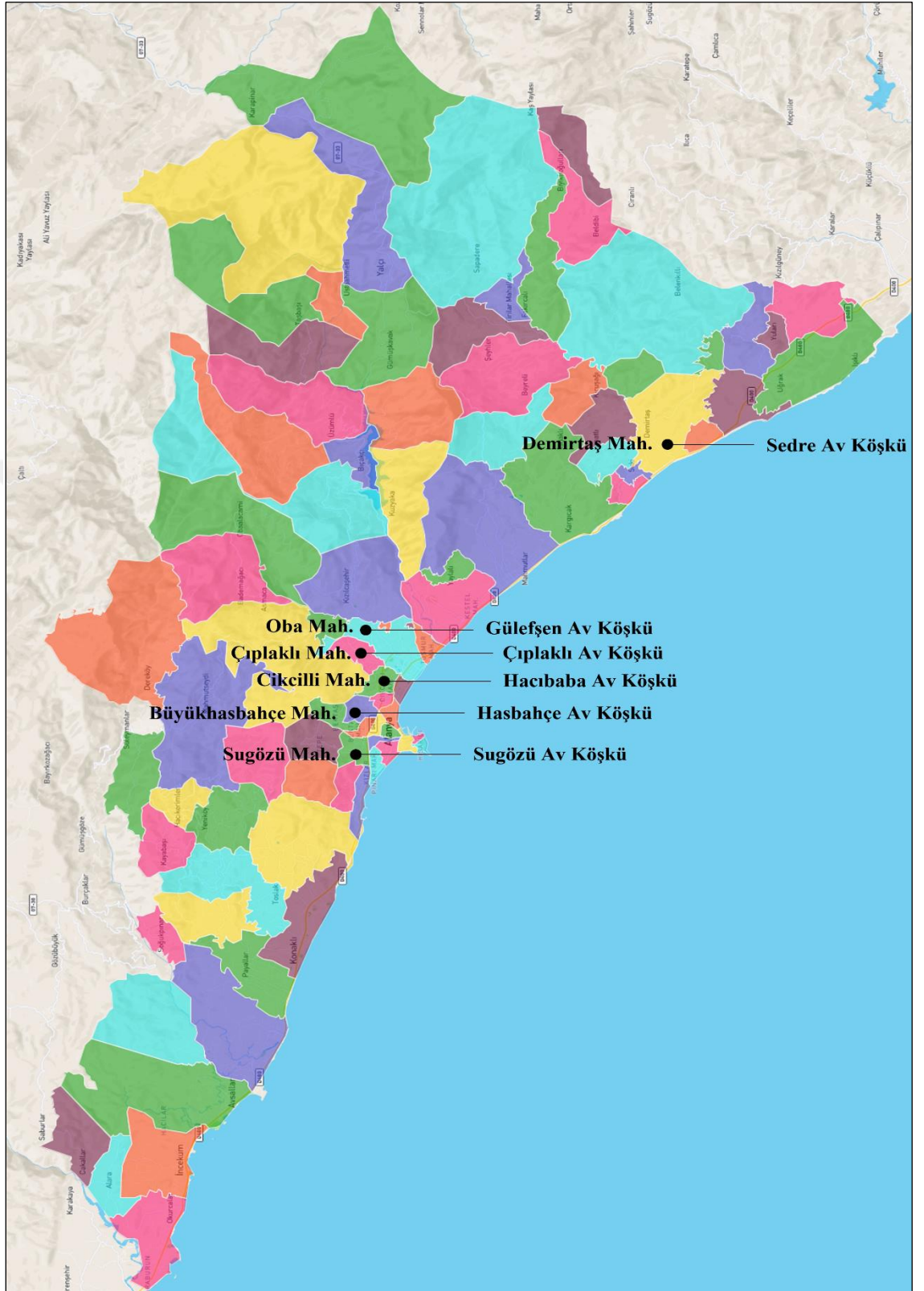

Şekil 4.1 Antalya İli ve Antalya İli'nde Alanya İlçesi'nin konumu (Anonymous 2009a, 2009b)

Araştırma alanı olarak belirlenen ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından taşınmaz kültür varlıkları olarak tescil edilen Selçuklu Dönemi av köşkleri; Alanya Kalesi'nin yakın çevresinde, Toros Dağları'nın manzaraya hâkim bölümlerinde, Toros Dağları ile Akdeniz arasındaki verimli araziler üzerinde ve Alanya-Gazipaşa arasında Selçuklu Dönemi'nde karakol görevi üstlenen araziler üzerinde konumlanmaktadır.

Araştırma alanının sınırlarını, Alanya İlçesi'nin idari sınırları oluşturmaktadır. Alanya'da Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen av köşklerini; Çıplaklı, Güleşen, Hacıbaba, Hasbahçe, Sugözü ve Sedre (Demirtaş) olarak adlandırılan av köşkleri oluşturmaktadır. Alanya ilçe merkezine yaklaşık 6 km uzaklıktaki Çıplaklı Mahallesi'nde Çıplaklı Av Köşkü ve Güleşen Av Köşkü; yaklaşık 2 km uzaklıktaki Cikilli Mahallesi'nde Hacıbaba Av Köşkü; yaklaşık 3 km uzaklıktaki Büyükhasbahçe Mahallesi'nde Hasbahçe Av Köşkü; yaklaşık 2 km uzaklıktaki Sugözü Mahallesi'nde Sugözü Av Köşkü ve yaklaşık 22 km uzaklıktaki Demirtaş Mahallesi'nde Sedre (Demirtaş) Av Köşkü yer almaktadır (şekil 4.2).

şekil 4.2'de araştırma alanı olarak belirlenen Selçuklu Dönemi av köşklerinin Alanya İlçesi'nde mahalle sınırları içindeki konumlarına yer verilmiştir.

Şekil 4.2 Selçuklu Dönemi av köşkerlerinin konumları (Anonim 2023)

Türkiye'nin ulaşım ağı içinde Antalya İli, ülkenin her noktasından erişimin sağlanabildiği önemli bir konuma sahiptir. Antalya il sınırlarına batı-doğu doğrultusunda ulaşımı sağlayan D-400 kodlu devlet karayolu, kuzey-güney doğrultusunda ulaşımı sağlayan D-650 kodlu devlet karayolu, İç Anadolu ve Batı Anadolu ile ulaşımı sağlayan D-695 kodlu devlet karayolu ve E-87 kodlu uluslararası karayolu, Isparta Süleyman Demirel Havalimanı ile Antalya Havalimanı arasında ulaşımı sağlayan D-685 kodlu Devlet Karayolu ve D-635 kodlu Devlet Karayolu olmak üzere 6 adet ana karayolu aksı yer almaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

Alanya İlçesi, ülkenin batısında Muğla, Datça'dan başlayarak Osmaniye'ye kadar güney kıyı şeridindeki turizm bölgelerini birbirine bağlayan ve doğuda Hakkâri, Yüksekova'da sona eren D-400 Devlet Karayolu üzerinde olması sebebi ile önemli bir geçiş noktasında yer almaktadır. Antalya il merkezinin güneydoğusunda, 135 km uzaklıkta yer alan Alanya İlçesi'ne ulaşım da D-400 Devlet Karayolu ile sağlanmaktadır.

Antalya İli'nin yakın çevresinde yer alan Denizli İli'nden E-87 Uluslararası Karayolu ve D-400 Devlet Karayolu ile; Burdur İli'nden D-650 ve D-400 karayolları ile; Isparta İli'nden D-685 ve D-400 karayolları ile; Konya İli'nden D-696, D-695 ve D-400 karayolları ve Mersin İli'nden D-400 Devlet Karayolu aracılığı ile Alanya İlçesi'ne ulaşım sağlanmaktadır (Harita Genel Müdürlüğü 2022). Antalya'nın önemli ilçeleri Manavgat ve Gazipaşa'dan Alanya İlçesi'ne ulaşım ise yine D-400 Devlet Karayolu ile sağlanmaktadır.

Alanya İlçesi'nin yakın çevresinde yer alan önemli merkezlerden bölgeye ulaşım genellikle Antalya İli üzerinden karayolu ile sağlanmaktadır. Ayrıca ilçenin turizm merkezi olarak ön plana çıkması karayolunun yanı sıra önemli kent merkezlerinden ulusal ve uluslararası ölçekte hava ve deniz yolu taşımacılığı ile ulaşımın da gelişmesini sağlamıştır. Alanya'ya havayolu ile ulaşım Antalya Havalimanı veya Gazipaşa Havalimanı'ndan; deniz yolu ile ulaşım ise Antalya Limanı (Port Akdeniz) ve Alanya Yat Limanı'ndan sağlanabilmektedir.

Araştırma alanı olarak belirlenen ve Alanya'nın merkezinde yer alan Selçuklu Dönemi av köşklerine ulaşım, kent merkezinde bulunan Cuma Pazarı Durağı'ndan kalkan şehir içi halk otobüsleri ile belirli bir noktaya kadar sağlanabilmektedir. Av köşklarının yerel topluluklar tarafından yeterince tanınmaması ulaşımaya yönelik bir talebin de oluşmasını engellemektedir. Dolayısı ile bazı av köşküne ulaşım oldukça güç olmaktadır. Av köşklarine şehir içi halk otobüsleri ile ulaşım Hacıbaba ve Sugözü av köşklarine kolaylıkla sağlanabilirken, Hasbahçe, Güleşen ve Çıplaklı av köşklarine ulaşım özel taşıtlar ile sağlanabilmektedir. Alanya-Gazipaşa Karayolu Güzergahı üzerinde yer alan Sedre Av Köşkü'ne ise Cuma Pazarı Durağı'ndan kalkan şehir içi halk otobüsleri ile doğrudan ulaşılabilir.

4.2 Tarihsel Gelişim

Tarihi süreç içinde **Coracesium**, **Calonoros**, **Alaiye** gibi isimler ile anılan Alanya kenti; kuzeyinde Toros Dağları, güneyinde ise Akdeniz'in yer aldığı küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. İlk kez ne zaman ve hangi medeniyet tarafından kurulduğu bilinmeyen Alanya kentinin, coğrafi ve stratejik konumu sebebi ile tarih boyunca istilalara maruz kaldığı dolayısı ile pek çok medeniyetin egemenliği altına girdiği anlaşılmaktadır.

Alanya ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Çatak Mevkiinde, Bademağacı ve Oba Mahalleleri arasında bir sınır oluşturan Kadiini Mağarası'nda, 1957 yılında Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları ve araştırmalar sonucunda keşfedilen insan iskeletleri ve fosiller ile bölge tarihinin Üst Paleolitik Dönem (M.Ö 35.000-10.000)'e kadar uzandığı tespit edilmiştir (ALTSO 2021).

Üst Paleolitik Dönem ve Tunç Çağı (M.Ö 3000-1200) arasındaki süreçte Alanya ile ilgili veriler oldukça sınırlı ve yetersiz kalmaktadır. Ancak M.Ö 2000'den itibaren Anadolu'da hakimiyet kuran Hititler'in Doğu Akdeniz'e kadar sınırlarını genişlettiği, Konya Ovası ile Akdeniz arasında kalan bölgeyi “**Tarhuntaşsa**”; “**Fırtına Tanrısı'nın şehri**” olarak adlandırdığı, Hurrilerin hakimiyetine geçtiğinde ise “**Kizzuvatna**” adı ile anıldığı ve Alanya'nın da bu bölge sınırları içinde yer aldığı bilinmektedir (Özen 2014). Tarihçi

Heredot (M.Ö 484-425)'a göre, Alanya'da yaşayan halk bu bölgeye Truva Savaşı (M.Ö 1820) sonrasında yerleşmiştir (Yetkin 2008). Bu dönemde koloni hareketlerinin hızlanmasından dolayı Alanya'da nüfusun oldukça çeşitli olduğu, bu nedenle de bölgede farklı etnik grupların bir arada barındığı bilinmektedir. Nitekim Antik Çağ'da Alanya, "çok ırklı, çok cinsli" anlamı taşıyan Pamfilya Bölgesi sınırları içinde kabul edilmiştir (Konyalı 1946, Yetkin 2008). M.Ö 1300-700 yılları arasında ise Frigler'in Güneydoğu Avrupa üzerinden Anadolu'ya girmesi sonucunda Hitit hakimiyeti zayıflamış ve Akdeniz'de Kent/Polis Devletleri ortaya çıkmıştır (Özen 2014).

Antik Çağ'da Alanya, Pamfilya ve Kilikya Bölgeleri arasında yer almıştır. Bu bölgelerin Antik Çağ'dan itibaren farklı medeniyetlerin siyasi sınırlarına dahil olması, Alanya'nın da hangi bölgenin sınırları içinde yer aldığı konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yunanlılar Alanya'yı Pamfilya Bölgesi'ne dahil ederken Tarihçi Strabon (2005), Alanya'nın Kilikya Bölgesi'nde karşılaşılan ilk kent olduğunu savunmuş; Konyalı (2011), Alanya'nın da içinde bulunduğu Mersin-Anamur kıyı bölgesinin batısının Pamfilya Bölgesi'ne, doğusunun ise Kilikya Bölgesi'ne ait olduğunu belirtmiştir (Kaba 2019). Bu görüşler doğrultusunda Alanya'nın süreç içinde kimi zaman Pamfilya Bölgesi'nin kimi zaman da Kilikya Bölgesi'nin sınırları içinde yer aldığı ve iki bölgenin de kültüründen etkilendiği anlaşılmaktadır.

Lidyalıların Anadolu'da hakimiyet kurmasının ardından Kroisos Dönemi (M.Ö 560-546)'nde ele geçirilen Alanya; M.Ö 546 yılında Pers hükümdarı Büyük Kyros (M.Ö 600-530) ile olan mücadelenin kaybedilmesi ve Lidya hakimiyetinin sona ermesi ile birlikte Pers hakimiyeti altına girerek eyalete bağlı bir beylik haline gelmiş ve I. Darius Dönemi (M.Ö 522-486)'nde başkent olan Sardes Eyaleti'ne bağlı, özel ordusu ve donanması olan bir kral tarafından yönetilmiştir (Koçak 2013, Kaba 2019). Alanya M.Ö 333 yılına kadar Pers İmparatorluğu sınırları içinde yer almış; Helenistik Dönem'de Büyük İskender (M.Ö 356-323)'in Anadolu'yu ele geçirmesi ile birlikte Antik Makedonya Krallığı'nın hakimiyeti altına girmiş ve Büyük İskender'in ölümünden sonra imparatorluk topraklarının komutanlar arasında paylaşılması sonucunda Komutan Seleukos'a verilmiştir (Kaba 2019).

Alanya'nın bilinen en eski adı olan **“Coracesium”** ilk kez M.Ö 4. Yüzyıl'da Antik coğrafyacı Pseudo-Syclax'ın seyir defterinde yer almıştır. Yunanca ve Latince **“corax/karga”** ve **“caesium/gök”** kelimelerinde türetilen Coracesium, **“Gökkarga”** anlamını taşımasının yanı sıra bu adı, bugün nesli tükenmekte olan ancak o dönemde bölgede yaygın olarak bulunan, tüylerinin rengi ve ötüşü ile ilgi çeken Gökkarga/Gökkuzgun kuşundan aldığı tahmin edilmektedir (Konyalı 2011, Yetkin 2008). Ayrıca Coracesium kelimesinin **“çıkıntılık yer”** ya da **“el değmemiş yer”** anlamı taşıdığı da ileri sürülmektedir (Özen 2014).

Lloyd ve Rice (1958)'a göre M.Ö 199 yılında Coracesium hariç Kilikya'nın tamamı Seleukos Krallığı (M.Ö 323-63)'nın hükümdarı III. Antiochus Dönemi (M.Ö 222-187)'nde hakimiyet altına alınmıştır. Seleukoslar bu süreçten itibaren Coracesium ile mücadele içinde olmuş ancak sarp bir kayalık üzerinde kurulan Coracesium'un kuşatılmasının güçlüğü sebebi ile bölgeyi sınırlarına dahil etmeyi başaramamışlardır (Konyalı 2011, Kasapoğlu 2020). Bu süreçte Coracesium, Seleukos İmparatoru III. Antiochus'a bağlı kalmayı reddeden Diodotus Tryphon adlı bir korsanın hakimiyeti altına girmiştir. Tryphon, Alanya Yarımadası'nda bugün Arap Evliyası'nın bulunduğu noktadan başlayarak Ehmedek/Ahmedek'e olan noktaya kadar harçsız iri taşlar ile bir duvar ördürmüştür; bu sayede bölgede hâkim olan yoğun çatışmadan korunan Coracesium'u hem sahip olduğu limanın elverişliliği hem de sarp kayalıklarda bulunan mağaraların ganimetleri saklamak için uygunluğu nedeni ile korsanlar için gözde bir mekân haline gelmesine neden olmuştur (Özen 2014).

Akdeniz'deki korsan faaliyetlerinin ticareti durma noktasına getirmesi sonucunda Kilikyalı korsanların egemenliğini sona erdirmek isteyen Roma İmparatorluğu, bu amaçla çok sayıda sefer gerçekleştirmiştir. Romalılar ilk kez M.Ö 75-74 yıllarında Vali Publis Servilius Vatia ile daha sonra da Marcus Antonius (M.Ö 83-30) öncülüğünde seferler düzenlenmiş ancak başarı sağlanamamıştır. M.Ö 65 yılında Romalı komutan Magnus Pompeius (M.Ö 106-48)'un düzenlediği seferler sonucunda Coracesium'un ele geçirilmesi ile birlikte Alanya Yarımadası'nda inşa edilen kale yıktırılmış ve bölge Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına dahil edilmiştir (Özer 2014). Cesar'ın ölümünden sonra Kilikya Bölgesi'nin Marcus Antonius'un yönetimine geçmesi ile birlikte Coracesium

yeniden imar edilerek Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya hediye edilmiş; Mısırlılar da bu bölgedeki ormanları işleterek ve gemileri için kereste üreterek kereste ticaretini gerçekleştirmişlerdir (Konyalı 2011, Gökçe Atahan 2019).

Coracesium, Anadolu'daki egemenliği sona erene kadar Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer almıştır. Roma'nın Anadolu'daki siyasi otoritesinin güçlenmesi ile birlikte Anadolu iki eyalete ayrılmış; Coracesium ve çevresi Kibyrtis Eyaleti içinde yer almış, Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ayrılması ile Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına giren Coracesium, merkezi Antalya'da olan Koravesiyon Thema'sı daha sonra I. Konstantin Dönemi (306-312)'nde theme (yerel idare birimi) sisteminin değiştirilmesi ile birlikte Kibyrria Vilayeti içinde yer almıştır (Kaba 2019).

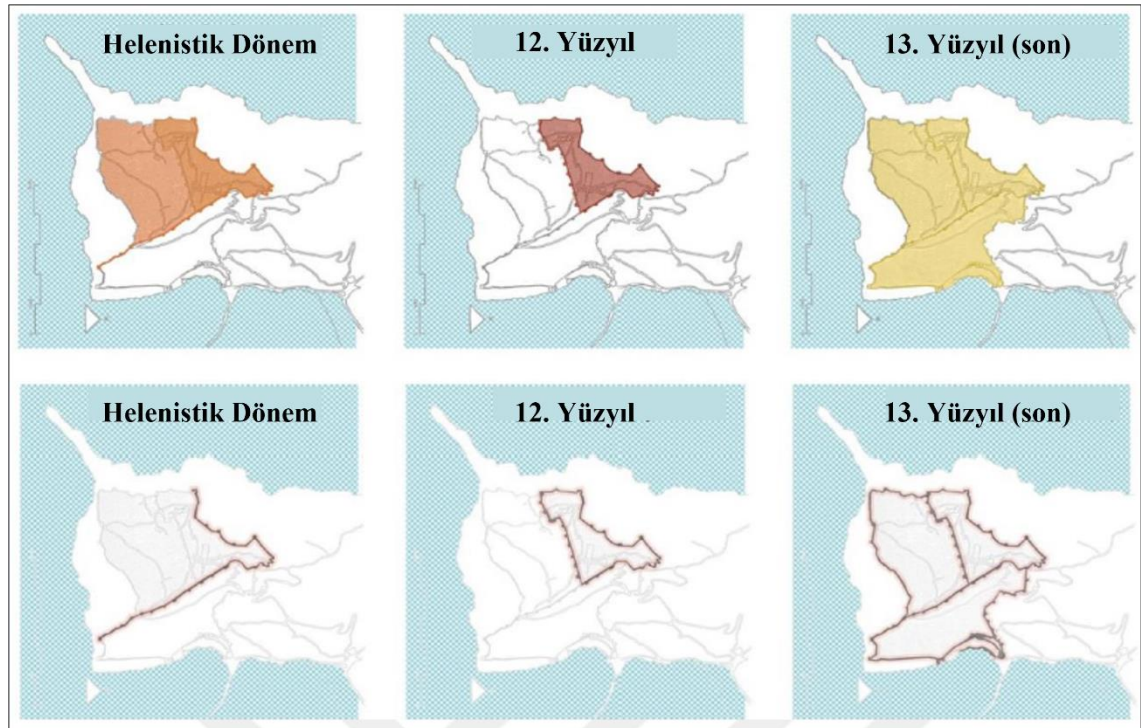
Bizans Dönemi'nde Alanya, **“Calonoros”** adını almıştır. Yunanca güzel anlamına gelen **“kala-kalon”** ve dağ anlamına gelen **“oros”** kelimelerinden türetilen Calonoros **“güzel dağ”** anlamını taşımaktadır. Ayrıca bölgede yaşayan Ermeniler, Venedikliler, Cenevizliler, Kıbrıslılar ve Frenkler bu bölgeye; Cardello, Candelor/Altın Kandil, Scandello, Galanorum, Cap Baldo, Castel Ubaldo gibi isimler vermiştir (Özen 2014).

Coracesium'un kalıntılarından faydalanarak Calonoros Kalesi'ni inşa eden Bizanslılar, Pamfilya ve Kilikya bölgelerine Hristiyanlığın gelmesi ile birlikte kale içinde kiliseler yaptırmış ve bölgenin dini öneminin artmasına paralel olarak ilerleyen süreçte bölgeyi bir piskoposluk merkezi haline getirmişlerdir (ALTSO 2021).

7. Yüzyıl'da Arapların Akdeniz kıyılarında gerçekleştirdiği akınlara bir süre direnen Calonoros bir dönem Arapların etkisinde kalmış ve 860 yılında Abbasilerin hakimiyeti altında girmiştir (Konyalı 2011, Özen 2014). Haçlı Ordusu'nun 1204 yılında İstanbul'u ele geçirmesi, 11.-13. Yüzyıllar arasında Bizans'ın hakimiyetini kaybetmesine ve Latin İmparatorluğu'nun kurulmasına neden olmuş; bu sırada merkez ile bağlantısını koparan Calonoros ve çevresindeki kale komutanları, Anadolu'daki siyasi boşluktan yararlanarak beylikler oluşturmuş ve Calonoros Kyr Vart yönetiminde Kilikya Ermeni Krallığı'nın feodal bir beyliği haline gelmiştir (Özen 2014, Kaba 2019).

Selçukluların 1071 yılında Anadolu'ya girmesini izleyen süreçte, İzzettin Keykavus ve Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde Sinop ve Antalya gibi önemli ticaret merkezleri fethedilmiş; I. Alaeddin Keykubad Dönemi'nde ise Calonoros'un doğal özellikleri ve stratejik konumunun öneminin anlaşılması ile birlikte Calonoros hem karadan hem de denizden kuşatılmış ve Kyr Vart'ın teslim olması ile 1221 yılında fethedilmiştir. (Gönüllü 2003, Kasapoğlu 2020). Bu dönemde kente Alaeddin Keykubad'a ithafen **“Alaiye”** adı verilmiştir. Bölgenin Türkleşmesi amacı ile kentin etrafındaki arazilere Türkmenler yerleştirilmiş sonrasında ise mühendis, ressam ve ustalar getirilerek kentin inşa başlatılmıştır (Kaba 2019). Alaiye'de 1221-1226 yılları arasında kapsamlı inşa faaliyetleri sürdürülmüş; kalede bir saray ve cami ile birlikte Kızıl Kule, Ehmedek, Tersane ve kenti çevreleyen surlar inşa edilmiş (Şekil 4.3); kenti çevreleyen bu surların dışındaki arazilerde ise saraylar ve av köşkleri inşa edilmiştir.

Şekil 4.3'te Alanya Kalesi ve yakın çevresinde yer alan yerleşim alanının Helenistik Dönem'den itibaren Helenistik ve Bizans kent yerleşimi üzerinde gelişim gösteren Selçuklu Dönemi'ne kadar olan gelişim evrelerine yer verilmiştir.

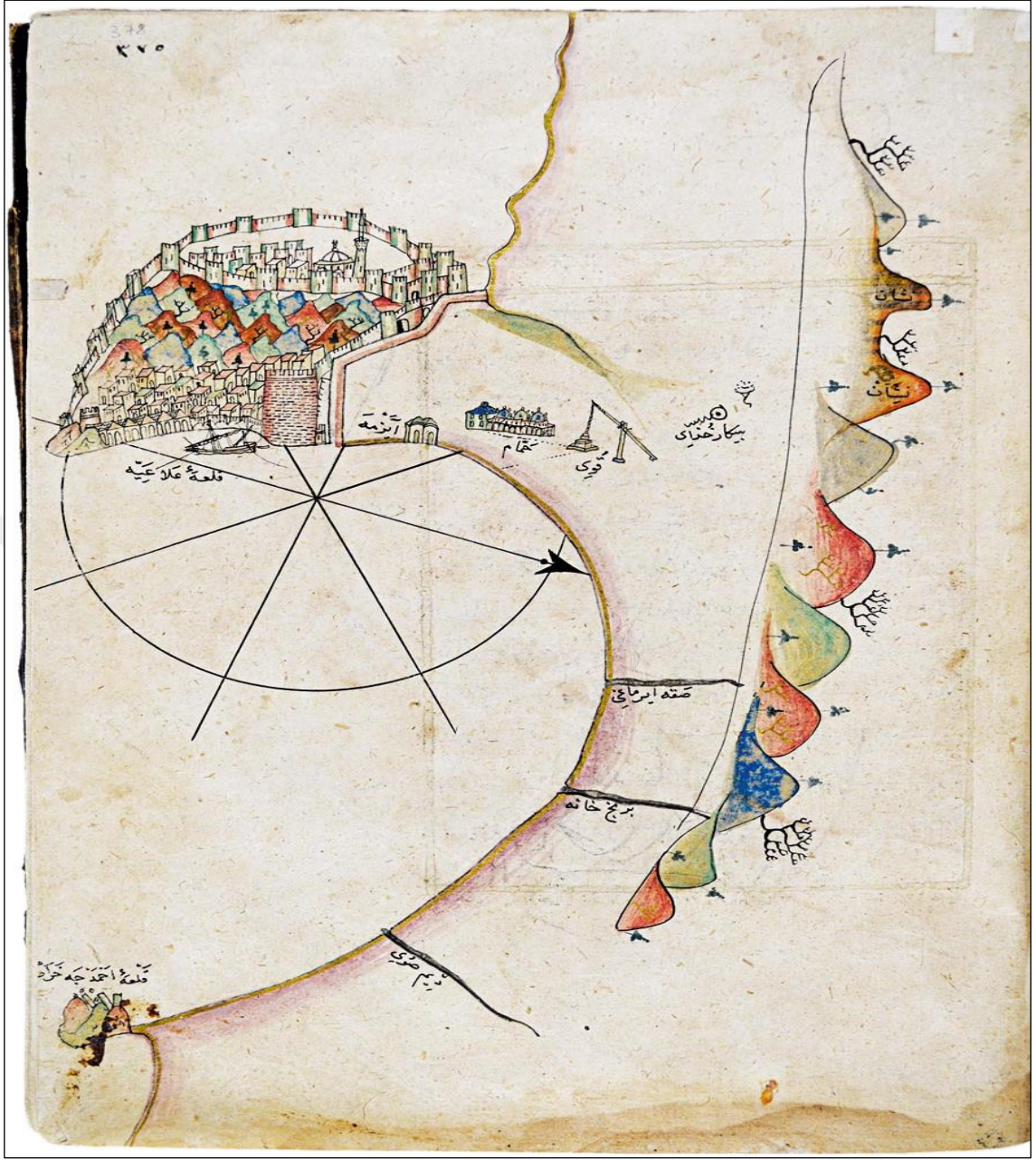

Şekil 4.3 Alanya Kalesi ve yakın çevresinin gelişim evreleri (Tanyeli 1987, Bekar 2019)

Alaiye 13. Yüzyıl'ın ortalarında Selçuklular'ın hakimiyetinin zayıflaması ile Karamanoğulları'nın hakimiyetine geçmiş, daha sonra 1293-1471 yılları arasında Memlûklüler'e bağlı Alaiye Beyliği tarafından yönetilmiş, Konyalı (2011)'ya göre Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Gedik Ahmet Paşa'nın Kılıç Arslan Bey'i ikna etmesi sonucunda Alaiye 1471 yılında Osmanlı hakimiyeti altına girmiş ve Mısır, Suriye, Kıbrıs ile deniz ticareti yapan önemli kentlerden biri olmuştur (Kasapoğlu 2020).

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde Piri Reis'in 1525 yılında Kanuni için yazdığı "Kitab-ı Bahriyye" adlı Akdeniz Atlası'nda Alaiye'den söz etmekte ve çizmiş olduğu Alaiye haritasına yer vermektedir (Konyalı 2011, Kaba 2019) (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Piri Reis'in çizmiş olduğu Alaiye haritası (Coşkun ve Gürleyen 2013)

Alaiye 1571 yılında Kıbrıs eyaletine bağlanmış daha sonra 1864 yılında Konya vilayetinin sancağı olmuştur. 1868 yılında ise Antalya sancağına bağlı bir kaza olmuş ve 20 Nisan 1923 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. Maddesi'ne göre Anadolu idari bölümlere ayrılmış ve Alaiye 1871 yılından itibaren Antalya vilayetine bağlı bir kaza konumunu korumuş, 1945 yılında Teşkilat-ı Esasi'nin adının Anayasa

şeklinde Türkçeleştirilmesinin sonucunda Antalya'ya bağlı bir ilçe olarak adlandırılmıştır (Konyalı 2011, Kasapoğlu 2020).

Koçak (2013)'a göre, Cumhuriyet Dönemi'nde kenti ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk'e çekilen telgrafın sonunda Alaiyeliler yerine Alanyalılar adının kullanılması sonucunda 23 Mayıs 1933 tarihinde toplanan bakanlar kurulunun kararı ve Atatürk'ün imzası doğrultusunda kentin adı "**Alanya**" olarak değiştirilmiştir (Kasapoğlu 2020) (Şekil 4.5).

Şekil 4.5'te Bekar (2019) tarafından oluşturulan ve süreç içinde Alanya'nın Antik Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ, Modern Çağ ve bugünün kentsel gelişimini gösteren bir çizime yer verilmektedir.

Şekil 4.5 Alanya'nın kentsel gelişimi (Bekar 2019)

4.3 Doğal Peyzaj Özellikleri

Bu bölümde iklim, topografik yapı, hidrolojik yapı, doğal bitki örtüsü ve yaban yaşamı gibi doğal peyzaj özellikleri irdelenmiştir.

4.3.1 İklim

Antalya İli'ne bağlı Alanya İlçesi'nin iklimi, Köppen iklim sınıflandırmasına göre "Csa" yani kışı ılık, yazı ise çok sıcak ve kurak iklim (Akdeniz iklimi) olarak belirlenmiştir. Csa sınıfına göre; en sıcak ayın ortalama sıcaklığı 10°C'den fazla olup kışlar daha kısa geçerken, en soğuk ayın ortalama sıcaklığının 18°C'den az ve -3°C'den fazla olduğu belirtilmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2022).

Bölge üzerindeki yağışlar ocak, şubat ve mart aylarında yoğunluk göstermektedir. Yaz sıcağının etkisi, öğleden sonra denizden karaya doğru esen meltem rüzgarlarının etkisi ile azalmakta ancak nem hissinin yüksek olması nedeni ile günlük sıcaklık ortalaması birbirine yakın olmaktadır. Bölgede iklim, güneşlenme süresi ve deniz suyu sıcaklığının iyi olması, turizm ve tarım sektörleri açısından da olumlu etkilere neden olmaktadır (Köseoğlu 2011, Kaba 2019).

4.3.2 Topografik yapı

Antalya İli'nin Alanya İlçesi'nin kuzeyinde Toros Dağları'nın bir parçası olan Geyik ve Akçalı Dağları'nın birleştiği, yükseklikleri 1000 m'yi aşan tepe ve platolardan oluşan kıyı silsileleri ile çevrilidir ve dağların alçak kısımlarında kıyı boyunca uzanan ovalar Alanya Yarımadası'nı Toros Dağları'ndan ayırmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı 2022).

Denizden yüksekliği 1000-2000 m civarında olan ve Alanya'nın kuzeyinde ve kuzey-doğusunda bulunan yaylalar, Torosların uzantısı şeklinde yer almaktadır. İlçenin önemli yükseltilerinden biri olan ve çevresinde birçok yayla bulunan Akdağ; 2451 m

yüksekliğindedir. Akdağ, Dim Çayı Yaban Hayatı Koruma Sahası içinde kalan, bitki ve hayvan varlığı bakımından çok önemli bir bölgede yer almaktadır. Orta Akdeniz’de denize en yakın ve yüksek dağ olarak bilinen Cebel-i Reis Dağı ise Mahmutlar Mahallesi ve Gözüküçüklü Mahallesi’nin kuzey sınırını da oluşturacak şekilde doğudan batıya bir set şeklinde uzanmaktadır. 1650 m yükseklikte yer alan Cebel-i Reis Dağının tamamı Dim Çayı Yaban Hayatı Koruma Sahası içinde kalmaktadır (Anonim 2014, Tekin 2014).

4.3.3 Hidrolojik yapı

Alanya İlçesi, Türkiye akarsu havzalarına göre Antalya Havzası ve Doğu Akdeniz Havzası sınırları içinde yer almaktadır. Doğu Akdeniz Havzası içinde bulunan önemli akarsular; Göksu, Berem ve Delice Çayları Antalya Havzası’nda ise Alara Çayı, Kargı Çayı, Serapsu Çayı, Oba Çayı ve Dim Çayı’dır. Dim Barajı Antalya Havzası’nda yer alan önemli bir barajdır.

Alanya, irili ufaklı, rejimleri düzensiz olan birçok akarsuya sahip olup, akarsu debileri mevsimlere göre farklılıklar göstermektedir. Yazların sıcak ve kurak geçmesi yüzünden akarsuların debileri yaz sonlarına doğru azalmakta, hatta bazıları kurumaktadır. Sonbaharda yağmurların başlaması ile birlikte su seviyesi gittikçe yükselmekte, ilkbaharda Toroslardaki karların erimesi ile su seviyesi son haline ulaşmaktadır. Kaynakları Toroslar olan dere ve çaylar denize inerken arazinin fazla eğimi nedeni ile hızlı akarken sel tahribi yaparak yüzey erozyonunu arttırmaktadır. Sulama amacıyla kullanılan bu akarsuların en önemlileri Alara Çayı, Kargı Çayı, Oba Çayı, Dim Çayı ve Sedre Çayı’dır. Alara Çayı; Manavgat ile Alanya ilçeleri arasındaki sınırı oluşturmaktadır (Anonim 2013, Tekin 2014).

4.3.4 Doğal bitki örtüsü

Alanya İlçesi, Akdeniz ikliminin etkisi altında ve konumu sebebi ile verimli topraklara sahip bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle sert kayalar ve kalkerli yapının şekil verdiği Akdeniz bitkileri maki ve fundalıklardan oluşmaktadır. Alanya İlçesi orman ve

yeşil alan varlığı ile Akdeniz'deki en zengin ilçe konumundadır (Özen 2014). Kıyı hattı ve yukarısındaki ormanlık alanın yüksek kesimlerinde *Pinus nigra* L. (Karaçam) ve *Cedrus* sp. (Sedir) ormanları, sahil kesimlerinde ise *Pinus brutia* Ten. (Kızılçam) ormanları yer almaktadır. Hatta İncekum gibi bazı bölgelerde denizle orman alanları iç içe girmektedir. Genel olarak *Pinus brutia* Ten. (Kızılçam), *Pinus nigra* L. (Karaçam), *Cedrus* sp. (Sedir), *Quercus* sp. (Meşe), *Abies* sp. (Gökmar), *Juniperus* sp. (Ardıç), *Platanus* sp. (Çınar) ve *Alnus* sp. (Kızılağaç) bulunan orman alanlarında *Populus* sp. (Kavak), *Tilia* sp. (Ihlamur), *Castanea* sp. (Kestane), *Coryllus* sp. (Fındık) gibi endüstriyel ve tarımsal ekonomik değeri olan bitki örtüsü ile de karşılaşmaktadır (Özen 2014, Tuncer 2014, Tekin 2014).

130 hektarlık dağlık bir yapıya sahip Alanya Kalesi'nde yaklaşık 300 türde doğal bitki ve 17 tür endemik bitki tespit edilmiştir. Alanya'da bulunan endemik bitkiler; *Centaurea scopulorum* (Peygamber Çiçeği), *Conringia grandiflora*, *Rosularia globularifolia*, *Isatis tinctoria* (Çiviotu), *Ricotia carnulosa*, *Ricotia sinuata*, *Nigella arvensis*, *Alkanna macrosiphon*, *Alkanna tinctoria* (Havacıya Otu), *Ajuga bonbycina*, *Phlomis leucophracta*, *Arenaria pamphylica*, *Linaria chalapensis*, *Ballota inaquidens*, *Ballota latibracteolata*, *Durani* ve *Thymus* bulunmaktadır (Özen 2014).

Alanya'nın bitki örtüsünü oluşturan diğer bir faktör ise arazi kullanımında %17'lik kısmına sahip olan tarım alanlarıdır. Bu alanlarda çoğunlukla muz ve narenciye bahçeleri yer almaktadır. Sahil kesiminde yoğunlaşan muz bahçeleri deniz seviyesinden 100-150 m yüksekliğe kadar yetişebilmektedir. Sahilden iç kesimlere doğru gittikçe artan ve deniz seviyesinden 500 m yüksekliklere kadar yetişme ortamı bulan narenciye bahçeleri ilçeye ekolojik ve ekonomik bir değer kazandırmaktadır. Tarımsal faaliyetler sonucu yetiştirilen bu ürünler ilçenin sembolü haline gelmişlerdir. Bölgede muz ve narenciye bahçelerinin dışında avokado, kahve, ananas, guava, papaya, çin eriği, hurma çeşitleri ve mango sık sık rastlanan bitkilerdendir. Deniz kıyısından dağlık ve platoluk kesimlere doğru çıkıldıkça zeytin, keçiboynuzu, mersin, dağ çileği gibi ekolojik ve tarımsal değeri yüksek bitkiler sıklıkla görülmekte ve bu bölgelerde soğuğa dayanıklı elma, armut ve ayva gibi meyve türleri de yetiştirilmektedir (Tekin 2014, ALTSO 2021).

4.3.5 Yaban yaşamı

Alanya İlçesi'nde sürüngenler, kelebekler, kuşlar ve memeliler olmak üzere pek çok yaban hayvanı ve yaşam alanı bulunmaktadır. Cebel-i Reis Dağı, Akdağ ve Delikli Dağ'ın güney-güneybatı yamaçlarında *Capra aegagrus aegagrus* (Anadolu Yaban Keçisi), sık bitki örtüsüne sahip alanlarda, yapraklı ve karışık ormanlarda, orman kenarı açık alanlar ve tarlalarda ise *Sus scrofa* (Yaban Domuzu) bulunmaktadır (Tekin 2014).

4.4 Kültürel Özellikler

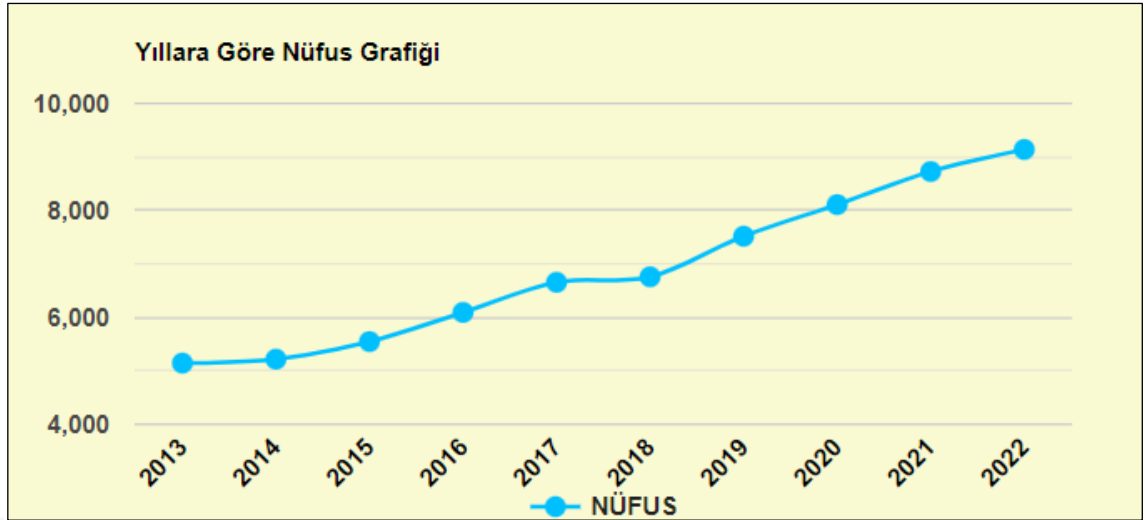
Bu bölümde nüfus, sosyokültürel yapı, ekonomi ve turizm gibi kültürü etkileyen bileşenler incelenmiştir.

4.4.1 Nüfus

Sosyal yapının oluşmasında ve değişmesinde en önemli faktör nüfustur. 2022 yılı TÜİK verilerine göre Alanya'nın nüfusu 350.636'dır (TÜİK 2022). Alanya'nın nüfusu; sahip olduğu iklim koşulları, turizm faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan istihdam nedeni ile gün geçtikçe artmaktadır. Alanya İlçesi'ne bağlı toplam 17 belediye ve 68 köy bulunmaktadır ancak son yasal düzenleme ile köylerin mahalle, belediyelerin ise belde adı ile tek mahalle olarak ilçe belediyesine katılması ile Alanya İlçesi'nde toplam 102 mahalle ve 15 yayla bulunmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

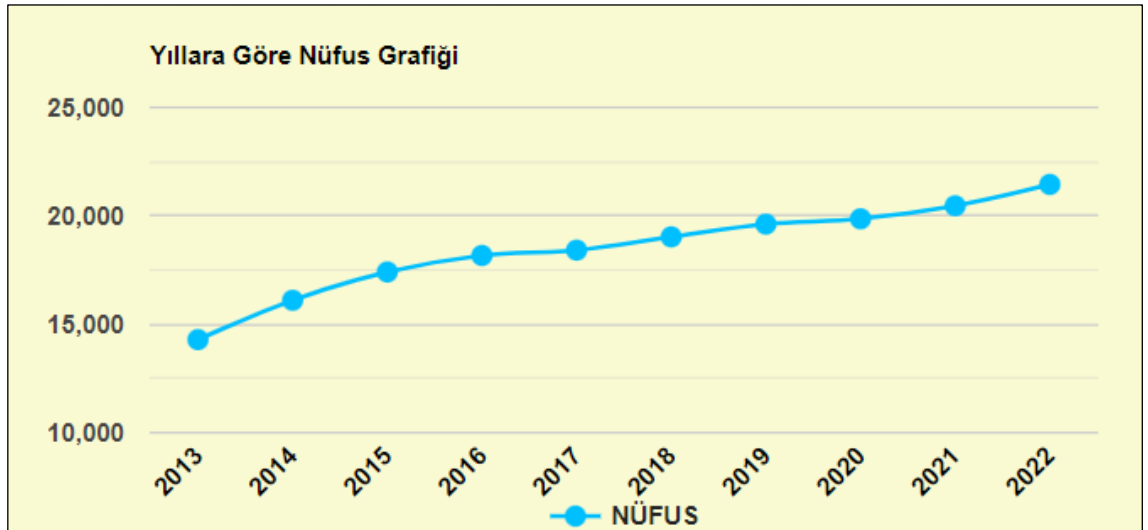
Araştırma alanları olarak belirlenen Selçuklu Dönemi av köşklerinin bulunduğu mahallelerin yıllık ortalama nüfus artış hızları; Cıkcilli Mahallesi %10,29 ve Çıplaklı Mahallesi %3,81 artış gösterirken Demirtaş Mahallesi %0,13 azalış göstermektedir. Büyükhasbahçe ve Sugözü Mahallelerine ilişkin artış hızı verisi bulunmamaktadır (ALTSO 2021).

Çizelge 4.1 Çıplaklı Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği (Anonim 2022)

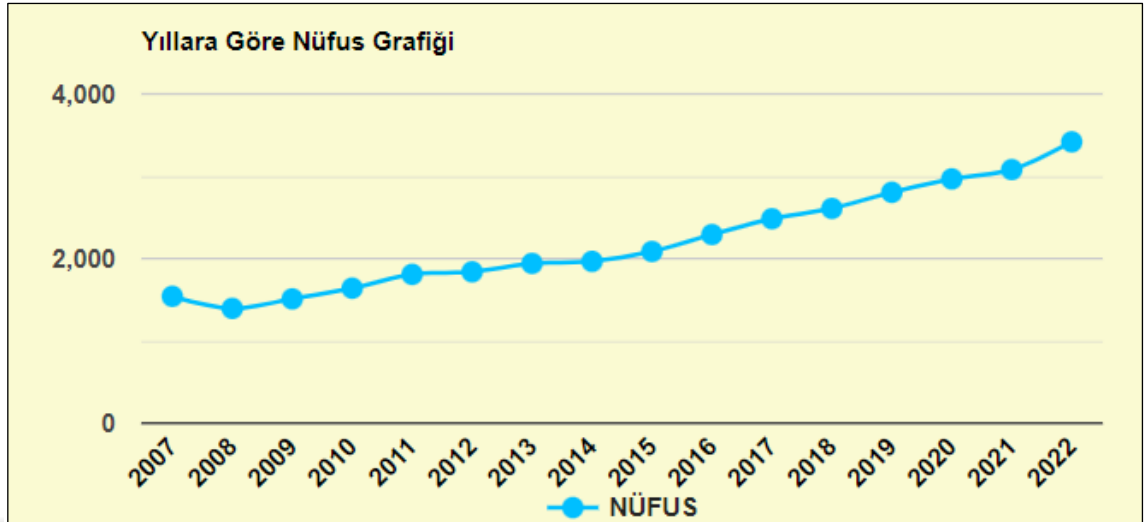
Nüfus artış grafiğine göre Çıplaklı Mahallesi'nde 2013 yılından 2017 yılına kadar nüfus artmış, 2017-2018 yılları arasında sabit kalmış ve 2018-2022 yılları arasında ise tekrar artış göstererek 10000'e yaklaşmıştır.

Çizelge 4.2 Cıkıllı Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği (Anonim 2022)

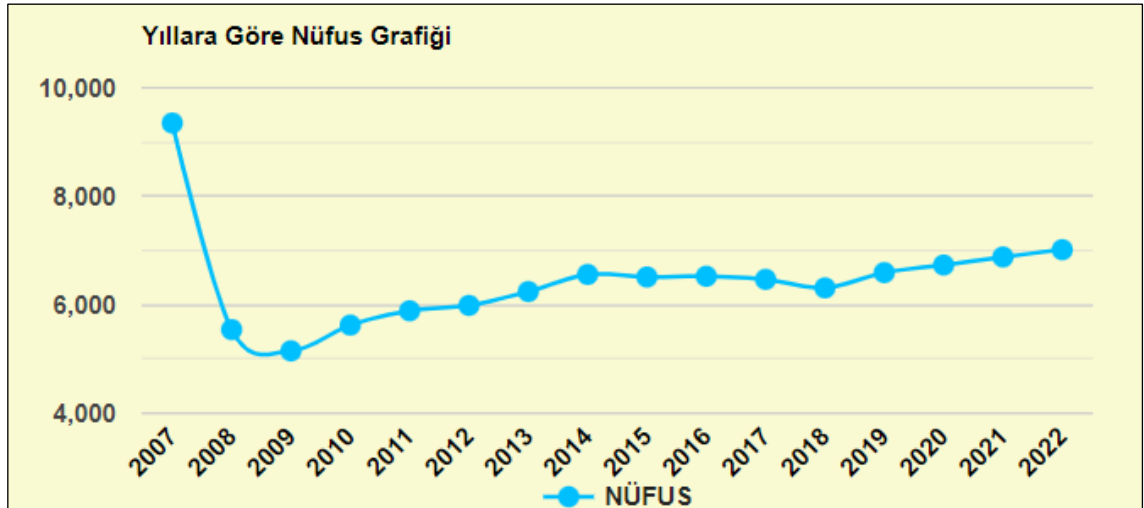
Nüfus artış grafiğine göre Cıkıllı Mahallesi'nde 2013 yılından 2016 yılına kadar nüfus artmış, 2016-2017 yılları arasında sabit kalmış ve 2017-2022 yılları arasında ise seyrek de olsa tekrar artış göstererek 20000'i geçmiştir.

Çizelge 4.3 Büyükhasbahçe Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği (Anonim 2022)

Nüfus artış grafiğine göre Büyükhasbahçe Mahallesi'nde 2007-2008 yılları arasında nüfusta düşüş yaşanmış, 2009 yılından 2011 yılına kadar nüfus artmış, 2011-2012 yılları ve 2013-2014 yılları arasında sabit kalmış ve 2018-2022 yılları arasında ise tekrar artış göstererek 4000'e yaklaşmıştır.

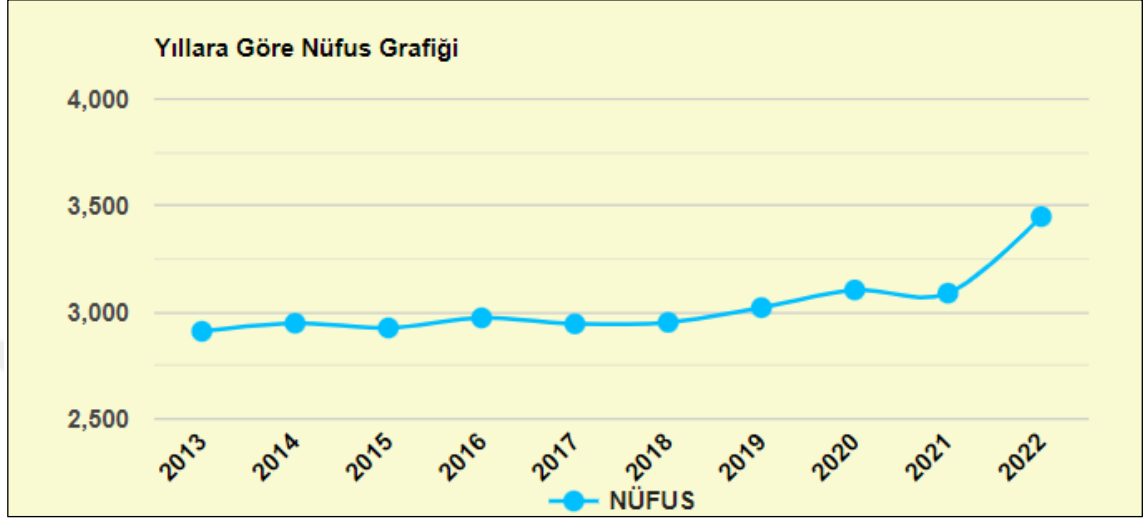
Çizelge 4.4 Sugözü Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği (Anonim 2022)

Nüfus artış grafiğine göre Sugözü Mahallesi'nde 2007-2008 yılları arasında büyük bir düşüş yaşanmış, 2009 yılından 2014 yılına kadar nüfus artmış, 2014-2018 yılları arasında

tseyrek de olsa düşüş yaşanmış ve 2018-2022 yılları arasında ise tekrar artış göstererek 7000'e yaklaşmıştır.

Çizelge 4.5 Demirtaş Mahallesi'nin yıllara göre nüfus artış grafiği (Anonim 2022)

Nüfus artış grafiğine göre Demirtaş Mahallesi'nde 2013 yılından 2019 yılına kadar nüfus artıp azalan bir süreç izlemiş, 2018-2020 yılları arasında artış gözlenmiş ancak 2020-2021 yılları arasında azalmış ve 2022 yılına doğru artışa geçerek 3500'e yaklaşmıştır.

4.4.2 Sosyokültürel yapı

Alanya tarihi süreç içinde gerek iklimi gerek stratejik coğrafi konumu sebebi ile pek çok medeniyetin yerleşim alanı olarak seçilmiş dolayısı ile bu medeniyetlerin sosyal, toplumsal, kültürel değerleri ve gelenekleri çerçevesinde gelişim göstermiştir. Süreç içinde Alanya önemli bir merkez olması sebebi ile Kilikya, Pamfilya, Hitit, Lidya, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalmış; bu uygarlıklar bugüne çok sayıda kültürel miras ögesi bırakmıştır. Bunlar; Alanya Kalesi, Ehmedek, Darphane, Aya Yorgi Kilisesi, Akşebe Sultan Mescidi ve Türbesi, Alaeddin Cami, Emir Bedrüddin (Andızlı) Cami, Alaeddin Keykubad Sarayı, Selçuklu Hamamı, Bedesten ve Arasta, Sarnıçlar, Deniz Feneri, Sitti Zeynep Türbesi, Adam Atacağı, Kızıl Kule, Tersane, Alara Han ve Alara Kalesi, Leartes Antik Kenti, Iotape (Aytap) Antik Kenti, Selinus, Nephelis, Adanda-Lamus, Antiocheia Ad Gragum,

Hamaxia (Sinek Kalesi) Antik Kenti, Colybrassus (Ayasofya), Pissarissos (Esentepe), Marassos (Büyükpınar), Justinianopolis (Karaburun), Ptolemaios (Fığla), Augae (Konaklı), Naula (Mahmutlar), Cibra Harabeleri, Korsanlar Mağarası, Aşıklar Mağarası, Fosforlu Mağara, Damlataş Mağarası, Hasbahçe Mağarası, Dim Mağarası, Kadiini Mağarası, Çıplaklı Av Köşkü, Güleşen Av Köşkü, Hacıbaba Av Köşkü, Hasbahçe Av Köşkü, Sugözü Av Köşkü, Sedre (Demirtaş) Av Köşkü, Atatürk Evi ve Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Kızıl Kule Etnografya Müzesi'dir.

4.4.3 Ekonomi ve Turizm

Alanya İlçesi ekonomi ve turizm açısından önemli bir konumda yer almaktadır. Ancak sanayi sektörü, turizm ve ticaret sektörü kadar gelişim göstermemiştir. Turizm sektörünün kentte ana sektör olmasından da önce tarım sektörü; Antalya Ovası'nda ülkenin önemli tarım bölgelerinden birinde yer alması sebebi ile ana geçim kaynağını oluşturmuştur. İklim koşullarının elverişli olması ve tarımsal faaliyetlerin kış aylarında da devam etmesi dolayısı ile bölgedeki tarımsal üretimin gelir getiriyor olması dışı göç olgusunu engellemektedir (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

Alanya'nın ekonomisi 1960 yılına kadar dışı kapalı bir yapıya sahip olup, bu zamana kadar ancak orman ürünlerinden sedir kerestesinin tarih boyunca gemi yapımında kullanmak üzere deniz yolu ile Mısır'a gönderildiği bilinmektedir. 1960 yılından itibaren Antalya-Mersin Karayolunun açılması ile tarım ürünlerinin diğer şehirlere ve dış ülkelere gönderilmesi ve turizm hareketinin başlaması sayesinde ilçenin asıl geçim kaynağını oluşturan tarım ve turizm sektörlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır (ALTSO 2021).

İlçede iklim ve arazi koşulları elverişli olmadığı için hayvancılık faaliyetleri sınırlı olarak yapılmaktadır. Deniz ürünlerini açısından bol olmasına karşın avlanmada ileri teknoloji uygulanmadığından az gelir sağlanmaktadır. İlçedeki ormanlık alanlar uzun yıllar boyunca Alanya ve çevresinin kereste ihtiyacını sağlamıştır. Sanayi sektörü çok gelişmiş olmamakla birlikte turizme ve gıdaya dayalı bazı üretim tesisleri ile küçük çaplı imalathaneler faaliyet göstermektedir (Tekin 2014).

Alanya İlçesi'nde turizm sektörü, deniz turizmine bağlı olarak gelişmiş; bu gelişmeye bağlı olarak başta turistik tesisler olmak üzere yiyecek-içecek sektörü, seyahat ve eğlence işletmelerinin de gelişmesine katkı sağlamıştır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

Sahip olduğu doğal ve kültürel değerleriyle birlikte özellikle 1980'li yıllardan sonra yörede gerçekleştirilen turizm yatırımları ve hız kazanan turistik hareketler sonucunda Alanya, aldığı yerli ve yabancı göçü ile birlikte hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Özellikle Alanya ilçe merkezi 1950'li yıllara kadar küçük bir balıkçı kasabası, narenciye ve muz üretimine dayalı bir tarım kentiymiş, bugün turizm kentsel yaşamın bir parçası haline gelmiş ve Alanya bir turizm yöreni kimliğine bürünmüştür. Türkiye'nin en büyük turizm merkezlerinden biri olan Alanya, Akdeniz çanağında yer alan diğer ülkelerdeki turistik bölgeler içinde de önemli bir yere sahiptir. Yörede çalışan nüfusun büyük bölümünün tarım sektöründe istihdam edilmesi ve özellikle kırsal kesimin halen ana geçim kaynağını bu sektörün oluşturmaya karşın turizm, yapılan yatırımlar ve sağladığı doğrudan ve dolaylı istihdam olanaklarıyla günümüzde Alanya'nın öncelikli sektörü konumuna gelmiştir (Anonim 2013, Tekin 2014).

4.4.4 Alan kullanımı

Konut/yerleşme alanlarının dağılımına bakıldığında, mevcut konut/yerleşme alanlarının 1.936,12 hektar, gelişme konut/yerleşme alanlarının ise 4.658,63 hektar alan; kentsel çalışma alanları toplam 1.144,82 hektar alan kaplamakta ve kentsel çalışma alanları kapsamında değerlendirilen merkezi iş alanları 30,83 hektar, ticaret alanları 67,57 hektar, turizm-ticaret-konut alanları 615,90 hektar, toplu işyerleri 41,59 hektar, konut dışı kentsel çalışma alanları 1,20 hektar, küçük sanayi alanları 298,89 hektar, lojistik bölge 7,19 hektar, belediye hizmet alanları 12,64 hektar, kamu hizmet alanları 28,87 hektar, teknoloji geliştirme bölgeleri 12,93 hektar, tarım ve hayvancılık tesisi alanı 23,95 hektar ve askeri alanlar ise 3,26 hektar alan; kentsel ve bölgesel sosyal altyapı alanları toplam 473,64 hektar alan kaplamakta ve kentsel-bölgesel sosyal altyapı alanları kapsamında değerlendirilen eğitim alanları 61,85 hektar, yükseköğretim alanları 120,30 hektar, sağlık alanları 33,72 hektar, sosyal altyapı alanları 183,69 hektar ve spor alanları ise 74,08 hektar alan kaplamaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

Açık ve yeşil alanlar toplam 1226,86 hektar alan kaplamakta ve bu kapsamda değerlendirilen park ve yeşil alanlar 661,78 hektar, rekreasyon alanları 5,86 hektar, ağaçlandırılacak alanlar 45,11 hektar, mezarlık alanları 155.10 hektar, mesire alanları 211,41 hektar, kıyı ve kumsallar ise 147,59 hektar alan; bugünkü arazi kullanımı devam ettirilerek korunacak alanlar toplam 130.380,77 hektar alan kaplamakta ve bu kapsamda değerlendirilen; orman alanları 85.371,64 hektar, mera alanları 10.316,33 hektar ve tarım alanları ise 34.692,80 hektar alan; sit/koruma alanları toplam 1073,22 hektar alan kaplamakta ve bu kapsamda değerlendirilen arkeolojik sit alanları 867,28 hektar, kentsel sit alanları 26,16 hektar ve koruma alanları ise 173,44 hektar alan; afet tehlikeli alanlar toplamda 101,23 hektar; göl-gölet-baraj gölü olarak düzenlenen alanlar toplam 496,63 hektar, akarsular toplam 364,21 hektar olmak üzere su yüzeyleri toplam 860,84 hektar; 9,04 hektar terminal alanı, 44,94 hektar enerji üretim alanı 5,65 hektar enerji depolama alanı, 2,50 hektar teknik altyapı-trafo alanları, 9,41 hektar regülatör alanı, 67,35 hektar katı atık tesisleri alanı ve 23,45 hektar atık su tesisleri alanı bulunmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022).

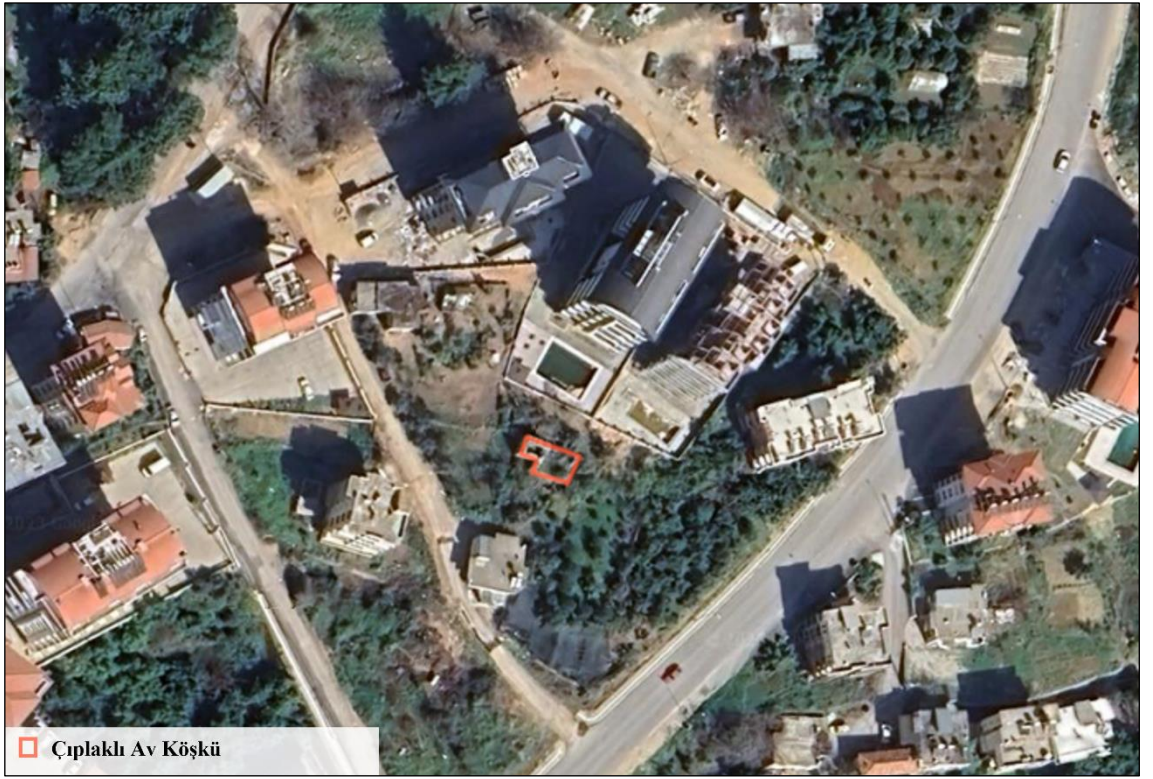
4.5 Selçuklu Dönemi Av Köşkleri

Bu bölümde Alanya’da bulunan Selçuklu Dönemi’ne tarihlenen ve Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenen av köşklerinin planları, yapısal özellikleri, malzeme ve teknikleri, süsleme detayları ile birlikte av köşklerinin yakın çevresinde külliye şeklinde inşa edilen yapılar ile ilgili verilere yer verilmiştir.

4.5.1 Çıplaklı Av Köşkü

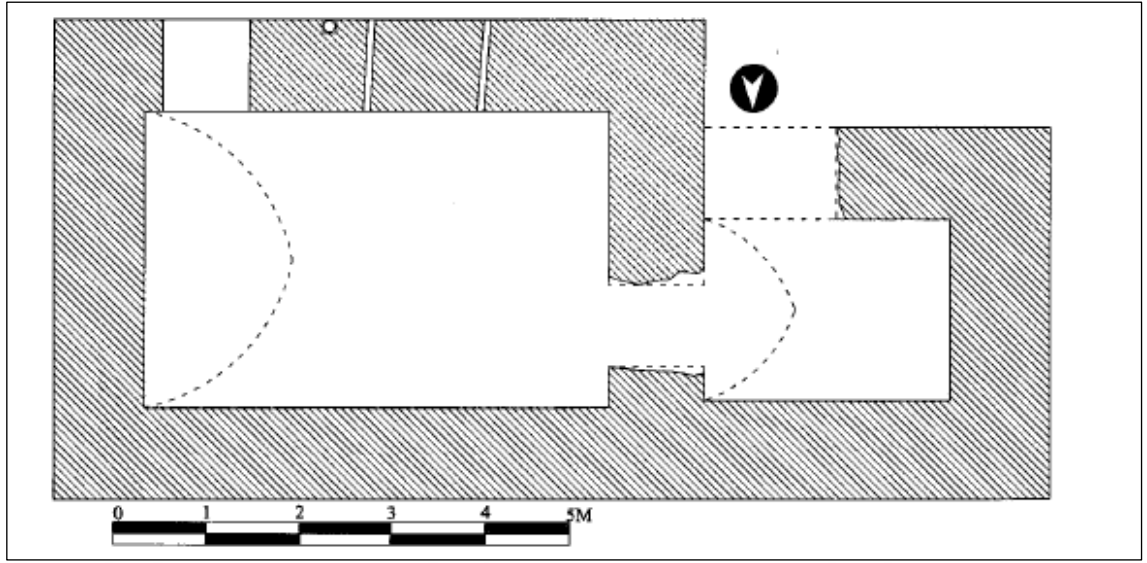
Çıplaklı Av Köşkü, Alanya ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, yaklaşık 6 km uzaklıkta yer alan Çıplaklı Mahallesi’nde yer almaktadır. Doğusunda Oba, batısında Atmaca, kuzeyinde Değirmendere, güney ise Cıkcilli Mahallesi bulunmaktadır. Çıplaklı Mahallesi’nde kot farkı 25-210 m aralığında olmak üzere güneyden doğuya ve kuzeyden batıya doğru yükselen bir topografyaya sahiptir ve mahalle güneyi ile doğusunda yer alan iki vadi ile ayrılmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2019). Tarihi kayıtlarda av köşkünün bir dağ yamacında, manzaraya hâkim konumda, su kaynağına yakın verimli bir

arazide inşa edildiğinden söz edilmektedir. Bugün Çıplaklı Av Köşkü doğuda Gülefşen Caddesi, batıda Barbaros Caddesi ile güneyde 70235. Sokak ve kuzeyde 70236. Sokak ile çevrelenmiş bir parsel içinde bulunan apartmanlar ve bahçeleri arasında sıkışmış durumdadır. Yakın çevresinde tarım alanları, bahçe ve parklar ile yoğun gelişim gösteren yeni konut alanları yer almaktadır (Şekil 4.6). Çıplaklı Av Köşkü, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 31.01.1996 tarihinde 2846 sayılı karar ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapının bir kitabesi ve banisi bulunmamaktadır.

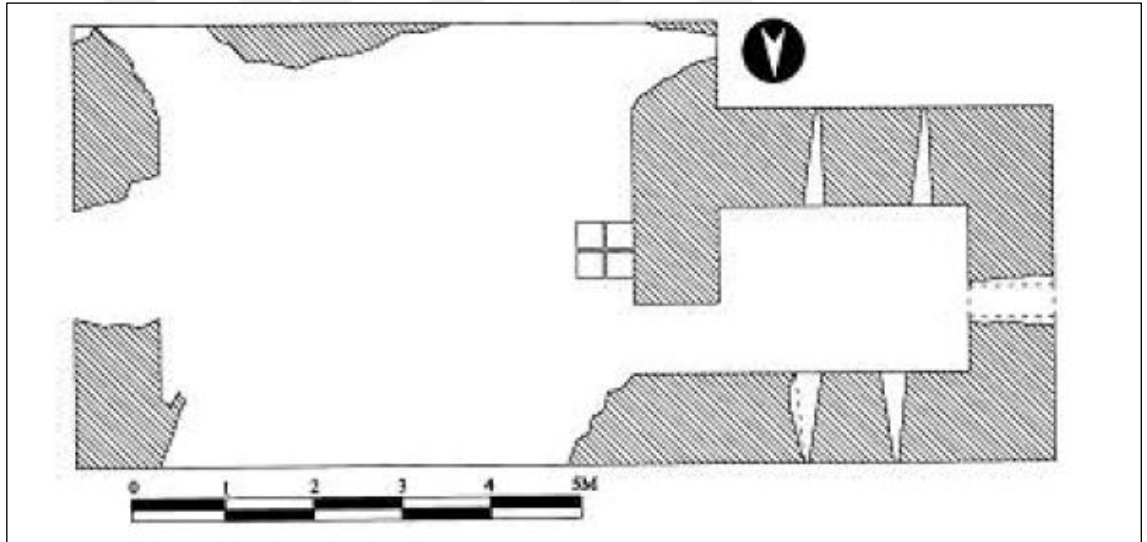

Şekil 4.6 Çıplaklı Av Köşkü (Google Earth 2022)

Plan Tipi: 5,35x10,95 m ölçülerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan dikdörtgen formlu, L planlı, sofasız, iki katlı, zemin katın üst örtüsü beşik tonozlu, her iki katta da biri diğerinden daha küçük olmak üzere iki ayrı mekândan oluşmaktadır (Yavaş 2003) (Şekil 4.7) (Şekil 4.8).

Şekil 4.7 Çıplaklı Av Köşkü zemin kat planı (Yavaş 2003)

Şekil 4.8 Çıplaklı Av Köşkü birinci kat planı (Yavaş 2003)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Av köşkünün zemin katındaki beşik tonozda ve birinci katındaki batı duvarında bulunan nişte tuğlaya rastlanmaktadır.

Yapısal Özellikleri: Yapının girişi güney cephesinde yer almaktadır. Aynı cephede biri doğuda biri de batıda olmak üzere iki adet açıklık vardır. Güneydoğu köşede yer alan ve zıvana delikleri bulunan kapı; 1,5x0,5 m genişliğinde dikdörtgen formlu ve taş lentoludur.

Güneybatı köşede yer alan ikinci kapının ahşap lentosunun batı duvarında karşılığı yoktur ve kapı açıklığının üzerinde sivri kemer formlu bir niş bulunmaktadır (Yavaş 2003).

Zemin kat: Güneydoğuda köşede bulunan kapının 0,75 m batısında birinci kata ulaşan bir künk yuvası bulunmaktadır (Yavaş 2003). Zemin katta mazgal pencereler dışında açıklık yoktur. Büyük ölçekli dikdörtgen formlu mekânda köşede bulunan bir açıklıktan, küçük ölçekli kare formlu ikinci bir mekâna ulaşılmaktadır.

Birinci kat: Av köşkünün birinci katı oldukça harap durumdadır ve birinci kata çıkışın nasıl sağlandığına yönelik bir bulgu bulunmamaktadır. Kuzey ve güney duvarlarda ikişer adet mazgal pencere yer almaktadır. Doğuda bulunan mekânın güney cephesi açıktır; bu bağlamda birinci katta güneye doğru açılan bir eyvan veya bir balkonun düzenlendiği ayrıca bu noktaya ulaşan bir künk yuvasının yer aldığı ve bir havuzun bulunduğu tahmin edilmektedir (Yavaş 2003).

Çıplaklı Av Köşkü'nün zemin kat ve birinci kat tasarımları arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Zemin katta iki adet mazgal pencere haricinde açıklık yokken birinci kat pencereler, eyvan veya balkon hacimleri ile yarı-açık bir mekân şeklinde tasarlanmıştır. Bu kapsamda zemin katın servis birimlerini içerdiği, birinci katın ise eyvan veya balkon şeklinde düzenlenen bir ana mekân ve ona bağlı küçük bir mekân ile yaşamsal birimleri içerdiği tahmin edilmektedir (Yavaş 2003).

Süsleme: Av köşkünün kuzey cephesinde kırmızı zig-zag motifli freskler bulunmaktadır. Aynı zig-zag motifli fresklere; Hacıbaba, Hasbahçe ve Sugözü'nde bulunan av köşklerinde de rastlanmaktadır.

Çıplaklı Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan diğer yapılar: Çıplaklı Av Köşkü'nün yakın çevresindeki yapılara ilişkin veriler oldukça sınırlıdır. Av köşkünün kuzeyinde bir su kanalının bulunduğu ayrıca av köşküne doğru yönelmiş künklerin varlığından söz edilebilmektedir. Ancak bugün tarım arazileri arasında kaybolmuş durumdadır.

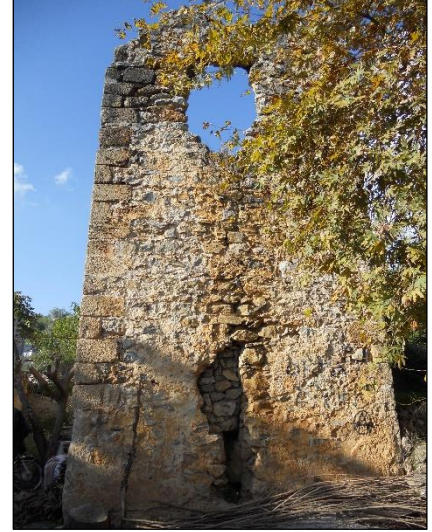
Bitkisel Materyal: Çıplaklı Av Köşkü'nün çevresinde yoğun bir şekilde *Rubus sp.* (Böğürtlen), *Ficus carica* (İncir), *Citrus sinensis* (Portakal) ve *Vitis sp.* (Asma) bulunmaktadır.

4.5.2 Güleşen Av Köşkü

Güleşen Av Köşkü; Alanya ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, yaklaşık 6 km uzaklıkta yer alan Çıplaklı Mahallesi'nde yer almaktadır. Doğusunda Oba, batısında Atmaca, kuzeyinde Değirmendere, güney ise Cıkcilli Mahallesi bulunmaktadır. Çıplaklı Mahallesi'nde kot farkı 25-210 m aralığında olmak üzere güneyden doğuya ve kuzeyden batıya doğru yükselen bir topografyaya sahiptir ve mahalle güneyi ile doğusunda yer alan iki vadi ile ayrılmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2019) (Şekil 4.9) (Şekil 4.10). Av köşkü Toros Dağları'nın eteğinde bulunan bir tepe üzerinde, denize ve manzaraya hâkim bir konumda inşa edilmiştir. Bugün Güleşen Koruma Alanı'nın ortasından 70116. Sokak ve Barbaros Caddesi geçmektedir. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.12.1990 tarihli ve 999 sayılı karar ile tescillenmiştir. Güleşen Av Köşkü, yakın çevresinde bulunan Tarihi Güleşen Cami, hamam ve köprüyü de kapsayan koruma alanı yaklaşık 1,2 hektar genişliğindedir ve farklı dönemlere tarihlenen tescilli sivil mimari örnekleri de yer almaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2019). Yapının bir kitabesi ve banisi bulunmamaktadır. Bu durum yakın çevresindeki diğer taşınmaz kültür varlıkları ile birlikte ele alındığında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Karamağaralı (1988) Güleşen Av Köşkü'nü 14. Yüzyıl Karamanoğulları Beyliği Dönemi'ne tarihlerken Redford (2008), 13 Yüzyıl Selçuklu Dönemi'ne tarihlendiğini belirtmektedir. Nitekim Alanya'da 13. Yüzyıl'da inşa edilen diğer av köşkleri ile karşılaştırıldığında Güleşen Av Köşkü'nün de benzer plan tipi, yapısal özellikleri, malzeme, teknik ve süslemeye sahip olması, bu av köşkünün 13. Yüzyıl'da inşa edilen ve Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen bir yapı olduğunu desteklemektedir. Güleşen Av Köşkü, bugün kentin genişlemesine paralel olarak çevresindeki yapılar ve bahçe duvarları arasında sıkışmış ve harap bir haldedir.

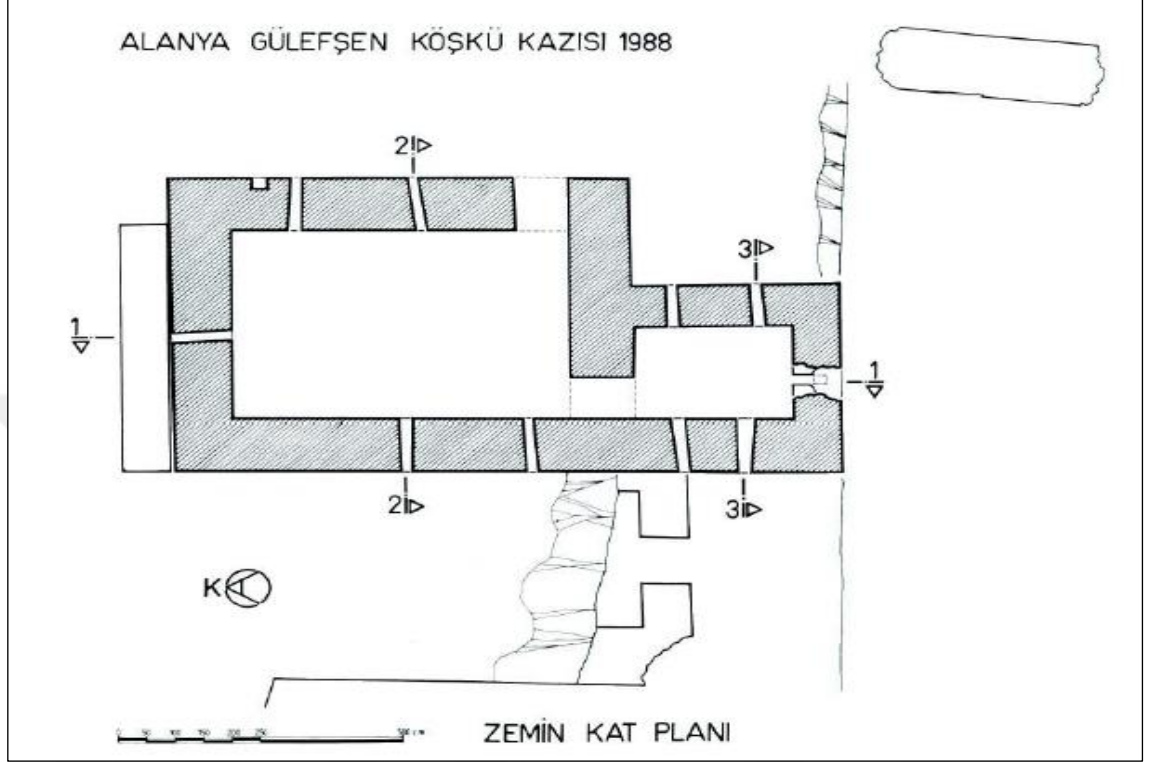
Şekil 4.9 Güleşen Av Köşkü yerleşim planı (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022)

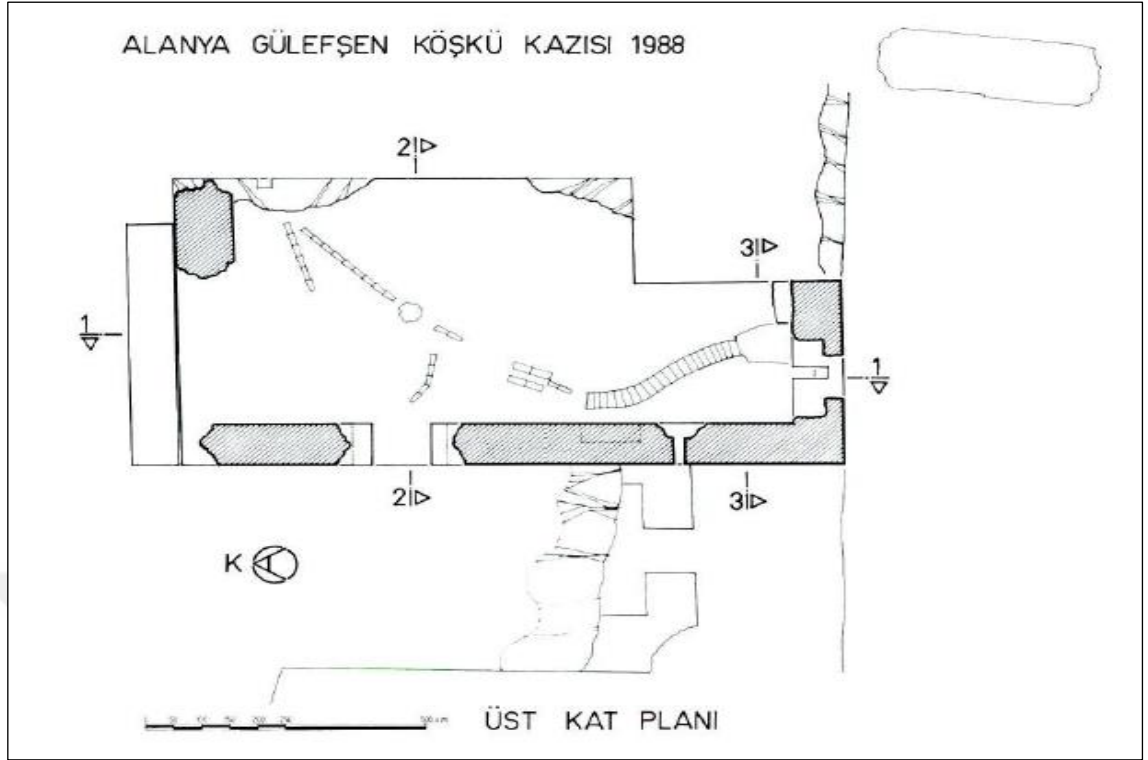
Şekil 4.10 Güleşen Av Köşkü doğu ve güney cepheleri (Orijinal 2022)

Plan Tipi: 5,5x12,10 m ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen formlu, L planlı, sofasız, iki katlı, zemin katın üst örtüsü beşik tonozlu, her iki katta da

biri diğferinden daha küçük olmak üzere iki ayrı mekândan oluşmaktadır (Karamağaralı 1988) (Şekil 4.11) (Şekil 4.12).

Şekil 4.11 Gülefşen Av Köşkü zemin kat planı (Karamağaralı 1988)

Şekil 4.12 Güleğfen Av Köşkü birinci kat planı (Karamağaralı 1988)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ve tuğla ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Av köşkünün güneydoğu ve güneybatı köşeleri ile bazı pencerelerin sövelerinde devşirme malzeme kullanılmıştır (Yavaş 2000).

Yapısal Özellikleri: Av köşkünün girişi doğu cephesindedir. Duvar kalınlığı yaklaşık 1 m'dir. Birinci katın batı cephesinde ahşap hatıl izleri görülmektedir. Av köşkünün doğu cephesinde ikisi kuzeyde, diğer ikisi güneyde olmak üzere dört adet; batı cephesinde dört adet, kuzey ve güney cephelerinde ise birer adet düşey dikdörtgen formlu mazgal pencere bulunmaktadır. Doğü cephesinin kuzeydoğu köşesinde birinci kata uzanan açık bir künk yuvası yer almaktadır (Yavaş 2000).

Zemin kat: Kuzeyde dikdörtgen formlu bir mekân ile bu mekânın güneyinde yer alan kare formlu, daha küçük ölçekli başka bir mekândan oluşmaktadır. Bu mekâna girişi sağlayan kapı açıklığında ahşap hatıl izleri bulunmaktadır. (Yavaş 2000). Zemin kat sekiz adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Üst örtü sivri beşik tonozludur (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 Güleşen Av Köşkü'nün zemin katında bulunan mekânlar (Orijinal 2022)

Birinci kat: Zemin kat ile aynı plana sahiptir. Birinci kata geçiş av köşkünün kuzey cephesinde dışarıda bulunan taş merdivenler ile sağlanmaktadır. Kuzeydeki eyvan şeklinde düzenlenen mekânın ortasında bir havuz kuruluşu bulunmaktadır ve bu havuza kuzeybatıda yer alan künk yuvası aracılığı ile ulaştırılan su, havuzu dolanıp güneyde bulunan sivri kemerli nişe uzanan künkler aracılığı ile sokağa tahliye edilmektedir (Karamağaralı 1988). Ayrıca kuzeydoğu köşedeki kanaldan, batı cephesindeki açıklığa doğru başka künklerin bulunması, birinci katta çift yönlü ilerleyen bir su sisteminin oluşturulduğunu göstermektedir (Yavaş 2000). Doğu duvarı tamamen yıkılmıştır. Batı duvarında ise bir adet mazgal pencere ile sivri kemer formu ve ahşap lentolu 1 m genişliğinde bir açıklık yer almaktadır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Güleşen Av Köşkü'nün batı cephesi (Yavaş 2007)

Süsleme: Av köşkünün güney ve batı cephesinde kırmızı renkte dama motifli freskler bulunmaktadır (Şekil 4.15). Bu dama motifli fresklere Alanya Kalesi'ndeki Orta Kapı'nın cephesinde ve batı surlarında rastlanmaktadır. Yavaş (2000)'a göre kuzey ve doğu cephesinde ise kırmızı zig-zag motifli freskler bulunmaktadır. Ancak bugün kuzey cephenin tamamen bitki ile kaplanmış olması ve doğu cephesindeki sıvaların dökülmüş olması sebebi ile zig-zag motifli fresklere ulaşılamamaktadır. Aynı zig-zag motifli fresklere; Hacıibaba, Hasbahçe ve Sugözü'nde bulunan av köşklerinde de rastlanmaktadır. Konyalı (1946)'ya göre av köşkünün yanında bulunan kulübe şeklindeki yapının duvarlarında mavi zemin üzerinde siyah renkli geometrik ve bitkisel motiflerden oluşan çiniler bulunmaktadır. Birinci katın güneyinde bulunan mekânda sivri kemer formulu nişin kemerlerinde kırmızı renkli zig-zag motifli freskler bulunmaktadır (Yavaş 2000). Ayrıca Karamağaralı (1988) birinci katta gerçekleştirilen temizleme çalışmaları sırasında çini duvar kaplamalarına rastlanıldığını belirtmektedir.

Şekil 4.15 Güleğşen Av Köşkü'nün batı cephesinde bulunan dama motifli freskler (Orişinal 2022)

Güleğşen Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan diğler yapılar: Güleğşen Av Köşkü'nün yakın çevresinde kuşatma duvarları, türbe, cami, hamam, havuz, köprü ve müştemilat gibi yapıların yer aldığından söz edilmektedir (Konyalı 1946). Müştemilat yapıları ve havuz ile ilgili verilere rastlanamamıştır. Bugün 6,5x18 m ölçülerinde olduğı öne sürülen havuzun bulunduğı yerde bir kulübe yer almaktadır (Yavaş 2000).

- **Av köşküne dışarıdan eklenen yapı:** Av köşkünün batı cephesinde bulunan sivri kemerli pencereye kadar ulaşan, dıştan eklenlenmiş 4,5x10 m boyutlarında dikdörtgen bir kalıntının bulunduğı ve bu kalıntının av köşkünün birinci katında bulunan havuz ile sivri kemerli açıklığın arasındaki künkler ile bağlantılı olduğı tahmin edilmektedir (Yavaş 2000) (Şekil 4.16). Konyalı (1946) av köşkünün yanındaki bu yapının bir kulübe şeklinde betimlerken Yavaş (2000) ise bir balkon işlevi gördüğünü ya da duvarları üzerinde yükselen ahşap bir çıkmayı taşıyan masif bir kütle olduğunu belirtmektedir. Av köşkünün güneydoğusunda bulunan su kaynağının önünde moloz taştan bir kütle dikkat çekmektedir. Konyalı (1946) bu kalıntıda bir çini fragmana rastlamıştır.

Şekil 4.16 Güleğfen Av Köşkü'nün batısında bulunan yapının kalıntıları (Orijinal 2022)

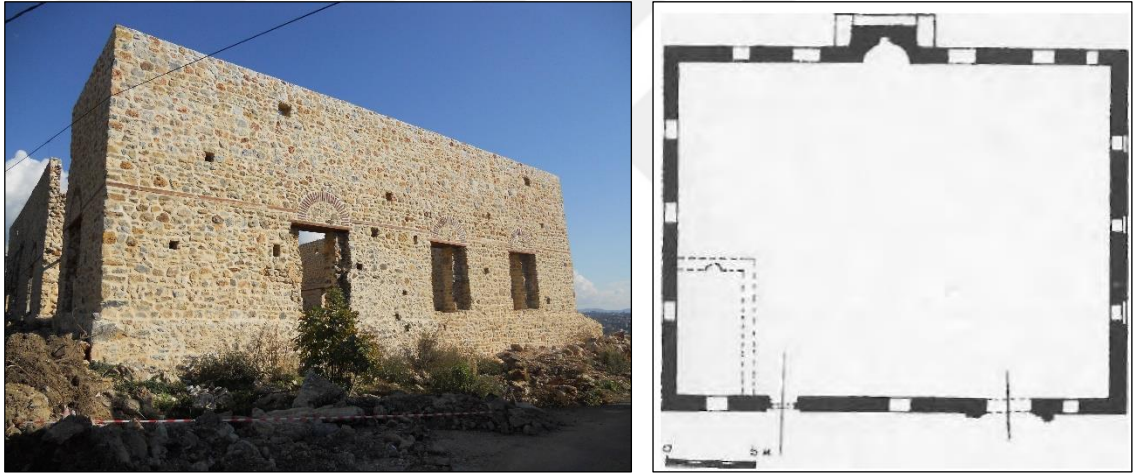
- **Su kanalları:** Av köşkünün kuzey ve güney cephelerinde yer alan künk yuvalarına doğru uzanan su kanalları bulunmaktadır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Güleğfen Av Köşkü su kanalları (Orijinal 2022)

- **Kuşatma duvarları:** Bugün av köşkünün 25 m doğusunda iki parça şeklinde çevre duvarlarına ait kalıntılara rastlanmaktadır.

- **Cami:** Kitabesinde 1373 yılında inşa edildiği ve Karamanoğulları Dönemi'nde Bedrüddin Mahmut Bey Bin Alaeddin Bin Yusuf tarafından yaptırılmıştır. 27x21 m ölçülerinde, dikdörtgen formudur. Kuzey cephesinde iki adet büyük kapı bulunmaktadır. Doğu tarafındaki giriş kapısı batı tarafındaki kapıya göre küçüktür. Batı tarafındaki kapının üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır. Moloz taştan inşa edilmiştir. Yalnızca giriş kapıları ile mihrapta kesme taş kullanılmıştır (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983) (Şekil 4.18). Bugün Alanya Belediyesi tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 4.18 Güleşen Cami (solda) (Orijinal 2022) ve planı (sağda) (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1983)

- **Hamam:** Konyalı (1946)'ya göre Güleşen Mevkii'nde bulunan üç hamamdan biridir. Moloz taştan inşa edilen hamama su yakınında bulunan su kaynağından sağlanmaktadır.

- **Köprü:** Güleşen Av Köşkü'nün batısına doğru uzanan yolun üzerinde, tek gözlü bir köprüdür. Basık kemer şeklinde taş ve harç kullanılarak inşa edilmiştir.

Bitkisel Materyal: Güleşen Av Köşkü'nün çevresinde *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), *Citrus sinensis* (Portakal) ve *Musa sp.* (Muz) yoğun olarak bulunmaktadır.

4.5.3 Hacıbaba Av Köşkü

Hacıbaba Av Köşkü, Alanya ilçe merkezine yaklaşık 6 km uzaklıkta yer alan Cıkıllı Mahallesi'nde inşa edilmiştir (Şekil 4.19) (Şekil 4.20). Cıkıllı Mahallesi doğuda Oba, batıda Küçükhasbahçe ve Büyükhasbahçe, güneyde Güllerpınarı ve Cumhuriyet, kuzeyde ise Çıplaklı ve Asmaca mahalleleri tarafından çevrelenmiştir. Av köşkü manzaraya hâkim bir bakış açısı sunan küçük bir tepe üzerinde, su kaynağının yakınında, kuşatma duvarları ile çevrili bir alan içinde inşa edilmiştir. Hacı Baba Mezarlığı'nda yazı karakteri 1229 yılına tarihlenen ve Hacı Baba adı ile tanınan bir kişinin mezar taşı olarak kullanılan iki kitabe bulunmuş; bu kitabelerin büyük bir yapıya ait olduğu anlaşılmıştır (Yavaş 2000). Tarihi kaynaklarda Hacı Baba adına II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1257-1262)'nde rastlanmaktadır (Yavaş 2000). Dolayısı ile av köşkünün banisinin Hacı Baba olduğu tahmin edilmektedir. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.12.1990 tarihinde 999 sayılı karar ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Hacıbaba Av Köşkü'nün batısı ve kuzeyinde Emin Dere Caddesi, doğusunda ise 320. Sokak yer almaktadır. Hacıbaba Av Köşkü'nün güneyinde muz bahçeleri, doğusunda konutlar, doğusu ve kuzeyinde ise ormanlık alanlar bulunmaktadır. Hacıbaba Av Köşkü merkezi konumundan dolayı yoğun bir şekilde vandalizme maruz kalması sebebi ile giriş kapısında kilitler yer almakta ve av köşkünün cepheleri ile zemin kat duvarlarında boya izleri göze çarpmaktadır. Bulunduğu alanın çevresi kısmen korunmuş durumda olsa da av köşkü bugün oldukça bakımsız ve harap durumdadır.

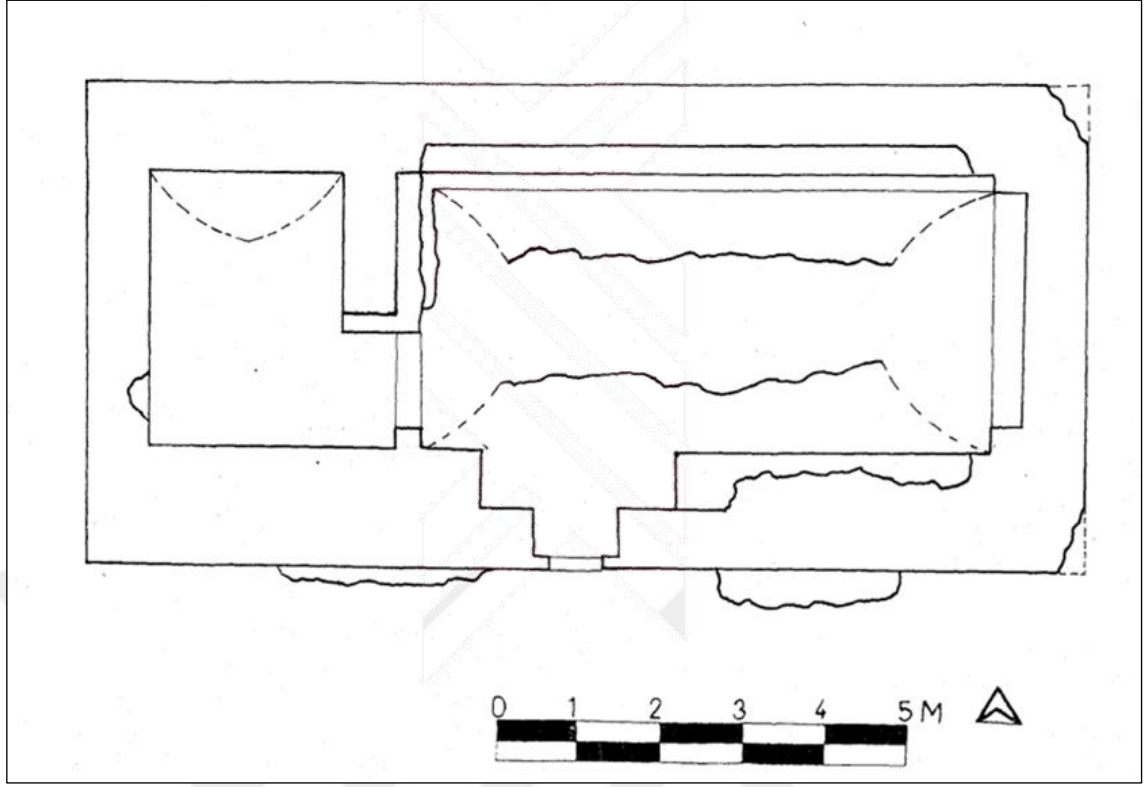

Şekil 4.19 Hacibaba Av Köşkü yerleşim planı ve koruma alanı sınırı (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022)

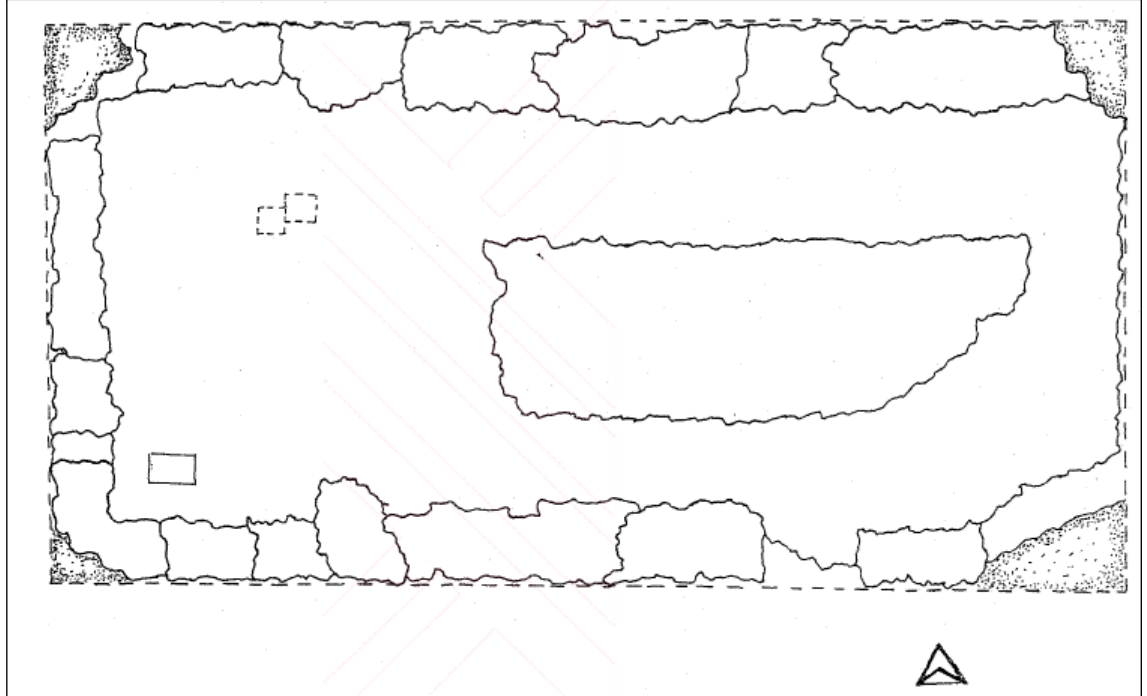

Şekil 4.20 Hacibaba Av Köşkü (Orijinal 2022)

Plan Tipi: 5,95x11,60 m boyutlarında, doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen formlu, L planlı, iki katlı, zemin katın üst örtüsü beşik tonozlu, her iki katta da biri diğerinden daha küçük olmak üzere iki ayrı mekândan oluşmaktadır (Yavaş 2000) (Şekil 4.21) (Şekil 4.22).

Şekil 4.21 Hacıbaba Av Köşkü zemin kat planı (Redford 1995, Yavaş 2000)

Şekil 4.22 Hacıbaba Av Köşkü birinci kat planı (Yavaş 2000)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ve tuğla ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir.

Yapısal Özellikleri: Av köşkünün girişi güney cephesindedir ve ahşap lentolu bir açıklıktan girilmektedir. Aynı cephede dikdörtgen formlu küçük bir pencere yer almaktadır. Batı cephesinde birinci kata uzanan ancak fonksiyonu belirlenemeyen bir yuva bulunmaktadır. Binanın birinci katı kısmen bugüne ulaşabilmiştir ve bu kata geçişin nasıl sağlandığına yönelik bir bulgu bulunmamaktadır. Ancak av köşkünün kuzeybatı köşesinde muhtemel bir merdiven kuruluşunun olduğu tahmin edilmektedir (Yavaş 2000).

Zemin kat: Dikdörtgen planlı büyük bir mekân ile bu mekâna bağlı dikdörtgen formlu küçük bir mekândan oluşmaktadır. Büyük mekânın üst örtüsünün bir kısmı yıkılmıştır. Ancak sivri beşik tonoz izlenebilmektedir. Duvarlarda 0,6 m yükseklikte ve 0,84 m boyunda, 0,32 m derinliğindeki tuğla hatılın içinde yaklaşık 0,41 m eninde ve 0,40 m boyunda sivri kemerli niş kuşakları bulunmaktadır ve bu nişlerin tuğla hatıl içindeki yuvaları bugüne ulaşmıştır (Yavaş 2000). Sivri beşik tonozlu kuzey-güney doğrultusunda uzanan daha küçük ölçekli mekâna bir açıklık ile geçilmektedir. Zemin katta pencere bulunmamaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Hacıbaba Av Köşkü'nün zemin katındaki odalar (Orijinal 2022)

Birinci kat: Tek bir mekân şeklinde düzenlenmiştir. Bu mekânın doğu yönündeki duvarların bulunmaması buranın bir eyvan şeklinde düzenlendiğini göstermektedir. Üst örtüsü yoktur ve doğu kesimi açıktır. Orta kısmında büyük bir yarık vardır. Zemin döşemesine ait iki negatif iz görülmektedir ancak bu döşemenin malzemesi hakkında

karar verebilmek bugünkü veriler ile mümkün değildir (Yavaş 2000). Batıdaki mekânın güney duvarında yer alan pencere açıklığı av köşkünün içini aydınlatmamaktadır.

Süsleme: Av köşkünün güney, kuzey ve batı cephelerinde kırmızı renkli zig-zag motifli fresklere rastlanmaktadır. Zemin katta yer alan iki mekânda da freskler bulunmaktadır. Zemin katta yer alan büyük mekânın duvarlarında ve sivri beşik tonozun kavsinde kırmızı zig-zag motifli freskler bulunurken nişlerin tuğla hatıl yuvaları içinde bitki, hayvan ve insan motifli fresklere rastlanmaktadır (Yavaş 2000) (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 Hacıbabâ Av Köşkü'nün zemin kat perspektifi (solda) (Redford 2000, Ata 2007) ve freskler (sağda) (Orijinal 2022)

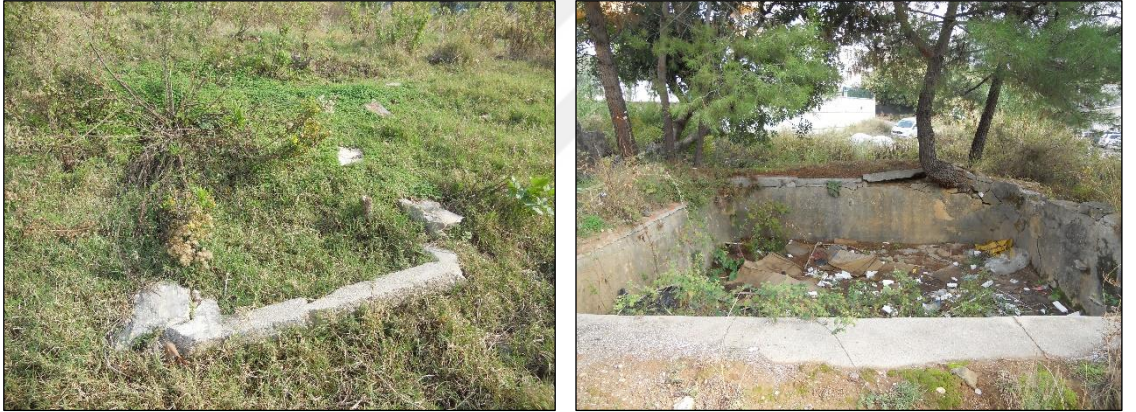
Hacıbabâ Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alan diğer yapılar:

- **Kuşatma duvarları:** Av köşkü çevreleyen duvarların yalnızca güneybatı ve güney yönünde bulunan bir kısmı bugüne ulaşabilmiştir. Redford (1995); güney yönünde bulunan kuşatma duvarları arasında Hacıbabâ Av Köşkü'nün girişinin yer aldığını iddia etmektedir ancak bugünkü veriler sonucunda kesin bir yargıya ulaşmak mümkün değildir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Hacibaba Av Köşkü kuşatma duvarları (Orijinal 2022)

- **Havuzlar:** Av köşkünün güneyinde eski bir kaynak üzerinde ve kuşatma duvarlarının dışında havuzlar yer almaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Hacibaba Av Köşkü'ndeki havuzlar (Orijinal 2022)

- **Çeşme:** Av köşkünün güneyinde eski bir kaynak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.27).

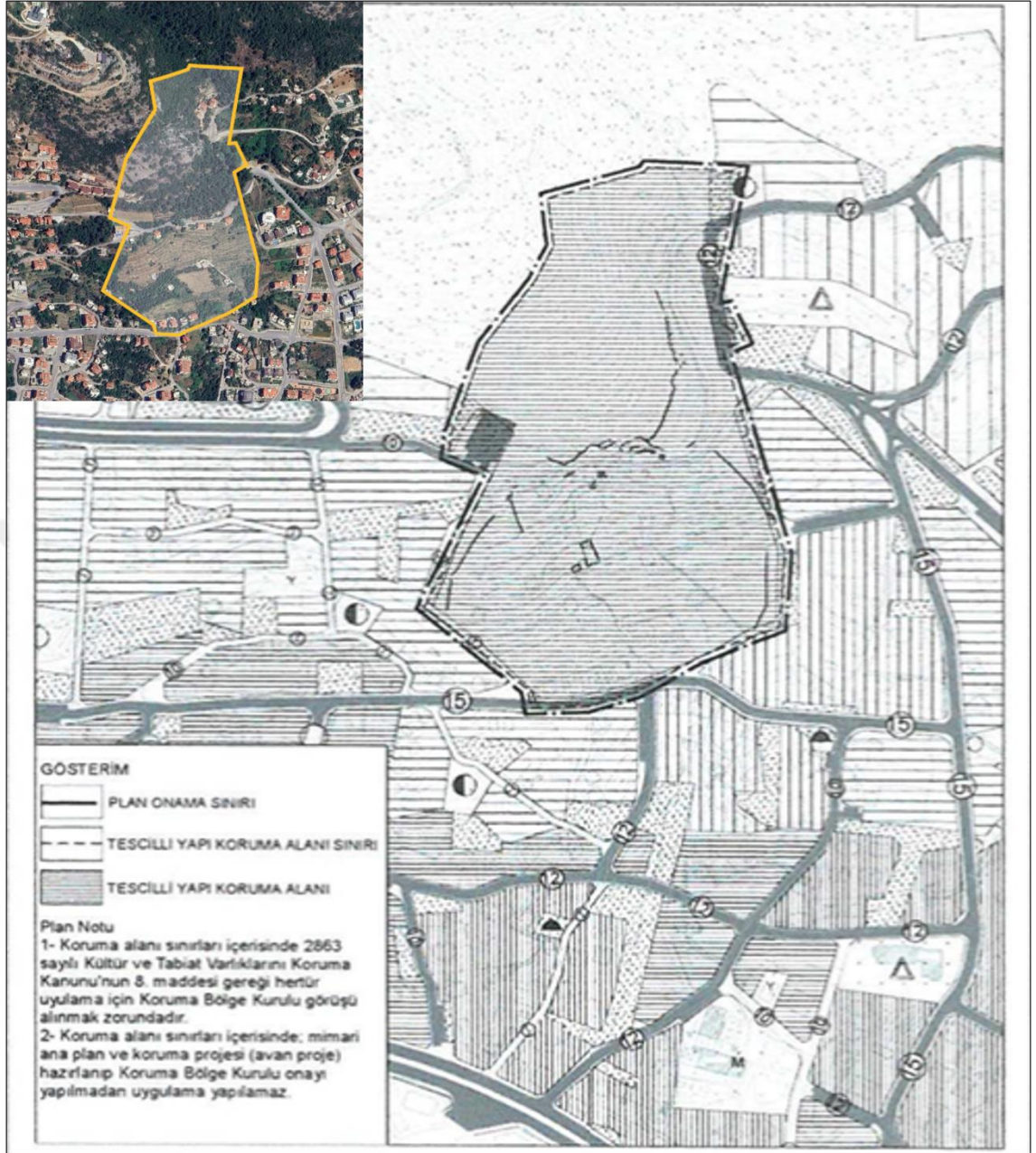

Şekil 4.27 Hacibaba Av Köşkü’ndeki havuzlar (Orijinal 2022)

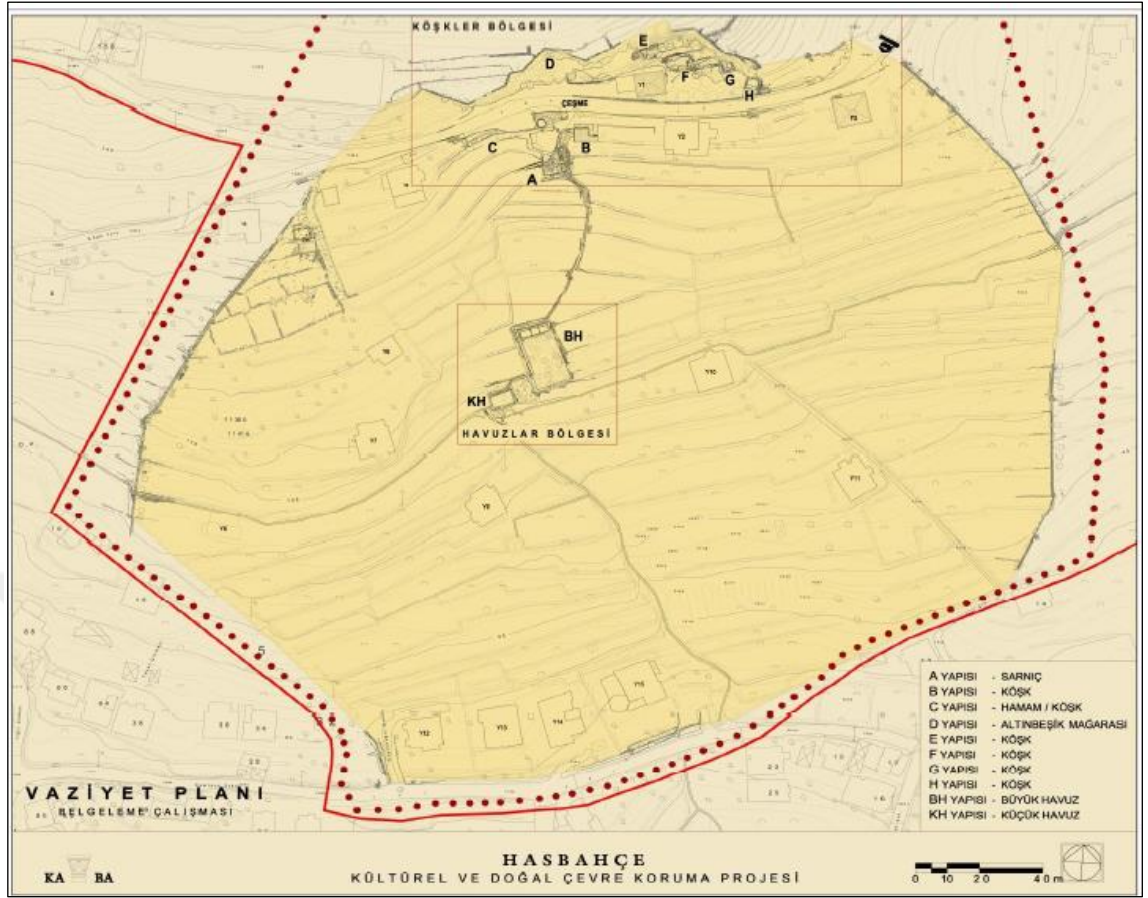
Bitkisel materyal: Hacibaba Av Köşkü’nün çevresinde *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), *Pinus brutia* (Kızılçam), *Ailanthus altissima* (Kokar Ağaç) ve *Musa sp.* (Muz) yoğun olarak yer almaktadır.

4.5.4 Hasbahçe Av Köşkü

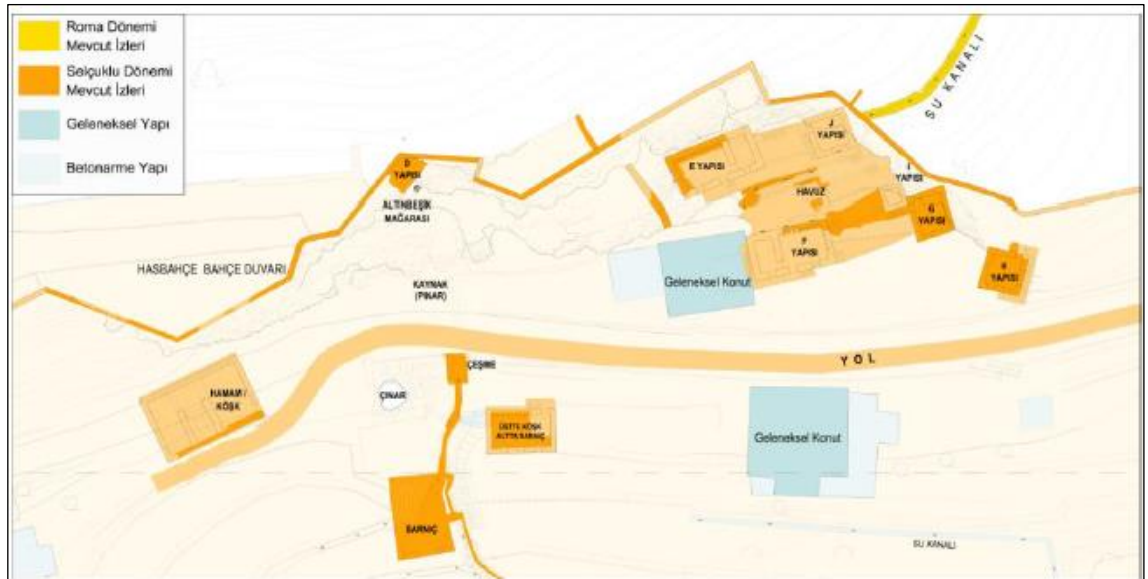
Hasbahçe Av Köşkü ve Koruma Alanı, Alanya ilçe merkezine yaklaşık 3 km uzaklıkta yer alan Büyükhasbahçe Mahallesi’nde inşa edilmiştir (Şekil 4.28) (Şekil 4.29). Büyükhasbahçe Mahallesi doğuda Küçükhasbahçe ve Cıkçilli, batıda Sugözü ve Bektaş, güneyde Hacet, kuzeyde ise Asmaca mahalleleri tarafından çevrelenmiştir. Av köşkü Selçuklu Dönemi’nden bugüne ulaşan en büyük köşk külliyesidir. Dağ, deniz ve bahçe manzarasına hâkim bir konumda, kuşatma duvarları ile çevrili bir alan içinde inşa edilmiştir. Hasbahçe Koruma Alanı, doğuda Mamadı Caddesi, batıda Kaplan Sokak, güneyde Camiönü Sokak, kuzeyde ise Çatalhavuz Sokak ile çevrelenmiş durumdadır. Koruma alanının ortasından Köşk Yolu Sokak geçmektedir. Köşk Yolu Sokak’ın alt kısmında koruma alanı sınırları içinde ise Gucular Çıkmaızı Sokak yer almaktadır. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.12.1990 tarihinde 999 sayılı karar ile taşınmaz kültür varlığı olarak; 14.12.2018 tarih ve 8611 sayılı karar ile koruma sınırları genişletilerek son şeklini alarak III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir.

Şekil 4.28 Hasbahçe Köşkü ve Su Kemerı Koruma Alanı sınırları (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2019 ve Google Earth 2022)

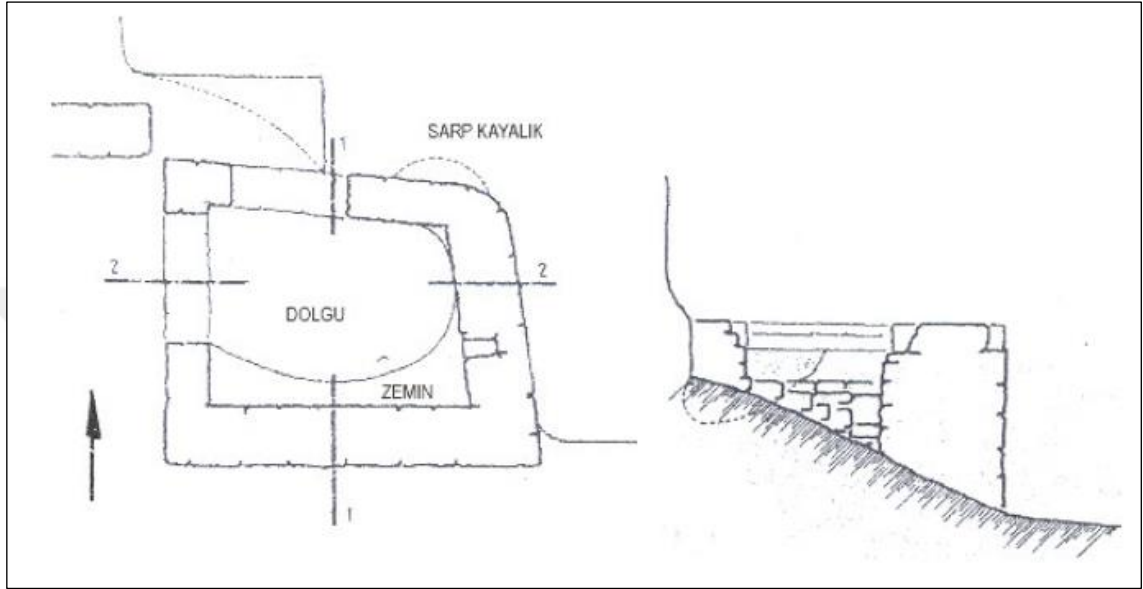

Şekil 4.29 Hasbahçe Köşkü ve köşke ait kalıntıları gösteren vaziyet planı (Ka.Ba Mimarlık, Kabaoğlu 2020, Tandoğan 2021)

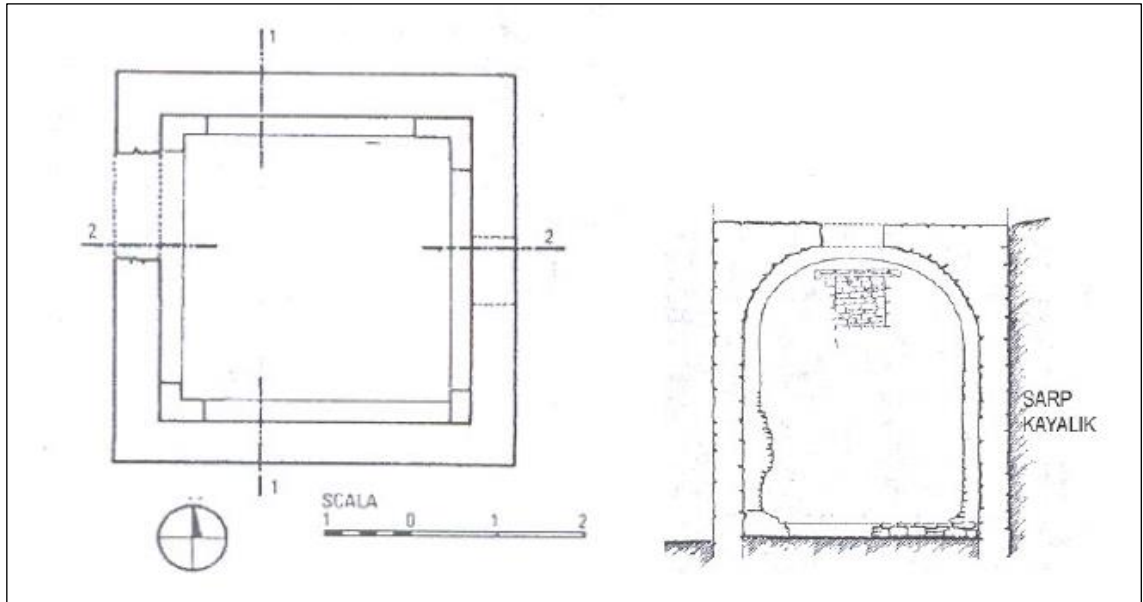

Şekil 4.30 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan Roma ve Selçuklu Dönemi yapı kalıntılarına ait kısmi plan (Ka.Ba Mimarlık 2009, Tandoğan 2015)

Köşkler: Hasbahçe Koruma Alanı içinde Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen farklı büyüklerde birçok köşk yapısı bulunmaktadır (Redford 2008). Bu köşkların **plan tipleri**; genel olarak dikdörtgen formlu, yaklaşık olarak 5x9 m ya da 10x7,5 m boyutlarında iki katlı yapılardır (Şekil 4.31) (Şekil 4.32).

Şekil 4.31 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan G Köşkü Planı ve Batı Cephesi görünüşü (Redford 2000, Ata 2007)

Şekil 4.32 Hasbahçe Köşk Sitesi içinde bulunan H Köşkü Planı ve Batı Cephesi görünüşü (Redford 2000, Ata 2007)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ve tuğla ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir.

Hasbahçe Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan diğer yapılar:

- **Kuşatma duvarları:** Duvarlar mütemadi bir duvar olma özelliğini kaybetmiş, yer yer yıkılmış ve yok olmuş parçalar nedeni ile aralarında boşluklar oluşmuş ve malzeme kayıplarına uğramıştır (Şekil 4.33).

Şekil 4.33 Hasbahçe Av Köşkü kuşatma duvarları (Orijinal 2022, Tandoğan 2015)

- **Çeşmeler:** Köşk kalıntılarının merkezinde, bugün Köşk Yolu'nun kenarında kalmış olan 2.80 m eninde ve 2.95 m yüksekliğinde yuvarlak kemerli bir çeşme yer almaktadır. Köşk Yolu'nun alt kısmında kalan bahçelere su kanalları aracılığı ile su sağlanmaktadır (Yavaş 2000) (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 Köşk Yolu'nun alt kotundaki çeşme (solda) ve Köşk Yolu'nun üst kotundaki çeşme (sağda)

- **Sarnıçlar:** Köşk Yolu'nun alt kotunda yer alan çeşmenin yaklaşık 10 m güneydoğusunda bugün kullanılabilen bir sarnıç yer almaktadır. Köşk yolunun güneyinde bulunan çeşmeden gelen suyun, bir kısmı su kanalları ile Büyük Havuza taşınırken, bir kısmı da depolayarak bahçenin üst kotlarındaki alanların sulanmasında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yaklaşık olarak 9x6 m ebatlarındaki yapının dış cephesi moloz, iç cephesi ise tuğla kullanılarak inşa edilmiştir (Ka.Ba 2009, Tandoğan 2015).

- **Su kemerleri ve su kanalları:** Hasbahçe çevre duvarının kuzeydoğusunda duvara dik olarak uzanan 2. veya 3. yüzyılda yapıldığı düşünülen Roma dönemine ait su kanalı ve su kemeri kalıntıları bulunmaktadır. Bugün 5 farklı parsel ile farklı mülkiyetlerde bulunan kalıntılar, yaklaşık 50-60 m boyunca izlenebilmektedir. Hasbahçe Köşkü'nün kuzey bahçe duvarından itibaren başlayan bu su yolu topografya ile uyumlu olarak yer yer kemerli yer yer de kaya üzerine oyulmuş kanal olarak devam etmektedir. Moloz taş ve kireç esaslı harç kullanılarak yapılmış olan kemerlerin dikdörtgen kesitli suyolları harçla sıvanmıştır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 Köşk Yolu'nun alt kotundaki su kanalları (solda) (Tandoğan 2015) ve Köşk Yolu'nun üst kotundaki su kanalları (sağda) (Orijinal 2022)

- **Havuzlar:** Hasbahçe içerisinde biri büyük biri küçük olmak üzere iki havuz bulunmaktadır. Bu iki havuz yapısı üst kotlardan kanallar ile gelen suyu toplayarak bahçenin alt kısımlarına dağıtılmasını sağlayan işlevlerinin yanı sıra çevresinin dinlenme alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Büyük havuz yapısı moloz taştan ve çevre

duvarlarında da olduğu gibi kireç taşı ve tuğla kırıklı harç kullanılarak yapılmıştır. Arazi eğimi nedeniyle büyük ölçüde duvarları arazi içinde gömülü olan yapının güney duvarı ve batı duvarının bir kısmı açıkta bulunmaktadır. Büyük havuzun güneybatısında daha geç bir dönemde yapıldığı tahmin edilmek ile birlikte Selçuklu Dönemi yapılarının izlerini taşıyan daha küçük bir havuz bulunmaktadır (Şekil 4.36).

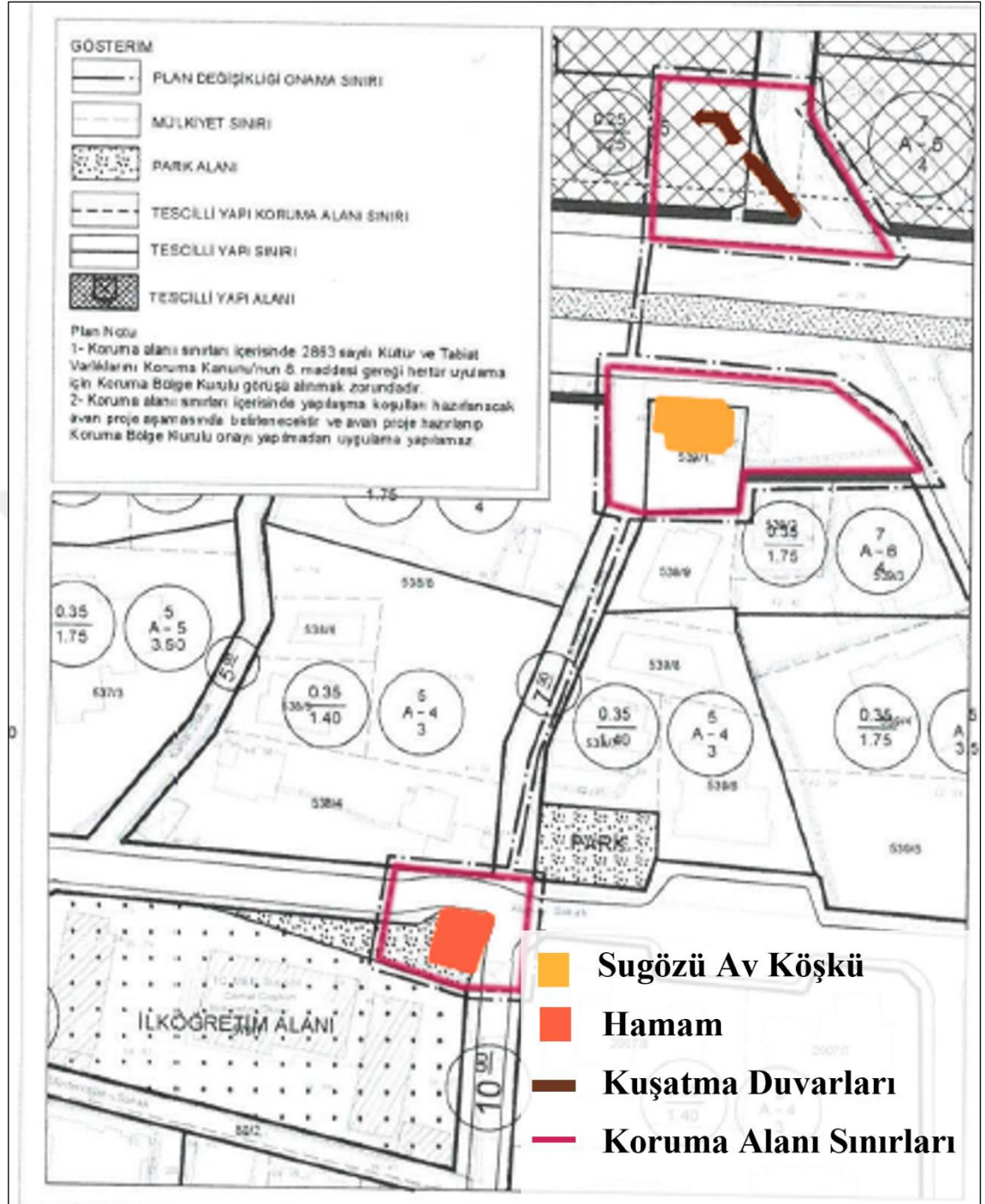

Şekil 4.36 Büyük havuz (solda) (Tandoğan 2015) ve küçük havuz (sağda) (Orijinal 2022)

Bitkisel Materyal: Hasbahçe Koruma Alanı ve çevresinde *Musa sp.* (Muz), *Eriabotria japonica* (Yeni Dünya), *Citrus sinensis* (Portakal), *Olea europea* (Zeytin), *Pinus brutia* (Kızılçam), *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı), *Celtis austuralis* (Çitlenbik), *Ceratonia siliqua* (Keçiboynuzu) ve *Prunus amygdalus* (Badem) ağaçları yer almaktadır.

4.5.5 Sugözü Av Köşkü

Sugözü Av Köşkü, Alanya ilçe merkezine yaklaşık 2 km uzaklıkta yer alan Sugözü Mahallesi'nde yer almaktadır. Sugözü Mahallesi doğuda Şekerhane, Küçükhasbahçe ve Bektaş, batıda Dinek, Hacımehmetli ve Yasıralı, güneyde Kızılarpınarı ve Saray, kuzeyde ise Tepe mahalleleri tarafından çevrelenmiştir. Sugözü Av Köşkü'nün önünden Alanya-Antalya Çevreyolu geçmektedir ve çevreyolunun karşı tarafından Sugözü Av Köşkü'nün kuşatma duvarları yer almaktadır. Kuşatma duvarlarının kuzeydoğusunda konumlanan Sugözü Av Köşkü'nden bugüne yalnızca zemin katı ulaşabilmiştir (Şekil 4.37) (Şekil 4.38).

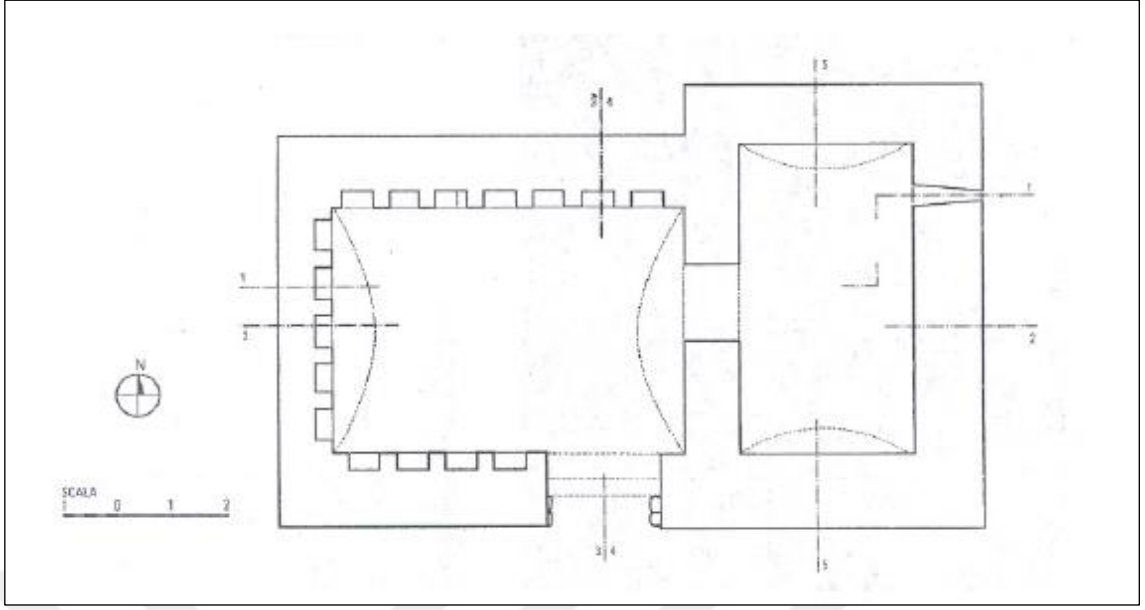

Şekil 4.37 Sugözü Av Köşkü yerleşim planı (Antalya Büyükşehir Belediyesi 2020)

Şekil 4.38 Sugözü Av Köşkü (Orijinal 2022)

Plan Tipi: 8,5x13,5 m boyutlarında, doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen formulu, L planlı, tek katlı, beşik tonozlu, biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki ayrı mekandan oluşmaktadır. Bugün orijinal köşk yapısının üzerinde son kullanıcıları tarafından beton bir üst kat ilave edilmiştir (Yavaş 2000) (Şekil 4.39). Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.09.1995 tarihinde 2710 sayılı karar ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Bugün av köşkünün yalnızca depo olarak kullanılan zemin katı korunabilmiştir. Dolayısı ile özgün formunu kaybetmiştir.

Şekil 4.39 Sugözü Av Köşkü planı (Redford 2000, Ata 2007)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Tonozlarda tuğla malzemeye rastlanmaktadır.

Yapısal Özellikleri: Av köşkünün girişi güney cephesindedir ve ahşap lentolu, düşey dikdörtgen formlu giriş kapısı dışında hiçbir cephede açıklık yer almamaktadır (Yavaş 2000).

Zemin Kat: Dikdörtgen planlı büyük bir mekân ile bu mekâna bağlı dikdörtgen formlu küçük bir mekândan oluşmaktadır. Üst örtüsü sivri beşik tonozdur. Bugün depo olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.40).

Şekil 4.40 Sugözü Av Köşkü zemin kat (Yavaş 2007)

Birinci Kat: Birinci kat av köşkünün son kullanıcıları tarafından oluşturulmuştur. Beton birinci kata çıkış cephenin güneybatı köşesine eklenen bir merdiven ile sağlanmaktadır. Bu nedenle cephenin büyük bir kısmı merdivenin altında kalmıştır (Yavaş 2000).

Süsleme: Av köşkünün batı ve kuzey cephelerinde kırmızı renkli zig-zag motifli freskler yer almaktadır (Şekil 4.41).

Şekil 4.41 Sugözü Av Köşkü'nün güney cephesinde bulunan zig-zag motifli freskler (Orijinal 2022)

Sugözü Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan diğer yapılar:

- **Kuşatma duvarları:** Köşkün 25 m kuzeydoğusunda yer almaktadır. Duvarlar mütemadi bir duvar olma özelliğini kaybetmiştir. Yalnızca bir parçası bugüne ulaşmayı başarabilmiştir. Köşkün güneyinde yer alan hamamı da içine alan 2.8 hektarlık bir alanı sınırladığı saptanmıştır (Redford 1996, Yavaş 2000) (Şekil 4.42).

Şekil 4.42 Sugözü Av Köşkü kuşatma duvarları (Orijinal 2022)

- **Hamam:** Köşkün 25 m güneyinde yer almaktadır. 6,0x9,25 m boyutlarında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen formlu bir yapıdır. Dış cephelerinde zig-zag motifli fresklere rastlanmaktadır. Yapı kalıntısının doğu cephesinde bulunan künkler, av köşkü ile arasında bulunan su kanalı bu yapının hamam olduğunu kanıtlamaktadır. Yığma tekniğinde moloz taş ile inşa edilmiştir (Yavaş 2000).

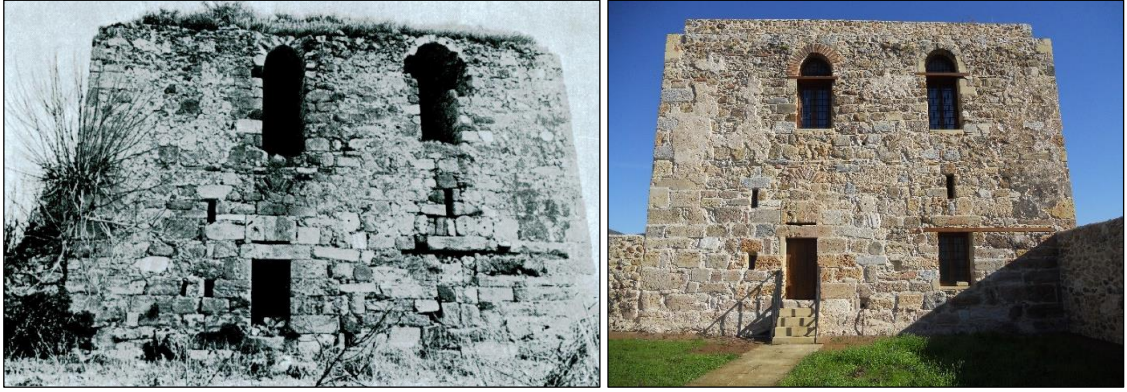
Bitkisel Materyal: Sugözü Av Köşkü ve yakın çevresinde yoğun yapılaşma nedeni ile bitkisel materyal bulunmamaktadır.

4.5.6 Sedre Av Köşkü

Sedre Av Köşkü, Alanya ilçe merkezine yaklaşık 22 km uzaklıkta yer alan Demirtaş Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Demirtaş Mahallesi doğuda Keşefli, Yeşilöz ve Büyükpınar, batıda İshaklı, İspatlı ve Aliefendi, kuzeyde ise Beyreli ve Çamlıca

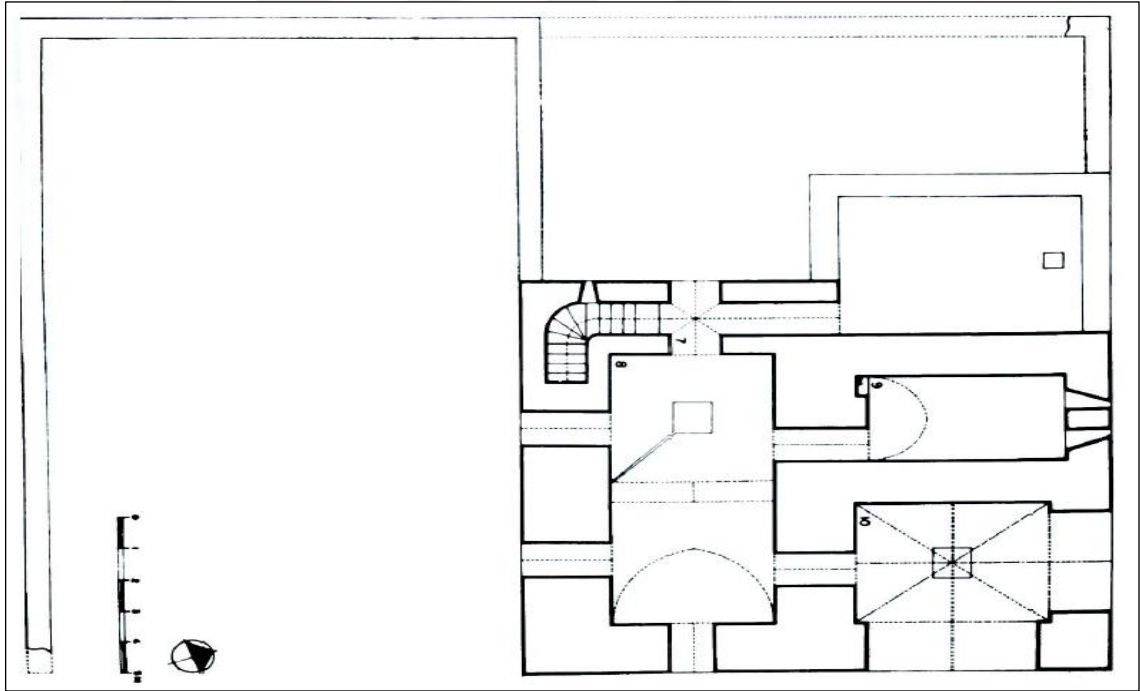
mahalleleri tarafından çevrelenmiştir. Alanya-Gazipaşa sahil yolu güzergahında Sedre Çayı'nın yaklaşık 250 m uzağında minik bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Yakın çevresinde tarım alanları ve seralar bulunmaktadır. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 26.05.1988 tarihinde 65 sayılı karar ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Sedre Av Köşkü Alanya Belediyesi tarafından restore edilmiş ve koruma-kullanım dengesi çerçevesinde işlev kazandırılarak ziyaretçilere açılması beklenmektedir (Şekil 4.43) (Şekil 4.44).

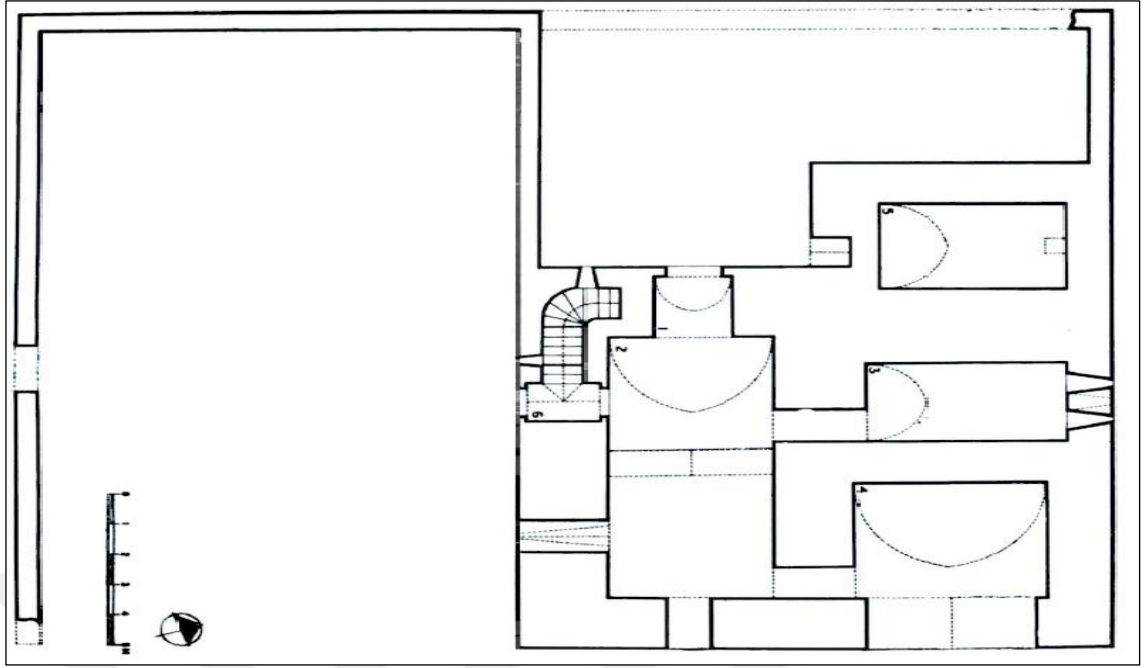

     4.44 Sedre Av K    'n  n eski hali (solda) (Yava   1970) ve bug  nk   hali (sa  da) (Ori  inal 2022)

Plan Tipi: Yakla  k olarak 12,5x15,0 m boyutlarında, g  ney-kuzey do  rultusunda in  a edilen, iki katlı ve dikd  rtgen formlu bir yapıdır (    il 4.45) (    il 4.46).

    il 4.45 Sedre Av K     zemin kat planı (Yavuz 1970)

Şekil 4.46 Sedre Av Köşkü birinci kat planı (Yavuz 1970)

Malzeme ve Teknik: Moloz taş ile yığma tekniğinde bir platform üzerine inşa edilmiştir.

Yapısal Özellikler: Yapının girişi kuzeybatı cephesindedir. Giriş kapısının üzerinde sivri kemerli bir pencere ile mazgal pencere bulunmaktadır. Güneybatı cephesi moloz taş duvar ile çevrili bir avluya bakmaktadır. Bu cephede bulunan pencerelerin iki tanesi sivri kemer ile zemin kat pencereleri ise ahşap lentolar ile geçilmiştir. Üst örtüsü sivri beşik tonozdur (Yavuz 1970).

Zemin Kat: Kapı açıklığından sonra yaklaşık 1.95x2.00 m boyutlarında eyvan şeklinde düzenlenmiş, üst örtüsü sivri beşik tonoz olan bir mekana girilmektedir. Güneybatı köşesinde avluya açılan bir açıklık bulunmaktadır. Yapının kuzeybatısında yer alan üst örtüsü sivri beşik tonozlu diğer mekana koridor niteliğindeki bir açıklıktan ulaşılmaktadır ve bu mekanın duvarlarında üç adet mazgal pencere bulunmaktadır. Holün kuzeydoğusunda sivri beşik tonoz ile örtülü ve sivri kemer ile doğu yönüne açılan eyvan şeklinde düzenlenmiş bir başka mekan daha yer almaktadır. Girişin sol tarafındaki ilk açıklık ile merdiven sahanlığına ulaşılmaktadır. Merdiven sivri beşik tonoz ile örtülüdür (Yavaş 2000).

Birinci Kat: Merdivenin birinci kata ulaştığı noktada doğuda hole, kuzeyde sarnıç damına, batıda ise tuğla ile inşa edilen sivri kemerli bir açıklığa ulaşılmaktadır. Büyük mermer bloklardan oluşan zemin döşemesinin tam ortasında 1,0x1,0 m boyutlarında bir havuz ve havuz yuvasının güneydoğu köşesinden başlayarak mermer döşemenin altında kaybolan 6 cm genişliğinde bir su kanalı bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşede yer alan mekanın girişi duvar kalınlığından ötürü bir koridor niteliği taşımaktadır ve doğu ile kuzeye çift sıra tuğla kemer aracılığı ile açılan bir balkondur. Bu bölümde künk yuvaları göze çarpmaktadır. Yapının kuzeybatı köşesinde dıştan eklemlendirilmiş, dikdörtgen formlu, düz damlı bir mekan bulunmaktadır. Mekanda yer alan sıvalardaki su izleri dikkate alındığında bu mekanın bir sarnıç olduğu anlaşılmaktadır (Yavaş 2000).

Süsleme: Yapıdaki tek süsleme zemin katta holün kuzey duvarında yer alan yelkenli ve kürekli gemi, dağ keçisi, geyik, deveyi çeken sarıklı ve sakallı bir insan figüründen oluşmaktadır (Yavaş 2000).

Bitkisel Materyal: Sedre Av Köşkü ve çevresinde *Pinus brutia* (Kızılçam) ve *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) yer almaktadır. Av köşkünün yakın çevresinde yoğun olarak seralar bulunması sebebi ile bitkisel materyale rastlanmamaktadır.

4.6 Selçuklu Dönemi Av Köşklerinin Arkeolojik Peyzajlar Kapsamında Değerlendirilmesi

Bu bölümde ilk önce Selçuklu Dönemi av köşklerinin her biri arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirilerek arkeolojik peyzaj niteliği ortaya konmuştur.

Çıplaklı Av Köşkü

Çizelge 4.6 Çıplaklı Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	X
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	X
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	X
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Çıplaklı Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 7 adet evet cevabı, 8 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı içerdiği, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, bahçe içerdiği, yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 6-10 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “orta” olarak derecelendirilmiştir.

Gülefşen Av Köşkü

Çizelge 4.7 Gülefşen Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	✓
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	X
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Gülefşen Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 9 adet evet cevabı, 6 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı ve koruma alanı statüsü taşıdığı, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, bahçe içerdiği, anıt ağacın yer aldığı, yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 6-10 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “orta” olarak derecelendirilmiştir.

Hacıbaba Av Köşkü

Çizelge 4.8 Hacıbaba Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	✓
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	X
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Hacıbaba Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 10 adet evet cevabı, 5 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı ve koruma alanı statüsü taşıdığı, alan kullanımı olarak tarımsal faaliyetlerinin devam ettiği, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, bahçe içerdiği, anıt ağacın yer aldığı, yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 6-10 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “orta” olarak derecelendirilmiştir.

Hasbahçe Av Köşkü

Çizelge 4.9 Hasbahçe Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	✓
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	✓
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	✓
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	✓
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	✓
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Hasbahçe Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 13 adet evet cevabı, 2 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı ve koruma alanı statüsü taşıdığı, alan kullanımı olarak tarımsal faaliyetlerinin devam ettiği, su kemeri, su kanalları gibi antik tarım sistemlerinin yer aldığı, bir mağaranın yer aldığı, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, bahçe içerdiği, anıt ağacın yer aldığı, yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, manzara değerine sahip olduğu, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 11-15 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “yüksek” olarak derecelendirilmiştir.

Sugözü Av Köşkü

Çizelge 4.10 Sugözü Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	X
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	X
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	X
Alan manzara değerine sahip mi?	X
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Sugözü Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 6 adet evet cevabı, 9 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı ve koruma alanı statüsü taşıdığı, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 6-10 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “orta” olarak derecelendirilmiştir.

Sedre Av Köşkü

Çizelge 4.11 Sedre Av Köşkü'nün arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri	✓/X
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	X
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	✓
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓

Sedre Av Köşkü arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde 9 adet evet cevabı, 6 adet hayır cevabı aldığı görülmektedir. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajın taşınmaz kültür varlığı ve koruma alanı statüsü taşıdığı, alan içinde kasabaların bulunduğu, alanda bulunan kültürel/arkeolojik peyzaj değerinin ulusal ve yerel öneme sahip olduğu, bahçe içerdiği, yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, manzara değerine sahip olduğu, kaybolma tehlikesi içeren değerler içerdiği, dini, tarihi, adet ve geleneklere ilişkin referanslar içerdiği anlaşılmaktadır. Buna göre 6-10 puan arasında bir puan alması sebebi ile arkeolojik peyzajın niteliği “orta” olarak derecelendirilmiştir.

Çizelge 4.12 Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzaj ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Selçuklu Dönemi Av Köşklerinin Arkeolojik Peyzajlar Kapsamında Değerlendirilmesi							
Arkeolojik Peyzaj Değerlendirme Ölçütleri (✓/X)	Çıplaklı Av Köşkü	Gülefsen Av Köşkü	Hacıbaba Av Köşkü	Hasbahçe Av Köşkü	Sugözü Av Köşkü	Sedre Av Köşkü	
Alan taşınmaz kültür varlığı içeriyor mu?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Koruma alanı statüsü taşıyor mu?	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Alan kullanımları devam ediyor mu?	X	X	✓	✓	X	X	X
Alanda antik tarım sistemleri yer alıyor mu?	X	X	X	✓	X	X	X
Alan jeolojik oluşumlar içeriyor mu?	X	X	X	✓	X	X	X
Alan içinde kent ya da kasabalar bulunuyor mu?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Alandaki kültürel/arkeolojik peyzaj değeri ulusal ve yerel öneme sahip mi?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Alan bahçe, park ya da yeşil alan içeriyor mu?	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓
Alanda endemik bitki türleri yer alıyor mu?	X	X	X	X	X	X	X
Alanda anıt ağaç yer alıyor mu?	X	✓	✓	✓	X	X	X
Alan özel biyolojik değerler içeriyor mu?	X	X	X	X	X	X	X
Alanda doğal unsurlar yer alıyor mu?	✓	✓	✓	✓	X	✓	✓
Alan manzara değerine sahip mi?	X	X	X	✓	X	✓	✓
Alan kaybolma tehlikesine sahip değerler içeriyor mu?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Alan dini, tarihi, mitolojik, adet ve geleneklere ilişkin referans içeriyor mu?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Selçuklu Dönemi av köşkleri arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirildiğinde; Çıplaklı, Güleğen, Hacıbaba, Sugözü ve Sedre av köşklarının “orta”; Hasbahçe Av Köşkü’nün ise “yüksek” arkeolojik peyzaj niteliğine sahip olduğu saptanmıştır. Çizelgeye bakıldığında; arkeolojik peyzajların tümünün taşınmaz kültür varlığı içerdigi, Çıplaklı Av Köşkü hariç koruma alanına sahip olduğu, Hacıbaba ve Hasbahçe av köşklarinde alan kullanımlarının devam ettiği, yalnızca Hasbahçe Av Köşkü’nün antik tarım sistemlerinin bulunduğu ve bir mağara içerdigi, tüm av köşklarının kent ya da kasaba içinde yer aldığı ve yerel topluluklar için önem taşıdığı, Sugözü Av Köşkü hariç tüm av köşklarının bahçe içerdigi, hiçbir köşk ve çevresinde endemik bitki türlerinin yer almadığı ancak Güleğen, Hacıbaba ve Hasbahçe av köşklarının anıt ağacı statüsünde ağaçlara sahip olduğu, Sugözü Av Köşkü hariç tüm av köşklarının yakın çevresinde doğal unsurların yer aldığı, Hasbahçe ve Sedre av köşklarının manzara değerine sahip olduğu, tüm av köşklarının kaybolma tehlikesi içinde olan değere sahip olduğu ve dini, tarihi, adet ve gelenekler açısından referanslar içerdigi anlaşılmaktadır. Buna göre düşük, orta ve yüksek derecede arkeolojik peyzaj alanı niteliğine sahip olan alanlarda dikkat edilmesi gereken ana unsurlar şunlardır:

- **Düşük derecede arkeolojik peyzaj niteliğine sahip alanlarda;** araştırılması ve envantere alınıp belgelenmesi gereken kültür varlıkları bulunmaktadır. İlk olarak bu mevcut kültür varlıklarının tescillenmesi gerekmektedir. Bu alanlarda ortaya çıkabilecek tahribatlar için koruma önlemleri alınmalı, tasarım yaklaşımları bu çerçevede gerçekleştirilmelidir. Aynı zamanda yerel halk arkeolojik peyzajlar kapsamında bilinçlendirilmeli ve farkındalık oluşması sağlanmalıdır.
- **Orta derecede arkeolojik peyzaj niteliğine sahip alanlarda;** koruma alanları oluşturulmalıdır. Bu alanlarda gerçekleştirilecek koruma ve tasarım yaklaşımları alanın mevcut karakterini ortaya çıkaracak şekilde destekleyici nitelikte olmalıdır.
- **Yüksek derecede arkeolojik peyzaj niteliğine sahip alanlarda;** turizm potansiyeli oldukça yüksektir. Bu tür alanlarda açık hava müzeleri ve arkeolojik park/arkeoparklar oluşturulmalıdır. Yürüyüş parkurları düzenlenmeli, topografya ve manzaralar değerlendirilerek seyir terasları oluşturulmalıdır. Alandaki mevcut

kullanımların sürdürölmesi sağlanmalı, koruma ve tasarım yaklaşımları bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çok katmanlı yerleşmelerde daha önceki uygarlıklarda bulunan insanların yaşamlarına ait izleri taşıyan tarihi ve kültürel çevreler içinde arkeolojik peyzajlar; süreç içinde gelişen toplumların doğal, arkeolojik, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi vererek geçmiş ile bugün arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır. Arkeolojik peyzajların bugüne anlam kazandırmasında, sahip oldukları geçmişe ait değerler ile birlikte peyzaj, estetik ve ekolojik nitelikleri de etkili olmaktadır. Aynı zamanda özgün, ilgi çekici ve öğretici özellikleri ile bulundukları yerleşmelerin kimlik kazanmasını sağlamaktadırlar.

Endüstrileşme ile birlikte gelişen kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasına bağlı olarak ortaya çıkan düzensiz ve kuralsız yapılaşma, arkeolojik peyzajların kentsel doku içinde sıkışmasına neden olmaktadır. Bakımsızlık, yanlış uygulamalar, duyarsız ve bilinçsiz yaklaşımlar sonucunda arkeolojik peyzaj alanları anlamlarını ve niteliklerini kaybederek yok olma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısı ile arkeolojik peyzaj alanlarının gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği sonucunda koruma düşüncesi gündeme gelmiş ve bu alanların kendilerine özgü koşullarına uygun koruma yaklaşımları geliştirilmiştir.

Arkeolojik peyzajların yakın çevreleri ile birlikte ele alınması gerekliliği bütüncül bir koruma anlayışının benimsenmesini sağlamıştır. Bu noktada kültürel çevrelerin korunması, canlandırılması, sürdürülebilir olmasının sağlanması ve kentlerin yaşam kalitesi yüksek, ilgi çekici, kimlikli alanlara dönüştürülmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda; arkeolojik peyzaj alanlarının geçmişi aydınlatan, canlı ve dinamik yapısının korunması ve gelecek nesiller tarafından da deneyimlenebilmesini sağlamak büyük bir sorumluluktur.

5.1 Çıplaklı Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Çıplaklı Av Köşkü yakın çevresinde yer alan yapılar ve bu yapılara ait bahçeler arasında sıkışmış durumda olması sebebi ile av köşkünün yerinin saptanması ve tanımlanması oldukça güç olmaktadır. Bu nedenle öncelikle özel mülk sahipleri bu anlamda duyarlı davranmalı, gerekli görüşmeler ile müdahale sağlanmalıdır.
- Çıplaklı Av Köşkü'nün cephelerinde ve yakın çevresinde doğal olarak gelişen sarmaşıklar ve otsu bitkiler temizlenmeli, sağlamlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Restorasyon çalışmalarının ardından av köşkü düzenli olarak izlenmeli, gereken durumlarda bakım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Av köşkü ve yakın çevresinde arkeolojik araştırmalar gerçekleştirilmeli, bahçeler ve tarımsal alanlar arasında kaybolan su kanalları ve künkler ortaya çıkarılmalıdır.
- Çıplaklı Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alan kentsel donatı elemanları arkeolojik kalıntıları daha iyi algılayacak biçimde sade olmalı, uygun renk, doku ve malzemeye sahip olmalıdır. Av köşkünün yakın çevresinde bulunan çöp kutuları değiştirilmeli ve alanın çevresi temizlenmelidir.

Tasarım

- Çıplaklı Av Köşkü yakın çevresi ile bütüncül bir şekilde ele alınmalı ve peyzaj tasarımı bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Peyzaj tasarımında alanda kullanılacak donatı elemanları av köşkü ile uyum içinde olmalı, ahşap ya da taş malzemeler tercih edilmeli ve ergonomik olmalıdır. Alana ulaşım diğer av köşklerine göre zordur. Bu nedenle alanı herkes için erişilebilir hale getirmek önem taşımaktadır. Hem taşıt hem de yaya sirkülasyonu oluşturulmalı ve alandaki otopark sorunu çözüme kavuşturulmalıdır.

5.2 Güleşen Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Güleşen Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan hamam, köprü ve kuşatma duvarı gibi kalıntılar üzerinde bulunan otsu bitkiler temizlenmeli, onarım ve sağlamlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Güleşen Av Köşkü hem yeni güncel yapılar hem de bahçeler arasında sıkışmış durumdadır. Çevrede yaşayan halk av köşkünün bahçesini depo gibi kullanmaktadır. Mülkiyet sahiplerinin ve yöre halkının bu konu hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Av köşkünün çevresinde yer alan anıt ağacı statüsündeki ağaçlar tespit edilmeli ve tescillenerek koruma altına alınmalıdır.

Tasarım

- Güleşen Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alan diğer hamam, köprü, cami gibi arkeolojik kalıntılar bütüncül olarak ele alınmalı ve farklı noktalarda yer alan bu kalıntılar için gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır.
- Av köşkü ve yakın çevresinde bir yürüyüş rotası oluşturularak alanın bütüncül olarak deneyimlenmesi sağlanmalıdır. Güvenlik ve bilgi verme amaçlı panolara yer verilmelidir.
- Güleşen Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alacak donatı elemanları arkeolojik peyzaj ile renk, doku, biçim ve malzeme açısından uyumlu olacak şekilde tasarlanmalıdır.

- Güleğşen Av Köşkü, Hacıibaba Av Köşkü ve Çıplaklı Av Köşkü birbirlerine yakın bir güzergahta yer almaktadır. Bu iki av köşkü arasında bir kültür rotası oluşturularak manzaralar ve arkeolojik peyzajlar bir arada değerlendirilmelidir.
- Güleğşen Av Köşkü yakın çevresi ile bütüncül bir şekilde ele alınmalı ve peyzaj tasarımı bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Peyzaj tasarımında alanda kullanılacak donatı elemanları av köşkü ile uyum içinde olmalı, ahşap ya da taş malzemeler tercih edilmeli ve ergonomik olmalıdır. Güleğşen Koruma Alanı sınırları içinde yer alan sokaklardaki taşıt yoğunluğu azaltılmalı ya da tamamen kapatılarak yalnızca yaya kullanımına açılmalıdır.

5.3 Hacıibaba Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Hacıibaba Av Köşkü'nün yakın çevresinde yer alan çeşme, havuz, kuşatma duvarı gibi kalıntılar üzerinde bulunan otsu bitkiler temizlenmeli, bu alanların tanımlı hale gelmeleri sağlanarak gerekli onarım ve sağlamlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Hacıibaba Av Köşkü ulaşım açısından en rahat ulaşılan av köşküdür. Bu nedenle sürekli vandalizme maruz kalmaktadır. Bu alanın güvenliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda av köşkünün yakınında bulunan taşıt yolu av köşkünü riske sokmaktadır. Bu nedenler ile av köşkünün çevresinin çit ya da bariyer ile çevrilmesinin sağlanması gerekmektedir.
- Av köşkünün girişinde ve çevresinde yer alan anıt ağacı statüsündeki ağaçlar tespit edilmeli ve tescillenerek koruma altına alınmalıdır.
- Hacıibaba Av Köşkü Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi sınırları içinde yer almaktadır ve yakın zamanda restore edilerek koruma-kullanım dengesi içinde işlev kazandırılmalıdır. Bu anlamda en uygun ve doğru kullanım alanda bir açık

hava müzesi ya da arkeolojik park/arkeopark tasarlanarak ziyaretçilerin kullanımına sunulmalıdır.

Tasarım

- Hacıbaba Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alan diğer arkeolojik kalıntılar bütüncül olarak ele alınmalı ve arkeolojik peyzaj özelliklerinin ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Bu amaçla açık hava müzesi ya da arkeopark tasarlanarak ziyaretçilerin kullanımına sunulmalıdır.
- Hacıbaba Av Köşkü ve yakın çevresinde yer alacak donatı elemanları arkeolojik peyzaj ile renk, doku, biçim ve malzeme açısından uyumlu olacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Hacıbaba Av Köşkü, Güleşen Av Köşkü'ne yakın bir güzergahta yer almaktadır. Bu iki av köşkü arasında bir kültür rotası oluşturularak manzaralar ve arkeolojik peyzajlar bir arada değerlendirilmelidir.
- Hacıbaba Av Köşkü yakın çevresi ile bütüncül bir şekilde ele alınmalı ve peyzaj tasarımı bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Peyzaj tasarımında alanda kullanılacak donatı elemanları av köşkü ile uyum içinde olmalı, ahşap ya da taş malzemeler tercih edilmeli ve ergonomik olmalıdır. Hacıbaba Av Köşkü diğer av köşikleri arasında ulaşımı en rahat olanıdır. Ancak yerel halkın büyük bir çoğunluğu tarafından tanınmamaktadır. Bu tür alanlar yerel yönetimler tarafından tanıtılarak kent kimliğine kazandırılmalıdır.

5.4 Hasbahçe Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Hasbahçe Koruma Alanı'nda bulunan meyve bahçeleri hızlı nüfus artışına paralel olarak gelişen bilinçsiz kentleşmeden etkilenmiş ve bahçelerin bir kısmı yok

olmuştur. Bu bahçelerin bugün var olan kısımlarının korunması için gerekli önlemlerin alınması, mülkiyet sahiplerinin ve yöre halkı ile görüşmeler gerçekleştirilerek müdahale sağlanmalıdır.

- Hasbahçe Koruma Alanı sınırları içinde yer alan arkeolojik kalıntılar ve yakın çevresindeki bitkiler temizlenmeli, düzenli bakım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Aynı şekilde mevcut bahçelerin de bakımları düzenli olarak gerçekleştirilmeli ve gereken durumlarda mülk sahiplerine destek verilmelidir.
- Koruma alanında yer alan anıt niteliğindeki ağaçların tespit edilmesi ve tescillenerek koruma altına alınması gerekmektedir.
- Hasbahçe Koruma Alanı sınırlarının ortasından geçen Köşk Yolu Sokak üzerindeki taşıt yoğunluğu titreşimlere neden olmakta ve bu titreşimler arkeolojik peyzajlara zarar vermektedir. Bu bölümde taşıt trafiğinin azaltılması ya da sokağın sadece yaya trafiğine açık olması gerekmektedir.
- Hasbahçe Av Köşkü'nün en önemli özelliklerinden biri olan bahçe kullanımının devam ettirilmesi ve bu amaçla rekreasyonel kullanıma yönelik düzenlemeler ile bütüncül bir şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Tasarım

- Hasbahçe köşkleri ve yakın çevresinde yer alan diğer arkeolojik kalıntılar bütüncül olarak ele alınmalı ve arkeolojik peyzaj özelliklerinin ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Bu amaçla açık hava müzesi ya da arkeopark tasarlanarak ziyaretçilerin kullanımına sunulmalıdır.
- Hasbahçe Koruma Alanı'ndaki mevcut topografya değerlendirilmeli ve manzara noktalarında seyir terasları oluşturulmalıdır. Alan içinde gezi rotaları oluşturularak alanın Roma ve Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen özelliklerinin deneyimlenmesi sağlanmalıdır.

- Hasbahçe Koruma Alanı içinde yer alacak donatı elemanları arkeolojik peyzaj ile renk, doku, biçim ve malzeme açısından uyumlu olacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Hasbahçe Av Köşkü yakın çevresi ile bütüncül bir şekilde ele alınmalı ve peyzaj tasarımı bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Peyzaj tasarımında alanda kullanılacak donatı elemanları av köşkü ile uyum içinde olmalı, ahşap ya da taş malzemeler tercih edilmeli ve ergonomik olmalıdır. Av köşkünün bulunduğu arazide eğim büyük bir sorun yaratmaktadır. Bu nedenle bu alanın herkes için erişilebilir olması sağlanmalı, Türk Standartları Enstitüsü'nün standartlarına uygun olarak rampalar yapılmalıdır. Ayrıca alanda manzara değeri taşıyan alanlarda dinlenme noktaları oluşturulmalıdır.

5.5 Sugözü Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Sugözü Av Köşkü'nün tescil edilmiş ve koruma altına alınmış olsa da bugün mevcut durumunda bir yapının deposu olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle mülk sahiplerinin bilinçlendirilmesi ve av köşküne duyarlı yaklaşması sağlanmalıdır.
- Çevreyolu kenarında yer alan yapının cephelerinin sıvaları dökülmüştür. Yalnızca kuzey cephede bulunan süslemeler seçilmektedir. Aynı zamanda bu cephe yoğun bir şekilde egzoza maruz kalmakta ve kirlenmektedir. Dolayısı ile düzenli bir şekilde takip edilmesi, bakım ve onarım çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Sugözü Av Köşkü'nün kuşatma duvarları Antalya-Alanya Çevreyolu'nun karşı tarafında yer almaktadır. Bugün yalnızca bir duvar parçası bulunan kuşatma duvarı yolun kenarında taşıt trafiğine oldukça açık bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca yakın çevresinde yoğun bir şekilde kentsel dönüşüm projeleri

yürütölmektedir. Korunmasını sağlamak amacı ile duvar ile taşıt trafiğinin arasında mutlaka bir bariyer oluşturulmalıdır.

Tasarım

- Sugözü Av Köşkü, yakın çevresinde yer alan kuşatma duvarı ve hamam yapısı bugün çevrelerinde yer alan yapılar arasında sıkışmış ve birbirlerinden bağımsız halde bulunmaktadır. Bu yapılar birlikte bütöncöl bir şekilde ele alınmalı ve tasarım yaklaşımları geliştirilmelidir.
- Sugözü Av Köşkü ve yakın çevresinin tanıtılması amacı ile bilgilendirme panoları oluşturulmalı, yakın çevrelerinde yer alan kentsel donatı elemanları, arkeolojik kalıntıların önüne geçmeyecek biçimde uygun renk, doku ve malzeme ile değiştirilmelidir.
- Sugözü Av Köşkü'nün hamam yapısı otoparkların arasında yer almaktadır. Bu alandaki taşıt yoğunluğunun azaltılması sağlanmalı ya da tamamen yaya trafiğine açık hale getirilmelidir.
- Sugözü Av Köşkü yakın çevresi ile bütöncöl bir şekilde ele alınmalı ve peyzaj tasarımı bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Peyzaj tasarımında alanda kullanılacak donatı elemanları av köşkü ile uyum içinde olmalı, ahşap ya da taş malzemeler tercih edilmeli ve ergonomik olmalıdır. Sugözü Av Köşkü ulaşımı rahat olan bir diğer av köşküdür. Bugün yalnızca zemin katı özğün hali ile kalabilmiş olan av köşkünün çevreyoluna bakan cephesinin korunmasını sağlamak amacı ile bariyerler oluşturulmalı, bu bariyerler av köşkü ile uyumlu olacak biçimde tasarlanmalıdır.

5.6 Sedre Av Köşkü Koruma ve Tasarım Önerileri

Koruma

- Sedre Av Köşkü, Alanya Belediyesi tarafından 2017-2018 yılları arasında restore edilmiştir. Avcılık Müzesi olması planlan av köşkü restore edilmesine rağmen bugün hiçbir faaliyet yürütülmemektedir. Arkeolojik kalıntıların korunmasında en uygun koruma yöntemi işlev kazandırmaktır. Bu av köşkünün Avcılık Müzesi olarak değerlendirilmesi en uygun seçenek olacaktır.
- Sedre Av Köşkü'nün restorasyon süreci bitmiş olsa da mutlaka izleme çalışmaları gerçekleştirilmeli, gereken durumlarda bakım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Sedre Av Köşkü yakın çevresinde yer alan seralar arasında sıkışmış durumdadır. Bu alanda uygun üretim faaliyetleri devam etmeli ancak av köşkünü kısıtlayacak duruma gelmemesi amacı ile önlemler alınmalıdır.

Tasarım

- Sedre Av Köşkü ve yakın çevresine eklenecek kentsel donatı elemanları arkeolojik kalıntıların önüne geçmeyecek biçimde sade olmalı, uygun renk, doku ve malzemeye sahip olmalıdır. Alanda bulunan çöp kutuları değiştirilmeli ve alanın çevresi temizlenmelidir.
- Sedre Av Köşkü'nün çevresinde otopark sorunu bulunmaktadır. Bu nedenle bu alanda taşıt trafiğinin azaltılması amacı ile yakın çevrede yer alan okul bölgesinde otopark sorunu çözülmeli, taşıtların av köşkü çevresinde yoğunluk oluşturmaları önlenmelidir.

Antalya İli, Alanya İlçesi'nde yer alan Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirmesi sonucunda genel anlamda geliştirilen korumaya yönelik öneriler;

- Tek yapı ölçeğinde koruma yerine arkeolojik peyzaj ve yakın çevresi sahip olduğu tüm değerler ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Av köşklerinin bulunduğu geleneksel doku içinde doğal, kültürel ve arkeolojik peyzajlar bir arada değerlendirilmeli ve bütüncül bir şekilde ele alınarak korunmaları sağlanmalıdır.
- Arkeolojik peyzajların halka sunumu koruma ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmeli ve bu bağlamda korumayı destekleyecek açık hava müzeleri, arkeolojik park/arkeopark gibi yaklaşımlar benimsenmelidir.
- Av köşkleri ve yakın çevrelerinde detaylı arkeolojik çalışmaların gerçekleştirilerek bu alanlarda yer alan diğer arkeolojik kalıntıların ve anıt ağaçların tespit edilerek tescil edilmeleri gerekmektedir.
- Onarım ve koruma çalışmaları başlamadan önce alanın tarihi, sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili detaylı araştırmalar ve analizler yapılmalı, bu doğrultuda kazı çalışmaları gerçekleştirilmeli, her aşamada halkın görüş ve düşünceleri dikkate alınmalıdır.
- Koruma çalışmaları uzun bir süreci kapsamalı, atmosferik koşullara doğrudan maruz kalan arkeolojik peyzajlar bozulma ve tahribata karşı düzenli olarak izlenmeli ve gereken durumlarda bakım-onarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Koruma çalışmalarında arkeologlar, şehir plancıları, mimar ve peyzaj mimarları gibi ilgili meslek disiplinlerinin iş birliği içinde çalışması sağlanmalıdır.
- Arkeolojik peyzaj içinde ya da yakın çevresinde yaşayan insanlara koruma konusunda eğitimler verilerek duyarlılık ve bilinç kazandırılmalı, özel mülkiyet sahiplerine maddi destek sağlanmalıdır.

- Arkeolojik peyzaj niteliği taşıyan bu alanların tanınması sağlanarak turizm potansiyeli açısından değerlendirilmelidir. Bu nedenle düzenli bakım ve onarım çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için belirli bir bütçenin bu alanlar için sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda yerel ve merkezi kurumların çeşitli ekonomik politikalar geliştirerek yeterli maddi desteği sağlaması gerekmektedir. Bu amaçla tarihi dokunun ilgi çekici değerlerini koruyarak yeniden işlev kazandırılmasında ekonomiyi destekleyecek tercihlerin yapılması arkeolojik peyzaj alanlarının canlandırılmasını sağlamaktadır.

Savaşlar ya da deprem, sel, yangın gibi doğal afetlerin neden olduğu yıkımlar sonucunda kentlerin planlanmasına yönelik çalışmalar gündeme gelmiştir. Çok katmanlı kent merkezlerinin sahip olduğu doğal, tarihi, arkeolojik, kültürel, sosyo-ekonomik değerlerin özgün nitelikleri ile yeniden elde edilemeyeceğinin bilincine varılması ile beraber koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme planları oluşturulmuş, gerçekleştirilen toplantı ve kongreler sonucunda bir kentin nasıl tasarlanması, arkeolojik sitlerin nasıl, hangi yöntemler ile korunması, onarılması gerektiğine ilişkin ilkeler tartışılmıştır. Tarihi ve kültürel çok katmanlı dokuların iyileştirilmesi, işlev kazandırılması ve yeniden canlandırılması sürecinde kültürel ve arkeolojik mirasın sürdürülebilirliğini sağlayan en iyi aracın kentsel tasarım olduğu belirlenmiştir. Bu tartışmalar sonucunda kentsel tasarım, peyzaj tasarımı ve kentsel peyzaj tasarımı gibi kavramlar hızla gelişmeye başlamıştır. Aynı zamanda arkeolojik sitlerin, arkeolojik ve kültürel peyzajların sunumu, yönetimi gibi konular tartışılmış ve bu doğrultuda küresel ölçekte önem arz eden organizasyonlar doğrultusunda yeni ilke ve yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır.

Arkeolojik peyzajların bütüncül bir şekilde korunması ve yaşam kalitesinin artırılması amacı ile canlı materyal kullanılması nedeni ile daha uzun bir süreci kapsayan peyzaj tasarımında; bölgede yer alan endemik türlerin korunması ve anıt ağaç statüsüne sahip ağaçların envantere alınıp belgeleme çalışmaları gerçekleştirilerek tescillenmelerini sağlamak oldukça önem taşımaktadır. Yapılacak tasarımlarda arkeolojik peyzajın bütünlüğünü bozmayacak, arkeolojik peyzajı engellemeyecek ve onunla yarışmayacak, öncelikle bölgede bulunan endemik türlere sonrasında ise iklim koşullarına uygun bitki

türlerine yer verilmesi ve anıt ağacı statüsündeki bitkilerin tescillenerek koruma altına alınması gerekmektedir.

Tasarımın başladığı süreçten itibaren yerel halk ile görüş alışverişi içinde olmak, projenin olumlu ilerleyişi açısından destekleyici olmaktadır. Kendisinin fikirlerine değer verildiğini ve tasarıma dahil edildiğini hisseden bireyler, aidiyet duygusu hissederek bulundukları çevreyi korumak amacı ile daha çok özen göstermektedirler. Bu kapsamda; hazırlanan çeşitli projelerin kent meydanlarında sergilenmesi, kamuoyu tarafından oylanması; süreci bilgilendirmeye yönelik gerçekleştirilen toplantılar, projenin takibini sağlamaya yönelik olarak çeşitli web sitelerinin oluşturulması halkın projeye olan ilgisini arttırmaktadır. Aynı zamanda koruma konusunda duyarlılık ve bilinç oluşturulması, bireylerin alanı sahiplenerek aidiyetlik duygusunu kazanmalarını sağlamak amacı ile bu tür etkinliklerin yapılması büyük fayda sağlamaktadır.

Antalya İli, Alanya İlçesi'nde yer alan Selçuklu Dönemi av köşklerinin arkeolojik peyzajlar kapsamında değerlendirmesi sonucunda genel anlamda geliştirilen tasarıma yönelik öneriler;

- Tasarım sürecinde ilk olarak kentin ve alanın karakterini korumak amacı ile alanın geçmişi ile ilgili detaylı araştırmalar yapılmalıdır.
- Arkeolojik peyzaj alanlarında ya da yakın çevresinde yer alan sivil mimarlık örnekleri tespit edilmeli; gerekli onarım, bakım ve koruma çalışmaları gerçekleştirildikten sonra kültür evleri, geleneksel sanatların tanıtım ve sergi alanları olarak değerlendirilmelidir.
- Arkeolojik peyzaj ve yakın çevresinde yer alan sokak, cadde, meydan, açık ve yeşil alanları ile birlikte ele alınmalı ve bütüncül bir tasarım yaklaşımı izlenmelidir.
- Arkeolojik peyzaj alanlarına yerel halk tarafından neredeyse hiç bilinmemektedir. Bu alanların halka tanıtılması sağlanmalı, halk için ilgi çekici alanlara dönüştürülmelidir.

- Arkeolojik peyzaj alanlarına ulaşım belli bir noktaya kadar kent merkezinden kalkan halk otobüsleri ile sağlanabilmektedir. Ancak genel olarak ulaşım yaya olarak sağlanmaktadır. Bu alanlara ulaşımın rahatça sağlanabilmesi için yönlendirici panolara ihtiyaç duyulmaktadır. Özel taşıt ile ulaşım ise otopark sorununun çözülmesi gerekmektedir.
- Arkeolojik peyzaj alanlarında ve yakın çevresinde bulunan pano, çöp kutuları, elektrik direkleri, teller ve antenlerin arkeolojik kalıntıların önüne geçerek görsel kaliteyi bozması önlenmelidir.
- Arkeolojik peyzaj alanları ve yakın çevresinde ihtiyaçları karşılamak amacı ile yeni yapıların ve eklerin inşa edilmesi noktasında imar planları yenilenmeli, kat sınırlamaları getirilmeli ve yine arkeolojik peyzajların sunumu noktasında onun önüne geçmeyecek, onunla yarışmayacak biçimde uygun tasarımlar yapılmalıdır. Tasarımlar ihtiyaçlara cevap verirken aynı zamanda bu alanları koruyacak nitelikte olmalıdır.
- Tasarımlar değişen koşullara karşı esnek ve herkesin arkeolojik peyzajı deneyimleyebilmesi amacı ile ergonomik olmalıdır.
- Tüm yapılara gerekli onarım ve bakım çalışmaları yapıldıktan sonra mutlaka bir işlev kazandırılması gerekmektedir. Bu işlevin gerektirdiği zorunlu çağdaş ekler gerçekleştirilirken yapı ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.
- Arkeolojik peyzaj alanlarında gerçekleştirilecek tasarımlarda kentsel donatı elemanlarının renk, doku ve biçimlerine oldukça dikkat edilmeli, çevre ile bütünlük sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
- Av köşkleri ve yakın çevresindeki mevcut doğal vejetasyon, flora ve fauna korunmalı, sürekliliği sağlanmalıdır. Tasarımda kullanılacak bitki türlerinin seçiminde yörenin özellikleri dikkate alınarak öncelik endemik türlere verilmelidir.

- Koruma ve tasarım süreci en başından itibaren halkın görüşleri alınarak ilerlemelidir. Kamuoyu oluşturulması açısından proje süreci ile ilgili çeşitli web siteleri kurulmalı; insanların projeler ile ilgili daha detaylı bilgi edinebilmesi amacı ile sergi, toplantı vb. etkinlikler düzenlenmelidir.
- Alanya kent merkezinin yakın çevresinde bulunan ve kervan yolu güzergahı üzerinde olduğu tahmin edilen Çıplaklı, Gülefşen, Hacıbaba, Hasbahçe ve Sugözü av köşkleri ile birlikte bu alanların yakın çevrelerinde yer alan diğer kültür varlıklarının da yer aldığı uzun ve kısa mesafeli bir kültür rotası oluşturularak yerel halkın, yerli ya da yabancı turistlerin bu alanları deneyimlemesi sağlanmalıdır.
- Kültür rotası güzergahında yer alan manzara noktaları belirlenmeli ve bu noktalarda dinlenme alanları oluşturulmalı; oluşturulan rota görsel ve bilgi tabelaları açısından desteklenmelidir. Açık, yarı açık mekanlar değerlendirilmeli park ve dinlenme alanları oluşturulmalıdır.

Antalya İli'nin Alanya İlçesi'nde yer alan ve Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen av köşkleri bugün Anadolu'da örnekleri sınırlı olan önemli kültür varlıklarıdır. Sultanlar ve aileleri, saray halkı, devlet büyükleri ve emir-i şikarlar için av korulukları içinde inşa edilen ve yakın çevresinde sarnıç, havuz, çeşme, su kanalları, su kemerleri, hamam, müştemilat vb. yapı ya da yapı gruplarının yer aldığı av köşkleri, sahip oldukları doğal, kültürel ve arkeolojik peyzaj değerleri ile bütüncül bir şekilde korunarak gelecek nesillere aktarılması gereken miras alanlarıdır.

KAYNAKLAR

- Afshari, L. ve Akarsu, R. 2021. Akhaimenid Dönemi'nde Yol Ağları. ANASAY Dergisi, (16); 133-150.
- Ağırgan, M. 2009. Edirne'de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa. Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, (1); 72-78.
- Ahunbay, Z. 2019. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yem Yayın, 210, İstanbul.
- Akdoğan, G. 1972. Bahçe ve Peyzaj Sanat Tarihi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 290 s., Ankara.
- Akyürek, E. 2013. Sancaktepe İlçesi Damatris Sarayı Kazıları Çalışma Yöntemi ve Çalışma Süresine İlişkin Rapor, İstanbul.
- Akyüz, A. A. 2015. Görsel Sanatlarda Hayali Bahçe Tasvirleri. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Baskı Sanatları Anasanat Dalı, 112, Eskişehir.
- Akyüz, E. 1995. Geleneksel Konut Mimarisine İlişkin Kavramlar. Ege Mimarlık Dergisi, 3(17); 38-40.
- Alanya Kent Konseyi. 2015. Web Sitesi: <https://alanyakentkonseyi.org.tr/>, Erişim Tarihi: 27.12.2022
- Alanya Ticaret ve Sanayi Odası. 2021. Ekonomik Rapor. Alanya Matbaası, 220 s., Alanya.
- Altan Erol, C. 2021. Enez Kent Merkezi ve Kalesinin Kültürel Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans Programı, 109, İstanbul.
- Altungök, A. 2014. Sasani Kültür ve Medeniyetinin İslam Kültür ve Medeniyetine Etkileri. Tarih İncelemeleri Dergisi, 29(2); 445-487.
- Anonim. 2023. Web Sitesi: <https://www.csb.gov.tr/anit-agaclar-makale>, Erişim Tarihi: 20.01.2023
- Anonymous. 2004. Web Sitesi: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palermo-Zisa-bjs-1.jpg#/media/File:Palermo-Zisa-bjs-1.jpg>, Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Anonymous. 2006. Web Sitesi: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Villa-del-Casale-plan-color-bjs-1.jpg>, Erişim Tarihi: 17.10.2022
- Anonymous. 2007. Web Sitesi: http://wowturkey.com/tr197/k_MeReK_tara0016.jpg, Erişim Tarihi: 17.10.2022

Anonymous. 2009a. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Latrans-Turkey_location_Antalya.svg, Erişim Tarihi: 27.12.2022

Anonymous. 2009b. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antalya_location_Alanya.svg, Erişim Tarihi: 27.12.2022

Anonymous. 2011. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mediterranean_Region_in_Turkey.svg, Erişim Tarihi: 27.12.2022

Anonymous. 2015a. Web Sitesi: <https://www.medieval.eu/chateau-de-vincennes/>, Erişim Tarihi: 20.12.2022

Anonymous. 2015b. Web Sitesi: <https://galontrip.wordpress.com/>, Erişim Tarihi: 21.12.2022

Anonymous. 2017. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_Vincennes_Zeiller_13806.jpg#/media/File:Château_de_Vincennes_Zeiller_13806.jpg, Erişim Tarihi: 20.12.2022

Anonymous. 2023a. Web Sitesi: https://es.wikipedia.org/wiki/La_Granjilla_de_La_Fresneda, Erişim Tarihi: 20.01.2023

Anonymous. 2023b. Web Sitesi: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Palace_of_Versailles, Erişim Tarihi: 20.01.2023

Antalya Büyükşehir Belediyesi. 2019. İmar ve Bayındırlık Komisyonu Raporu.

Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı. 2022. Antalya İli, Alanya İlçesi, 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu, Antalya.

Arapoğlu, G. 2005. Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri ve Şehzade Burhaneddin Efendi Köşkü Restitüsyonu. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 287, İstanbul.

Arı, Y. 2005. Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı. Doğu Coğrafya Dergisi, 10(13); 311-339.

Arık, R. 2017. Selçuklu Sarayları ve Köşkleri. Ankara Üniversitesi Yayınları, 316 s., Ankara.

Arslangazi, H. 2000. Maslak Kasırları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 148, İstanbul.

- Ata, R. 2007. Aksaray Kılıçarslan Tepesi'ndeki 'Köşk' Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Atarashi, K. ve Horiuchi, K. 1963. Fahlia I: The Excavation at Tape Suruvan. Institute for Oriental Culture, University of Tokyo, Japonya.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. 2000. Web Sitesi: <https://mevzuattakip.com.tr>, Erişim Tarihi: 08.10.2022
- Aydın, S. 2021. Kaledran Kasrı: Yapımı, Tadilatı ve II. Mahmud Dönemi Askeri Üs Olma Süreci. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (67); 281-298.
- Bahçalı, D. 2020. Mekansal Bir Terimin Tanımlanmasında Yöresel İfade ve Kullanım Farklılıklarının Etkisi: Hayat. Avrasya Terim Dergisi, 8(1); 18-34.
- Bakır, T. 2003. Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı. Anadolu Dergisi, (25); 1-26.
- Batur, A. 2011. Dolmabahçe Sarayı'nda Bir İngiliz Mimar William J. Smith ve Camlı Köşk. Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, (8); 9-21.
- Barnett, R. D. 1976. Sculptures From The North Palace of Ashurbanipal At Niniveh (668-627 B.C.). The British Museum Publications Ltd., 154 s., London.
- Baysal, A. S. 2021. Yeni Asur İmparatorluğu Propagandasının Hedefleri ve Yöntemleri. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 4(2); 1-30.
- Baysal, Z. 2019. Anadolu Selçuklu Saray Çinilerinde Kültürler Arası Etkileşimin İzleri. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 177, Konya.
- Bekar, F. 2019. Spatio-Temporal Projection of Cultural Landscape: Case of Alanya. Master Thesis. Istanbul Technical University, Graduate School of Science Engineering and Technology, Department of Landscape Architecture, 91, İstanbul.
- Bekdemir, L. F. 2010. Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 86, Ankara.
- Beşikçi, B. 2019. Ayanis Kalesi ve Çevresinin Kültürel Peyzaj Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, 82, Erzurum.
- Bulut, H. 2022. Güç, Zenginlik, Gizem: Yakın Doğu Bahçeleri. Arkeo Duvar Dergisi, (9); 7-18.

- Can, B. ve Işıklı, M. 2013. “Arkeoloji” ve “Sanat Tarihi” Bilimlerinin Kurumsal ve Kuramsal Birlikteliği Üzerine. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(25); 170-177.
- Cangül, C. 2008a. Web Sitesi: <https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2019/11/Topkapi-Sarayı-Bagdat-Kosku-1.jpg>, Erişim Tarihi: 12.06.2022
- Cangül, C. 2008b. Web Sitesi: <https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/10/Sultan-Abdu%CC%88lazier-Av-Ko%CC%88s%CC%A7ku%CC%88-Validebag%CC%86-1.jpg>, Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Cartwright, M. 2018. Byzantine Empire. World History Encyclopedia. Web Sitesi: https://www.worldhistory.org/Byzantine_Empire/. Erişim Tarihi: 08.10.2022
- Cengiz Gökçe, G. ve Açıksöz, S. 2015. Kültürel Peyzaj Bileşenleri ve Turizm İlişkisinde Görsel Peyzaj Analizi: Nallıhan-Beydili Köyü Örneği. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators. Bildiriler Kitabı, 409-419.
- Cosentino, P. L., Capizzi, P., Fiandaca, G., Graziano, R., Martorana, R., Messina, P., Pellegrino, L., Amoroz, I. R. ve Scalone, E. 2006. The Corridor of the Great Hunting Scene, Villa del Casale (Piazza Armerina). Indoor Geophysics for Archaeology Project.
- Coşkun, İ. ve Demirtaş, D. 2020. Yeni Asur Saray Sanatı. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7(4); 2102-2154.
- Çalışkan, Ö. 2019. Dini Hayatta Köy Şehir Farklılaşması (Paşabahçe Mahallesi ve Paşamandıra Köyü Örnekleri). Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 103, İstanbul.
- Çayırday, M. 2004. Kayseri’de Selçuklu Sarayları ve Köşkleri. Vakıflar Dergisi, 28; 237-264.
- Çınar, H. S. ve Erdoğan, R. 2019. Geleneksel Bahçe ve Mimari Üslubun Ortaya Çıkışında Doğal Faktörlerin Rolü: İran Örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 21(3); 685-699.
- Çınar, K. 2020. Kalecik Tarihi Kent Merkezinin Kültürel Peyzajlar Kapsamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 105, Ankara.
- Denkhalbant, A. 2002. Köşk. TDV İslam Ansiklopedisi. Web Sitesi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosk>, Erişim Tarihi: 10.10.2022
- Dönmez, Ş. 2012. Oluz Höyük Kazısı Beşinci Dönem (2011) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar. Colloquium Anatolicum XI; 151-178.

- Duran, M. 2015. Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (34); 61-86.
- Duran, M. 2016. Antik Kaynaklar Işığında Pers Çocuklarının ve Gençlerinin Askeri Eğitimi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1); 221-232.
- Durmaz, Ö. 2015. Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Sosyal ve Ekonomik Bir Göstergesi Olarak Afiş/Reklam Sütunlarının Tarihi. Selçuk Üniversitesi Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumu, 12-13 Kasım, Bildiri Kitabı, Konya.
- Eduljee, K. E. 2005. Web Sitesi: <https://www.heritageinstitute.com/zoroastrianism/achaemenian/pasargadae.htm>, Erişim Tarihi: 11.06.2022
- Ekiz, M. 2012. Divanu Lügati't-Türk'te Yer Alan Mimari Terimler Üzerine. Journal of Turkish Studies, 7(4); 1681-1690.
- Eraslan, Ş. 2014. İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'ndeki Grifon Betimlemeleri: Roma Döneminin Benzer Örnekleriyle İkonografik ve Sanatsal İlişkisi. CEDRUS The Journal of MCRI, 2; 443-451.
- Eray, S. S. 2021. İran Bahçe Tasarımının Mimari Özellikleri Üzerine Bir Derleme. MAS Journal of Applied Sciences, 6(4); 878-890.
- Erdem, S. 1991. Av. TDV İslam Ansiklopedisi, 4; 100-101.
- Erdoğan, E. 2006. Çevre ve Kent Estetiği. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8(9); 68-77.
- Erdoğan, E. 2013. Mimarlık Bilgisi. Ankara Üniversitesi Basımevi, 230 s., Ankara.
- Erdoğan, E. 2011. Kültürel Çevreler. Peyzaj Çevre ve Tarım. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2282, 46-73, Eskişehir.
- Eren, H. 1999. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Kişisel Yayın (Bizim Büro Basım Evi), 512 s., Ankara.
- Ergün, A. ve Çavdar, E. 2010. Geleneksel Balıkesir Dursunbey Evleri'nde Yapım Teknolojileri ve Malzeme Kullanımları. BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 12(2); 1-11.
- Eryazıcıoğlu, M. E. Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik İlkeler: İstanbul Boğaziçi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, 131, İstanbul.
- Eyice, S. 1993. Çadır Köşkü. TDV İslam Ansiklopedisi. Web Sitesi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cadir-kosku>, Erişim Tarihi: 12.10.2022

- Eyüboğlu, İ. Z. 1998. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. Sosyal Yayınları, 866 s., İstanbul.
- Fallahi, E., Fallahi, P. Ve Mahdavi, S. 2020. Ancient Urban Gardens of Persia: Concept, History and Influence on Other World Gardens. HortTechnology, 30(1); 6-12.
- Fischer, S. 2005. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cuba_front_palermo.jpeg#/media/File:Cuba_front_palermo.jpeg, Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Geyik, N. E. 2019. Dünya Miras Listesi Adaylık Sürecinde Mardin Kentsel Sit Alanı'nın Kültürel Peyzaj Değerleri ve Taşıdığı Riskler. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, 206, İstanbul.
- Gomboust, J. 1652. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Versailles_on_the_1652_map_of_Paris_by_Gomboust_-_Gallica_2012.jpg#/media/File:Versailles_on_the_1652_map_of_Paris_by_Gomboust_-_Gallica_2012.jpg, Erişim Tarihi: 23.12.2022
- Gökçe Atahan, I. 2019. Alanya'nın Modern Dönem Kentleşmesinin Süreksizlik, Bağlamdan Koparma ve Düşünümsellik Kavramlarıyla İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 85, Alanya.
- Güler, A. C. 2018. Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi ve Korunmasına Yönelik İlkeler. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 404, İstanbul.
- Hacıgökmen, M. A. 2018. Selçuklular'da Av Merasimleri ve Emir-i Şikarlar. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (43); 325-339.
- Harita Genel Müdürlüğü. 2022. Web Sitesi: <https://www.harita.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.12.2022
- Hasol, D. 1975. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 559 s., İstanbul.
- Hübner, J. H. 2010. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seldschukisches_Bauwerk_in_Kemer.JPG#/media/Dosya:Seldschukisches_Bauwerk_in_Kemer.JPG, Erişim Tarihi: 28.12.2022
- ICOMOS. 1990. Web Sitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0574229001536913919.pdf, Erişim Tarihi: 05.08.2022
- ICOMOS. 2014. Floransa Bildirgesi. Web Sitesi: <http://www.icomos.org.tr/>, Erişim Tarihi: 13.12.2022

- ICOMOS. 2013. Web Sitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf, Erişim Tarihi: 05.08.2022
- Işıkgör, M. S. 2021. Bitlis Ahlat İlçesindeki Tarihi Mekanların Kültürel Peyzaj Analizi. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 121, Van.
- İstanbul İtfaiyesi. 2016. Web Sitesi: <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/yangin-kuleleri.html>, Erişim Tarihi: 04.09.2022
- Kaba, O. 2019. Alanya Yöresi Söz Varlığı. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 143, Antalya.
- Kaçmaz, G. 2010. İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri İle Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 113, Bartın.
- Kançal Ferrari, N. 2009. Türk-Osmanlı Saray Literatürü (12.-20. Yüzyıl). Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7(13); 205-240.
- Karaca, H. 2008. Side Antik Kentsel Yerleşiminin Kültürel Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 330, Ankara.
- Karakterir, E. 2017. Pers İmparatorluğu'nun İlk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö 559-530) Anıt Mezarı. Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, 2(1); 68-87.
- Karamağaralı, B. 1988. Alanya Gülefsen Kasrı Kazısı. HÖYÜK Türk Tarih Kurumu, (1); 141-142.
- Karsan Ayanoglu, S. 2019. Büyükkada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 310, İstanbul.
- Kasapoğlu, E. 2020. Antalya İli Alanya, Gazipaşa, Gündoğmuş ve Akseki İlçelerindeki Sağaltma Ocakları ve Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 179, Antalya.
- Khabbazi, P. A. ve Erdoğan, E. 2012. İslam Bahçeleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 9(2); 20-31.
- Knapp, A. B. ve Ashmore, W. 1999. Archaeological Landscapes: Constructed, Conceptualized, Ideational. Archaeologies of Landscape: Contemporary Perspective, Blackwell Publishers.
- Kılıç, S. Ö. 2015. Pers Eğitim Sistemi. Tarih İncelemeleri Dergisi, 30(1); 181-198.

- Korkmaz Ekici, D. 2013. Fayyum Portreleri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1); 27-36.
- Köroğlu, G. 2006. İstanbul'daki Bizans İmparatorluk Sarayları. Voyvoda Caddesi Toplantı Notları, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Köroğlu, F. Y. 2021. Web Sitesi: https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2019/11/IMG_7644-min-scaled.jpg, Erişim Tarihi: 12.06.2022
- Kubadabad Saray Külliyesi Kazısı Başkanlığı. 2019. Web Sitesi: <https://www.kubadabad.com/av-kosku>, Erişim Tarihi: 19.12.2022
- Kuter, N. 2007. Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 309, Ankara.
- Küçüköğlu, T. 2022. Antik Kentlerin Peyzaj Arkeolojisi Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 86, Isparta.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 2005. Web Sitesi: <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?50FF0EE08E65A507253BD5CED00F7291>, Erişim Tarihi: 06.08.2022
- Maguire, H. 2000. Gardens and Parks in Constantinople. Dumbarton Oaks Papers, 54; 251-264.
- Mandacı, E. 2020. Yeni Asur Krallarının Bayındırlık Faaliyetleri (Parklar-Bahçeler, Su Sistemi, Yollar ve Köprüler Örneği). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2); 435-458.
- Narçin, D. 2019. Akhaimenid Dönemi Siyasi Tarihinin Kallias Barışı'na Kadar Değerlendirilmesi: M.Ö. 550-449. Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 197, İstanbul.
- Öngen, S., Aysal, N., Kongaz, T., Şahin, O., Bakır, M. ve Erus, M. 2013. Damatris Sarayı'nın Yapı Taşları, Sıva ve Harçların Petrografisi. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, (11); 57-68.
- Öz, E. 2016. Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'nın Erken Dönemlerinden Yeni Asur Devri Sonuna Kadar Kralların Av Faaliyetleri. The Journal of Academic Social Science Studies, (45); 143-158.
- Özen, K. 2014. Akdeniz'in İncisi Alanya. Antalya Rehberler Odası Dergisi, (14); 36-73.
- Özer, M. 2014. Edirne Sarayı (Sarayı Cedit-i Amire)'nden Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında. Journal of Turkish Studies, 9(10); 809-836.

- Özcan, K. 2006. Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme. METU Journal of the Faculty of Architecture, 23(2); 21-61.
- Özcan, K. 2010. Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekânsal Ögeleri. Bilig Dergisi, (55); 193-220.
- Özkan, S. 2022. Eski Yakın Doğu Sanatındaki Silah, Savaş ve Av Sahnelerinin Pers Sanatına Yansımaları. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 9(1); 71-86.
- Özsüle, Z. 2005. Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirilmesi: Mudanya Örneği. İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 232, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. 1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 784 s., İstanbul.
- Redford, S. 2008. Anadolu Selçuklu Bahçeleri. Eren Yayıncılık, 216 s., İstanbul.
- Resmî Gazete. 1983. Resmî Gazete Tarihi: 23.07.1983. Sayı: 18113. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Web Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 03.02.2023
- Resmî Gazete. 1999. Resmî Gazete Tarihi: 08.08.1999. Sayı: 23780. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. Web Sitesi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304434.pdf, Erişim Tarihi: 06.08.2022
- Resmî Gazete. 2012. Resmî Gazete Tarihi: 19.07.2012. Sayı: 28358. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik. Web Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23605&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 06.02.2023
- Rotondo, A. 2007. Web Sitesi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Granjilla_de_la_Fresneda.jpg#/media/Archivo:Granjilla_de_la_Fresneda.jpg, Erişim Tarihi: 23.12.2022
- Sarıkaya, S. 2015. Pers İdari Sistemi Perspektifinde Bir Satraplık Merkezi Daskyleion. Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, 485, Antalya.
- Seindal, R. 2003. Zisa. Web Sitesi: <https://sights.seindal.dk/italy/sicily/palermo/zisa/>, Erişim Tarihi: 11.10.2022
- Sevin, V. 1999. Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 136 s., İstanbul.
- Sevin, V. 2000. Urartu Bahçeleri. Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, 64(240); 395-405.

- Şaşmaz, E. 2019. Web Sitesi: <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=644>, Erişim Tarihi: 16.10.2022
- Şenoğlu, B. 2015. Antalya'daki Selçuklu Yapılarında Bahçe Mekanının Analizi. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 137, Antalya.
- Şenyurt, O. 2017. Osmanlı Mimarlık Terminolojisini Yeniden Anlamak. Yapı Dergisi, (422); 56-62.
- Şeyban, L. 2014. İspanya'da Endülüs-İslam Medeniyetinden Kalan İzler ve Eserler-VII: Madrid, Toledo ve Guadalajara. The Journal of Academic Social Science Studies, (30); 57-68.
- Tandoğan, E. 2015. Alanya – Hasbahçe Koruma Alanının Arkeolojik Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. I. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 15-17 Ekim, Bildiriler Kitabı, Ankara.
- Tandoğan, E. 2021. Alanya Hasbahçe; Bir Selçuklu Sultan Bahçesi Koruma Sürecinin Değerlendirilmesi. International Social Sciences Studies Journal, 7(88); 4046-4056.
- Taşer, N. 2008. İstanbul'da İhlamur ve Küçükso Kasırları Cilt I. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 609, Ankara.
- Tekin, C. 2014. Alanya İlçesindeki Turizm Faaliyetlerinin Peyzajın Sürdürülebilirliği Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 210, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı. 2022a. Web Sitesi: <https://www.millisaraylar.gov.tr/Content/saraylar/topkapi-sarayi/mimari/images/mimari-banner-bg-right.jpg>, Erişim Tarihi: 25.05.2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı. 2022b. Web Sitesi: <https://www.millisaraylar.gov.tr/saray-kosk-ve-kasirlar/yildiz-sale>, Erişim Tarihi: 16.10.2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı. 2022c. Web Sitesi: <https://www.millisaraylar.gov.tr/saray-kosk-ve-kasirlar/kucuksu-kasri>, Erişim Tarihi: 16.10.2022
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 1999. Web Sitesi: <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?9966129b74ac29615c6d26313ec73204>, Erişim Tarihi: 05.08.2022

- Tekin Bellibaş, N. E. 2022. Likya Arkeolojik Peyzajı: Korumaya Bölge Ölçeğinden Yaklaşmak. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 530, İstanbul.
- Tekin, C. 2014. Alanya İlçesindeki Turizm Faaliyetlerinin Peyzajın Sürdürülebilirliği Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 210, Ankara.
- Tokuş, Ö. 2021. Ortaçağ Müslüman Devletlerinde Hayvanat Bahçeleri. Tarih İncelemeleri Dergisi, 1(36); 363-385.
- Topaloğlu, S. 2017. Discussion on Integration of Rural and Archaeological Landscapes in Ildır/Erythrai. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 208, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 2022. Web Sitesi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- UNESCO WHC. 2011. Web Sitesi: <https://whc.unesco.org/en/list/1372/documents/>, Erişim Tarihi: 05.07.2022
- Venedik Tüzüğü. 1964. Web Sitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, Erişim tarihi: 05.08.2022
- Villa Romana del Casale Resmî Web Sitesi. 2022. Web Sitesi: <https://www.villaromanadelcasale.it/>, Erişim tarihi: 17.10.2022
- Vural, N. H. 2016. Ekolojik Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Cendere Vadisi Dönüşümünün Mimarlık Bağlamında Değerlendirilmesi Silahtarağa-Kağıthane Merkez Mahallesi Aksı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 91, İstanbul.
- Yarcı, G. 2009. Osmanlıda Avcılık Yasaları. Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, (1); 123-152.
- Yarış, S. 2022. Geleneksel Malatya Evlerine Bir Örnek: Hanifi Tanbay Evi. Geçmişten Geleceğe Küçük Asya Anadolu. Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, 705 s., Çanakkale.
- Yavaş, A. 2000. Ortaçağ Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Selçuklu Köşkleri. Yüksek Lisans Tezi. T. C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 550, Ankara.
- Yavuz, Y. 1970. Alanya'nın Demirtaş (Sedre) Bucağındaki Köşk. Belleten, 34(135); 353-372.

- Yerli, Ö. ve Kaya, S. 2015. Bahçe Sanatının Tarihsel Gelişimi. ukurova Üniversitesi I. Uluslararası Sanat Araştırmaları Sempozyumu, 8-11 Nisan, Bildiri Kitabı, 403-407.
- Yetkin, H. 2008. Alanya-Dünden Bugüne Alanya’da Yaşam. Çalı Grafik Matbaacılık, 191 s., İstanbul.
- Yıldız, M. 2015. Bahçeden Kışlaya Üsküdar Bahçesi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 25-26 Mayıs, Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Yiğit, P. 2006. İhlamur Kasrı’nın Peyzaj Mimarisi Değerlerinin Tarihi Süreç İçinde İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 166, İstanbul.

